

ნ. ბასილაია

ქართული მართლწერის
ძირითადი საკითხები

აფხაზეთის სახელგამი—სოხუმი

1956

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

§ 1. ენა და მისი შესწავლის მნიშვნელობა

ენა არის ადამიანთა ურთიერთობის უმნიშვნელოვანესი საშუალება.

ენა არის საშუალება, იარაღი, რომლის შემწეობითაც ადამიანებს ურთიერთობა აქვთ ერთმანეთთან, უზიარებენ ერთმანეთს აზრებს და აღწევენ ურთიერთგაგებას.

ენა მოიცავს ადამიანის საქმიანობის ყველა დარგს. მისი მნიშვნელობა საზოგადოების ცხოვრებაში განუზომელია. ადამიანები ენის საშუალებით იძენენ ცოდნასა და გამოცდილებას, ეუფლებიან კაცობრიობის მიერ მოპოვებულ კულტურას, ვითარდებიან და ქმნიან ახალ მეცნიერებას, ახალ კულტურას. ენის საშუალებით ერთი თაობა მეორე თაობას უნახავს შრომითა და ნიჭით შეძენილ მიღწევებს. ენა საზოგადოებრივი მოვლენაა.

ენის გარეშე შეუძლებელია ადამიანის განვითარება. იგი არის ადამიანის გონებაზე მოქმედების უდიდესი საშუალება. ენა და აზროვნება ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირშია. არ არსებობს აზროვნება ენის გარეშე, როგორც არ არსებობს ენა აზროვნების გარეშე.

ენა არასოდეს და არსად არ დაფასებულა ისე, როგორც იგი დაფასდა ჩვენს დიად სოციალისტურ ქვეყანაში, სადაც ყოველგვარი შესაძლებლობა არსებობს სახალხო მეურნეობის, მეცნიერების, ტექნიკისა და ეროვნული კულტურის განვითარებისათვის. თითოეული ეროვნული ენა ჩვენს დიად სამშობლოში წარმოადგენს სოციალისტური ერის სახელმწიფო სალიტერატურო ენას.

ბრძნული ნაციონალური პოლიტიკის შედეგად, ჩვენი ქვეყნის ყოველი ერი თავის მშობლიურ ენაზე განაგებს საქმეებს, ლებულობს სწავლა-განათლებას, წარმატებით ავითარებს ფორმით ნაციონალურსა და შინაარსით სოციალისტურ კულტურას.

მუშათა კლასის ბელადები ყოველთვის დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ მშობლიური ენის აყვავებასა და სიწმინდეს.

მშობლიური ენა ჩვენს ქვეყანაში არის ყველა ერის მშრომელი მასების ეკონომიური, პოლიტიკური და კულტურული განვითარების მეტად მნიშვნელოვანი იარაღი. იგი დიდ როლს ასრულებს ჩვენი დიადი მშენებლობის საქმეში.

ასეთი მნიშვნელობა აქვს ჩვენს მრავალსაუკუნოვან ქართულ

სალიტერატურო ენასაც. რომლის არსებობა გმირულად დაიცვა ქართველმა ხალხმა დაუძინებელი მტრების — მრავალჯერ შემოსეული უცხოელი დამპყრობლებისაგან და შორეული წარსულიდან უმწიკვლოდ შემოინახა ბრძოლების ქარ-ცეცხლში. ქართული ენის ლიტერატურულად დახვეწისა და განვითარების საქმეში დაუფასებელია ღვაწლი ისეთი დიდი მოაზაგეებისა, როგორც იყვნენ: იაკობ ცურტაველი, იოვანე საბანისძე, გიორგი შერჩულე, დიდი მგოსანი შოთა რუსთაველი. დავით გურამიშვილი, ილია ქაქავაძე, აკაკი წერეთელი, იაკობ გოგებაშვილი და სხვები, რომელთაც კარგად ესმოდათ. რომ „ღედაუნა არის უდიდესი შოძღვარი ერისა“ (ი. გოგებაშვილი) და, როგორც დიდმა პატრიოტებმა, მას უდიდესი სამსახური გაუწიეს.

დღეს ქართულ სალიტერატურო ენას აქვს განვითარების განსაკუთრებული პირობები.

პარტიისა და მთავრობის ხელმძღვანელობითა და ყოველდღიური მზრუნველობით დიდად აყვავდა საქართველოს სახალხო მეურნეობა და ტექნიკა, მეცნიერება და კულტურა, ლიტერატურა და ხელოვნება. ჩვენი რესპუბლიკის საერთო წინსვლასთან ერთად ვითარდება ჩვენი მშობლიური სალიტერატურო ენაც.

თავისი ლექსიკური შემადგენლობის დიდი მარაგით, ჩამოყალიბებული გრამატიკული წყობით, აზრებისა და გრძნობების გამოხატვის საშუალებებით ქართული ენა შორეული წარსულის მქონე მწიგნობრულ ენათა შორის არის ერთ-ერთი სრულქმნილი, მდიდარი და კეთილზმოვანი ენა. რომლითაც ადვილად, ნათლად და სხარტად გამოიხატება ყოველგვარი აზრი და გრძნობა, მასში ნათლად ჩანს ერის შინაარსიანი სულიერი ცხოვრება, ძალა, ღირსება; გმირული წარსული. მტკიცე ხსიათი, ნიჭი, შრომისმოყვარეობა; მაღალი ეროვნული გრძნობები: პატრიოტიზმი, გულყეთილობა, შეგობრობა, სტუმართმოყვარეობა.

გოგებაშვილის სიტყვით, „ქართული ენა ისეთივე მდიდარია და მრავალზმოვანი, როგორც არის ბუნება კავკასიონისა, სადაც ერთ პატარა მანძილზე პოლუსი, ტროპიკი და ზომიერი სარტყელი ერთად შეყრილან... ქართული ენა ისეთივე მრავალფეროვანია, როგორც არის ჩვენი ერის ისტორია“.

დღეს ქართულ ენას, როგორც ჩვენი ქვეყნის სხვა ენებს, გაცილებით უფრო დიდი სოციალური და კულტურულ-საგანმანათლებლო მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე ჰქონდა ოდესმე. მთელი საქართველო მოფენილია სკოლების ფართო ქსელით, ამ ენაზე ათასობით ახალგაზრდა სწავლობს საშუალო და უმაღლეს სასწავლებლებში. ქართული სალიტერატურო ენა დღეს ქართველი ხალხის მდიდარი სახელმწიფო ენაა.

ამ ენაზე ვითარდება მეცნიერება, კულტურა და ხელოვნება; იბეჭდება დიდი ტირაჟით და ვრცელდება მრავალი სახის გაზეთი,

ეურნალი, მეცნიერული, პოლიტიკური და მხატვრული ლიტერატურა.

ქართული სალიტერატურო ენა დიდად უწყობს ხელს მშრომელების იდეურ-პოლიტიკური დონის ამაღლებას, დღითი დღე იზრდება მისი საგანმანათლებლო და პრაქტიკული მნიშვნელობა, ჩქარი ტემპით ფართოვდება მისი გავლენის სფერო სოფელსა და ქალაქს შორის განსხვავების თანდათანობით გაქრობასთან დაკავშირებით; იგი ყველგან იკავებს წარსულიდან შემორჩენილი დღევანდობის ადგილს.

ერთიანი ქართული სალიტერატურო ენის დანერგვა ჩვენი რესპუბლიკის ყველა კუთხესა და მუშაობის ყველა დარგში მშრომელი მასის შემდგომი განვითარების აუცილებელი საჭიროებაა, ამიტომ მის სიწმინდეს განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა.

თანამედროვე ერთიანი ქართული სალიტერატურო ენის სიწმინდისათვის ბრძოლა და ამ ენის მტკიცედ დამკვიდრება მუშაობის ყველა დარგში არის ყოველი კულტურული მოქალაქის საპატიო მოვალეობა. ნამდვილი პატრიოტი არ არის ის, ვისაც არ უყვარს თავისი ენა და კულტურა და ამავე დროს პატივს არ სცემს სხვის ენასა და კულტურას.

ენის სიწმინდის დაცვის საქმეში დიდი როლი ენიჭება მეცნიერულ და მხატვრულ ლიტერატურას, სკოლას. თეატრს, გაზეთს, ეურნალს, რომელთა ენა უნდა იყოს უაღრესად მდიდარი, ზედმიწევნით დახვეწილი და წმინდა.

ენის სიწმინდისათვის ბრძოლა სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის ამოცანაა. დღეს ყოველი ადამიანისათვის, როგორც ახალი ცხოვრების აქტიური მშენებლისათვის, აუცილებელია კარგად იცოდეს ერთიანი, ყველასათვის ადვილად გასაგები, დახვეწილი სალიტერატურო ენა, სრულქმნილად დაეუფლოს ენის ლექსიკურ შემადგენლობას, საფუძვლიანად შეისწავლოს გრამატიკული წესები, სწორად იმეტყველოს და სწორად წეროს.

* * *

ენის შესწავლისათვის გრამატიკას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს.

გრამატიკული ცნებების, კატეგორიების, წესებისა და დასკვნების შესწავლა დიდად აფართოებს ადამიანის ცნობიერებას, ხელს უწყობს აზროვნების განვითარებას, ამაღლებს აზროვნების კულტურას.

უპირველეს ყოვლისა, ენის კარგად ცოდნა აუცილებელია იმისათვის, რომ მოუბარმა ეფექტურად მოიხმაროს იგი თავისი აზრების ადვილად გაგებინებისა და სხვისი აზრების ნათლად გაგებისათვის, განათლების მიღებისა და გამოცდილებათა გაზიარებისათვის.

მართო სიტყვების ცოდნა არ არის საკმარისი იძისათვის, რომ აზრი სწორად გამოვთქვას. სიტყვების მარაგის ცოდნასთან ერთად საჭიროა ვფლობდეთ ამ სიტყვების გამოყენების, ურთიერთდაკავშირების წესებს, ე. ი. ვიცოდეთ ენის კანონები. ადამიანის მეტყველება მაშინ არის გასაგები, როცა იგი აგებულია საერთოდ აღიარებულ და სწორად მიჩნეულ სიტყვიერ შემადგენლობასა და გრამატიკულ წესებზე. ჩვენ მხოლოდ მაშინ შევძლებთ ჩვენი აზრების სწორად, სხვისთვის ადვილად გასაგებად გამოთქმას და სხვისი ნათქვამის ადვილად და სწორად გაგებას, როცა სალაპარაკო ენა დახვეწილი, სრულყოფილი, ლექსიკური შემადგენლობითა და გრამატიკული წყობით სწორია.

სალიტერატურო ენის კარგად დაუფლების საჭიროება აქტუალურად აყენებს საკითხს იმ საერთო ენობრივი ნორმების ზუსტად შესწავლის შესახებ, რომლებიც საფუძვლად უდევს ზეპირ და წერილ ენას და რომლებითაც ადამიანი იცავს ენის სიწმინდეს, ადვილად აღწევს ზეპირი და წერილი ენის მაღალ კულტურას.

ცნობილია, რომ აზრის წერილობით გამოხატვა გაცილებით უფრო რთული და ძნელი საქმეა, ვიდრე ზეპირად გამოთქმა.

ზეპირი მეტყველების დროს აზრის გამოხატვაში დიდ როლს ასრულებს წარმოთქმა, რომლის საშუალებებს წარმოადგენენ ინტონაცია, მახვილი და პაუზა; აგრეთვე ექსტი და მიმიკა. მეტყველების დროს მათი მიზანშეწონილად გამოყენებით მოუბარს ადვილად შეუძლია გასაგებად გამოხატოს თავისი აზრი, წერითი ენა კი ამ საშუალებებს მოკლებულია. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს აზრის გრაფიკულ გამოსახულებასთან. რომელიც წერის დროს სათქმელის გამოხატვის მხოლოდ ერთადერთი საშუალებაა, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მას ისეთი თვისებებიც გააჩნია, რომელნიც არა აქვს ზეპირ მეტყველებას: ზეპირი მეტყველება დიალოგურია და განსაზღვრულია მანძილითა და დროით. მას მომხმარებლის მიერ ყოველთვის არ ეწევა ისეთი მკაცრი კონტროლი, როგორც ეწევა წერით სალიტერატურო ენას. წერითი ენა მონოლოგურია. იგი არ არის შეზღუდული მანძილითა და დროით. მას საზოგადოების მიერ მკაცრი კონტროლი ეწევა, აზრის ნათლად გამოსახატავად განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა სიტყვებისა და გრამატიკული ფორმების შერჩევასა და მიზანშეწონილად გამოყენებას, მართლწერის დადგენილი ნორმების ზუსტად დაცვას წინადადების აგებისას. ცოცხალი სალაპარაკო ენა დიდ გავლენას ახდენს წერით სალიტერატურო ენაზე. ასევე დიდია წერითი სალიტერატურო ენის გავლენა ცოცხალ სალაპარაკო ენაზე.

ცოცხალი სალაპარაკო ენა ამდიდრებს წერით ენას განსაკუთრებით ლექსიკური მარაგით, წერით სალიტერატურო ენას ცოცხალ სალაპარაკო ენაში შეაქვს სიზუსტე, გრამატიკული დახვეწი-

ლობა. მათი სოციალური ფუნქცია კი ერთია—ეს არის აზრის ნათლად, გასაგებად გამოხატვა.

წერილობითი ენა ემყარება სალიტერატურო ენის გრამატიკულ (ფონეტიკურ, მორფოლოგიურ და სინტაქსურ) წესებს. სწორედ გრამატიკის წყალობით აქვს მართლწერას ჩამოყალიბებული სისტემის სახე და ამიტომ მისი შესწავლა უნდა ხდებოდეს გრამატიკასთან მჭიდრო კავშირში.

მართლწერის წესების ცოდნა გვეხმარება იმაში, რომ სწორი, ადვილად გასაგები ენობრივი ფორმებით გამოვხატოთ ჩვენი აზრი.

რომ სწორად ვწეროთ, ამისათვის საჭიროა:

ვიცოდეთ სალიტერატურო ენაში არსებული როგორც სიტყვები, ისე გრამატიკული წესები და კანონები; შეგვეძლოს სიტყვების შერჩევა და წინადადებათა სწორად აგება, ვარჩევდეთ რა არის მისაღები საერთოდ და გარკვეულ კონკრეტულ შემთხვევაში; ისე ვიცოდეთ სალიტერატურო ენის ნორმების პრაქტიკულად გამოყენება, რომ ზეპირად და წერილობით თავისუფლად და გასაგებად შეგვეძლოს ჩვენი აზრების გამოხატვა და ასევე შეგვეძლოს სხვისი ნათქვამისა და დაწერილის გაგება.

წინამდებარე წიგნი — „ქართული მართლწერის ძირითადი საკითხები“ სწორედ ქართული ენის გრამატიკის საფუძველზეა აგებული და, როგორც სახელწოდებიდან ჩანს, იხილავს მართლწერის ძირითად საკითხებს, რომლებიც უნდა იცოდეს ქართულ ენაზე მოლაპარაკე ყველა პროფესიის ადამიანმა, რომ აამაღლოს თავისი წიგნიერება: სწორად წეროს და მასთან სწორად იმეტყველოს.

ფონეჯიკის საკითხები

§ 2. სიწყვის დამატება და გარეგანი

სიტყვაში მარცვლის რაოდენობა დამოკიდებულია ხმოვნის რაოდენობაზე. ამის გამო სიტყვა შედგება იმდენი მარცვლისაგან, რამდენიც ხმოვანია შიგ.

მარცვალი არის სიტყვის ნაწილი, რომელიც გამოითქმის ამო-სუნთქული ჰაერის ერთი ტალღით.

გვაქვს ერთმარცვლიანი და ერთზე მეტმარცვლიანი სიტყვები.

ერთმარცვლიანი სიტყვებია: ხე, მზე, მთა, მე, ჩვენ, დღეს, ხეალ, აქვს, ჰყავს, გვწვრთნის და სხვა.

ერთზე მეტმარცვლიანია:

1. ორმარცვლიანი: დედა, კაცი, ჩვენთან, მთვარე, ურო, დუტუ...

2. სამმარცვლიანი: კალამი, ლამარა, მერცხალი, მოსწავლე, გვასწავლის...

3. ოთხმარცვლიანი: სალამური, სამართალი, სტუდენტობა, წამოვიდა...

4. ხუთმარცვლიანი: თავისუფლება, ლიტერატურა, შეალამაზა, გაახანგრძლივა, წამოიყვანა...

5. ექვსმარცვლიანი: საგანმანათლებლო, სადასიტყვაობა, დასახელებული, უზრუნველყოფილი, ეთნოგრაფიული...

6. შვიდმარცვლიანი: ტერმინოლოგიური, ინტერნაციონალი, სტუმართმოყვარეობა, უკეთილშობილესი, განთავისუფლებული...

7. რვა მარცვლიანი: ქვემოდასახელებული, ფართოლიანდაგიანი, დასათვალისწინებელი, გასახორციელებელი, ინტერნაციონალიზმი, ხელიხელჩაკიდებული...

8. ცხრამარცვლიანი: გასათავისუფლებელია, ხელებდასისხლიანებული...

9. ათმარცვლიანი: არადამაკმაყოფილებელი, ფუძეგაორკეცებულიებით და სხვა.

მრავალმარცვლიანი სიტყვები უმთავრესად რთულფუძიანია (კომპოზიტი).

მარცვალნი არის მარტივი ღა რთული.

მარტივი მარცვალნი, რომელიც სიტყვაში მხოლოდ ხმოვნი არის წარმოდგენილი, მაგ.: ა-ი, ი-ა, უ-ი, ო-ი... (აი, ია, უი, ოი).

რთულია მარცვალნი, რომელიც შედგება ხმოვნისა ღა ერთი ან რამდენიმე თანხმოვნისაგან, მაგ.: მე, კი, აქ, ჩვენ, სხვა, ხვალ, წელს, აქვთ, ჰყავს...

მარცვალნი არის ღია ღა დახურული.

ღია მარცვალნი, რომელიც წარმოდგენილია სიტყვაში ხმოვნი ან რომელიც ხმოვნი ბოლოვდება, მაგ.: ი-ა, მა-მა, სა-ლა-შო, ლა-მა-ზი-სე-უ-ლი...

დახურულია მარცვალნი, რომელიც ბოლოვდება თანხმოვნი, მაგ.: ჩვენ, საქ-მეს, გვას-წავ-ლის, გან-მარ-ტავს...

სიტყვის სწორად დამარცვლის ცოდნას გარკვეული მნიშვნელობა აქვს წერის დროს, როცა სტრიქონის ბოლოში სიტყვა მთლიანად არ ეტევა ღა აუცილებელია მისი ნაწილის გადატანა მომდევნო სტრიქონზე. ამ შემთხვევაში სიტყვა თუ სწორად არ დაემარცვლეთ, მკითხველს მისი წაკითხვა ღა გაგება გაუძნელებდა. წინადადებათა წაკითხვის გაადვილებებისათვის არსებობს სიტყვის გადატანის გარკვეული წესები, რომელთა ცოდნა აუცილებელია წერა-კითხვის მცოდნე ყოველი ადამიანისათვის.

სიტყვის გადატანის წესები*

1. ერთმაცვლიანი სიტყვა, რამდენი ბგერისაგანაც უნდა შედგებოდეს იგი (მაგ.: მე, ის, სხვა, დგას, წევს, გვეწრთნის...), სტრიქონზე გადასატანად არ დაიშლება, მაგ., არ შეიძლება ასე გაიყოს: სხ-ვა წე-ვს, მჩხ-ვლეთს ან მჩხე-ლეთს, გე-წერთნის ან გეწერ-თნის ღა სხვა.

სტრიქონიდან სტრიქონზე გადასატანად დაიშლება მხოლოდ ერთზე მეტმარცვლიანი სიტყვა (მაგ.: კა—ცი, სახ—ლი, მოს—წავ—ლე, ხორ—ბა—ლი, მშვე—ნი—ერი, გა—მარ—ჯვე—ბუ—ლი...)

2. ერთი ასო სტრიქონზე არც დაიტოვება ღა არც გადაიტანება. მაგალითად, არ შეიძლება გადასატანად სიტყვა დაეშალოთ ასე:

ს.	სხვ-	ა-	არი-	ა-	აეწი-	ა-	აუგი-
ხვა	ა	რის	ს	ეწია	ა-	უგია	ა

* იხ. გ. ახვლედიანის „ზოგადი ღა ქართული ენის ფონეტიკის საკითხები, 1938 წ. გვ. 151 - 152.

3. სიტყვის უხმოვნო ნაწილის (რამდენი თანხმოენისაგანაც უნდა შედგებოდეს იგი) სტრიქონზე დატოვება ან გადატანა არ შეიძლება, მაგალითად, ასე:

სჯ-ობს	წყ-ღება	სწე-ღება	ბრ-წყინაეს	გვწე-რთნის	გვხვ-ღება	ა-ქვს
--------	---------	----------	------------	------------	-----------	-------

4. ერთმარცვლიანი თანდებულები (მაგ.: ვით, თან, ზე, ში, თვის, კენ, გან, ებრ, ურთ, მდის, მდე), აგრეთვე ზმნისწინები (მაგ.: და, მი, მო, გა, შე, წა, ჩა, შთა, გან, წარ) და საწარმოებელი თავსართები (მაგ.: სი, სა, ნა, მე, მო...) გადასატან-დასატოვებლად არ დაიშლება, არ არის სასურველი მათთან სიტყვის უხმოვნო ნაწილის დატოვებაც, მაგალითად, უკეთესია იყოს:

1) ძირკვე-თან (და არა: ძირ-კვეთან ან ძირკ-ვეთან),
სახლა-მდის (და არა: სახლამ-დის),
შვილით-ურთ (და არა: შვილით-ურთ) და სხვა.

2) აღ-ფრთოვანება (და არა: აღფრ-თოვანება ან აღფ-რთო-ვანება).

გან-ვლო (და არა: გა-ნვლო ან განვ-ლო),
წარ-მატება (და არა: წარმ-ატება, ან წა-რმატება),
გა-წერთნა (და არა: გაწ-ერთნა ან გაწვ-რთნა),
შე-მზლუდავი (და არა: შემ-ზლუდავი ან შემზ-ლუდავი),
ჩა-წკრივება (და არა: ჩამ-წკრივება ან ჩამწკ-რივება),
ეს წესი ვრცელდება რთულ ზმნისწინებზედაც, მაგალითად:

გამო-კლება (და არა: გამოკ-ლება),
შემო-მძახა (და არა: შემომ-ძახა,
გადმო-მყავს (და არა: გადმომ-ყავს),
წამო-მდგარა (და არა: წამომ-დგარა).

3) სი-მრავლე (და არა: სიმ-რავლე),
სა-მტრო (და არა: სამ-ტრო),
ნა კვალევი (და არა: ნაკ-ვალევი),
მე-სტვირე (და არა: მეს-ტვირე ან მესტ-ვირე),
მო-მთაბარე (და არა: მომ თაბარე).

5. რთულფუძიანი სიტყვის (კომპოზიტის) ნაწილის გადატანი-სას პირველ ნაწილს არ უნდა გამოეყოს ბოლოკიდური, ხოლო მეორე ნაწილს — თავიკიდური ასო, მაგალითად: სახლ-კარი (და არა: სახ-ლკარი), ფიფქ-ნარევი (და არა: ფიფქ-ნარევი), ტყვია-მფრქვევი (და არა: ტყვიამ-ფრქვევი), ტყის-მცველი (და არა: ტყისმ-ცველი), ცოლ-ქმარი (და არა: ცოლქ-მარი), ფარ-ხმალი (და არა: ფარხ-მალი) და სხვა.

6. სიტყვის შიგნით ერთად მყოფი ხმოვნების სტრიქონზე გადატანა ან დატოვება თავისუფალია, მაგალითად:

მე-	მეე-	შე-	შეე-	გა-	გაა-	და-	დაა-
ეზოვე	ზოვე	ვერთებინა	ერთებინა	ატანა	ტანა	აარსა	არსა
გა-	გაა-	გააი-	შე-	შეა-	შეაი-	შეაია-	
აიაჟა	იაჟა	აჟა	აიარალა	იარალა	არალა	რალა	

7. როცა ორ ხმოვანს შორის არის ერთი თანხმოვანი, იგი გაჰყვება მომდევნო ხმოვანს, მაგალითად:

ნი-	სა-	სალა-	ყვა-	ყვაეი-	გა-	გალა-
ნო	ლამი	მი	ვილი	ლი	ლამაზებული	მავებული
		გალამა-	გალამაზე-	გალამაზებუ-		
		ზებული	ბული	ლი		

8. როცა ორ ხმოვანს შორის არის ორი თანხმოვანი, ერთი დარჩება წინა ხმოვანთან, მეორე კი გაჰყვება მომდევნო ხმოვანს, მაგალითად:

ვარ-	ჩან-	კარ-	სახ-	თერ-	ბევ-	ხალ-	ხალხებ-
ლი	გი	გი	ლი	გი	რის	ხებმა	მა

9. როცა ორ ხმოვანს შორის ორზე მეტი თანხმოვანია, წინა თანხმოვანი დარჩება წინა ხმოვანთან, ბოლო თანხმოვანი—მომდევნო ხმოვანთან, მათ შორის მყოფი თანხმოვნების გადატანა-დატოვება თავისუფალია, მაგალითად:

მარ-	მარც-	მერ-	მერც-	ხორ-	ხორბ-	უკანას-
ცვლები	ვლები	ცხალი	ხალი	ბლის	ლის	კნელი
უკანასკ-	მსაზ-	მსაზლ-	მსაზლ-			
ნელი	ლერელი	ერელი	რელი			

მაგრამ ამ შემთხვევებშიაც უფრო პოპულარულია წინა ხმოვანთან მხოლოდ ერთი თანხმოვნის დატოვება. მაგალითად, უკეთესია გადავიტანოთ ასე: უკანას-კნელი, ვიდრე უკანასკ-ნელი და სხვა.

თუ თანხმოვნების ჯგუფი აფიქსია, იგი გადატანისას არ უნდა გავეყოთ, მაგალითად: გაგვ-ზარდა (და არა: გაგ-ვზარდა), მოგვ-გვარა (და არა: მოგ-ევგვარა).

გვ მრავლობითში დასმული პირველი ობიექტური პირის ნიშანია ზმნაში და იგი არ უნდა დაიშალოს.

10. თანამედროვე შემოკლებული სიტყვები (აბრევიატურა), როგორცაა, მაგალითად: სსრკ, ალკკ, სსრ, ასსრ, მტს და სხვა, სტრიქონიდან სტრიქონზე გადასატანად არ დაიშლება იმის გამო, რომ უხმოვნოა, მაგრამ სიტყვების—ზაჰესი, რიონჰესი, მმაჩი, საქდესი, ცეკა და სხვათა დაშლა გადასატანად შეიძლება, რადგანაც ხმოვნების გამო მარცვლებად იყოფა:

ზა-	ზაჰე-	მმა-	საქ-	საქდე-	ცე-
ჰესი	სი	ჩი	დესი	სი	კა

უმთავრესი ფონეტიკური მოვლენები

§ 3. ასიმილაცია

ასიმილაცია არის ისეთი ფონეტიკური მოვლენა, როდესაც სიტყვაში ერთი ბგერა გაელენას ახდენს მეორე ბგერაზე და ემსგავსება მას ან ნაწილობრივ, ან მთლიანად.

ასიმილაცია გვხვდება როგორც სალიტერატურო ენაში, ისე კუთხურ მეტყველებაში.

სალიტერატურო ენაში თანხმოვნების ასიმილაციის შედეგად მიღებული სიტყვების მაგალითებია:

1. ნაწილობრივი ასიმილაციით მიღებული:

წინათ იყო   ახლა გვაქვს

ქვითყირი → თყ—ტყ → ქვიტყირი
ბქის კარი — ქისკარი → კს—კშ → ქიშკარი და სხვა.

2. სრული ასიმილაციით მიღებული:

წინათ იყო   ახლა გვაქვს

სიში   შიში

სშ—შშ

სიმშილი   შიმშილი

დღეს ეს სიტყვები: ქვიტყირი, ქიშკარი, შიში, შიმშილი და სხვა მისთანები იწერება ისე, როგორც გამოითქმის.

ამასთან გვაქვს მრავალი შემთხვევა, როცა რომელიმე ბგერა სიტყვის გამოთქმის დროს განიცდის ასიმილაციას, მაგრამ ისევე ძველი სახით იწერება, მაგალითად:

გამოითქმის
(და კუთხურ მეტყველებაშია)
ერდგული
გაეხთი
ვაკეთეთ
ვამბოფთ
ორშაფათი
სიტკპო
ტკპილი
მოკვეტა
დამაფიწყტა
ვაშკაცი
შჯა-ბაასი
ოძდაერთი
ბახთან
აქეთკენ
შკამს
ქქონდა
კქირს

იწერება
(სალიტერატურო ენაშია)
ერთგული
გაეხდი
ვაკეთებთ
ვამბობთ
ორშაბათი
სიტკბო
ტკპილი
მოკვედა
დამაფიწყდა
ვაშკაცი
სჯა-ბაასი
ოცდაერთი
ბალთან
აქეთკენ
სკამს
გქონდა
გქირს

ასევე იწერება: მსგავსი, დაემსგავსა, მიმსგავსება (და არა: მზგავსი, დაემზგავსა, მიმზგავსება); მისღვეს, გასღვეს, მოსღვეს (და არა: მიზღვეს, გაზღვეს, მოზღვეს).

ხმოვნების ასიმილაცია სალიტერატურო ქართულში არ გვაქვს. იგი ახასიათებს ზოგიერთ კუთხურ ენას (ღილაქტს), მაგალითად:

კუთხურშია
გეიგო, დეიწყო, წეილო
მეიწონა, მეიგო, მეიყვანა
მაიფიქრა, მაიტანა, მაიგო
ლოწყო, წოულო, გოულო
მუუტანა, მუუყვანა, წუუღია
გეეგო, წეელო, გეერია
მეეფერა, მეეყვანა, მეეჩვენა

სალიტერატურო ქართულშია
გაიგო, დაიწყო, წაილო
მოიწონა, მოიგო, მოიყვანა
მოიფიქრა, მოიტანა, მოიგო
დაუწყო, წაულო, გაულო
მოუტანა, მოუყვანა, წაუღია
გაეგო, წაელო, გაერია
მოეფერა, მოეყვანა, მოეჩვენა და სხვ.

მარცხენა სვეტში ნაჩვენებია, თუ როგორ არ უნდა იწერებოდეს ზმნისწინიანი (პრევერბიანი) სიტყვა, მარჯვენა სვეტში კი მოცემულია აღნიშნული სიტყვების მართლწერა. ასეთ სიტყვებში როგორც წერის, ისე ზეპირი მეტყველების დროს უცვლელად უნდა დავიცვათ ზმნისწინები: ა, და, მი, მო, გა, შე, წა, ჩა, გადა; ამო, მიმო, გამო, შემო, წამო, ჩამო, გადმო. აგრეთვე ძველი ზმნისწინებიდან აღ და არა ახ. აღ: აღტაცება, აღფრთოვანება, აღშფოთება, (და არა: ახტაცება, ახფრთოვანება...)

იხ. გ. ახვლედიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, 1949 წ. გვ. 116—120.
აკაკი შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, მორფოლოგია, 1953 წ. გვ. 22—23.

§ 4. დისიმილაცია

დისიმილაცია არის ისეთი ფონეტიკური მოვლენა, როდესაც სიტყვაში ორი ერთნაირი ბგერა ერთად ვერ ძლებს და ერთი განემსგავსება მეორეს. ეს მოვლენა სალიტერატურო ქართულში ახასიათებს ისეთ სიტყვებს, რომლებშიც გვაქვს ორი რ, ზოგჯერ — ორი ნ.

მაგალითად: ურ ბოლოსართის (სუფიქსის) დართვისას ვლუბულობთ სიტყვათა ასეთ ფორმებს: კაც-ი—კაცური; სვან-ი—სვანური; ბავშვ-ი—ბავშვური, მაგრამ, თუ სიტყვის ფუძეში გვაქვს რ, ასეთ სიტყვასთან ურ ბოლოსართი ულ ბოლოსართად გადაიქცევა:

რუსი—რუსული (რუს-ურ-ი—რუს-ულ-ი);
გორ-ი—გორული, ფრანგი—ფრანგული; რაქა—რაქული;
მხატვარ-ი—მხატვრული;

ასეა მიღებული სიტყვები: გურული, მეგრული, რეგულარული, პოლარული და სხვა.

მსგავსი შემთხვევები გვაქვს სიტყვებში:

იერ—იელ: ზომიერი, სულიერი, მაგრამ ხორც-ი — ხორციელი. ასევე კაცრიელი.

სა-ურ—სა-ულ: საფეხური, სახელური, მაგრამ ბარგი—ხაბარ-გული, მკერდი—ხამკერდული.

მე-ურ—მე-ულ: მე-გზ-ური, მეზღვაური, მაგრამ ბარგი—მეხარ-გული.

ნა-არ—ნა-ალ: ნასოფლარი, ნასახლარი, მაგრამ პური—ნაპურ-ალი, ქერი—ნაქერალი, საკირე—ნასაკირალი.

მ-არ—მ-ალ: გამხმარი, დამდნარი, დამწვარი, მაგრამ წყრება—მწყრალი, თერება—მთერალი, ქრება—გამქრალი, შრება—გამ-შრალი, ყვირის—მყვირალი.

მ-არე—მ-ალე: მდინარე, მღუღარე, მაგრამ სწყურია—მწყურვალე, ხურს — მხურვალე.

უ-ურ—უ-ულ: უბედური, უნებური, მაგრამ ფსკერი — უფსკერ-ული — უფსკრული, ფერი—უფერული.

დისიმილაციის შედეგად არის მიღებული საკუთარი სახელები: გრიგოლი, მარგალიტა, პორფილე, ბარბალე და სხვა.

ეს სიტყვები უცხო ენაზე ორ რ-ს შეიცავენ (გრიგორი, მარგარიტა), ქართულში კი ერთი რ განემსგავსება მეორეს.

დისიმილაციას არ განიცდის ბგერა რ, თუ:

1. სიტყვის ფუძეში მას მოსდევს ლ ბგერა:

რეკოლუცია—რეკოლუციური; რესპუბლიკა—რესპუბლიკური;
რეფლექსი—რეფლექსური; რუსთაველი—რუსთაველური და სხვა.
მაგრამ, თუ ბგერა რ ბგერა ლ-ს შემდეგაა სიტყვის ფუძეში, ურ

სუფიქსი ულ სუფიქსად შეიცვლება, მაგ: რეგულარული, პოპულარული...

2. წიგნური გზით შემოსულ უცხო სიტყვებში: დირექტორი, რექტორი, პროექტორი, ტრაქტორი, კორექტორი ორდერი, რევიზორი, რედაქტორი, პარტერი და სხვა.

3. ორი სიტყვის შეერთებისაგან ერთი სიტყვაა მიღებული: ორ-ორი, როგორი (რა-გვარი), არაფერი, კარდაქარ, რვა-რვა, გორა-გორა და სხვა.

4. ორი რ-ს შენარჩუნების შემთხვევები გვაქვს ფუძეგაორკეცებულ ერთსენებიან სიტყვებშიც: ხარხარი, ნარნარი, როხროხი, ფარფარი, რაქრაქი, ვარვარი და სხვა, მაგრამ სიტყვაში „ჩურჩული“ გვაქვს დისიმილაცია.

გვაქვს წარის დისიმილაციის შემთხვევებიც. ეს ნათლად ჩანს ფუძეგაორკეცებულ სიტყვებში: უნდა ყოფილიყო ქანქანა, მაგრამ გვაქვს ქანქალა—ბოლოქანქალა, ასევე: კანკალი, ყანყალი, ჩანჩალი, წანწალი, განგალი, ძუნძული, ცუნცული... აქედან ზმნები: კანკალებს, მოჩანჩალებს, დაწანწალებს, დაგანგალებს და სხვა.

§ 5. ბგერათა გაღასმა

ბგერათა გაღასმა (მეტათეზისი) არის ისეთი ფონეტიკური მოვლენა, რომლის დროს სიტყვაში თანამიმდევრობის დარღვევის შედეგად რომელიმე ბგერა გადაინაცვლებს ადგილს.

სალიტერატურო ქართულში გვაქვს ბგერის გაღასმის რამდენიმე მაგალითი:

წინათ იყო	მაგრამ	ახლა გვაქვს
რვა—(ა)თრვამეტი		თვრამეტი
ცალიერი		ცარიელი
თაყვანისცემა		თაყვანისცემა
ხნავს—ხნვა		ხვნა—დახვნა
ხრავს—ხრვა		ხვრა—დახვრა
კლავს—კლვა		კვლა—მოკვლა
კრავს—კრვა		კვრა—შეკვრა
ჩაგრავს—ჩაგრვა		ჩაგვრა—დაჩაგვრა
ძრავს—ძრვა		ძვრა—დაძვრა
საპნავს—გასაპნვა		გასაპვნა
ნატრობს—ნატრვა		ნატვრა
შენიშნავს—შენიშნვა		შენიშვნა...

იხ. გ. ახლედინი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები. 1949 წ. გვ. 200—204. აკაკი შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, 1953 წ. გვ. 23—24.

ამ მაგალითებში ვინის ადგილი წინათ რ, ნ, ლ ნარნარი ბგერების შემდეგ იყო, მაგრამ ახალ ქართულში სიტყვის გამოთქმის გადავილების შედეგად ის წინ გადმოვიდა.

იგივე ითქმის აღ ზმნისწინიანი რამდენიმე ზმნის შესახებაც. (უნობილია, რომ პირველი სუბიექტური პირის ნიშანი ვ ზმნაში ზმნისწინის შემდეგ იხმარება (მოვიტანე, წავიღე, აღვნიშნე, აღვზარდე...), მაგრამ ზმნებში ფალიარე, ავლორძინე, ფალიარებ, ფლორძინებ, რომლებიც თანამედროვე ქართულში იხმარება, ვ გადასმულია (ახლა არ ითქმის: აღვიარე, აღვაორძინებ).

მაგრამ ბგერის გადასმა ყოველთვის როდია მართებული: ზოგი შოუბარი ბგერის გადასმით ამახინჯებს სიტყვებს. მაგალითად: ირაკლი-ს ნაცვლად კუთხურ ნეტყველებაში გვხვდება: ილაკრი,

შარვალი	შალვარი
შალვა	შავლა
გრიგოლი	გირგოლი
დიმიტრი	დრიმიტი
პროკლე	პორკლე
გოდერძი	გორდეძი
დათვალიერება	დათვარიელება
ღრუბელი	ღურბელი
ღრმა	რღმა
საძირკველი	სარძიკველი
ძლიერი	ძრიელი
თექვსმეტი	თევქსმეტი
თხუთმეტი	თუთხმეტი
წინამოდეგ	წინამოდევ
გენერალი	გერენალი
მსხვერპლი	მსხვერპლი
მათრახი	მართახი
გაქირვება	გაქირება
წარმოიქმნა	წარმოიქმნა
ენახე	ნახე
მნახოს	ნამხოს
აღვნიშნე	ავღნიშნე
მოიკლანება	მოიკლანება
განავითარა	განავითარა
ათვალიერებს	ათვარიელებს
განახალა	განახალა და სხვა.

მეორე სვეტში მოთავსებული სიტყვები კუთხურია. ბგერათა ასეთი გადასმა სალიტერატურო ქართულისათვის ყოვლად მიუღებელია.

შენიშვნა სიტყვები: „ნახე“, „ნამხოს“ ინფიქსიანი ზმნების მაგალითებადაც ითვლება. სიტყვებს: „ნაშხირა“ — მანგალი“, „ცა-

ლიერი“ ახლა დიალექტიზმებად თვლიან, მაგრამ ნამდვილად ისინი პირვანდელი ფორმაა. ახალ ქართულში „ნახშირი“, „ნამგალი“, „ცარიელი“ ძილებულია ბგერათა გადასმის შედეგად.

§ 6. ბგერათა ჩართვა

ბგერათა ჩართვა არის ისეთი ფონეტიკური მოვლენა, როდესაც სიტყვაში ჩნდება ისეთი ბგერა, რომელიც სხვა ფორმების მიხედვით მოსალოდნელი არ არის, მაგრამ დროთა განმავლობაში ისეა გამტკიცებული, რომ სალიტერატურო ენისათვის უკვე მისაღებ ფორმადაა მიჩნეული. ქართულში გვაქვს ბგერათა ჩართვის შემდეგი მაგალითები:

ზე-ით — ზევით, მხნე (ამხნე-ებ-ს) — ამხნევებს, მხნევდება,
 ქვე-ით — ქვევით, ქვა — აქვავებს, ქვავედება,
 ტყვე — ატყვევებს, სუფთა — ასუფთავებს, სუფთავდება.
 სხვა — ასხვავებს, აშკარა — აშკარავებს, აშკარავდება
 ახალგაზრდა — აახალგაზრდავებს ხე — ახევებს, ხევედება.

ასევე: ვუწყობ — შეუუწყვე, შემიწყვეს, შემიწყვია,
 ვაწყობ — მოვაწყვე, მოაწყვეს, მოძიწყვია,
 ვეწყობი — მოვეწყვე,

ვახრჩობ — დავახრჩვე, დაახრჩვეს, დამიხრჩვია,
 ვატყობ — შევატყვე, შეატყვეს, შემიტყვია,
 ვაძრობ — დავაძვრე, დააძვრეს, დამიძვრია,
 ვამზობ — დავამხვე, დაამხვეს, დამიმხვია,
 ვაწყობ — დავაწყვე, დააწყვეს, დამიწყვია და სხვა.*

შენი შენა: ზმნები — „ვგრძნობ“, „ეცნობ“, ორთოგრაფიული ლექსიკონის თანახმად, I თურმეობითში უნდა იყოს: მიგრძნია, გიგრძნია, უგრძნია; შემიცნია, შეგიცნია, შეუცნია (ისე როგორც: შემიმკია, შეგიმკია, შეუმკია) და არა: მიგრძენია, შემიცენია...)**

ჩართული ვინი გვაქვს ვნებითი გვარის ღონიანი ფორმის ზმნაში, თუ ეს უკანასკნელი ბოლოხმოვნისანი სახელისაგანაა მიღებული, მაგალითად, ბოლოთანხმოვნისანი სახელისაგან გვექნება: თეთრი — თეთრდება, წითელი — წითლდება, ... მაგრამ ბოლოხმოვნისანი სახელისაგან კი:

1. ბოლო — ბოლოვდება,	ვიწრო — ვიწროვდება
მკიდრო — მკიდროვდება,	ფართო — ფართოვდება
ახლო — ახლოვდება,	უშნო — უშნოვდება
ყრუ — ყრუვდება,	ცრუ — ცრუვდება
2. სუფთა — სუფთავდება,	პატარა — პატარავდება
ბრმა — ბრმავდება,	ღრმა — ღრმავდება
მხნე — მხნევდება,	მკლე — მკლევდება და სხვა.

* იხ. ვ. თაფურია, ი. გიგინეიშვილი, ორთოგრაფიული ლექსიკონი, 1949 წ. გვ. 67, 149, 217.

** იქვე. გვ. 142, 237.

ასევე იქნება მწკრივთა II სერიაში: დაბოლოვდა, დავიწროვდა, შეშქიდროვდა, გაფართოვდა, მოახლოვდა, დაუშნოვდა, დაყრუვდა, გასუფთავდა, დაპატარავდა, გამხნევდა, დაძქლევდა... მწკრივთა III სერიაში კი ო-თი და უ-თი დაბოლოებული სახელებისაგან მიღებულ ზმნებს ვინი არ ჩაერთვის: დაბოლოებულა, გაფართოებულა, დაყრუებულა... ა-თი და ე-თი დაბოლოებული სახელებისაგან მიღებულ ზმნებს კი ჩაერთვის: დაბრმავებულა, გამხნევებულა. ო-თი დაბოლოებული სახელებისაგან მიღებული მოქმედებითი გვარის ზმნებს მწკრივთა I და III სერიებში ვინი არ ჩაერთვის:

ჯადო—აჯადოებს, მოაჯადოებს, აჯადოებდა; მოუჯადოებია...
ჯილდო—აჯილდოებს, დააჯილდოებს, აჯილდოებდა; დაუჯილდოებია...

ფართო—აფართოებს, გააფართოებს, აფართოებდა; გაუფართოებია...

უთო—აუთოებს, გააუთოებს, აუთოებდა; დაუუთოებია...

საზრდო—ასაზრდოებს, ასაზრდოებდა; უსაზრდოებია...

ახლო—აახლოებს, დააახლოებს, აახლოებდა; დაუახლოებია...

ბოლო—აბოლოებს, დააბოლოებს, აბოლოებდა; დაუბოლოებია...

მკიდრო—ამკიდროებს, შეამკიდროებს, ამკიდროებდა; შეუ-
მკიდროებია...

ვიწრო—ავიწროებს, შეავიწროებს, ავიწროებდა; შეუვიწროებია... ეს სიტყვები ვ-ს ჩაირთავენ მხოლოდ მწკრივთა II სერიაში: მოაჯადოვა, დააჯილდოვა, გააფართოვა, გააუთოვა, ასაზრდოვა, დააახლოვა, დააბოლოვა, შეამკიდროვა, დაავიწროვა, ეუცხოვა და სხვა.

უ-თი დაბოლოებული სახელებისაგან მიღებული მოქმედებითი გვარის ზმნები მწკრივთა სამივე სერიაში უფროდ გვხვდება, მაგალითად: ყრუ—აყრუებს, დააყრუა, დაუყრუებია; ბლუ—აბლუებს, დააბლუა, დაუბლუებია; ბრუ—აბრუებს, გაუბრუებია და სხვა.

რაც შეეხება ა-თი და ე-თი დაბოლოებული სახელებისაგან მიღებულ მოქმედებითი გვარის ზმნებს, ისინი მწკრივთა სამივე სერიაში ინარჩუნებენ გ ბგერას:

პატარა—აპატარავებს, დააპატარავებს, აპატარავებდა; და-
აპატარავა; დაუპატარავებია...

მხნე—ამხნევებს, გაამხნევებს, ამხნევებდა, გაამხნევა; გაუმხნევებია...

შენი შენა: ზმნები, მიღებული რამდენიმე მარცვლიანი ე ხმო-
ვანფუძიანი ზედსართავი სახელებისაგან — მწვანე,
მწარე, ცხარე... ვ ბგერას საერთოდ არ ჩაირთავენ
(ამწვანებს, გაამწვანა, გაუმწვანებია).
ვინის გაჩენის შემთხვევები ხშირია მე-ე და სი-ე
სართებით ნაწარმოებ ო, ე და ა ბოლოხმოვნიან
სახელებშიც, მაგალითად:

1. მე-ე: ეზო—მეეზოვე; რძე—მერძევე, მერძევეობა;
ღრო—მედროვე, თანამედროვე, ტყე—მეტყევე, მეტ-
ყევეობა;
(გამონაკლისია სიტყვა მელფინე, რადგანაც სიტყვა
ღვინო იკვეცს ბოლოხმოვანს).
2. სი-ე: მარტო — სიმარტოვე, ახლო—სიახლოვე, ეიწრო—
სიეიწროვე, მკიდრო—სიმკიდროვე, ფართო—სიფარ-
თოვე, კობტა — სიკობტავე, სუფთა — სისუფთავე,
ბრმა—სიბრმავე, * მაგრამ ვინი არ ჩაერთვის:

1. ო ხმოვნით დაბოლოებული არსებითი სახელისაგან მე-ე
სართებით ნაწარმოებ ხელობის სახელებში:
აბანო—მეაბანოვე, თამბაქო—მეთამბაქოვე, უდაბნო—მეუ-
დაბნოვე, კუბო--მეკუბოვე და სხვა.
2. ე ან ა ხმოვნით დაბოლოებული კვეცადი ზედსართავისა-
გან სი-ე სართებით ნაწარმოებ არსებით სახელებში:

მძიმე—სიმძიმე, მწვანე—სიმწვანე, მწარე--სიმწარე, მღარე—სი-
მღარე, მლაშე—სიმლაშე, წმინდა—სიწმინდე, ღრმა—სიღრმე, ყრმა—
სიყრმე... ასევე უ ხმოვნით დაბოლოებულფუძიან სახელებში: ყრუ—
სიყრუე, ცრუ—სიცრუე... ვ ბგერა უ-ს წინ საერთოდ ვერ ძღებს.
გვაქვს პარალელური ფორმებიც: მკლე—სიმკლევე || სიმკლე.

გვაქვს რიგი ბოლოთანხმოვნიანი სიტყვები, რომლებშიც ვ
ბგერაა მოცემული.

მაგ: ნოყიერი—სინოყივრე, ნოყივრად;
მაგიერი—მაგივრად, მშვენიერი—მშვენივრად;
გონიერი—გონივრად და ა. შ., მაგრამ ვინი აქ ჩართუ-
ლი არ არის. იგი ძველი ქართულიდან არის შემორჩენილი: გვაქვს
„სუფიქსი ივ რთულ სუფიქსში ი-ერ—ივ-ერ.

* სიტყვა ბრმა ბოლოხმოვანკვეცადია, მაგრამ მისგან ნაწარმოები სიტყვა
სიბრმავე ვინს ჩაირთავს. ასეა: პატარაც—სიპატარავე.

გონ ი-ერ-ი—გონ-ივ-რ-ულ-ი; მშენ-ი ერ-ი—მშენ-ივ-რ-ად. აქ მომდევნო ე დაკარგულია. (იხ. არნ. ჩიქობავა, „სახელის ფუძის უძველესი აგებულება ქართველურ ენებში“, 1942 წ. გვ. 90-91).

ქართულში გვაქვს 6 ბგერის ჩართვის შემთხვევებიც. იგი გვხვდება ზმნებში.

მაგალითად, ხშირად ამბობენ: ანვითარებს, ანთავისუფლებს, ანციფრებს, ანზოგადებს, ანრისხებს, ანხორციელებს, ანსხვაებს და სხვა, მაგრამ ეს არ არის ლიტერატურული ფორმა. ამ სიტყვებში 6 ბგერა ზედმეტია. იგი არის ძველი ქართული ენის ზმნისწინისაგან გან (მაგ.: განავითარა, განრისხდა, განციფრდა, განაზოგადა, განახორციელა...) და როცა ზმნას ეს ზმნისწინი არ ახლავს, მისი ნაშთი 6 უკვე ზედმეტია სიტყვაში. ამრიგად, უნდა იყოს: ავითარებს, ათავისუფლებს, ასხვაებს, ახორციელებს...

ზმნისწინი გან ამ ზმნებისაგან მიღებულ სახელებში შენარჩუნებულია—ახალ ქართულში გვაქვს: განვითარება, განთავისუფლება, განცხადება, განციფრება, განზოგადება და სხვა.

§ 7. ბგეჩათა შენაძვლება (სუბსტიტუცია)

ბგერათა შენაცვლება არის ისეთი ფონეტიკური მოვლენა, როდესაც სიტყვაში ადგილი აქვს ერთი ბგერის შეცვლას მეორე ბგერით სხვა ბგერის გავლენის გარეშე.

ბგერის შენაცვლების შედეგად მიღებულია სალიტერატურო ქართულში შემდეგი სიტყვები:

1. საბძელი (ბზე—საბზელი—საბძელი),
ღიახ (ღია ღმერთო—ღიად—ღიახ),
ავდექი ((ა)დგომა—ავდეგ—ავდექი),
დავჯექი ((და)ჯღომა—დავჯედ—დავჯექი),
ძევს ((და)ღება—ღევს—ძევს).
2. ჭკუა—ჭკვიანი
გრებს—დაგრიბა
კულეტს—გაქკლიტა
თელემს—ჩათელიმა
ფრენს—გაფრინდა
სვლექს—ამოსვლიმა
ხვრექს—მოხვრება

3.	მაწონი	ნიორი	ნიგოზი	მინდორი	იორი
ვით.	მაწვნად	ნივრად	ნიგვზად	მინდვრად	ივრად
ნათ.	მაწვნის	ნივრის	ნიგვზის	მინდვრის.	ივრის
მოკ.	მაწვნით	ნივრით	ნიგვზით	მინდვრით	ივრით

ნიგვზები; მინდვრები, მაწვნისანი, უმაწვნო, სამაწვნე, ნიგვზიანი, ნიგვზობა, უნიგვზო, სანიგვზე, ნანიგვზარი და სხვა.

4. სხვა ენებიდან შემოტანილი სიტყვები:

Фѣдор—	თედორე,	Теокрит—	თეოკრიტე
Феофил—	თეოფილე,	Философия—	ფილოსოფია
Тимофей—	ტიმოთე, კიმოთე,	Фактор—	ფაქტორი

5. უმთავრესად ბგერათა შენაცვლების მაგალითები კუთხურ მეტყველებაში გვაქვს და ისინი სრულიად მიუღებელია ქართული სალიტერატურო ენისათვის, მაგალითად:

კუთხურ მეტყველებაშია

ლიტერატურულია

პატიჯი

პატივი

ჯანგი

ჯანგი

ნეფე

მეფე

ნეფსი

ნემსი

თეზი

თევზი

ხაერი

ჰაერი

პენცია

პენსია

საბარცხალი

საფარცხელი

ყურდგელი

კურდღელი

შარსკელაფი

ვარსკელაფი

მასკულაფი

რამტენი

რამდენი

ხწორი

ხწორი

წაველი

წაველი

ვამბოფ

ვამბოფ

ვკერაფ

ვკერაფ

გრძნოფს

გრძნობს და სხვა.

* იხ. გ. აბულელიანი, ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები, 1949 წ. გვ. 207-211 225-228.

აკაკი შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, 1953 წ. გვ. 22.

§ 8. ქართულ ენაში შავოსული უხმო სივსვების გართლნა

უნდა იყოს:

ჰ (და არა ზ) Гимн-ჰიმნი	გ (და არა დ) (და არა თ)	თ (და არა ტ) Театр- თეატრი	ქ (და არა ხ) Химия- ქიმია	ქს (და არა კც) Секция- სექცია	ქს (და არა კს) Экспедиция- ექსპედიცია
ჰიგენა	გრამატკა	თეხისი	ქლორი	ინსტრუქცია	ექსკავატორი
ჰეგემონია	გრადიკა	თეორომა	ქრონიკა	ლექცია	ექსპერიმენტი
ჰექტარი	გეოგრაფია	თერმომეტრი	ქაოსი	ფრაქცია	ექსპორაციული
ჰუმანისტი	გენეალოგია	თერაპია	ქირურგი	პროლუქცია	ექსპლოატაცია
ჰოსპიტალი	გენერალი	ათვისტი	ტექნიკა	ლირეკცია	ექსპონატი
ჰონორარი	გენერტკა	ათლეტკა	მექანიკა	კოლექცია	ექსპერტი
ჰობრილი	ლოგკა	ეპითეტი	ტექნიკუმი	კონსტრუქცია	მაქსიმუმი
ჰიპნოზი	ლოგეურნი	ესთეტიკა	არქიტექტორი	რეაქცია	ექსტერნი
ჰორიზონტი	ტრაგედია	სინთეზი	არქაული	სანქცია	ლექსიკა
ჰოლანდია	ტრაგიკული	ანთროპოლოგი	სტიკია	აქციონერი	მექსიკა
ჰიმნალი	ალეგორია	ქრუსტომათია	არქივი	ინფექცია	ექსკურსია

ქბ (და არა კბ) Практика- პრაქტიკა	კვ (და არა ქვ)	ფხ (და არა პხ) Психика-ფსიქიკა	ლა (და არა ლია) Малария- მალარია	ლუ (და არა ლიუ) Люкс-ლუქსი
ტრაქტორი	ავადრავი	ფსევდონიმი	ასიმბლატია	ლუსტრია
დირექტორი	ავალიფიკაცია	ფსიქოლოგია	დისპილდია	ალუმინი
აქტუალური	ავარტალი	ფსიქიატრი	იზოლატია	ლუმინალი
აბსტრაქტული	ავარტეტი	ფსიქოპათი	კომპილაცია	ილუზია
ობიექტი	ავალიტეტი	ფსიქოზი	ტრანსლაცია	ილუსტრაცია
კონსპექტი	კვანტიტეტი	ფსიქოტექნიკა	პოლარული	რევოლუცია
კორექტორი	კვორუმი	ფსიქონეეროზი	იზოლატორი	ევოლუცია
კონდუქტორი	აკვარიუმი	ელიფსი	რეგულატორი	პოლუსი
კოლექტივი	ეკვივალენტი	კაფსული	აკუმულატორი	აბსოლუტური
ფაქტი	ეკვარირი	ელიფსოიდი	პოპულარული	რეზოლუცია
კაქტუსი	ადეკვატური	ლაფსუსი	ფორმულარი	ლუდოვიკი

ლიო (ლი) კომბლექსის ნაცვლად გვაქვს ლო რამდენიმე სიტყვაში: ლოლა, ტუბერკულოზი, ბრუცელოზი, ფუნგიკულოზი (და არა: ლიოლია, ტუბერკულოზი, ფუნგიკულოზი).

§ 9. ბგეაქმა ლაქარგვა

ბგერათა დაქარგვა არის ისეთი ფონეტიკური მოვლენა, რო-
დესაც სიტყვაში რომელიმე მოსალოდნელი ბგერა იქარგება.

სალიტერატურო ქართულში გვაქვს ბგერის დაქარგვის მრავალი შემთხვევა, მაგალითად:

წინათ იყო

ახლა გვაქვს

1. ჴომი, ჴამბავი, ჴალალი,
ჴექიმი, ჴუნარი, ჴარამი,
ჴუყვარს, ჴუნდა, ჴუსმენს,
ჴეგონა, ჴეძინა, ჴეყოლა

ომი, ამბავი, ალალი,
ექიმი, უნარი, არამი,
უყვარს, უნდა, უსმენს,
ეგონა, ეძინა, ეყოლა

ჴ შემონახულია სიტყვებში: ჴა, ჴაი, ჴე, ჴო, ჴოი, ჴოპუნა, ჴაერი,
ჴაეა, ჴანგი და ისეთ უცხო სიტყვებში, როგორცაა: ჴარმონია,
ჴეგემონია, ჴექტარი, ჴიგიენა, ჴიმნი, ჴიპნოზი, ჴიპოთეზა, ჴოლან-
დია, ჴორიზონტი, ჴოსპიტალი, ჴუმანიზმი, ჴუმორი და სხვა.

უნდი გვეწონოდა

მაგრამ ახლა გვაქვს:

2. ტანისამოსი, ცისარტყელა (იქარგება ხ)
დედისხაცვალი, რკინისგზა
სკამზე, საბლზე
ოთახში, სკოლასში
კაცთან, ქალაქთან
გურამისშვილი, სააკაძე
მგალობლისშვილი, ბერიძე, ბარამიძე
3. (ა)თსამშეტი — ცამშეტი (იქარგება მ)
ეთმანერთი (იქარგება რ)
ცალცალკე (იქარგება კ)
4. ხევი — ხევობა (იქარგება ე)
თავი — უთავურობა,
მეთავური
სანახევი — სანახევობა
ნათესავი — ნათესავობა
პატივი — პატივოსანი
ფშავი — ფშავური
ტყავი — ტყავოსანი

- ტანისამოსი, ცისარტყელა
დედინაცვალი, რკინიგზა
სკამზე, საბლზე
ოთახში, სკოლაში
ქალაქთან. კაცთან
გურამიშვილი, სააკაძე
მგალობლიშვილი, ბერიძე, ბარამიძე
- ცამშეტი
ერთმანეთი
ცალცალკე
ხეობა
უთავურობა
მეთავური
სანახაობა
ნათესაობა
პატივოსანი
ფშაური
ტყაოსანი

ზმნები

5. ყივის — ყივოლა
ეჩვეა — ეჩვეოლა
ეწვევა — ეწვეოლა
ეხვევა — ეხვეოლა
ეწვევა — ეწვეოლა
ეძლვეა — ეძლევოლა
კივის — კივოლა
ჩივის — ჩივოლა
თერება
წვრება
ძვრება

- ყიოლა, ყიოდეს
ეჩვეოლა, ეჩვეოდეს
ეწვეოლა, ეწვეოდეს
ეხვეოლა, ეხვეოდეს
ეწვეოლა, ეწვეოდეს
ეძლევოლა, ეძლევოდეს
კიოლა, კიოდეს
ჩიოლა, ჩიოდეს
ათრობს
შრომობს
აძრობს და სხვა.

6. ასევე: პასივი—პასიური, აქტივი—აქტიური, კოლექტივი—კოლექტიური.

ვ ბგერის დაკარგვა ო და უ ხმოვნების მეზობლობაში ჩვეულებრივი მოვლენაა. შენარჩუნებულია იგი მხოლოდ რამდენიმე სიტყვაში: დავა—უდავო (უდავოდ), სადავო, ზავი—საზავო, თავი—უთავო.

ასევე ზმნაში: პონა— მოპოვება (აქედან მოპოვებული).

7. ბგერათა დაკარგვის შემთხვევები გვაქვს სი-ე სართებით წარმოქმნილ სახელებშიც. სიტყვების: სველი—სიხველე, რბილი—სირბილე, ბნელი—სიბნელე,—მსგავსად უნდა ყოფილიყო მიღებული სხვა სიტყვებიც, მაგრამ გვაქვს: ბრტყელი—სიბრტყე, გრძელი—სიგრძე, სქელი—სისქე და სხვა.

მსგავსი შემთხვევა გვაქვს სი-ო სართებით წარმოქმნილ სახელებშიც: თბილი—სითბო, ტკბილი—სიტკბო, მსხვილი—სიმსხო...

8. სხვა ენებიდან შემოსულ სიტყვებში, რომელთა ფუძეში გვაქვს ორი ერთნაირი თანხმოვანი, ქართული მეტყველება ვერ ითმენს ერთნაირ ბგერებს და ერთს კარგავს:

Коммуна (ფრანგული commune) — კომუნა
(ლათინურად communis)

Коммунар (ფრანგ. communnard) — კომუნარი,

Грамматика (ბერძნულად grammatikē) — გრამატიკა

Программа (ბერძნულად programma) — პროგრამა

Процесс (ლათინ. processus) — პროცესი

Профессия (ლათინ. professio) — პროფესია

Профессор (professor) — პროფესორი

Суффикс (ლათინ. suffixus) — სუფიქსი

Аффикс (ლათინ. affixus) — აფიქსი

Суррогат (ლათინ. surrogatus) — სუროგატი

Миллион (ფრანგ. million) — მილიონი

Миллиард (ფრანგ. milliard) — მილიარდი

Аллегория (ბერძნ. allegoria) — ალეგორია

Ипподром (ბერძნ. hippodromos) — იპოდრომი

Ирригация (ლათინ. irrigatio) — ირიგაცია და სხვა.

§ 10. ხმოვანთა ჩიქუქსია

ხმოვანთა ჩიქუქსია არის ისეთი ფონეტიკური მოვლენა, როდესაც სიტყვაში ხმოვნით დაწყებული ფლექსიის ან საწარმოებელი აფიქსის გავლენით ფუძისეული ხმოვანი ამოვარდება.

*აკაკი შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, 1953 წ. გვ. 24—26.

სალიტერატურო ქართულში რედუქცია მოუდის ორ და მეტ-
 წარცვლიან ბოლოთანხმოვნიან სახელებს (აღამიანთა საკუთარი
 სახელების გამოკლებით), ისიც უმთავრესად ისეთებს, რომელთა
 ფუძე ბოლოვდება შემდეგი მარცვლებით:

აღ, ეღ; ან, ენ, არ; ერ; ამ, ემ; ოღ, ონ, ორ; ავ,* მაგა-
 ლითად:

აღ: ნამგალი, ხანჯალი, გენერალი,	ამ: ქათამი, ატამი, კალამი.
ეღ: ბელელი, სოფელი, მკედელი,	ემ: ირემი, ურემი.
არ: ისარი, შაქარი, მხატვარი,	ოღ: ფოთოლი, ობოლი, გოდოლი.
ერ: მწყერი, კისერი, მტერი,	ონ: მაწონი, საპონი.
ან: მელანი, გუთანი, საგანი	ორ: ნიორი, მინდორი, გოდორი.
ენ: ყურძენი, შავარდენი, ბერძენი,	ავ: კარავი, ნავავი.

რედუქცია მოუდის სიტყვის ფუძეში მხოლოდ სამ ხმოვანს.
 ეს ხმოვნებია: ა, ე, ო.

რედუქციის გამომწვევი მიზეზია ხმოვნით დაწყებული სარ-
 თები ბრუნვებისა (აღ, ის, ოთ), რიცხვის ნიშანი (ებ) და საწარ-
 მოებელი სართები (იან, ობა, ოსან, სა-ე, უ-ო და სხვა).

მაგალითები:

1. როცა ა იკარგება:

კალამი, ატამი, ნამგალი, სალამი...

- 1). ვითარებითში: კალმად, ატმად, ნამგლად
- 2). ნათესაობითში: კალმის, ატმის, ნამგლის
- 3). მოქმედებითში: კალმით, ატმით, ნამგლით.

საწარმოებელ აფიქსებთან: კალმანი, კალმოზა, კალმოსანი;
 უკალმო, უკალმოზა, საკალმო, კალმისებრ...

მრავლობით რიცხვში—კალმები, ატმები, ნამგლები

2. როცა ე იკარგება:

ბელელი, სოფელი, კედელი...

- 1). ვითარებითში: ბელლად, სოფლად, კედლად
- 2). ნათესაობითში: ბელლის, სოფლის, კედლის
- 3). მოქმედებითში: ბელლით, სოფლით, კედლით

საწარმოებელ აფიქსებთან: ბელლიანი, ბელლოზა, საბელლე, უბელ-
 ლო, უბელლოზა და სხვა.

მრავლობითში: ბელლები, სოფლები, კედლები.

3. როცა ო იკარგება:

გოდორი, ფოთოლი, ობოლი, კოკორი...

- 1). ვითარებითში: გოდრად, ფოთლად, ობლად
- 2). ნათესაობითში: გოდრის, ფოთლის, ობლის
- 3). მოქმედებითში: გოდრით, ფოთლით, ობლით

* ეს საკითხი პირველად აღნიშნული აქვს დიშ. ყიფიანს,

საწარმოებელ აფიქსებთან: გოდრიანი, გოდრისებრ, უგოდრო, უგოდრობა და სხვა.

მრავლობით რიცხვში—გოდრები, ფოთლები.

ასევე მოუღის რედუქცია რიგ გეოგრაფიულ საკუთარ სახე-ლებს, მაგალითად: კოჯორი, დილომი, მტკვარი, ალაზანი, ქსანი, წილანი, გუდამაყარი, წინანდალი, ყვარელი და სხვა.

სახელობითი, ვითარებითი, ნათეხაობითი, მოქმედებითი

კოჯორი	კოჯრად	კოჯრის	კოჯრით
დილომი	დილმად	დილმის	დილმით
მტკვარი	მტკვრად	მტკვრის	მტკვრით
ალაზანი	ალაზნად	ალაზნის	ალაზნით
ყვარელი	ყვარლად	ყვარლის	ყვარლით
თისელი	თისლად	თისლის	თისლით

ფუძისეული ხმოვნის რედუქცია ხდება ზოგიერთ ერთმარცვლიან სიტყვებშიც: რძალ-ი, ბალ-ი, მგელ-ი, ჩვარ-ი, მტერ-ი, წელ-ი, ძმარ-ი, შველ-ი, ქსან-ი მტკვარ-ი, თვალ-ი (ბეჭდის თვალ) და სხვა, მაგალითად:

რძალ-ი—რძლ-ად, რძლ-ის რძლ-ით, რძლ-ებ-ი, რძლ-იან-ი; ხმალი—ხმლ-ად, ხმლ-ის, ხმლ-ით, ხმლ-ებ-ი, ხმლ-იან-ი; ქსან-ი—ქსნად, ქსნ-ის, ქსნ-ით; ძმარ-ი—ძმრ-ად, ძმრ-ის, ძმრ-ით, ძმრ-იან-ი და სხვა. გარდა არსებითი სახელისა, რედუქცია ახასიათებს მეტყველების სხვა ნაწილებსაც, მაგალითად:

1. ზედსართავ სახელებს: წითელი, ყვითელი, მალაღი, დაბალი, ახალი, მდიდარი, ცხენოსანი, მანდილოსანი, პატიოსანი და სხვა: წითლად, წითლის, წითლით; ახლად, ახლის, ახლით; აილები, ახლიანი; წითლები, წითლიანი.

არის ზედსართავეები, რომელთაც მხოლოდ ვითარებითში მოუღით რედუქცია: სქელი—სქლად; თხელი—თხლად; ბრტყელი—ბრტყლად; მთელი—მთლად, გრძელი—გრძლად; ღონიერი—ღონივრად; მშვენიერი—მშვენივრად; გონიერი—გონივრად და სხვა.

2. მიმღეობებს: ამშენებელი, მკეთებელი, მთეთრებელი, გამამხნეებელი, დამამტკიცებელი, მწერალი, მხატვარი, მოსავალი და სხვა:

ამშენებლად, ამშენებლის, ამშენებლით; ამშენებლები, სამშენებლო; მწერლად, მწერლის, მწერლით; მწერლები, მწერლობა, სამწერლობო; მხატვრად, მხატვრის, მხატვრით; მხატვრები, მხატვრობა, სამხატვრო; მოსავლად, მოსავლის, მოსავლით, მოსავლიანი და ა. შ.

3. საწყისებს: ხატავს—ხატვა, ბაძავს—ბაძვა, თესავს—თესვა, რწყავს—რწყვა, ძაბავს—ძაბვა, სვამს—სმა, აბამს—დაბმა, ხრავს—ხვრა, კლავს—კვლა და სხვა.

4 ზმნებს: გათალა—თლის, გაშალა—შლის, გაცალა—ცლის, თხარა—თხრის ან ასე:

დავეკერი, დაქერი—დაქრა; გავეძელი, გაძელი—გაძლო; ავ-ხსენი, ახსენი—ახსნა; გავხსენი, გახსენი—გახსნა და ა. შ.

სალიტერატურო ენაში მრავალია ისეთი ბოლოთანხმოვნიანი სახელი, რომელშიაც რედუქცია არ ხდება, ასეთებია:

1 ერთმარცვლიანი ფუძის მქონე სახელები: შალ-ი, ბარ-ი, ნარ-ი, ხარ-ი, ქარ-ი, ბან-ი, ნალ-ი, ხალ-ი, ცელ-ი, ხელ-ი, გვარ-ი, დარ-ი, ცერ-ი, ფერ-ი, ტან-ი, ცხენ-ი, სენ-ი, წამ-ი, ჩქამ-ი, გემ-ი, თემ-ი, ტოლ-ი, ბოლ-ი, ქონ-ი, ფონ-ი, ქორ-ი, მორ-ი, მკლავ-ი, ხეავ-ი, სეავ-ი, ქეავ-ი, ნავთ-ი და სხვა.

მაგ: ქსან-ი—ქსნად მავრამ ვან-ი—ვანად
ქსნის ვანის

ქსნით ვანით
ბალ-ი — ბლად მავრამ ნალ-ი—ნლად
ბლის ნალის
ბლით ნალით

ძმარ-ი—ძმრად მავრამ ბარ-ი—ბარად
ძმრის ბარის
ძმრით ბარით

წელ-ი (დრო)—წლად მავრამ წელი (ტანის შუა ნაწილი) წლად
წლის წელის
წლით წელით

თვალი (საგნის მაგ. ბეჭდის)—თვლად მავრამ თვალი (მხედველო-
ბის ორგანო)—თვლად
თვლის თვალს
თვლით თვლით

2. ერთზე მეტმარცვლიანი ფუძის მქონე სახელები:

ალალ-ი, დალალ-ი, ზარალ-ი, პირველ-ი, ხელმძღვანელ-ი, პროფკავშირელ-ი, უნარ-ი, საქნარ-ი, ცნობარ-ი, პიონერ-ი, ვულკან-ი, ბანან-ი, ოხკან-ი, ორდენ-ი, ყელსაბამ-ი, ვარამ-ი, სურამ-ი, თამამ-ი, აქლემ-ი, ედემ-ი, პატრონ-ი, ბატონ-ი, მოტორო-ი, კოდორო-ი; ქლიავ-ი, და სხვა მისთანა.

მაგ. ირემ-ი—ირმად მავრამ აქლემ-ი—აქლემად
ირმის აქლემის
ირმით აქლემით
ირმები აქლემები
საირმე სააქლემე

აგრეთვე არის ისეთი ფუძეუკუმშველი ნაზმნარი სახელები, როგორიცაა, მაგალითად: გამშრალ-ი, დამთვრალ-ი, გამდნარ-ი, დამწვარ-ი, ნათქვამ-ი, ნასევამ-ი, მმართველ-ი, გამთელელ-ი, მომ-თმენ-ი, მფრინავ-ი, მცურავ-ი და სხვა. მაგალითად:

ვ. თოფურიას თავის საფუძვლიან გამოკვლევაში — „რედუქციისათვის ქართველურ ენებში“ აღნიშნული აქვს, რომ ან ფონეტიკური მოვლენის მხრივ ქართულში დაცული არ არის კანონზომიერება, რომელიც, მაგალითად, გააჩნია სევანურს.

ერთი და იგივე სიტყვა ხან ექვემდებარება რედუქციას, ხან არა და ეს შეინიშნება არა მარტო დღევანდელ ქართულში აღმოსავლურ და დასავლურ დიალექტთა შეპირისპირებისას, არამედ ძველ ქართულში და ისიც ერთსა და იმავე ძეგლში¹. — აღნიშნავს ავტორი.

§ II. შექვესა

შექვესა არის ისეთი ფონეტიკური მოვლენა, როდესაც სიტყვაში ხდება ფუძისეული ბოლომოვლის დაკარგვა ზოგიერთი ბრუნვის წინის ან საართის (აფიქსის) დართვის გამო.

ფუძისეული ბოლომოვანი ეკვეცება ა და ე ხმოვნებით და ბოლოებულ საზოგადო, აბსტრაქტულ, კრებით და საკუთარ გეოგრაფიულ არსებით სახელებს, აგრეთვე ზედსართავეებს, რიცხვით სახელებსა და საწყისებს.

აღნიშნული ხმოვნები ეკვეცება სახელებს უმთავრესად ხმოვნით დაწყებული ბრუნვის წინის (ფლექსიის) დართვით ფუძეზე ნიოლოდ ორ ბრუნვაში: ნათესაობითსა და მოქმედებითში.

1. რუსა სიტყვას ეკვეცება ხმოვანი „ა“

1. არსებითი სახელი:

გზა, ზღვა, მთა, ქა, ტბა, თმა; დედა, მამა, ყანა; მაგიდა, ისტორია... ამხანაგობა, მეგობრობა, ძმობა, გულწრფელობა, მზენიერება, ძლიერება, მყუდროება, უკვდავება...

სტუდენტობა, გლეხობა, ფარა, ხოვია... გურიი, აქარა, ზაქათალა, მესტია, ანაკლია, რაქა... მცხეთა, აბაშა, გაგრა, ავქალა, ტულა, ვარშავა, ვენა .. ვოლგა. ყვირილი, ლალიძგა, ავადმარა, სუფსა, ოიწა, გოგჩა, წიფა და სხვა.

სახელობითი (რა?): გზა, ზღვა, დედა, მცხეთა უშბა: ნათესაობითი (რის?). გზ-ის, ზღ-ის, დედ-ის, მცხეთ-ის, უშბ-ის. მოქმედებითი რით?) გზი-თ, ზღ-ით, დედ-ით, მცხეთ-ით, უშბ-ით.

2 ზედსართავი სახელი:

სახელობითი: ბრმა, წმინდა:

ნათესაობითი: ბრმ-ის, წმინდ-ის.

მოქმედებითი: ბრმ-ით, წმინდ-ით.

¹ შენიშვნა: ა-თი დაბოლოებულ ფუძიან ზედსართავ სახელებს ბრუნვებში იშვიათად ეკვეცებათ ბოლომოვანი, ფუძეუკვეცელი: პატარა, სუფთა, კობტა, ქორჯა, პერა, კრილა, კროლა, შავთვალა, წითელქუდა და სხვა.

3. რიცხვითი სახელი:

სახელობითი: რვა, ცხრა:
ნათესაობითი: რვი-ს, ცხრ-ის
მოკმედებითი: რვ-ით, ცხრ-ით

4. საწყისი:

სახელობითი: წერა, კითხვა, ხატვა, თესვა, მკა, აშენება, გამწვანება...

ნათესაობითი: წერ-ის, კითხვ-ის, ხატვ-ის თესვი-ის...

მოკმედებითი: წერ-ით, კითხვ-ით, ხატვ-ით, თესვ-ით...

ხმოვნის მოკვეცა ხდება საწარმოებელი სართების (აფიქსების) გავლენითაც, მაგ: გზა—გზ-ებ-ი გზ-იან-ი, უ-გზ-ო, უ-გზ-ო-ობა; დედა—დედ-ებ-ი, დედ-იან-ი, უ-დედ-ო, დედ-ობა, უ-დედ-ობა და სხვა.

2. როცა სიტყვას იკვებება ხმოვანი „ე“

1. არსებითი სახელი:

მზე, დღე, კლდე, მთვარე, მხარე, ბაღე, მდინარე, მებაღე, სანელნე; ახალციხე, ოჩამჩირე, საირმე, სავანე, ეგვიპტე, დიდუბე, საჩხერე, ბოდბე, ველისციხე, ლებარდე... სიწითლე, სილამაზე, სიციცხლე, სიყვთე, სიახლე, სიძველე, სიძლიერე და სხვა.

სახელობითი: მზე, მდინარე, ახალციხე, სიციცხლე:

ნათესაობითი (რის?): მზ-ის, მდინარ-ის, ახალციხ-ის, სი-ციცხლ-ის.

მოკმედებითი (რით?): მზ-ით, მდინარ-ით, ახალციხ-ით, სი-ციცხლ-ით.

ბოლოხმოვნის მოკვეცა ახასიათებს ე ხმოვნით დაბოლოებულ ქართულ გვარებსაც, მაგალითად: მებუჯე, მენაბდე, ქაეკავაძე, ტაბიძე, ნიკოლაძე, წულუკიძე და სხვა.

სახელობითი: მებუჯე, მენაბდე, ქაეკავაძე, ტაბიძე:

ნათესაობითი: მებუჯ-ის, მენაბდ-ის, ქაეკავაძ-ის, ტაბიძ-ის.

მოკმედებითი: მებუჯ-ით, მენაბდ-ით, ქაეკავაძ-ით, ტაბიძ-ით.

2. ზედსართავი სახელი:

მწიფე, მწვანე, მწარე, მლაშე ცხარე, მდარე, მცირე, მკავე, მკვახე და სხვა.

სახელობითი:	მწიფე,	მცირე,	მწვანე:
ნათესაობითი:	მწიფ-ის,	მცირ-ის,	მწვან-ის,
მოკმედებითი:	მწიფ-ით,	მცირ-ით,	მწვან-ით.

3. რიცხვითი ხახელი:

მე-ე სართებით ნაწარმოები — მეორე, მესამე, მეხუთე, მეათე, მეოცე, მეასე, მეათასე, ოცდამეხუთე, ოცდამეათე, სამოცდამეტ-ხუთმეტე და სხვა.

სახელობითი: მეორე, მეათე, მეოცე, ოცდამეხუთე,
ნათესაობითი: მეორ-ის, მეათ-ის, მეოც-ის, ოცდამეხუთ-ის,
მოქმედებითი: მეორ-ით, მეათ-ით, მეოც-ით, ოცდამეხუთ-ით.

ფუძისეული ე ხმოვანი ეკვეცება სახელს ზოგი საწარმოებელი ბოლოსართის (სუფიქსის) დართვის დროსაც, მაგალითად:

მზე—მზ-იან-ი, მზ-იურ-ი; დღე—დღ-იან-ი, დღ-იურ-ი;

ეგვიპტე—ეგვიპტ-ურ-ი. საჩხერე—საჩხერ-ულ-ი და სხვა.

მაგრამ უმეტეს შემთხვევაში იგი უნარჩუნდება სიტყვის ფუძეს, მაგ.:

დღე—დღე-ებ-ი, დღე-ობა, სა-დღე-ო, უ-დღე-ო და ა. შ.

ო ხმოვანი ეკვეცება მხოლოდ ერთ სიტყვას. ეს არის ღვინო-მაგ. ღვინ-ის, ღვინ-ით, უ-ღვინ-ო, უღვინ-ობა, ღვინ-იან-ი, ნა-ღვინ-არი, სა-ღვინ-ე. (მრავლობითში ო უნარჩუნდება: ღვი-ნობები).

შენიშვნა: ე-თი დაბოლოებულ ერთმარცვლიან ზედსართავებსაც, მაგ.: ბრგე, მხნე, მკლე, ნათესაობითსა და მოქმედებით-ში ხმოვანი უნდა მოეკვეცოს: ბრგე — ბრგისა ბრგითა.

ქართულ სალიტერატურო ენაში გვაქვს რამდენიმე ისეთი სიტყვაც, რომელთა ფუძე ხმოვნით ბოლოვდება, მაგრამ ერთსა და იმავე დროს მათ ახასიათებთ ფუძისეული ხმოვნის მოკვეცაც და ამოვარდნაც (რედუქცია).

ასეთი სიტყვებია: ფანჯარა, ქვეყანა, ქარხანა, ტომარა, ბეგარა, პეპელა, მასხარა, მოყვარე, მაგალითად:

ფანჯარა—ფანჯრ-ად;
ფანჯრ-ის
ფანჯრ-ით
ფანჯრ-ებ-ი

მოყვარე—მოყვრ-ად
მოყვრ-ის
მოყვრ-ით
მოყვრ-ებ-ი *

* იხ. არნ. ჩიქობავა, ქართული ენის ზოგადი დახასიათება, ქართ. ენის გან-მარტ. ლექსიკონი, 1, 1950 წ. გვ. 038.

ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, 1, მორფოლოგია, 1953 წ. გვ. 61-65.

2. ღეფისით (შუახაზით) ხაწერი კომპოზიტებია:

გორკეცებულფუ- მიანი	ს ხ ე ა დ ა ს ხ ე ა ფ უ ძ ი ა ნ ი	
ერთნაირი მნიშვნე- ლობის	მსგავსი (სინონიმუ- რი) მნიშვნელობის	სხვადასხვა მნიშვნე- ლობის
ერთ-ერთი	სწავლა-განათლება	ღედ-მამა
თითო-თითო	ძალ-ღონე	და-ძმა
სამ-სამი	ალალ-მართალი	მთა-ბარი
ათ-ათი	სიგელ-გუჯარი	კითხვა-პასუხი
ოც-ოცი	ბედ-იღბალი	პურ-ღვინო
ას-ასი	ტოლ-ამხანაგი	ფარ-ხმალი
ლამაზ-ლამაზი	კვლევა-ძიება	წერა-კითხვა
ფერად-ფერადი	სიცილ-კისკისი	ქართლ-კახეთი
წითელ-წითელი	ბარგი-ბარხანა	მიწა-წყალი
მალალ-მალალი	ძირ-ფესვები	უფროს-უმცროსი
ნელა-ნელა	ოხერ-ტიალი	რუსულ-ქართული
ქუჩა-ქუჩა	ტიტველ-შიშველი	გულა-ნაბადი
ხტუნვა-ხტუნვით	კივილ-წივილი	ასაველ-დასაველი
სკუპ-სკუპით	სვე-ბედი	გალმა-გამოღმა

ასევე იწერება აგრეთვე სხვა ენებიდან ღეფისით შემოსული სიტყვები: ინეინერ-ტექნოლოგი, კამენეც-პოდოლსკი, ოვსიანიკო-კულიკოვსკი, რიმსკი-კორსაკოვი, სალტიკოვ-შჩედრინი და სხვა.

მათთან ტრადიციით შემონახულია ღეფისით წერა სიტყვები-სა: ნესტან-დარეჯანი, ვაჟა-ფშაველა (სწორი ასე იქნებოდა: ნესტან დარეჯანი, ვაჟა ფშაველა).

სიტყვები: ყოფაქცევა, ძალაუფლება, წესრიგი, წესწყობილება, ნაცარტუტა, ნიაექარი* — იმის გამო, რომ თავისი შინაარსით ერთცნებიან კომპოზიტებს გვანან, იწერება უღეფისოთ.]

* ვ. თოფურია, ი. გიგინეიშვილი, ორთოგრაფიული ლექსიკონი, 1949 წ. გვ. 7.

დეფისით იწერება აგრეთვე კომპოზიტად აგებული ზმნებიც: გააქენ-გამოაქენა, გაიარ-გამოიარა, აიწ-დაიწია, გაიქნ-გამოიქნია, გაისეირნ-გამოსეირნა, შეაკეთ-შემოაკეთა, წაიწ-წამოიწია, მიიხელ-მოიხელა და ა. შ.

გვაქვს სამ და მეტფუძიანი კომპოზიტებიც, მაგალითად:

ქართულ-რუსულ-ფრანგული,

ქართლ-კახეთ-იმერეთი,

ტყე-მინდორ-ველი,

თმა-წარბ-წამწამ-წვეერ-ულვაში და სხვა, მაგრამ ასე-

თები ნაკლებად გვხვდება.

როცა საწარმოებელი აფიქსის დართვით დეფისით საწერი რთული სიტყვისაგან ვაწარმოებთ სხვა სიტყვას, ეს უკანასკნელი უშუაბაზოდ უნდა დაიწეროს, მაგალითად:

და-ძმა—დაძმური

პურ-ღვინო—უპურღვინო

ცოლ-ქმარი—ცოლქმრული

ფარ-ხმალი—ფარხმლიანი

ბატონ-ყმა—ბატონყმობა

კვლევა-ძიება—კვლევაძიებითი, საკვლევაძიებო

თმა-წვეერ-ულვაში—თმაწვეერულვაშგათეთრებულო.

დეფისით იწერება ისეთი რთულფუძიანი სიტყვა, რომელშიც შემავალი ფუძეები შეიცავენ დამოუკიდებელ მნიშვნელობას და ამ ფუძეთა შორის და კავშირი ივარაუდება. შეადარეთ: დედ-მამა და დედა და მამა. ეს სიტყვები ორივე შემთხვევაში ერთსა და იმავე მნიშვნელობას გამოხატავენ. მათ შორის მხოლოდ ისაა განსხვავება, რომ პირველი (დედ-მამა) არის რთულფუძიანი ერთი სიტყვა, მეორე კი--და კავშირით შეკავშირებული ორი სიტყვა, მაგრამ, როცა დეფისით საწერი ეს რთულფუძიანი სიტყვა ერთი ცნების გამომხატველად იწარმოება, მაშინ ის უდეფისოთ დაიწერება:

დედა და მამა—დედ-მამა—დედმამიანი

უდედმამო

დედმამობა და სხვა.

3. ბევრი რთულფუძიანი სიტყვა მიღებულია ქართულში ნაწილაკით არა: არადამაკმაყოფილებელი, არასასიამოვნო, არა-ადამიანური, არაამხანაგური, არაბუნებრივი, არაჩვეულებრივი, არალეჯალური, არაქართული, არახშირი, არაკაცი, არანაკლები, არაჯანსაღი, არდასაძალი, არასგზით, არასდროს, არასაკმაოდ და ა. შ.

ასეთ შემთხვევებში ნაწილაკი არა იწერება მომდევნო სიტყვასთან ერთად, მაგრამ, თუ ეს ნაწილაკი დაპირისპირების მნიშვნელობით არის გამოყენებული, მაშინ მას უნარჩუნდება თავი-

სი დამოუკიდებელი მნიშვნელობა და ცალკე იწერება, მაგალითად: არა ერთგზის, არა ერთხელ, არა მარტო, არა უადრეს, არა უმეტეს, არა ნაკლებ...

წინადადებები:

1) ზღვის ნაპირი წარმოადგენს არაჩვეულებრივ სილამაზეს (აქ სიტყვა არაჩვეულებრივ ერთცნებიანია და ნიშნავს—იშვიათს, შესანიშნავს).

2) მაშასადამე, ჩვენს სასაქონლო წარმოება წარმოადგენს არა ჩვეულებრივ სასაქონლო წარმოებას, არამედ განსაკუთრებული სახის სასაქონლო წარმოებას...

ახევე:

მარტივ წინადადებებში არაერთგვარი წევრებია.

წიწვიანი მცენარეები არა ერთგვარი, არამედ სხვადასხვაგვარი ჯიშისაა და სხვა.

არა ნაწილაკით ზოგჯერ უმართებულოდ აგებენ კომპოზიტებს, მაგალითად: არადასაჯერებელი, არაკუმშვადი, არამართებული, არასუფთა, არაგონიერი, არაპკვიანი, არამონდომებული, არაბედნიერი, არამნიშვნელოვანი, არაწესიერი, არასრული... მაგრამ ეს ხელოვნურად შედგენილი სიტყვებია. მათ მნიშვნელობას საუკეთესოდ გამოხატავს ენის ბუნებრივი ფორმა უ ან უ—თ აფიქსებით, მაგალითად:

დაუჯერებელი, უკუმშველი, უმართებულო, უსუფთაო, უგუნური, უკუთო, მოუნდომებელი, უბედური, უმნიშვნელო, უწესო, უსრული...

მართალია, გვაქვს ისეთი სიტყვებიც, რომლებიც არა ნაწილაკით კანონიერადაა მიღებული, მაგალითად: არაბუნებრივი, არანაკლები, არადამაკმაყოფილებელი, არახელსაყრელი, არაჩვეულებრივი, არაქართული და სხვა მისთანა. ამ სიტყვებს უ ან უ—თ აფიქსებით ვერ ვაწარმოებთ. ამრიგად, სადაც შესაძლებელია უ ან უ—თ აფიქსებით ვაწარმოთ სიტყვა, იქ არა ნაწილაკი არ უნდა ვიხმაროთ.

§ 13. შემოკლებით სანაჩი სიყვებები

გარდა ზოგი რთულფუძიანი სიტყვისა, როგორცაა, მაგალითად: პედინსტიტუტი, პედსასწავლებელი, სახელგამი, სოცშეჯიბრება, რიონქესი, ზაქესი, სსრკ, მტსი და სხვა, შემოკლებით იწერება შემდეგი სიტყვებიც: ესე იგი, ამა წლის, მაგალითად, და სხვა, სოფელი, ქალაქი და ა. შ.

მაგალითები:

ე. ი. (ესე იგი)	მდ. (მდინარე)
ა. წ. (ამა წლის)	თხზ. (თხზულება, თხზულებანი)
ე. წ. (ეგრეთ წოდებული)	გაზ. (გაზეთი)
და მისთ. (და მისთანა)	ეურნ. (ეურნალი)
და ა. შ. (და ასე შემდგომ)	გვ. (გვერდი)
შდრ (შეადარე)	გამოც. (გამოცემა)
ნ. (ნახე)	ტ. (ტომი)
იხ. (იხილე)	ნაწ. (ნაწილი)
ნახ. (ნახატი)	ძვ. წ. (ძველი წელთაღრიცხვით)
სურ. (სურათი)	ახ. წ. (ახალი წელთაღრიცხვით)
მაგ. (მაგალითად)	აკად. (აკადემიკოსი)
ქ. (ქალაქი)	პროფ. (პროფესორი)
სოფ. (სოფელი)	დოც. (დოცენტი) და სხვა.

მაგალითები წინადადებებში:

1. ე. ი.: ...ის საუცხოო რამ არის და ამიტომაც დაურქმევიათ „სავანე“, ე. ი. მოსასვენებელი ადგილი (აკ. წერეთლის „ჩემი თავგადასავალი“)

2. ა. წ.: ...თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო ინსტიტუტი აცხადებს, რომ ა. წ. 8 დეკემბერს, დღის 3 საათზე, სამეცნიერო საბჭოს ღია სხდომაზე, ინსტიტუტის აუდიტორიაში (მელიქიშვილის ქ. № 10) დისერტაციას დაიცავენ...

3. ე. წ.: აღმოსავლეთ საქართველოს ველების ზონაში გავრცელებულია ე. წ. ნათელი ტყეები (ა. ჯავახიშვილის „საქართველოს სსრ გეოგრაფია“, VII კლ. სახელმძღვანელო 1949 წ. გვ. 82).

4. და სხვ.: (საქართველოს ტყეებში) მრავლად გვხვდება ქოლადური, შოშია, ყარანა, სკეინჩა, კინკრაქა, შაში, ბულბული და სხვ. (იქვე გვ. 90).

5. და მისთ.: ითქმის და იწერება: დააქვრინა, გაავდებინა, დააღეინა, გამოაცხოვინა და მისთ. (აკ. შანიძის „ქართული ენის გრამატიკა“, ნაწ. I, მორფოლოგია, 1952 წ. გვ. 86).

6. და ა. შ.: ხის დამმუშავებელი მრწველობა საკმაოდ განვითარდა: 1950 წლისათვის აფეჯის წარმოება ორჯერ გაიზარდა, ასანთის დამზადება—ოთხჯერ და ა. შ. (ჯავახიშვილის „საქართველოს სსრ გეოგრაფია“, VII კლ. 1949. გვ. 139).

7. შდრ.: ა-ზე მრავალი ისეთი ზმნა მოდის, რომლის შესაბამისი სახელი ან სრული სახე შემდგომს ასოებშიღა

გვექნება (აღწობს—შღრ. ღწობა, გააღწობს: აკეთებს—
შღრ. კეთება, გააკეთებს). („ქართული ენის განმარტე-
ბით ლექსიკონი“, I, გვ. 017).

8. ნ.: არხენად ცხოვრება ნ. კეთილდღეობა (ალ. ნეიმანის
„ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი, 1952. გვ. 22).
9. იბ.: ამის შესახებ იბ. კ. კეკელიძის „კულტურული დამოუ-
კიდებლობისათვის ბრძოლის ანარეკლი ძველ ქართულ
მწერლობაში,“ 1949 წ.
გვ. 1—20 კ. კეკელიძის „ძვ. ქართ. მწერლ. ისტ.“ I,
1951 წ. გვ. 53).
- 10 ნახ.: დიდი მოურავი გიორგი სააკაძე (ნახ. იმდროინდელი
იტალიელი მხატვრისა).
11. სურ.: სურ. 92. კურორტი აბასთუმანი (ა. ჯავახიშვილის
„საქართველოს სსრ გეოგრაფია“, VII კლ. 1949 წ.
გვ. 188).
- 12.: მაგ.: „ზე“-დართული დამატება მოუღის სხვადასხვა შინა-
არსის ზმნებს, რომელთა შორის ზოგი აღნიშნავს ფიქრს,
მსჯელობას, საუბარს, ზრუნვას და სხვა.
მაგ., „მომხსენებელი ძირითად საკითხებზე ლაპარაკობდა,
(აკ. შანიძე, „ქართული ენის გრამატიკა“, II სინტაქსი.
1952 წ. გვ. 20).
13. კ.: ნიკოლოზ მელიტონის ძე ბარათაშვილი დაიბადა
1817 წელს, დეკემბრის 15-ს (ძველი სტილით), ქ. თბი-
ლისში („მშობლიური ლიტერატურა“, VII კლ. სახელ-
მძღვანელო, 1950 წ. გვ. 50).
14. ხოფ.: ალექსანდრე აბაშელი (ჩოჩია) დაიბადა 1884 წ.
15 აგვისტოს ხოფ. საჩოჩოში (აბაშის რაიონი). (ქარ-
თული ლიტერატურის ქრესტომათია“, XX ს. XI კლა-
სისათვის, 1949 წ. გვ. 250).
15. მღ.: მღ. ბზიფის აუზში სულ 10 კატარა ყინვარია (ა. ჯავა-
ხიშვილის „საქართველოს სსრ გეოგრაფია“ VII კლ.
1949 წ. გვ. 71).
16. თხზ.: თეიმურაზ II, თხზ. კრებული, გ. ჯაკობიას გამოც.
გვ. 123... (კ. კეკელიძის „ძველი ქართული მწერლობის
ისტორია“, II 1952 წ. გვ. 512).
17. გაზ.: მკვეთრად ავამაღლოთ სწავლა-აღზრდის ხარისხი
(გაზ. „სახალხო განათლება“, 1953 წ. 14 I, № 3).
18. ფურნ.: იხილე ფურნ. „მნათობი“, 1951 წ. № 6.
- 19 გვ.: გ. ლეონიძე, მგოსანი საათნაეა, გვ. 54—55; მისივე,
ძიებანი, გვ. 296—298 (კ. კეკელიძე, „ძველი ქართული
მწერლობის ისტორია“, II; 1952 წ. გვ. 565).

20. გამოც.: „ანთოლოგია, II, ა. ბარამიძის გამოც., 64—66 (იქვე-გვ. 515).
21. ტ.: „არჩილიანი“, ტ. I (იქვე-გვ. 534).
22. ნაწ.: ა. შანიძე, „ქართული ენის გრამატიკა“, ნაწ. I. (1952 წ. გვ. 17).
23. ძვ. წ.: პირველი ათასწლეულის დასაწყისის საუკუნეებში, ძვ. წ., საქართველოს ტერიტორიაზე კულტურის ორი წრე ჩამოყალიბდა—დასავლური და აღმოსავლური (ნ. ბერძენიშვილი, ი. ჯავახიშვილი, ს. ჯანაშია „საქართველოს ისტორია“, ნაწ. I, 1948 წ. გვ. 27).
24. ახ. წ.: განსაკუთრებით დიდი აჯანყება რომაელების წინააღმდეგ მოხდა იმპერატორ ვესპასიანეს (69წ—79წ. ახ. წ.) მეფობაში (იქვე—გვ. 79).
25. წწ.: ქართული წიგნი, ბიბლიოგრაფია, ტ. I, 1929—1920 წწ. ტ. II, 1921—1945 წწ.
26. სს.: ნიმუში ქართული ორნამენტისა ქვაზე, ატენიდან. XI—XII. სს. („საქართველოს ისტორია“, 1948 წ. გვ. 198).
27. აკად.: გამოჩენილი ქართველი ისტორიკოსი—აკად. ივ. ჯავახიშვილი დაიბადა 1876 წელს და გარდაიცვალა 1940 წელს.
28. პროფ.: საქართველოს სსრ გეოგრაფია, საშუალო სკოლის VII კლასისათვის.
საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრის პროფ. ალ. ჯავახიშვილის რედაქციით, თბილისი—1949.

მეფყველების ნაწილების მართლწესი

§ 14. არსებითი სახელების მართლწესი:

არსებითი სახელი არის მეტყველების ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს საგანს ან საგნად წარმოდგენილ მოვლენას და იბრუნვის.

ლექსიკური მნიშვნელობის მიხედვით არსებითი სახელია: სულიერი და უსულო საგნის აღმნიშვნელი, საზოგადო, საკუთარი და კრებითი.

სულიერი საგნის გამომხატველია ისეთი არსებითი სახელი, რომელიც აღნიშნავს ცოცხალ საგანს: ადამიანს, ფრინველს, მწერს (კაცი, ბავშვი, ექიმი, მასწავლებელი... ხარი, ძროხა, ცხენი, მელია, დათვი... ქათამი, მამალი, მტრედი, მერცხალი, პეპელა, ფუტყარი, კრაზანა და სხვა).

უსულო საგნის გამოხატველია ისეთი არსებითი სახელი, რომელიც აღნიშნავს არაკოცხალ საგანს ან რაიმე მოვლენას (ქალაქი, მთა, მდინარე, ტბა, მცენარე, ნაძვი, ლეღვი, რცხილა, ვარდი... დგამი—მაგიდა, სკამი, კარადა... ნივთიერება—რძე, წყალი, ნავთი... ბუნებრივი მოვლენა—ელვა, დილა, საღამო, დღე, ღამე, ზამთარი, გაზაფხული და სხვა).

საზოგადოა ისეთი არსებითი სახელი, რომელიც გამოხატავს ერთგვარი საგნების საერთო სახელს (აღამიანი, მაგიდა, ირემი, სახლი, მთა, მდინარე, ტბა, ქალაქი, სოფელი, მცენარე, ნივთი).

საკუთარია ისეთი არსებითი სახელი, რომელიც აღნიშნავს ერთ საგანს მსგავსი საგნებისაგან გასარჩევად (გიორგი, ალექსანდრე, ი. ქავჭავაძე, ნ. ბარათაშვილი... იალბუზი, უშბა, ვოლგა, მტკვარი, გოგჩა, თბილისი, მოსკოვი... აზია, ევროპა, საქართველო, რუსეთი... „მნათობი“, „სახალხო განათლება“, „ბედი ქართლისა“, „მერანი“...).

კრებითაა ისეთი არსებითი სახელი, რომელიც აღნიშნავს ერთგვარ საგანთა ჯგუფის სახელს: ხალხი (აღამიანთა კრებულის სახელი), ფარა (ცხვრების კრებულის სახელი), ბრბო (ყაჩაღთა კრებულის სახელი), გუნდი (ფრინველების ან მომღერალ აღამიანთა კრებულის სახელი), სტუდენტობა (სტუდენტების კრებულის სახელი), გლეხობა (გლეხების კრებულის სახელი).

ცალკე ჯგუფად გამოიყოფა ე. წ. ნივთიერებათა სახელები, როგორცაა, მაგალითად: ოქრო, ვერცხლი, რკინა, მარილი, ნავთი, რძე, ლეინო, წყალი, ხორბალი, სიმინდი და სხვა.

არსებითი სახელი ბრუნებადი სიტყვაა. ქართულ ენაში გვაქვს ექვსი ბრუნვა. თითოეულ ბრუნვას აქვს თავისი გრამატიკული ნიშანი.

ბრუნვათა ნიშნების სხვადასხვაობა დამოკიდებულია ბრუნებადი სიტყვის ფუძის სახეებზე.

გვაქვს სახელის ორი სახის ფუძე: ბოლოთანხმოენიანი და ბოლოხმოენიანი. ამის მიხედვით სახელები იყოფა ორ ჯგუფად: ბოლოთანხმოენიანებად და ბოლოხმოენიანებად.

ბოლოთანხმოენიანია ისეთი სახელი, რომლის ფუძე ბოლოვდება თანხმოენით და სახელობით ბრუნვაში დაირთავს ნიშანს *ი*, მაგალითად: კაცი-*ი*, სახლი-*ი*, კალამი-*ი*, ხერხ-*ი*, ჩაქუჩი-*ი*, ნამგალი-*ი*.

ბოლოხმოენიანია ისეთი სახელი, რომლის ფუძე ბოლოვდება ხმოენით და არ დაირთავს სახელობითი ბრუნვის ნიშანს. ასეთები: *ა*, *ე*, *ო*, *უ* ხმოენებით დაბოლოებული სახელები, მაგალითად: მთა, გზა, დაფა, სუფრა, მაგიდა, მშვენიერება, შალვა, შოთა; მზე, კლდე, მთვარე, მდინარე, მხარე, სილამაზე, პეტრე, პავლე; წყარო, ხურო, თარო, სურო, ურო, ბიურო, უთო, გიგო, სანდრო; ბუ, კუ, ყრუ, რუ, კენგურუ, ნუნუ, დუტუ.

გვაქვს აგრეთვე *ი* ხმოენით დაბოლოებული სახელებიც, მაგა-

ლითად: ჩაი, ტრამვაი, გივი, შერი, ლეონტი, კორნელი, ჩაიკოვსკი, მიაიკოვსკი და სხვა. ამ სიტყვებში ბოლოზმოვანი • ფუძისეულია და არა სახელობითი ბრუნვის ნიშანი.

1. სახელობით ბრუნვაში ნიშანი • დაერთვის ბოლოთანხმოვნიან სახელებს: მოსკოვ-ი, თბილის-ი, სოხუმ-ი; ქალაქ-ი, სოფელ-ი, სტუდენტ-ი, მასწავლებელ-ი, თვალ-ი, ხარ-ი, ფუტკარ-ი; თეთრ-ი, შავ-ი, წითელ-ი, გრძელ-ი; ერთ-ი, ხუთ-ი, ათ-ი, ოც-ი, ას-ი, ჩემ-ი, შენ-ი, მის-ი, მათ-ი; სიცილ-ი, სირცხვილ-ი, დახატულ-ი; აღებულ-ი...

ამ ტიპისაა ადამიანის ზოგი სახელი და გვარი, მაგალითად: ვლადიმერ-ი, ნიკოლოზ-ი, რევაზ-ი, თენგიზ-ი, ელენტი-ი, ლეონტი-ი, ჯილაურ-ი, მათურელ-ი, მეტრეველ-ი და სხვა, მაგრამ • ხმოვნით დაბოლოებული ადამიანთა საკუთარი სახელები და გვარები ყოველთვის ერთნაირი არ არის: • ხმოვანი ზოგ სახელთან სახელობითი ბრუნვის ნიშანია, ზოგთან კი — ფუძისეული ხმოვანი:

• სახელობითი ბრუნვის ნიშანია		• ფუძისეული ხმოვანია	
ავთანდილ-ი	მრეელიშვილ-ი	აკაკი	ქუკოვსკი
აბესალომ-ი	ჩხელიშვილ-ი	გიორგი	ბელინსკი
ტარიელ-ი	ჯილაურ-ი	გივი	ჩაიკოვსკი
რევაზ-ი	გიგაურ-ი	ლავრენტი	მიაიკოვსკი
რამაზ-ი	ელენტი-ი	ერასტი	ტოლსტოი
თამაზ-ი	ლეონტი-ი	დომენტი	ჩერნიშევსკი
თენგიზ-ი	გამრეკელ-ი	კლიმენტი	
ზურაბ-ი	ახელედიანი-ი	ალექსი	

როგორც ვხედავთ, თითოეულ სვეტში მოთავსებულია ერთმანეთისაგან არსებითად განსხვავებული სახის ფუძეები. პირველ სვეტში გვაქვს ბოლოთანხმოვნიანი სახელები, მეორე სვეტში კი — ბოლოზმოვნიანი.

ეს სახელები ერთმანეთისაგან განსხვავებულად იბრუნვის:

ბრუნვები	ბოლოთანხმოვნიანი		ბოლოზმოვნიანი	
სახელობითი	დავით-ი,	ჯილაურ-ი	გიორგი-	ქუკოვსკი-
მოთბრობითი	დავით-მა,	ჯილაურ-მა	გიორგი-მ,	ქუკოვსკი-მ
მიცემითი	დავით-ს,	ჯილაურ-ს	გიორგი-ს,	ქუკოვსკი-ს
ვითარებითი	დავით-ად,	ჯილაურ-ად	გიორგი-დ,	ქუკოვსკი-დ
ნათესაობითი	დავით-ის,	ჯილაურ-ის	გიორგი-ს,	ქუკოვსკი-ს
მოქმედებითი	დავით-ით,	ჯილაურ-ით	გიორგი-თ,	ქუკოვსკი-თ

შესადარებლად ავიღოთ კიდევ შემდეგი მაგალითები: სახ. ავთანდილ-ი, აბესალომ-ი, რევაზ-ი, თენგიზ-ი, ზურაბ-ი, მაგრამ: აკაკი, ალექსი, ლავრენტი, ერასტი, მერი. მოთ. ავთანდილ-მა, აბესალომ-მა, რევაზ-მა, თენგიზ-მა, ზურაბ-მა, მაგრამ: აკაკი-მ, ალექსი-მ, ლავრენტი-მ, ერასტი-მ, მერი-მ.

მიც. აეთანდილ-ს, აბესალომ-ს, რევაზ-ს, თენგიზ-ს, ზურაბ-ს, შაგრაძე: აკაკი-ს, ალექსი-ს, ლავრენტი-ს, ერასტი-ს, მერი-ს.
 ვით. აეთანდილ-ად, აბესალომ-ად, რევაზ-ად, თენგიზ-ად, ზურაბ-ად, შაგრაძე: აკაკი-დ, ალექსი-დ, ლავრენტი-დ, ერასტი-დ, მერი-დ.
 ნათ. აეთანდილ-ის, აბესალომ-ის, რევაზ-ის, თენგიზ-ის, ზურაბ-ის, შაგრაძე: აკაკი-ს, ალექსი-ს, ლავრენტი-ს, ერასტი-ს, მერი-ს.
 მოკ. აეთანდილ-ით, აბესალომ-ით, რევაზ-ით, თენგიზ-ით, ზურაბ-ით, შაგრაძე: აკაკი-თ, ალექსი-თ, ლავრენტი-თ, ერასტი-თ, მერი-თ.
 ამ შედარებიდან ჩანს, რომ ადამიანთა ბოლოთანხმომენიანი და ე ხმოვნიტ დაბოლოებული საკუთარი სახელები გარეგნულად ერთმანეთისაგან განსხვავებული სახით მოცეულია 3 ბრუნვაში: მოთხრობითში, მიცემითსა და ვითარებითში.

სწორედ ამ ფორმების ხმარებაში ხდება შეცდომის დაშვება. რომ არ შეეცდეთ, საჭიროა ვიცოდეთ, რომ ადამიანთა ბოლო-თანხმომენიანი სახელი იბრუნვის ისე, როგორც ბოლოთანხმომენიანი საზოგადო არსებითი სახელი.

ე ბოლოხმოვნიანი სახელი კი იბრუნვის ისე, როგორც საერ-თოდ ფუძეუკვეცილი სიტყვა.

მაშასადამე, უნდა ვთქვათ და ვწეროთ:

დავითო ხატავს, დავითმა დახატა, დავითს დაუხატავს.

ოთარი წერს, ოთარმა დაწერა, ოთარს დაუწერია.

გურამი კითხულობს, გურამმა წაიკითხა, გურამს წაუკითხავს... მაგრამ:

გიორგი ხატავს, გიორგიმ დახატა, გიორგის დაუხატავს.

მერი წერს, მერიმ დაწერა, მერის დაუწერია.

გივი კითხულობს, გივიმ წაიკითხა, გივის წაუკითხავს...

(და არა:	დავითიმ	{	დავითის	{	გიორგმა	{	დახატა
	ოთარიმ		დახატა, ოთარის		დაუხატავს, მერმა		
	გურამიმ		გურამის		გივიმა		

წარმოშობით ასეთი ტიპის ზოგი სახელი ამჟამად ბოლო-თანხმომენიანად არის ქცეული.

პროფ. შანიძე აღნიშნავს: „ზოგიერთ საკუთარ სახელს, უცხო წარმოშობისას, ძველად ფუძისეული ე ქჷონდა ბოლოში: ბასილი, გრიგოლი, ნესტორი (მოთხრობითის ფორმები იყო: ბასილი-მ, გრიგოლი-მ, ნესტორი-მ), მაგრამ დღეს გვაქვს: ბასილ, გრიგოლ, ნესტორ (ე სახელობითის ნიშნად იქნა გაგებული).“

უცხო წარმოშობის საზოგადო სახელებშიც ფუძისეული ე სახელობითის ნიშნად იქნა გაგებული და სხვა ბრუნვებში ჩამოკ-ვეცილი: ბერძნ. მონასტერ-ი, ოლარ-ი, პარასკევ-ი; არაბ. ყად-ი, მუშტარ-ი, სურა; სპარს. აბაზ-ი, ზანგ-ი, თურქ. ელჩ-ი, გემ-ი, ყუთ-ი და სხვა.*

* აკაკი შანიძე, ქართ. გრამატიკის საფუძვლები, I, მორფოლოგია, 1953 წ. გვ. 67

აღამიანთა ო-ნიანი საკუთარი სახელი ბოლოთანხმოვნიათა
თუ ბოლოხმოვნიათა, ამის გამოსაცნობად არსებობს შემდეგი
ხერხი: სახელი უნდა ჩავსვათ მიმართვით ფორმაში (წოდებითში)
და, თუ მიმართვის დროს სახელი შეიძლება ითქვას ო ბოლოხმო-
ვის გარეშე, მაშინ იგი ბოლოთანხმოვნიათა, მაგალითად:

ამხანაგო ნიკოლოზ! პლატონ! არჩილ! მიხეილ! (და არა: ამ-
ხანაგო ნიკოლოზი! პლატონი! და სხვა), მაგრამ, თუ ო ბოლოხ-
მოვნის მოშორებით არ შეიძლება სიტყვა სწორად ითქვას,
მახინჯდება, მაშინ იგი ბოლოხმოვნიათა, მაგალითად:

ამხანაგო აკაკი! გიორგი! ერასტი! ალექსი! გივი! (და არა:
ამხანაგო აკაკი გიორგი გივი!).

ასეთი სახელის ფუძე გამოიყვება სხვაგვარადაც: თუ სხვა ენე-
ბიდან არ მოჰყვება ო ხმოვანი, სიტყვა ბოლოხმოვნიათა, მაგალითად:

Пушкин — პუშკინ-ი (პუშკინმა, პუშკინს...)

Тургенев — ტურგენევი

Грибоедов — გრიბოედოვი და სხვა.

თუ სხვა ენებიდან მოჰყვება ო ხმოვანი, სიტყვა ბოლოხმო-
ვანიათა, მაგალითად:

Чайковский — ჩაიკოვსკი (ჩაიკოვსკიმ, ჩაიკოვსკის...)

Белинский — ბელინსკი

Чернышевский — ჩერნიშევსკი და ა. შ.

2. ვითარებით ბრუნვაში სახელებს დაერთვის ნიშნები: ად
ან დ. ად დაერთვის ბოლოთანხმოვანფუძიან სახელებს:

კაცი — კაცად, ამხანაგად, სახელად, სტუმრად, მეზობლად,
მეგობრად (და არა: კაკათ, ამხანაგათ, მეგობრათ).

დ დაერთვის ბოლოხმოვანიან სახელებს:

1. დაფა — დაფად, მაგიდად, დედად, მამად, მანქანად (და
არა: დაფათ, მაგიდათ).

2. ხე — ხედ, კლდედ, მდინარედ, დამხმარედ, რომელიმედ
(და არა: ხეთ, კლდეთ).

3. ურო — უროდ, ხუროდ, სუროდ, ორბოდ, ვიწროდ (და
არა: უროთ, ხუროთ).

4. კუ — კუდ, ბუდ, ყრუდ, კენგურუდ, ბლუდ (და არა: კუთ, ბუთ).
გვაქვს ვითარებითი ბრუნვის ნიშნით წარმოქმნილი სახელე-

ბიც. ასეთ სიტყვებში უნდა ეწეროდ ად. დ (და არა: ათ, თ):

კარგი — კარგად, ცუდად, ლამაზად (იხ. ზმნიზედა).

3. მოქმედებით ბრუნვაში იხმარება ით ან თ.

ით დაერთვის ბოლოთანხმოვანიან და ფუძეკვეყად სახელებს:

1 კაც-ი — კაცით, ხალხით, ამხანაგით, მეგობრით;

2 მთა — მთით, გზით, დაფით, დედით;

კლდე — კლდით, გზით, მდინარით, მთვარით.

თ დაერთვის ფუძეუკვეყელ სახელებს:

ჩაი — ჩაით, აკაკით, შალვათ(ი), ლურჯათ(ი), იპოლიტეთ(ი),

უროთ(ი), წყაროთ(ი), კუთ(ი), ნუნუთ(ი).

§ 15. ბოლოთანხმონიანი და ბოლომონიანი უკანმოუხედავობის განმარტება

ბოლოთანხმონიანი სახელი ორი სახისაა: ფურცულაძე და ფურცულაძე, ბოლომონიანი სახელი კი — მონიანი, კონკრეტული და უკონკრეტული.

მათი ბრუნების სახეები მოცემულია შემდეგ ტაბულაში:

1. ბოლოთანხმონიანი სახელების განმარტება

მხოლოდობით რიცხვში

ბრუნ- ები	ფურცულაძე		ფ. უ. ძ. ე. კ. უ. მ. გ. ე. ა. დ. ი		ო-ს ამოვარდნა	ო-ს ე-დ ქცევა	ო-ს ამოვარდნა
	საზოგადო- საპუტარი	საკუთარი	საზოგადო- საკუთარი	საკუთარი			
სახ.	აბაზაგ-ი	ვაბაზაგ-ი	მტკვარ-ი	სოფელ-ი	ყვარელ-ი	ნიგოზ-ი	საბონ-ი
მოთ.	აბაზაგ-მა	ვაბაზაგ-მა	მტკვარ-მა	სოფელ-მა	ყვარელ-მა	ნიგოზ-მა	საბონ-მა
მიც.	აბაზაგ-ს	ვაბაზაგ-ს	მტკვარ-ს	სოფელ-ს	ყვარელ-ს	ნიგოზ-ს	საბონ-ს
კით.	აბაზაგ-ად	ვაბაზაგ-ად	მტკვარ-ად	სოფელ-ად	ყვარელ-ად	ნიგოზ-ად	საბონ-ად
ნათ.	აბაზაგ-ის	ვაბაზაგ-ის	მტკვარ-ის	სოფელ-ის	ყვარელ-ის	ნიგოზ-ის	საბონ-ის
მოკ.	აბაზაგ-ით	ვაბაზაგ-ით	მტკვარ-ით	სოფელ-ით	ყვარელ-ით	ნიგოზ-ით	საბონ-ით

ფუძეკუმშეადლობა სახასიათებს მხოლოდ ბოლოთანხმონიან საზოგადო და ზოგ საკუთარ გეოგრაფიულ სახელს. ასეთ სახელებს ფუძე ეკუმშებათ ვითარებითში, ნათესაობითსა და მოქმედებითში, აგრეთვე საწარმოებელი აფიქსების დართვისას: ნაბადი—ნაბდ-ი, ნაბდ-ი—ნაბდ-ი, სა-ნაბდ-ი, უ-ნაბდ-ი და სხვა. მასთან ებ-იან მრავლობითშიც — ნაბდ-ებ-ი.

ფუძე ეკუმშება აგრეთვე ელ სუფიქსიან ზოგიერთ გვარსაც, როგორცაა, მაგალითად: წერეთელი—წერეთლად, წერეთლის, წერეთლით; მაჩაბელი—მაჩაბლად, მაჩაბლის, მაჩაბლით...

საკუთარი სახელებიდან ფუძეკუმშეადი შეიძლება იყოს მხოლოდ ზოგიერთი გეოგრაფიული სახელი: მტკვარი—მტკვრად, მტკვრის, მტკვრით; ქსანი—ქსნად, ქსნის, ქსნით...

ბოლოთანხმონიანი გვარები იბრუნვის ისე, როგორც ბოლოთანხმონიანი საზოგადო არსებითი სახელები, მაგ.: გურამიშვილი—გურამიშვილმა, გურამიშვილს, გურამიშვილად, გურამიშვილის, გურამიშვილით: ელენტი—ელენტმა, ელენტს, ელენტად, ელენტის, ელენტით და ა. შ.

2. ფუძეკუმშეადი სახელების ბრუნება

მხოლოდით რიცხვში

ბრუნები	ფ უ ძ ე კ უ მ შ ე ა დ ი				ფუძეკუმშეადი	
	ა-თი დაბოლოებული		ე-თი დაბოლოებული		ა-თი დაბოლოებული	ე-თი დაბოლოებული
	საზოგადო	საკუთარი	საზოგადო	საკუთარი	საზოგადო	საზოგადო
სახელობითი	მთა-	გაგრა-	მთვარე-	ახალციხე-	ქვეყანა-	მოყვარე-
მოსახლეობითი	მთა-მ	გაგრა-მ	მთვარე-მ	ახალციხე-მ	ქვეყანა-მ	მოყვარე-მ
მცემითი	მთა-ს	გაგრა-ს	მთვარე-ს	ახალციხე-ს	ქვეყანა-ს	მოყვარე-ს
ვითარებითი	მთა-დ	გაგრა-დ	მთვარე-დ	ახალციხე-დ	ქვეყანა-დ	მოყვარე-დ
ნათესაობითი	მთ-ის	გაგრა-ის	მთვარე-ის	ახალციხე-ის	ქვეყანა-ის	მოყვარე-ის
მოქმედებითი	მთ-ით	გაგრა-ით	მთვარე-ით	ახალციხე-ით	ქვეყანა-ით	მოყვარე-ით

ფუძეკვეცადია ა-თი და ე-თი დაბოლოებულფუძიანი საზოგადო (მთა—მთის, მთით; ხე—ხის, ხით) და გეოგრაფიული საკუთარი (გაგრა—გაგრის, გაგრით; საჩხერე—საჩხერის, საჩხერით) სახელები, აგრეთვე ძე საზოგადო სახელის დართვით მიღებული გვარებიც (ნიკოლაძე—ნიკოლაძის, ნიკოლაძით; ბაქრაძე—ბაქრაძის, ბაქრაძით; აბაშიძე—აბაშიძის, აბაშიძით (და არა: ნიკოლაძესი, ნიკოლაძეთი...), მასთან ოზა და ხე-ე აფიქსებით ნაწარმოები აბსტრაქტული და მე-ფ და სა-ე-თი ნაწარმოები საზოგადო სახელები: ძმობა—ძმობის; მეგობრობა—მეგობრობის; სიკეთე—სიკეთის; სიწითლე—სიწითლის; მებაღე—მებაღის; მენახირე—მენახირის; სამელნე—სამელნის..

ფუძისეული ხმოვნის მოკვეცა ხდება ნათესაობითსა და მოქმედებითში, აგრეთვე საწარმოებელი აფიქსების დართვისას, მაგ., დედა—დედ-იან-ი, დედ-ურ-ი, დედ-ოზ-ა, უ-დედ-ო; ღობე—ღობ-იან-ი, ღობ-ურ-ი, სა-ღობ-ე, უ-ღობ-ო, ნა-ღობ-არ-ი.

ეზიან მრავლობითში ფუძეკვეცადი სახელი კარგავს ბოლო-ხმოვანს: დედა—დედ-ეზ-ი, მამ-ეზ-ი, დ-ეზ-ი, დაფ-ეზ-ი.. ე-თი დაბოლოებული კი ხმოვანს არ მოიკვეცს: ღობე—ღობე-ეზ-ი, მდინარე-ეზ-ი, კლდე-ეზ-ი, ხე-ეზ-ი და სხვა.

რაც შეეხება ო-თი და უ-თი დაბოლოებულ სახელებს, ისინი ფუძეუკვეცელია. არსებობს მხოლოდ ერთი გამონაკლისი. ეს არის სიტყვა ღვინო, რომელიც იბრუნვის ისე, როგორც ჩვეულებრივი ფუძეკვეცადი ა-თი და ე-თი დაბოლოებული ფუძიანი სახელები: ღვინო—ღვინოს, ღვინოს.

ერთმარცვლიანი ფუძეუკვეცელი სახელი ზოგჯერ ნათესაობითსა და მოქმედებითში იხ და ით ნიშნებით გვხვდება, მაგ.: დრო—დროის, დროით (დროის უქონლობის გამო ვერ მოვედი, ადგილობრივი დროით 9 საათია).

არის შემთხვევა, როცა ე-თი დაბოლოებული ფუძეკვეცადი სახელი ნათესაობითში ხმოვანს არ იკვეცს. ასეთია სიტყვა დღე.

ნათ. დღის, მოქმ. დღით, მაგრამ იტყვიან: დღეის შემდეგ, დღეის იქით (დღეის შემდეგ არ დავიგვიანებ; დღეის იქით სოხუმში ვიცხოვრებ). თუ მსაზღვრელი ახლავს, მაშინ ეს სიტყვა ხმოვანკვეცილად იხმარება: ორი დღის შემდეგ, გუშინდელი დღის შემდეგ.

მ. ფუჰაჟავეციელი სახელმწიფო უნივერსიტეტი
მხელაობითი რიცხვები

		ბ რ ლ ო ხ მ ო ვ ნ ი ა ნ ი									
		ფ უ ძ ვ უ კ ვ ე ე ლ ი									
		ა-თი დაბლობები					ბ-თი დაბლობები				
		ა-თი დაბლობები		ბ-თი დაბლობები			ა-თი დაბლობები		ბ-თი დაბლობები		
სახელი	საკუთარი	სახელი	საკუთარი	სახელი	საკუთარი	სახელი	საკუთარი	სახელი	საკუთარი	სახელი	საკუთარი
სახ.	პრიკინა-	ლამარა-	სანაფ.	კორე-	ტრამევი-	აკეი-	სკო-	ნიკო-	ბუ-	დეტუ-	
მთ.	პრიკინა-მ	ლამარა-მ	სანაფ-მ	კორე-მ	ტრამევი-მ	აკეი-მ	სკო-მ	ნიკო-მ	ბუ-მ	დეტუ-მ	
მიც.	პრიკინა-ს	ლამარა-ს	სანაფ-ს	კორე-ს	ტრამევი-ს	აკეი-ს	სკო-ს	ნიკო-ს	ბუ-ს	დეტუ-ს	
ვიტ.	პრიკინა-დ	ლამარა-დ	სანაფ-დ	კორე-დ	ტრამევი-დ	აკეი-დ	სკო-დ	ნიკო-დ	ბუ-დ	დეტუ-დ	
ნათ.	პრიკინა-ს	ლამარა-ს	სანაფ-ს	კორე-ს	ტრამევი-ს	აკეი-ს	სკო-ს	ნიკო-ს	ბუ-ს	დეტუ-ს	
შოქ.	პრიკინა-თ(ი)	ლამარა-თ(ი)	სანა-უთ(ი)	კორე-თ(ი)	ტრამევი-თ	აკეი-თ	სკო-თ(ი)	ნიკო-თ(ი)	ბუ-თ(ი)	დეტუ-თ(ი)	

აღამიანთა საკუთარი სახელები ბრუნვებში ფუძისეულ ბოლო-
ხმოვანს არ იკვეცენ.

საზოგადო არსებითი სახელი, რომლის ფუძის ბოლოს ხმო-
ვანი ა საწარმოებელი აფიქსია, არის ფუძეუკვეცელი. ასეთებია:
ქრიპინა, ცისარტყელა, წითელა, ლურჯა, მჩხავანა, წრიპინა,
დედოფალა, კულა...

ასევე ფუძეუკვეცელია ია, უა და აგა-თი დაბოლოებული
ქართული გვარებიც (კიზირია, იზორია, ჯაბუა, გაგუა; გუგუნავა,
აფხაზავა და სხვა). ითქმის და იწერება: წრიპინა—წრიპინასი,
წრიპინათი; კიზირია—კიზირიასი, კიზირიათი; ჯაბუა—ჯაბუასი,
ჯაბუათი; გეგენავა—გეგენავასი, გეგენავათი.

ე-თი დაბოლოებული ფუძეუკვეცელი საზოგადო არსები-
თი სახელები ქართულში არ გვაქვს. ამ ტიპს განეკუთვნება მხო-
ლოდ სიტყვა „საჩაიე“ და მე და ვე ნაწილაკდართული ნაცვალ-
სახელები და რიცხვითი სახელები: რამდენიმე, ვინმე, რომელი-
მე, იგივე, ორივე, ხუთივე და სხვა მისთანა, როცა ეს ნაწილაკები
სიტყვის ფუძისთან შეხორცებულადაა მოცემული. მასთან უცხო
სიტყვებიც: კუპე, კაფე, ტირე და სხვა. აგრეთვე ფუძეუკვეცელია
უცხო გვარებიც: გოფთე, ჰაინე, ბერანე და ა. შ.

• ხმოვანფუძიანი საზოგადო არსებითი სახელი ქართულში არ
არის, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ ზოგჯერ არსებითი სახე-
ლის მნიშვნელობით გამოყენებულ შორისდებულებს (ვაჲ, უჲ),
ზმნებს (ვიცჲ, გამაზარდი, ველოდი, არველოდი და სხვა) და ნაც-
ვალსახელს ვინ.

• ხმოვნით დაბოლოებულფუძიანი საზოგადო სახელებია
სხვა ენებიდან შემოტანილი სიტყვები: ჩაი, ჰაი, ტრამვაი, გვარე-
ბი: ტოლსტოი, ბელინსკი, მედინსკი და სხვა.

გვარი, რომელიც ბოლოვდება სიტყვით ძე ან შვილი, იბრუნ-
ვის ისე, როგორც საზოგადო სახელები—ძე და შვილი.

ძე არის ბოლოხმოვნიანი კვეცადი სახელი, შვილი კი—ბოლო-
თანხმოვნიანი:

სახ. ქავქავაძე-
მოთ. ქავქავაძე-მ
მიც. ქავქავაძე-ს
ვით. ქავქავაძე-დ
ნათ. ქავქავაძ-ის
მოქ. ქავქავაძ-ით

გურამიშვილი-
გურამიშვილ-მა
გურამიშვილ-ს
გურამიშვილ-ად
გურამიშვილ-ის
გურამიშვილ-ით

ქართული გვარები. რომელთაც ფუძის ბოლოში აქვთ ხმოვანი **ი**, ბოლოთანხმოვანფუძიანია, მაგ.: ელენტი, ლლონტი, მესხი, ჯა-ში, ხალვაში, მათურელი, ქილიფთარა, ჯილაური, დონაური, წიკლაური, ხავთასი და ა. შ. ეს სიტყვები იბრუნვის ისე, როგორც ჩვეულებრივი ბოლოთანხმოვნიანი არსებებითი სახელები:

სახ.	ელენტ-ი	მათურელ-ი	წიკლაურ-ი
მთ.	ელენტ-მა	მათურელ-მა	წიკლაურ-მა
შიც.	ელენტ-ს	მათურელ-ს	წიკლაურ-ს
ვით.	ელენტ-ად	მათურელ-ად	წიკლაურ-ად
ნათ.	ელენტ-ის	მათურელ-ის	წიკლაურ-ის
მოქ.	ელენტ-ით	მათურელ-ით	წიკლაურ-ით

ია, **უა** და **ვა** ბგერებით დაბოლოებული გვარებია: იზორია, გვასალია, ფორია, ბერაია, სანაია, შენგელაია, გვათუა, გაგუა, ჯაბუა, იოსაეა, ვართაგაეა, გრიგოლაეა და სხვა. ეს სიტყვები იბრუნვის ისე, როგორც ფუძეუკვეცელი სახელები:

სახ.	გვასალია-	ბერაია-	გვათუა-	იოსაეა-
მთ.	გვასალია-მ	ბერაია-მ	გვათუა-მ	იოსაეა-მ
შიც.	გვასალია-ს	ბერაია-ს	გვათუა-ს	იოსაეა-ს
ვით.	გვასალია-დ	ბერაია-დ	გვათუა-დ	იოსაეა-დ
ნათ.	გვასალია-ს	ბერაია-ს	გვათუა-ს	იოსაეა-ს
მოქ.	გვასალია-თ(ი)	ბერაია-თ(ი)	გვათუა-თ(ი)	იოსაეა-თ(ი)

ე-თი დაბოლოებული ქართული გვარები ფუძეუკვეცადი არსებითი სახელებია:

სახ.	მენაბდე-	მებუკე-
მთ.	მენაბდე-მ	მებუკე-მ
შიც.	მენაბდე-ს	მებუკე-ს
ვით.	მენაბდე-დ	მებუკე-დ
ნათ.	მენაბდ-ის	მებუკე-ის
მოქ.	მენაბდ-ით	მებუკე-ით

უცხო გვარები: ბერანეე, ბროსე, შერიმე, დანტე, ბედიე, რაბლე და სხვა იბრუნვის ისე, როგორც უ-თი, თ-თი და ა-თი დაბოლოებული გვარები: ლენაუ; ამადუ, შოუ, ბუალო, ბოკაჩიო, ჰიუგო; პეტრარკა, ლოპე დე ვეგა, დიუმა და სხვა.

4. აკსობით სახელთა ბრუნება შრავლობით რიცხვითი

ბრუნ- ვები	ბ ლ ო თ ა ნ ბ მ ვ ნ ი ა ნ ი						ბ ო ლ ო ბ მ თ ვ ნ ი ა ნ ი		
	ფურცელ- შეელი	ამოუარდნა		ო-ს გადაქცე- ვა ვ-დ	ამოუარდნა		ფურცელადი		
		ა-ს	ე-ს		ო-ს	ა-ს	ე-ს	შენარუნება	ო-თი
	ამოუარდნა	ამოუარდნა		ამოუარდნა	ამოუარდნა	მოკეცა	შენარუნება	დამოლობელი	დამოლობელი
სახ.	ამხანაგები	კალმები	სოფლები	ნიგებები	სანები	დაფები	ხები	ხუროები	ბუები
მთ.	ამხანაგებმა	კალმებმა	სოფლებმა	ნიგებებმა	სანებმა	დაფებმა	ხებმა	ხუროებმა	ბუებმა
მიც.	ამხანაგებს	კალმებს	სოფლებს	ნიგებებს	სანებს	დაფებს	ხებს	ხუროებს	ბუებს
ვით.	ამხანაგებად	კალმებად	სოფლებად	ნიგებებად	სანებად	დაფებად	ხებად	ხუროებად	ბუებად
ნათ.	ამხანაგების	კალმების	სოფლების	ნიგებების	სანების	დაფების	ხების	ხუროების	ბუების
მოკ.	ამხანაგებით	კალმებით	სოფლებით	ნიგებებით	სანებით	დაფებით	ხებით	ხუროებით	ბუებით

ბრუნვათა ნიშნების მიხედვით ბოლოთანხმოენიან და ბოლო-
 ხმოენიან სახელებს შორის მრავლობით რიცხვში არაერთიანი გან-
 სხვავება არ არის, რადგანაც ებ სუფიქსის დართვისას ეს სახე-
 ლები იბრუნვის ისე, როგორც ბოლოხმოენიანები.

ა-თი დაბოლოებულ ფუძეუკვეცელ სახელებს მრავლობითში ებ
 სუფიქსის დართვისას ბოლოხმოვანი ჩუქულბრივ ეკვეცებათ, მა-
 გალითად: ქრიკინა—ქრიკინები; წრიპინა—წრიპინები; ძხხავანა—
 ძხხავანები; გოგონა—გოგონები... ასევე ეკვეცებათ ა ადა-
 მინათა საკუთარ სახელებსაც: იერემია—იერემიები; შალვა—შალ-
 ვები, ბახვა—ბახვები, მანანა—მანანები, ლეილა—ლეილები..

ამ ტიპისაა ო ხმოვანფუძიანი გვარებიც: ჩაიკოვსკი—ჩაიკოვს-
 კები, ტოლსტოი—ტოლსტოები, დუმბროვსკი—დუმბროვსკები..

მრავლობითში ბოლოხმოვანი ა ეკვეცებათ აგრეთვე ია, უა
 და აფა-თი დაბოლოებულ გვარებსაც: მალანია—მალანიები; ჯა-
 ბუა—ჯაბუები; დუნდუა—დუნდუები; სურმავა—სურმავეები; აფხა-
 ზავა—აფხაზავები..

ასევე შეიძლება ბოლოხმოვანი მოეკვეცოს ო ხმოვანფუძიან
 საზოგადო სახელებს ებ-იან მრავლობითში, მაგ., ტრამვი—ტრამ-
 ვები. ე-ფუძიანს კი ხმოვანი უნარჩუნდება: საჩაიე—საჩაიეები.
 ნ-თა-ნიან მრავლობითში სახელები ფუძისეულ ხმოვანს არ იკვეცენ:

ბრუნვები	ბოლოთანხმოენიანი	ბოლოხმოენიანი	
სახელობითი	ამხანაგნი	დაფანი	წყარონი
მოთხრობითი	ამხანაგთა	დაფათა	წყაროთა
მიცემითი	ამხანაგთა	დაფათა	წყაროთა
ვითარებითი	—	—	—
ნათესაობითი	ამხანაგთა	დაფათა	წყაროთა
მოქმედებითი	—	—	—

§ 16. ნაჩთაუღი ა-ს ხმაკება

ნაჩთაული (ემფატიკური) ნიშანი ა დაერთვის ბოლოთანხმოე-
 ნიან და ბოლოხმოენიან ფუძეუკვეცელ სახელებს მიცემით, ვითარე-
 ბით, ნათესაობით და მოქმედებით ბრუნვებში, * ფუძეუკვეცელ
 სახელებს კი (გარდა ო ხმოვანფუძიანი სახელისა) — მხოლოდ მიცე-
 მითსა და ვითარებითში:

მიც.	ამხანაგს(ა)	მთას(ა)	კრიკინას(ა)	მზეს(ა)	კაფეს(ა)	წყაროს(ა)	რუს(ა)	ჩაის(ა)
ვით.	ამხანაგად(ა)	მთად(ა)	კრიკინად(ა)	მზედ(ა)	კაფედ(ა)	წყაროდ(ა)	რუდ(ა)	ჩაიდ(ა)
ნათ.	ამხანაგის(ა)	მთის(ა)	—	მზის(ა)	—	—	—	ჩაის(ა)
მოქ.	ამხანაგით(ა)	მთით(ა)	—	მზით(ა)	—	—	—	ჩაით(ა)

* იხ. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, I, 1950 წ. გვ. 036—037
 პროფ. არნ. ჩიქობავას „ქართული ენის ზოგადი დახასიათება“.

ნართაული ა იხმარება აგრეთვე გეარებთან, ფსევდონიმებთან და ადამიანთა საკუთარ სახელებთანაც: მიც. ლლონტს(ა), ვით. ლლონტად(ა), ნათ. ლლონტის(ა), მოქ.: ლლონტი(ა); ნათ. გორკის(ა), მოქ. გორკით(ა), მიც. ქაეკვაძეს(ა), ვით. ქაეკვაძედ(ა), ნათ. ქაეკვაძის(ა), მოქ. ქაეკვაძით(ა).. მიც. დავითს(ა), ვით. დავითად(ა), ნათ. დავითის(ა), მოქ. დავითით(ა).

ძველ ქართულში ადამიანთა საკუთარ სახელებთან ნართაული ა არ იხმარებოდა.

საერთოდ, ნართაული ა ბრუნვის ნიშნის აუცილებელი ელემენტი არ არის, მაგრამ ბევრ შემთხვევაში იგი საჭიროა, მაგალითად:

1. „ც“(ა) ნაწილაკის დართვისას:

მიც. კაცსაც	დაფასაც	მდინარესაც	უროსაც	კუსაც
ვით. კაკადაც	დაფადაც	მდინარედაც	უროდაც	კუდაც
ნათ. კაცისაც	დაფისაც	მდინარისაც	—	—
მოქ. კაციტაც	დაფითაც	მდინარიტაც	—	—

2. „და“ კავშირის წინ—ერთგვარი წევრების ჩამოთვლისას მცდეშითში, ნათესაობითსა და მოქმედებითში:

მიც. მასწავლებელსა და მოსწავლეს, ექიმსა და ავადმყოფს;
 ნათ. მასწავლებლისა და მოსწავლის, ექიმისა და ავადმყოფის;
 მოქ. მასწავლებლითა და მოსწავლით, ექიმითა და ავადმყოფით.

3. „და“ კავშირის წინ—თანდებულებიანი ერთგვარი წევრების ჩამოთვლისას:

მიც. თბილისსა და სოხუმში, თაროსა და მაგიდაზე;
 ძმასა და დასთან, ქალაქსა და სოფელს შუა;
 მზესა და მთვარესავეით, სოხუმსა და გაგრას შორის;
 ნათ. დედისა და მამისათვის, ბებიასა და ბაბუასაგან;
 ლექტორისა და სტუდენტის მიერ და სხვა.

მაგრამ სახელებს თუ ახლავთ უარყოფითი ნაწილაკები: არც, ვერც, ნურც, ნართაული ა არ იხმარება, მაგალითად:

არც მასწავლებელს და არც მოსწავლეს; ვერც ექიმს და ვერც ავადმყოფს, ნურც დიდს და ნურც პატარას.

4. „ვით“ თანდებულებიანი ბოლოთანხმოვნიანი სახელთან:

დედასავეით, ძმასავეით, მთვარესავეით, კლდესავეით; ორმოსავეით, უროსავეით, ცრუსავეით; გიორგისავეით, აკაკისავეით, ჩემსავეით, შენსავეით, თქვენსავეით, მასავეით...

მიცემითში დასმულ ბოლოთანხმოვნიანი სახელთანაც: ლომსა-ვეით, კაცსავეით, ცხენსავეით და სხვა, მაგრამ ახლა შედარებით უფრო გავრცელებულია „ვით“ თანდებულის გამოყენება სახელობითთან: ლომივეით, კაცივეით, ცხენივეით, შვილივეით...

5. როცა სიტყვები: „გარდა“, „მიუხედავად“ და „წინააღმდეგ“ მართავენ მომღვწო სახელს:

გარდა ამხანაგისა, გარდა ნაცნობისა, გარდა ამისა; მიუხედავად დაბრკოლებისა, მიუხედავად დაგვიანებისა, მიუხედავად ამისა; წინააღმდეგ განცხადებისა, წინააღმდეგ ამისა და სხვა.

6. ნართაული ა გვხედება თვის, კენ, გან თანდებულიან სახელებთანაც, მაგალითად:

კაცისათვის, ამხანაგისათვის, დედისათვის;
სახლისაკენ, ქალაქისაკენ, სოფლისაკენ;

მამისაგან, მეგობრისაგან, დისაგან და სხვა, მაგრამ ამ შემთხვევაში ნართაული ა-ს ხმარება სავალდებულო არ არის. დასაშვებია ორივე ფორმა:

ამხანაგისათვის || ამხანაგისთვის
სახლისაკენ || სახლისკენ
მამისაგან || მამისგან...

ნართაულ ა-ს იყენებს ერთმარცვლიანი თანდებულებაც, თუ მას ერთვის ც ნაწილაკი, მაგალითად:

ლომივით—ლომივითაც, დედასავით—დედასავითაც,
მამასთან—მამასთანაც, მდინარესთან—მდინარესთანაც,
ძმისთვის—ძმისთვისაც, მეორისთვის—მეორისთვისაც,
ამხანაგისკენ—ამხანაგისკენაც, ქალაქისაკენ—ქალაქისაკენაც,
სოფლამდის—სოფლამდისაც, ხვალამდის—ხვალამდისაც და სხვა.

ბოლოხმოვნისანი თანდებულები კი ორნაირად იხმარება: ა ხმოვნის დაურთველად ან დართვით, მაგალითად:

ში: სახლშიც || სახლშიაც, ქალაქშიც || ქალაქშიაც.

მღე: ბინამღეც || ბინამღეაც, მდინარემღეც || მდინარემღეაც და ა. შ., მაგრამ ამ შემთხვევაში უფრო სწორი იქნება პირველი ფორმის გამოყენება.

ხშირად ზე თანდებულის ნაცვლად ვხმარობთ ზედ თანდებულს. მასთან ც ნაწილაკის დართვისას აღდგება ა ხმოვანი: მაგიდაზეც || მაგიდაზედაც, საკითხზეც || საკითხზედაც, სისუფთავეზე || სისუფთავეზედაც...

ზედ თანდებულის ძველი ფორმაა (ზედა—ზედ—ზე), მაგრამ ც ნაწილაკთან ამ ფორმას დღევანდელ ქართულში მეტი გამოყენება აქვს,* მაგალითად, უფრო მეტად შემდეგ სიტყვებში: რომელზედაც, ვისზედაც, რაზედაც და სხვა.

მიერ, გამო, გარდა, მიმართ, ებრ, ურთ თანდებულებთან ნართაული ა არ იხმარება. მათ შორის თანდებულთან „გარდა“ ა ხმოვანი შეიძლება ახლდეს სახელს, როცა ეს უკანას-

* გ. შალამბერიძე, მართლწერის ზოგიერთი საკითხი საშუალო სკოლის ქართული ენის კურსში, იერს. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, № 11, 1954 წ.

კნელი მომდევნოა (მაგ., შდრ. „ერთის გარდა“ და „გარდა ერთისა“).

ნართაული ა არ იხმარება „შორის“ და „შუა“ თანდებულებთანაც, თუ ეს თანდებულები მხოლოდ ერთ სახელს ახლავს:

სტუმრებს შორის, სახლს შუა ან სახლის შუა...

7. ნართაული ა იხმარება ნათესაობით ბრუნვაში დასმულ მსაზღვრელთან, როდესაც ეს მსაზღვრელი გამოყენებულია საზღვრულის შემდეგ, მაგალითად: თანქარი მოწათისა, დადგმა მარჯანიშვილისა, სცენარი კიაურელისა. მოთხრობა ა. ყაზბეგისა, ლექსი ნ. ბარათაშვილისა, პოემა ა. წერეთლისა.

8. ნართაული ა გვაქვს ებიან მრავლობითთანაც, მაგალითად:

მიც.	ამხანაგებს(ა)	მუშებს(ა)	წყაროებს(ა)
ვით.	ამხანაგებად(ა)	მუშებად(ა)	წყაროებად(ა)
ნათ.	ამხანაგების(ა)	მუშების(ა)	წყაროების(ა)
მოქ.	ამხანაგებით(ა)	მუშებით(ა)	წყაროებით(ა)

9. ნართაული ა ახლავს თანიან მრავლობითსაც, მაგალითად:

მოთხრ. {
 მიც. { კაცთა, სტუმართა, ამხანაგთა.
 ნათ.

10 თუ მმართველი სიტყვის შემდეგაა დასმული, ფუძეუკვეცილი სახელები ნათესაობითსა და მოქმედებითში დაირთავენ ი ხმოვანს:

ნათ.	ლურჯას(ი)	კუბეს(ი)	წყაროს(ი)	რუს(ი)
მოქ.	ლურჯათ(ი)	კუბეთ(ი)	წყაროთ(ი)	რუთ(ი)

ასევე დაირთავენ ი ხმოვანს ამ ტიპის ადამიანთა საკუთარი სახელებიცა და გვარებიც:

ნათ.	შალვას(ი)	პეტრეს(ი)	აღნროს(ი)	ნუნუს(ი)	ნანაეას(ი)
	მერიმეს(ი)	შევჩენკოს(ი)			
მოქ.	შალვათ(ი)	პეტრეთ(ი)	აღნროთ(ი)	ნუნუთ(ი)	ნანავათ(ი)
	მერიმეთ(ი)	შევჩენკოთ(ი)			

ამათ არ განეკუთვნება ი ხმოვანთუქიანი სახელები: ჩაი, პაი, ტრამვაი; გიორგი, აკაკი, მერი, გორკი, ჩაიკოვსკი...

ნათ: ტრამვაის(ა) აკაკის(ა) გორკის(ა)
 მოქმ. ტრამვაით(ა) აკაკით(ა) გორკით(ა).

§ 17. ზერსართაჲნი სახელეზის მაკთონარა

ზედსართაჲნი სახელი აღნიშნავს საგნის რაგვარობა-თვისებას და იბრუნვის როგორც არსებითი სახელი. შინაარსის მიხედვით ზედსართაჲნი სახელი ორი სახისაა: ვითარებითი და მიმართებითი.

ვითარები თი ზედსართავი სახელი არის პირველადი და გამოხატავს საგნის თვისებას მეტ-ნაკლები ოდენობით: დიდი, პატარა, გრძელი, შავი, თეთრი, მაღალი; უდიდესი, უმაღლესი, ულამაზესი...

მიმართებითა სხვა სახელისაგან ნაწარმოები ზედსართავი სახელი, რომელიც საგნის თვისებას გამოხატავს სხვა საგანთან მიმართებით: ქუდიანი, ნაბდოსანი, კაცური, აქაური, შარშანდელი და სხვა. ბრუნების პროცესის მიხედვით ზედსართავი სახელი არსებითი სახელის მსგავსად ორი სახისაა:

ბოლოთანხმოვნია და ბოლოხმოვნია.

ბოლოთანხმოვნია — დიდი, მრგვალი, სველი, ლამაზი, გრძელი, წითელი, თეთრი, ყვითელი, ქრელი, მაღალი, დაბალი, მშვენიერი, წესიერი, კახური, ადამიანური, ცხენოსანი, ქუდოსანი, ნაბდიანი, სახელოვანი, ძალოვანი, აქაური. გუშინდელი და სხვა.

ბოლოხმოვნია — კობრა, სუფთა, ღრმა, პატარა; მწვანე, მოკლე, მწარე, მლაშე; ვიწრო, ფართო, მოთეთრო, უშვილო; ყრუ, ბლუ, ცრუ და სხვა.

ბოლოთანხმოვნია ზედსართავი არის ფუძეკუმშვადი და ფუძეკუმშველი.

ფუძეკუმშვადია:	წითელი	ყვითელი
	ვით. წითლად	ყვითლად
	ნათ. წითლის	ყვითლის
	მოკ. წითლით	ყვითლით

როდესაც იგი მსახლერელადაა გამოყენებული, მაშინ არ იკუმშება: წითელ ფანქრად, წითელი ფანქრის...

ფუძეკუმშველია:	თეთრი	ქრელი	წვრილი
	თეთრად	ქრელად	წვრილად
	თეთრის	ქრელის	წვრილის
	თეთრით	ქრელით	წვრილით

ბოლოხმოვნია ზედსართავი სახელი არის კვეცადი და უკვეცელი.

ფუძეკვეცადია ზოგიერთი ა-თი დაბოლოებული და ყველა ე-თი დაბოლოებული ზედსართავი სახელი, მაგალითად:

	ბრმა	მწვანე
ნათ.	ბრმის	მწვანის
მოკ.	ბრმით	მწვანით.*

ფუძეკვეცელია ზოგიერთი ა-თი დაბოლოებული და ყველა ო-თი

* ზედსართავი სახელების ბრუნება არსებით სახელებთან იხ. ქვემოთ.

და უ-თი დაბოლოებული ზედსართაბი, მაგალითად: კობტა, სუფ-
თა, პატარა; ვიწრო, ფართო, უშვილო; ყრუ, ბლუ, ცრუ და სხვა.

ნათ. კობტას, სუფთას
მოქ. კობტათ(ი), სუფთათ(ი).

ზედსართავე სახელებიდან ხარისხის ფორმა გააჩნია მხოლოდ
ვითარებით ზედსართავს (ან ვითარებითად ქვეულ მიმართებით
ზედსართავს).

მახლოვებითი ხარისხი იწარმოება მ-ო-ო აფიქსებით: დიდი—
მოდიდო, ყვითელი—მოყვითლო, თეთრი—მოთეთრო.

უფროსობითი ხარისხი იწარმოება უ-ეს აფიქსებით: წითელი—
უწითლესი; თეთრი—უთეთრესი. ხარისხის ფორმა აქვს ისეთ მი-
მართებით ზედსართავ სახელებს, რომლებიც ვითარებითად არის
გადაქცეული. მაგ., ძლიერი—უძლიერესი, მშვენიერი—უმშვენიე-
რესი, ბედნიერი—უბედნიერესი, ხნიერი—უხნიერესი, კვიანი—
უკვიანესი და ა. შ.

ხარისხის გამოხატვა შეიძლება სინტაქსური გზითაც: ზედსარ-
თავს დაერთვის ზმნიზედები: უფრო, მეტად, ძლიერ, ძალიან,
ფრიალ.

მათ შორის სიტყვა უფრო იხმარება უფროსობითი ხარისხის
გამოსახატავად: უფრო დიდი (= უდიდესი), უფრო ლამაზი
(= ულამაზესი), უფრო ძლიერი (= უძლიერესი), უფრო კვიანი
(= უკვიანესი).

ზმნიზედები: მეტად, ძლიერ, ძალიან, ფრიალ იხმარება აღმა-
ტებითი ხარისხის გამოსახატავად: მეტად დიდი, მეტად ლამაზი,
მეტად ძლიერი; ძალიან დიდი, ძალიან კარგი; ფრიალ მნიშვნელო-
ვანი და სხვა.

ხარისხის გამოხატვის მეორე საშუალებაა ზე თანდებულის
გამოყენება შედარების აღნიშვნის მნიშვნელობით: შენზე მალალი,
ჩემზე ძლიერი, მასზე კვიანი, ყველაზე ლამაზი, ძლიერზე
ძლიერი...

ზე თანდებულიან სახელს ხმარობენ უფროსობითი ხარისხის
ფორმის ზედსართავებთანაც, მაგალითად, ძლიერზე უძლიერესი,
მშვენიერზე უმშვენიერესი, კვიანზე უკვიანესი და სხვა, მაგრამ
ეს ხელოვნური ფორმაა და სალიტერატურო ქართულისათვის
მიუღებელია.

§ 18. რიცხვითი სახელების მართლწერა

რიცხვითი სახელი აღნიშნავს საგნის რაოდენობას, რიგს ან
ნაწილს და იბრუნვის როგორც არსებითი სახელი.

შინაარსის მიხედვით რიცხვითი სახელი არის სამი სახის:
რაოდენობითი, რიგობითი და წილობითი.

რაოდენობითი რიცხვითი სახელი აღნიშნავს საგნის რაოდენობას: ერთი, ხუთი, ოცი, ოცდაათი, ასი, ათასი და სხვა.

რიგობითი რიცხვითი სახელი აღნიშნავს საგნის რიგს: პირველი, მეორე (=მე-ორ-ე), მეხუთე, მეოცე, მეასე, მეათასე; ოცდამეათე, ორმოცდამეცხრამეტე და სხვა.

წილობითი რიცხვითი სახელი აღნიშნავს მთელის ნაწილს: ნახევარი (ნაცვლად მეორედისა), მეხუთედი (= მე-ხუთ-ე-დ-ი), მეათედი, მეოცედი, მეასედი, ოცდამეათედი, ორმოცდამეტხუთეტი და სხვა.

იგი მიიღება სიტყვა „ნახევრის“ დართვითაც: ერთ-ნახევარი, ხუთ-ნახევარი...

რიცხვითი სახელები გამოხატავენ კრებითობასაც: სამეული (=სამ-ეულ-ი), ათეული, ოცეული, ასეული...

ბრუნების პროცესის მიხედვით რიცხვითი სახელი არის ბოლოთანხმოვნისა და ბოლოხმოვნისა.

ბოლოთანხმოვნისა:

1. ყველა რაოდენობითი რიცხვითი სახელი, გარდა ორი სიტყვისა — რვა და ცხრა, მაგალითად:

ერთი, ხუთი, ათი, თხუთმეტი, ოცი, ოცდაათი, ასი, ათასი და სხვა.

2. კრებითობის გამომხატველი: სამეული, ხუთეული, ათეული, ასეული...

3. წილობითი რიცხვითი სახელები: მეოთხედი, მეხუთედი, მეათედი, ნახევარი...

და 4. რიგობითი რიცხვითი სახელი პირველი.

ბოლოხმოვნისა:

1. რაოდენობითი რიცხვითი სახელები: რვა და ცხრა.

2. რიგობითი რიცხვითი სახელები (გარდა პირველისა): მეხუთე, მეათე, მეასე, ხუთას ოცდამეათე და სხვა.

რიცხვითი სახელები იბრუნვის ისე, როგორც არსებითი სახელები.

1. ბოლოთანხმოვნისა:

სახ.	ერთი	ხუთი	ასი	მესამედი	ათეული
მოთ.	ერთმა	ხუთმა	ასმა	მესამედმა	ათეულმა
მიც.	ერთს	ხუთს	ასს	მესამედს	ათეულს
ვით.	ერთად	ხუთად	ასად	მესამედად	ათეულად
ნათ.	ერთის	ხუთის	ასის	მესამედის	ათეულის
მოქ.	ერთით	ხუთით	ასით	მესამედით	ათეულით

2. ბოლოხმოვნინანი:

ბოლოხმოვნინანი რიცხვითი სახელები ბოლოხმოვანკვეცადებია:

სახ.	რვა	ცხრა	მეორე	მეთერთმეტე	ოცდამეხუთე
მოთხრ.	რვამ	ცხრამ	მეორემ	მეთერთმეტემ	ოცდამეხუთემ
შიც.	რვას	ცხრას	მეორეს	მეთერთმეტეს	ოცდამეხუთეს
ვით.	რვად	ცხრად	მეორედ	მეთერთმეტედ	ოცდამეხუთედ
ნათ.	რვის	ცხრის	მეორის	მეთერთმეტის	ოცდამეხუთის
მოქმ.	რვით	ცხრით	მეორით	მეთერთმეტით	ოცდამეხუთით

ნაწილაკდართული რიცხვითი სახელები:

რიცხვითი სახელები დაირთავენ ნაწილაკებს: ვე, ც (ცა), ლა, ოღე. ვე ნაწილაკდართული რიცხვითი სახელი გვხვდება შეხორცებული და შეუხორცებელი სახით.

შეუხორცებელია, როცა რიცხვითი სახელის ფუძე ჯერ დაირთავს ბრუნვის ნიშანს, შემდეგ კი—ნაწილაკს.

შეხორცებულია, როცა რიცხვითი სახელის ფუძე ჯერ დაირთავს ვე ნაწილაკს და შემდეგ—ბრუნვის ნიშანს:

შეუხორცებელი

შეხორცებული

სახ.	სამივე	ორივე	სამივე	ორივე
მოთ.	სამმავე	ორმავე	სამივემ	ორივემ
შიც.	სამსავე	ორსავე	სამივეს	ორივეს
ვით.	სამადვე	ორადვე	სამივედ	ორივედ
ნათ.	სამისავე	ორისავე	სამივეს	ორივეს
მოქმ.	სამითვე	ორითვე	სამივეთ(ი)	ორივეთ(ი)

ახალ ქართულში უპირატესობა აქვს შეხორცებულ ფორმას. ნარიან მრავლობითში ორივე ფორმა რჩება:

ორივეხი || ორნივე, სამივენი || სამნივე

თანთან მრავლობითში კი შეუხორცებელი ფორმა გვაქვს:

ორთავე, სამთავე (ორთავემ, ორთავეს, სამთავემ, სამთავეს...).

ასევე შეუხორცებელია ოღე ნაწილაკიანიც: სამიოღე, სამიოდემ, სამიოდეს, სამიოდედ, სამიოდეს, სამიოდეთ(ი).

ც(ა), ლა ნაწილაკებიანი რიცხვითი სახელებიც შეუხორცებელი ფორმით იხმარება:

სახ.	სამიც	სამილა
მოთ.	სამმაც	სამმალა
შიც.	სამსაც	სამსალა
ვით.	სამადაც	სამადლა
ნათ.	სამისაც	სამისლა
მოქმ.	სამითაც	სამითლა

შენიშვნა: შეცდომაა ასეთი გამოთქმა: „ორთავე მოვიდნენ“ ან „ორთავენი მოვიდნენ“ უნდა იყოს: „ორნივე მოვიდნენ“ (ან ორივე მოვიდა)*. * მრავლობითობის ნიშანი თა არ შეიძლება სახელობითში დასმულ სახელთან გამოვიყენოთ.

მარტივი და რთული რიცხვითი სახელები:

რაოდენობითი რიცხვითი სახელი აგებულების მიხედვით არის მარტივფუძიანი და რთულფუძიანი.

მარტივფუძიანია 12 სიტყვა: ერთი, ორი, სამი, ოთხი, ხუთი, ექვსი, შვიდი, რვა, ცხრა, ათი, ოცი, ასი.

დანარჩენი არის რთულფუძიანი, მაგ.: თერთმეტი, ოცდახუთი, ორმოცი, სამასი, ათასი და სხვა.

სიტყვიერად ერთად იწერება რიცხვითი სახელები:

1. ათიდან ასამდე (ოცის გამოკლებით): თერთმეტი... თხუთმეტი... ცხრამეტი, ოცდაერთი... ოცდაათი... ოცდაცხრამეტი... ორმოცდახუთი... ორმოცდაცხრამეტი...

2. ოცეულები: ორმოცი, სამოცი. ოთხმოცი.

3. ასეულები ათასამდე: ორასი, სამასი, ოთხასი... ცხრასი, ათასი.

ცალ-ცალკე იწერება რიცხვითი სახელები:

1. ასიდან ათასამდე (ასეულების გამოკლებით): ასიდან ორასამდე—ას ერთი, ას ოცდახუთი, ას ოთხმოცდაცხრამეტი; ორასიდან სამასამდე: ორას ორმოცდაათი, ორას სამოცდათხუთმეტი... სამასიდან ოთხასამდე და ა. შ.

ასეულთა რაოდენობა სხვა რიცხვებისაგან ცალკე გამოიყოფა.

2. ათასეულების რაოდენობის აღმნიშვნელი რიცხვები: ორი ათასი, სამი ათასი... ხუთი ათასი... ცხრა ათასი, ათი ათასი, ასი ათასი და ა. შ.

ათას ას თხუთმეტი, ორი ათას ხუთას ორმოცდაათი და სხვა.

4. მილიონების აღმნიშვნელი რიცხვები: ორი მილიონი, ათი მილიონი, ოცი მილიონი...

ორი მილიონ სამასი, ხუთი მილიონ ათას ხუთას სამოცდაშვიდი და ა. შ.

რიგობითი რიცხვითი სახელების წარმოება და მართლწერა:

რიგობითი რიცხვითი სახელი იწარმოება რაოდენობითი რიცხვითი სახელისაგან.

მარტივფუძიანი რაოდენობითი რიცხვითი სახელებისაგან რიგობითი რიცხვითი სახელები მიიღება მე-ე აფიქსების დართვით:

* ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. I, 1949 წ. გვ. 82.

მე-ორ-ე, მესამე, მეოთხე, მეხუთე, მეექვსე, მეშვიდე, მერვე, მეცხრე, მათათ, მეოცე, მეთასე.

ასევე მიიღება რიგობითი რიცხვითი სახელები რთულფუძიანი რაოდენობითი რიცხვითი სახელებისაგან: რომელთა ფუძეები და კავშირით არ არის შეერთებული, ე. ი. ათიდან ოცამდე: მეთერთმეტე, მეთორმეტე, მეცამეტე, მეთოთხმეტე, მეთხუთმეტე, მეექვსმეტე, მეჩვიდმეტე, მეთვრამეტე, მეცხრამეტე.

და-თი შეერთებულფუძეებიანი რთული რაოდენობითი რიცხვითი სახელებისაგან რიგობითი რიცხვითი სახელების მიღებისას მე-ე აფიქსები დაერთვის ფუძის მეორე ნაწილს:

ოცდამეორე, ოცდამეხუთე, ოცდამეშვიდე, ოცდამეცხრე, ოცდამათათ, ოცდამეთხუთმეტე, ოცდამეცხრამეტე;

შვიდას ორმოცდამეთერთმეტე, ათას ცხრაას ორმოცდამეთორმეტე, ათი ათას ხუთას სამოცდამეხუთე, და ა. შ. ასევე დაერთვის მე-ე აფიქსები რთულ რიცხვით სახელებში მომდევნო სახელს, რომელიც ცალკე იწერება, მაგალითად; ას მეხუთე, ხუთას მათათ.

ერთი-საგან მიღებული რიგობითი რიცხვითი სახელის (მეთერთეს) ნაცვლად იხმარება სიტყვა პირველი, მაგრამ, თუ სიტყვა ერთი გვაქვს რთულფუძიან რიცხვით სახელში, მაშინ ვიყენებთ აფიქსებდართულ ფორმას: ოცდამეთერთე, ორმოცდამეთერთე, სამოცდამეთერთე, ას მეთერთე, ხუთას ოცდამეთერთე და სხვა.

წილობითი რიცხვითი სახელებიც ასე იწერება: მე-პრეფიქსი წინ დაერთვის, ე.ღ — ბოლოს:

1. თუ მარტივფუძიანი რაოდენობითი რიცხვითი სახელისაგან შედგება: მესამედი, მათათედი, მეოცედი, მეთასედი და სხვა.

2. თუ რთულფუძიანია, მაგრამ ფუძეები და კავშირით შეერთებული არ არის:

მეთერთმეტედი, მეთხუთმეტედი, მეთვრამეტედი, მეორმოცედი, მესამოცედი, მეორასედი, მეხუთასედი, მეთათასედი და სხვა.

მაგრამ, თუ და კავშირით შეერთებული ფუძეებიანია, მაშინ აღნიშნული აფიქსები დაერთვის მეორე ფუძეს:

ოცდამესამედი, ოცდამეხუთედი, ოცდამეთხუთმეტედი, ორმოცდამეთვრამეტედი და სხვა.

„მეორედი“ სიტყვის ნაცვლად იხმარება სიტყვა ნახევარი. იგი რთულფუძიან სიტყვაში მეორე ფუძისაგან დეფისით გამოიყოფა.

მანეთ-ნახევარი, მეტრ-ნახევარი, თვე-ნახევარი, ან ასე: ორ-ნახევარი, სამ-ნახევარი, ხუთ-ნახევარი, შეიდ-ნახევარი და სხვა.

წილადის მრიცხველისა და პნიშენელის აღმნიშვნელი სიტყვები ცალ-ცალკე იწერება: სამი მეორედი, ერთი მეხუთედი, ორი მესამედი, ხუთი მეშვიდედი, ოთხი მეთხუთმეტედი და სხვა.

გამეორებულფუძიანი რთული რიცხვითი სახელები დეფისით იწერება: სამ-სამი, ხუთ-ხუთი, ათ-ათი, ას-ასი, ათას-ათასი... მესამედ-მესამედი, მეხუთედ-მეხუთედი...

ასევე: ორ-სამჯერ, სამ-ოთხჯერ, ხუთ-ექვსჯერ... და სხვა.

რიცხვითი სახელების წერა ციფრებით:

რიცხვის დასაწერად იხმარება ორგვარი ციფრი: არაბული და რომაული.

არაბული ციფრებია: 1, 2, 3, 4, 5... 20, 21,... 100 და სხვა.

რომაული ციფრებია: I, II, III, IV, V... X... XIX და სხვა.

არაბული ციფრები იხმარება რაოდენობითი რიცხვითი სახელების გამოსახატავად, რომაული კი—რიგობითი რიცხვითი სახელებისა:

I(=ერთი), 10(=ათი), 20(=ოცი), 100(=ასი...)

I(=პირველი), II(=მეორე, X(=მეათე), XIX(=მეცხრამეტე)...

არაბულ ციფრებს ვიყენებთ რიგობითი რიცხვითი სახელების გამოსახატავადაც. ამ შემთხვევაში ციფრს უნდა დავუროთოთ რიგობითი რიცხვითრ სახელის საწარმოებელი აფიქსი.

თუ არაბული ციფრი იხმარება მარტივფუძიანი რიცხვითი სახელის ან ისეთი რთულფუძიანი რიცხვითი სახელის ნაცვლად, რომელსაც ფუძეში არ აქვს და კავშირი, იგი საწარმოებული მე-ე აფიქსებიდან მხოლოდ წინ დაირთავს მე პრეფიქსს:

მე-2, მე-5, მე-10, მე-15, მე-20, მე-40, მე-60, მე-80, მე-100, მე-200, მე-500, მე 1000 და სხვა.

თუ არაბული ციფრი იხმარება ისეთი რთულფუძიანი რიცხვითი სახელის ნაცვლად, რომელსაც გამოყენებული აქვს და კავშირი, იგი მე-ე პრეფიქს-სუფიქსიდან ბოლოს დაირთავს მხოლოდ ე სუფიქსს, მაგალითად:

21-ე, 22-ე, 23-ე, 25-ე... 29-ე, 30-ე, 35-ე, 39-ე 1952-ე და სხვა.

რადგანაც რომაული ციფრები რიგობითი რიცხვითი სახელების გამომხატველია, ისინი საწარმოებელ აფიქსებს არ დაირთავენ:

I განყოფილება (პირველი განყოფილება), II კურსი (მეორე კურსი), IV თავი (მეოთხე თავი), XIX საუკუნე (მეცხრამეტე საუკუნე) და სხვა.

ამ შემთხვევაში რიცხვების გამოსახატავად არსებობს შვიდი ნიშანი: I(1), V(5), X(10), L(50), C(100), D(500), M(1000).

უფროს ნიშანთან უმცროსის მარჯვნივ დაწერა მიმატებას ნიშნავს, მარცხნივ დაწერა კი—დაკლებას, მაგ.:

IV(=4), VI(=6), IX(=9), XI(=11), XL(=40), LX(=60)

ნიმუშები: I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, XII, XIII,
 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13
 XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI, XXII,
 14 15 16 17 18 19 20 21 22
 XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII, XXIX,
 23 24 25 26 27 28 29
 XXX, XXXI, XL, XLI, L, LI, LX, LXX, LXXX, XC, C, CC,
 30 31 40 41 50 51 60 70 80 90 100 200
 C, CD (ანCCCC), D, DC, DC, DCCC, DCCCC,
 300 400 500 600 700 800 900
 M*, MDCCCCLVI.
 1000 1956

არაბული ციფრები გამოიხატება 10 ნიშნით: 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9. ამ ნიშნების საშუალებით იწერება ყველა დანარჩენი რიცხვი (10, 11... 19... 20... 25... 99... 100... 157... 500... 1000 და სხვა).

§ 19 ნაცვალსახელების მართლწერა

ნაცვალსახელი არის მეტყველების ნაწილი, რომელიც იხმარება რომელიმე სახელის ნაცვლად და იბრუნვის.

ბევრი ნაცვალსახელი თავისებურად იბრუნვის. განსაკუთრებით ასეთი ნაცვალსახელება პიროს, კითხვითი და ჩვენებითი.

პირთა ნაცვალსახელების ბრუნება

სახ.	მე	შენ	ჩვენ	თქვენ
მოთხრ.	მე	შენ	ჩვენ	თქვენ
მიც.	მე	შენ	ჩვენ	თქვენ
ვით.	—	—	—	—
ნათ.	*ჩემ—	*შენ—	*ჩვენ—	*თქვენ— (კენ, თვის...).
მოკმ.	—	—	—	—

როგორც ვხედავთ, ეს სახელები ბრუნებებში უცვლელია. მათი ბრუნვის გამოცნობა წინადადებაში შესაძლებელია მხოლოდ სხვა სახელის ჩასმის ხერხით:

- მე ვისწავლობ (სტუდენტი ვისწავლობ) — სახელობითშია.
- მე ვისწავლე (სტუდენტმა ვისწავლე) — მოთხრობითშია.
- მე ვისწავლია (სტუდენტს ვისწავლია) — მიცემითშია.
- ჩემ მიერ გაგზავნილია (სტუდენტის მიერ) — ნათესაობითშია.

* ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. I, 1949 წ. გვ. 78.

ჩვენებითი ნაცვალსახელების ბრუნება

ა) მხოლოდით რიცხვში:

სახ.	ეს	ეგ	იგი	ის
მოთხრ.	ამან	მაგან	მან	იმან
მიც.	ამას	მაგას	მას	იმას
ვით.	ამალ	მაგალ	—	იმალ
ნათ.	ამის	მაგის	მის	იმის
მოქმ.	ამით	მაგით	მით	იმით

ბ) მრავლობით რიცხვში:

სახ.	ესენი		ეგენი	იგინი		ისინი
მოთხრ.	ამათ		მაგათ	მათ		იმათ
მიც.	ამათ		მაგათ	მათ		იმათ
ვით.	—		—	—		—
ნათ.	ამათ		მაგათ	მათ		იმათ
მოქმ.	—		—	—		—

„ისინი“ პირის ნაცვალსახელისაგან მოთხრობითში უნდა იყოს „იმათ“ (და არა: იმათმა), „ესენი“ ნაცვალსახელისაგან — „ამათ“ (და არა: ამათმა), „ეგენი“ ნაცვალსახელისაგან — „მაგათ“ (და არა: მაგათმა), „იგინი“ ნაცვალსახელისაგან — „მათ“ (და არა: მათმა).

„ეს“ ნაცვალსახელი იხმარება მაშინ, როდესაც მივუთითებთ I პირთან, მოუბართან, მყოფზე (აქ მყოფზე).

„ეგ“ იხმარება მაშინ, როდესაც მივუთითებთ II პირთან მყოფზე (მანდ მყოფზე).

„ის“, „იგი“ იხმარება მაშინ, როდესაც მივუთითებთ III პირზე (იქ მყოფზე).

კითხვითი ნაცვალსახელების ბრუნება

სახ.	ვინ	რა
მოთხრ.	ვინ	რამ
მიც.	ვის	რას
ვით.	(ვისად)	რად
ნათ.	ვის	რის
მოქმ.	(ვისით)	რით

ნაწილაკიანი ნაცვალსახელების ბრუნება

1. ც(ა) ნაწილაკიანი:

ც(ა) ნაწილაკი დაერთვის სახელს შეუხორცებლად, ბრუნვის ნიშნის შემდეგ:

სახ.	ვინც	რაც	რომელიც	რამდენიც	ესეც	ისიც
მოთხრ.	ვინც	რამაც	რომელმაც	რამდენმაც	ამანაც	იმანაც

მიც.	ვისაც	რისაც	რომელსაც	რამდენსაც	ამასაც	იმასაც
ვით.	—	რადაც	რომლადაც	რამდენადაც	ამადაც	იმადაც
ნათ.	—	რისაც	რომლისაც	რამდენისაც	ამისაც	იმისაც
მოქ.	ვისითაც	რითაც	რომლითაც	რამდენითაც	ამითაც	იმითაც

მრავლ. რიცხვში: რომელნიც, რომლითაც, ამათაც, იმათაც.

2. ლა ნაწილაკიანი:

თანამედროვე ქართულში ლა ნაწილაკი ჩვენებით ნაცვალსახელებს დაერთვის შეუხორცებლად, ბრუნვათა ნიშნების შემდეგ, კითხვით ნაცვალსახელებს კი—შეხორცებულად:

ა) ჩვენებითი ნაცვალსახელები: ბ) კითხვითი ნაცვალსახელები:

სახ.	ესლა	ისლა	ვილა	რალა
მოთ.	ამანლა	იმანლა	ვილამ	რალამ
მიც.	ამასლა	იმასლა	ვილას	რალას
ვით.	ამაღლა	იმაღლა	ვიღად	რაღად
ნათ.	ამისლა	იმისლა	ვილას	რალას
მოქ.	ამითლა	იმითლა	ვილათი	რალათი

3. მე ნაწილაკიანი:

მე ნაწილაკი უფრო გავრცელებულია ნაცვალსახელთან შეხორცებული სახით:

სახ.	ვინმე	რამე	რომელიმე	რამდენიმე
მოთ.	ვინმემ	რამემ	რომელიმემ	რამდენიმემ
მიც.	ვინმეს	რამეს	რომელიმეს	რამდენიმეს
ვით.	ვინმედ	რამედ	რომელიმედ	რამდენიმედ
ნათ.	ვინმეს	რამეს	რომელიმეს	რამდენიმეს
მოქ.	ვინმეთი	რამეთ(ი)	რომელიმეთ(ი)	რამდენიმეთ(ი)

მიცემითსა და ნათესაობითში გვაქვს პარალელური ფორმები:

მიც:	ვინმეს ვისმე,	რამეს რასმე,	რომელიმეს რომელსამე,
ნათ:	ვინმეს ვისიმე,	რამეს რისამე,	რომელიმეს რომელისამე,

4. ვე ნაწილაკი ჩვენებით ნაცვალსახელთან გვხვდება ორი სახით: შეუხორცებლად და შეხორცებულად:

შეუხორცებელია: შეხორცებულია:

სახ.	იგივე	—	—	იგივე	—	—
მოთ.	(ი)მანვე	ამანვე	იმანვე	—	ამავე	იმავე
მიც.	(ი)მასვე	ამასვე	იმასვე	იგივეს	ამავეს	იმავეს
ვით.	(ი)მაღვე	ამაღვე	იმაღვე	იგივედ	ამავედ	იმავედ
ნათ.	(ი)მისვე	ამისვე	იმისვე	იგივეს	ამავეს	იმავეს
მოქ.	(ი)მითვე	ამითვე	იმითვე	იგივეთ(ი)	ამავეთი	იმავეთი

თანდებულებიანი ნაცვალსახელების მართლწერა

თანდებულებიანი (ან თანდებულად გამოყენებულ ზმნიზედიანი) ნათესაობითში პირთა ნაცვალსახელები: ჩემ, შენ, ჩვენ, თქვენ (მათ) ბრუნვის ნიშანს არ დაირთავენ:

ჩემთვის, შენთვის, ჩვენთვის, თქვენთვის, (მათთვის), ჩემგან, შენგან, ჩვენგან, თქვენგან, (მათგან).

ასევე:

ჩემკენ, შენკენ, ჩვენკენ, თქვენკენ, (მათკენ),

ჩემ მიერ, შენ მიერ, ჩვენ მიერ, თქვენ მიერ, (მათ მიერ),

ჩემ გამო, შენ გამო, ჩვენ გამო, თქვენ გამო, (მათ გამო),

ჩემ გარდა, შენ გარდა, ჩვენ გარდა, თქვენ გარდა, (მათ გარდა),

ჩემ გარშემო, შენ გარშემო, ჩვენ გარშემო, თქვენ გარშემო, (მათ გარშემო),

ჩემ გვერდით, შენ გვერდით, ჩვენ გვერდით, თქვენ გვერდით, (მათ გვერდით),

ჩემ წინ, შენ წინ, ჩვენ წინ, თქვენ წინ, (მათ წინ) და სხვა.

შესამე პირის მხოლოდობითი რიცხვის თორამაში კი გვაქვს: მის მიერ, მის გარდა, მისკენ, მისთვის და ა. შ.

მიცემითში დასძულ პირის ნაცვალსახელებთან: ჩვენ, თქვენ, მათ — ბრუნვის ნიშანი ს არ უნდა ვისმართო ზე, ში, თან, შორის, შუა თანდებულებთანაც, მაგალითად:

ჩვენზე, თქვენზე, მათზე, ჩვენში, თქვენში, მათში, ჩვენთან, თქვენთან, მათთან, ჩვენ შორის, თქვენ შორის, მათ შორის; ჩვენ შუა, თქვენ შუა, მათ შუა (და არა: ჩვენსზე, ჩვენსში, ჩვენს შორის, ჩვენს შუა...).

ასევე იხმარება ჩემ და შენ პირის ნაცვალსახელები თანდებულებთან: ზე, ში, თან: ჩემზე, შენზე, ჩემში, შენში, ჩემთან, შენთან.

კითხვები ვინ? და რა?

კითხვა ვინ? დაესმის ადამიანთა აღწერილობით არსებით სახელებს:

ვინ? — გიორგი, ვახტანგი, თამარი, ანდრო, დუტუ, შალვა; კაცი, ქალი, ბავშვი, მასწავლებელი, პროფესორი, ამხანაგი, მეგობარი, მეზობელი... ხალხი, სტუდენტობა, პროლეტარიატი.

კითხვა რა? დაესმის არაადამიანთა სახელებს, მიუხედავად იმისა, სულიერი საგნის გამომხატველი იქნება ის, თუ უსულოსი:

რა? — ცხენი, კატა, ძაღლი, ლომი, ვეფხვი, მგელი, მტრედი, შავარდენი, არწივი; პეპელა, კალია, ფუტკარი; ფარა, ჯოგი, გუნდი, ხროვა, ქარავეანი; მოსკოვი, თბილისი, სოხუმი, იალბუჯი, ვოლგა, პალიასტომი; ქალაქი, მდინარე, ზღვა; სახლი, მაგიდა, ფანქარი; სინათლე, სილამაზე, მშენებლობა; ოქრო, სიმინდი, ფქვილი და სხვა.

- ვინ მოვიდა?
- გიორგი.
- რა მოიყვანა?
- ცხენი.
- ვისი ცხენია?
- გიორგის მეზობლის.
- რას აკმევს ცხენს?
- სიმინდს.

§ 20. სახელეპი მრავლობით რიცხვში

სახელებს მხოლოდობითი რიცხვის აღმნიშვნელი აფიქსი არ გააჩნიათ. მრავლობითი რიცხვის აღსანიშნავად არსებობს სამი აფიქსი: ნ, თ(ა) და ებ

ნ და თ(ა) ძველი ქართულისაა, ებ კი უმთავრესად ახალი ქართულის დამახასიათებელი ნიშანია.

ნარიანი მრავლობითი დღესაც გვხვდება. იგი შემონახულია ნაცვალსახელებში: ყველა—ყველანი, ის—ისინი, ეს—ესენი, ეგ—ეგენი, იგი—იგინი; ნარი გვხვდება დღეს რიცხვითი სახელების მრავლობითობის აღსანიშნავადაც: ხუთი—ხუთნი, შეიდი—შეიდნი. ორივე—ორივენი || ორნივე, სამი—სამივენი || სამნივე:

ნარი მრავლობითობას გამოხატავს მხოლოდ სახელობით ბრუნვაში და მიწართვის დროს (წოდებითში): გმირნი, გმირნო; კაცნი, კაცნო. მოთხრობითში, მიცემითსა და ნათესაობითში იხმარება თ(ა): კაცთა, გმირთა.

ებ სუფიქსი სახელებს ახლავს ყველა ბრუნვაში. ყველა სახელი, რომელთაც დაერთვის მრავლობითობის ნიშანი ებ, იბრუნვის ისე, როგორც ბოლოთანხმოენიანი სახელი:

სახ.	კაცები	ირმები	ქალაქები	ტბები	მდინარეები	ხუროები
მოს.	კაცებმა	ირმებმა	ქალაქებმა	ტბებმა	მდინარეებმა	ხუროებმა
მიც.	კაცებს	ირმებს	ქალაქებს	ტბებს	მდინარეებს	ხუროებს
ვით.	კაცებად	ირმეად	ქალაქებად	ტბებად	მდინარეებად	ხუროებად
ნათ.	კაცების	ირმების	ქალაქების	ტბების	მდინარეების	ხუროების
მოკ.	კაცებით	ირმებით	ქალაქებით	ტბებით	მდინარეებით	ხუროებით

ებთან მრავლობითში იხმარება ყველა სახელი, გარდა: 1. საკუთარი სახელებისა (აღადნიანთა და გეოგრაფიული): აკაკი, გიორგი, რევაზი, იალბუზი, მოაკოვი, მტკვარი... 2. ბუნებაში არსებული ერთეული საგნების სახელებისა: მზე, მთვარე, დედამიწა... 3. განყენებული ცნებების გამოხატველი სიტყვებისა: სინდისი, სილამაზე, მშვენიერება, კეჟა... 4. მოქმედებისა და მდგომარეობის აღმნიშვნელი სიტყვებისა: წერა, კითხვა, მუშაობა, დგომა, ჯდომა, ცხოვრება... 5. რიცხვითი სახელებისა: ერთი, ათი, ასი, ათასი...

მრავლობითში არ იხმარება აგრეთვე ნივთიერებათა სახელები: სიმინდი, ხორბალი, ფქვილი, ხორცი, ყველი, რძე, ლობიო, შაქარი, ნავთი, წყალი, თაფლი, მარილი...

მაგრამ ამ ტიპის სახელი მრავლობითში მაშინ იხმარება, როდესაც რომელიმე მათგანით აღნიშნული საგანი მოუბრის მიერ რამდენიმე ერთეულადაა გააზრებული.

მაგალითად, ამბობენ: წყლები, მარილები, და სხვა.

პირველ შემთხვევაში იგულისხმება სხვადასხვა მინერალური წყალი, მეორე შემთხვევაში სხვადასხვა ქიმიური შემადგენლობის მარილი.

თუ ნაზმნარი სახელი არსებით სახელადაა ქცეული, იგი მრავლობითშიც გამოიყენება, მაგალითად:

შენიშვნა — შენიშვნები, მითითება — მითითებები, შეტევა — შეტევები, შემთხვევა — შემთხვევები, შეკითხვა — შეკითხვები* და სხვა.

აღამიანთა საკუთარი სახელები მრავლობითში შეიძლება ვიხმაროთ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც გვსურს ტიპების აღნიშვნა, მაგალითად, ვიტყვი: ლუარსაბი — ლუარსაბები, პლატონი — პლატონები, ტარიელი — ტარიელები, ასმათი — ასმათები, თინათინი — თინათინები და ა. შ.

§ 21. ზმნების მართლწერა

ზმნა არის მეტყველების ნაწილი, რომელიც აღნიშნავს საგნის მოქმედებას ან მდგომარეობას და იუღლებს.

უღლება არის ზმნის ცვლა პირების მიხედვით. ზმნას აქვს სამი პირი: პირველი, მეორე და მესამე. პირველი პირი გამოიხატება ნაცვალსახელებით: მე ჩვენ. მეორე პირი — შენ თქვენ, მესამე პირი — ის მან, მას, ისინი, მათ. პირი ორგვარია: მოქმედი, ანუ სუბიექტური, და უმოქმედო, ანუ ობიექტური. პირების გამოსახატავად ზმნებში გვაქვს სათანადო აფიქსები (ნიშნები).

1. სუბიექტური პირი:

პირველი სუბიექტური პირის ნიშანია თავსართი (პრეფიქსი) ვ. იგი დაერთვის ყველა ზმნას:

უზმნისწინას:

1) ვწერ, ვხატავ, ვგალობ, ვთვლი, ვსწავლობ, ვვარცხნი, ვვარჯიშობ, ვვარდები, ვვარგვარ.

2) ვიზიარებ, ვიბრძვი, ვიწერ, ვინიშნავ; ვაკეთებ, ვაქებ, ვაშრობ; ვეხმარები, ვეგებები, ვეკითხები; ვუამბობ, ვუყვები,

* ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, I, 1950 წ. გვ. 042.

ფუგზანნი, ფუადიღებ, ფუკეთებ: ფოცნებობ, ფომობ, ფოხრაე, ფოფი(კრობ, ფოხუნჯობ, ფოსტატობ...

ზმნისწინიანს: შეგუჩინე, გავუკეთე, გავფუგზანე, შეფუგზანე-ნე, გამოფუგზანე...

(და არა: მე—უამბობ, უყვები; ოცნებობ, ომობ... გაუკეთე, გაუფუგზანე...).

ამრიგად, სუბიექტური პირველი პირის ნიშანი ვ აუცილებელია ისეთი ზმნებისათვისაც, რომელთა ფუძე იწყება როგორც ვინით, ისე უნით და ონით.

ორფუძიან (მეშველზმნიან) ერთპირიან ზმნებში პირველი სუბიექტური პირის ნიშანი აწმყოში ორჯერ იხმარება: გზივარ, ვღგავარ, ვწევარ, დავდივარ, დავრბივარ, გვარგვარ...

(მეშველი ზმნა გაჰყვება მეორე პირის ფორმაშიც: ზიხარ, წევხარ, დვახარ, ხოლო მესამე პირში კი —არა: დვას, წვეს ზის...).

ასევე პირველი სუბიექტური პირის ორი ნიშანი გვაქვს პირველ თურმეობითშიც, როცა ზმნა ერთპირიანია და იგი წარსულ-დროიანი მიმღეობისა და მეშველი ზმნისაგანაა მიღებული:

ავშენებულვარ, წავსულვარ, გავზრდილვარ, ვყოფილვარ, დავმდგარვარ, გავსულვარ, გავმგზავრებულვარ, გავთავისუფლებულვარ...

(და არა: აშენებულვარ, წასულვარ, გაზრდილვარ, ყოფილვარ და სხვა).

მეორე თურმეობითში კი ასეთ ზმნებში მეშველ ზმნას ვ არ გაჰყვება: ავშენებულყავ, წავსულყავ, გავზრდილყავ, ვყოფილყავ, დავმდგარყავ, დავწინაურებულყავ...

(და არა: წავსულვყავ, დავმდგარვყავ, ავშენებულვყავ...).

არც ასე: წასულვყავ, დამდგარვყავ, აშენებულვყავ...).

მეორე სუბიექტური პირის ნიშნებად იხმარებოდა პრეფიქსები: ხ, ჰ, ს, მაგალითად: 1) შენ—ხარ, მიხვალ (პრეფიქსი ხ შემონახულია მხოლოდ ამ ორ ზმნაში). 2) შენ—ჰგალობ, ჰკითხულობ, ჰქარგავ, ჰპატივებ, ჰყოფ... 3) შენ სდებ, სტოვებ, სთვლი, სძრავ, სტურავ, სჯავრობ, სქამ, სჩივი...

(ჰ ახალ ქართულში იხმარებოდა გ. კ, ჰ, თანხმოვნებთან, ს კი დ, ტ, თ, ძ, წ, ც, ჯ: კ, ჩ თანხმოვნებთან),

მაგრამ თანამედროვე ქართულში ჰ და ს ზმნის II სუბიექტური პირის აღსანიშნავად უკვე არ იხმარება.

ახლა ზმნა მეორე პირის ფორმაში უპროფიქსოა, მაგალითად: შენ—გალობ, კითხულობ, ქარგავ. პატივებ, ყოფ, ქამ, ჩივი, ჯავრობ, ცურავ, ძრავ, თვლი, ტოვებ, დებ...

(სამპირიან ზმნებში: სთხოვ, სწოვ, სკრი... კი ს III ირიბი ობიექტური პირის ნიშნად რჩება).

* არნ. ჩიქობავა, ქართული ენის ზოგადი დახასიათება, ქართ. ენის განმ. ლექსიკონი, I, 1950 წ. გვ. 052.

მეორე სუბიექტური პირის ნიშანი არ იხმარება ბრძანებითის ფორმაშიც. უნდა იყოს:

წერე! (და არა: სწერე!),
ქარგე! (და არა: ჰქარგე!),
თქვი! (და არა: სთქვი!).

მაგრამ გვაქვს ასეთი ფორმებიც: ჰკითხე! მიჰგვარე! მისწერე! სთხოვე! მოსკერი!... ეს საპირიანი ზმნებია და ჰ და ს აქ III ირიბი ობიექტური პირის ნიშნებია.

პირველი და მეორე პირის ზმნას მრავლობითი რიცხვის გამო-სახატავად ბოლოს ერთვის თ:

ვაკეთებ--ვაკეთებთ, ვსწავლობ--ვსწავლობთ; აშენებ--აშენებთ, ვაღობ--ვაღობთ. თ ერთვის მესამე პირის ფორმასაც, თუ ზმნა ინვერსიულია: აქვთ, ჰყავთ, სძულთ, სძინავთ, ღვიძავთ; გაუკეთებიათ, წაუღიათ, დაუხატავთ...

მესამე სუბიექტური პირის ნიშნებია ბოლოსართები (სუფიქსები): ს, ა, ო მხოლოდით რიცხვში და ნ, ან, ენ, ნენ, ეს—მრავლობითში.

1. მხოლოდითში: ის—წერს, კითხულობს, ხატავს; გააკეთა, მოიტანა, წაიკითხა; მიიღო, აიღო, გააღო...

2. მრავლობითში: ისინი—იყონ, მათ—გააკეთონ, წაიღონ;

მიდიან, სხედან, ასწავლიან, მღერიან, წვრიანიან;
აშენებენ, ალაშაზებენ, აქებენ, წერენ;
იყვნენ, დადგნენ, დაიშალნენ, დაიშალნენ;
აშენებდნენ, აკეთებდნენ, ასწავლიდნენ, აქებდნენ;
წაიღეს, წაიკითხეს, მოიტანეს, მიიღეს...

ზმნებთან მესამე სუბიექტური პირის ნიშნად მრავლობით რიცხვში უწყვეტელში, ხოლმეობითსა და I სერიის ორსავე კავშირებითში იწერება ბოლოსართი ნენ და არა ენ (უწყვეტლის მწკრივში იგი მიიღებს დაბოლოებას დ-ნენ (და არა დ-ენ):

უწყვეტელსა და აწმყოს
კავშირებითში:

I ხოლმეობითსა და მყობ.
კავშირებითში:

წერდნენ ხატავდნენ

წაიღებდნენ ააგებდნენ

აკეთებდნენ ხნავდნენ

მოიტანდნენ წაიკითხავდნენ

აქებდნენ ზრდნიდნენ

ადგებოდნენ ინადირებდნენ

აშენებდნენ შრომობდნენ

იქეიფებდნენ ისწავლიდნენ

(და არა: წერდენ, ხატავდენ, აკეთებდენ, წაიღებდენ, ააგებდენ, ისწავლიდენ). დონიან ვნებითს დ-ნენ დაბოლოება ექნება არა ბარტო I სერიაში (უწყვეტელში, ორივე (აწმყ. და მყოფ.) კავშირებითსა და ხოლმეობითში), არამედ II სერიაშიც (წყვეტილსა და II კავშირებითშიც):

დასახლდნენ, აშენდნენ, მოხუცდნენ, გათეთრდნენ, დამშვიდ-
დნენ... | სერიაში გვექნება: 1) უწყვეტ.: სახლდებოდნენ, შენდებ-
ოდნენ (ასევე აწმყ. კავშირებითში), 2) | ხოლმ.: დასახლდებოდ-
ნენ, აშენდებოდნენ (ასევე მყოფადის კავშირებითში). უნიშნო,
ინიან და ენიან ენებითს წყვეტილში უნდა დაერთოს ნენ და არა ენ:
ქენება — დაქენენ, იმალება — დაიმალენ, ეჩვევა — შეეჩვივნენ
ერევა — ჩაერივნენ. ასევე:

დარჩნენ	დაიბრჩენენ	დაეწივნენ	შეეწივნენ
გაქრნენ	დაიგრიხნენ	მოიხვივნენ	ჩაიტივნენ
დადგნენ	აივსნენ	ეწივნენ	შემოესივნენ
დაწივნენ	შეიკვირნენ	დაერივნენ	შემოეხვივნენ
დათვრნენ	შეიკრიბნენ	ღ.ესივნენ	შეერივნენ

(და არა: დარჩენ, დაიმალენ, შეეჩვიენ...).

ეს დაბოლოებას დაირთავს ზმნა წყვეტილში, მრავლობით
რიცხვში, მესამე პირში, თუ ზმნა გარდამავალია, ე. ი. თუ მას
შეეწყობა პირდაპირი (ბრუნვა(ცვალებადი) ობიექტური პირი—
სუბიექტი ასეთ ზმნას ახლავს ძოთხრობით ბრუნვაში: მათ (სტუ-
დენტებმა)—წაიკითხეს, დაწერეს, გააკეთეს, მოიტანეს, ააშენეს,
დაამუშავეს, აწონეს, წააყვანივნეს, გააზრდევივნეს, უამბეს, უთხრეს...
(და არა: წაიკითხენ, დაწერენ, გააკეთენ და სხვა).

იგივე ფორმა იხმარება მედიოპაქტივ ზმნებთანაც, მაგალითად:
ცხოვრობს—იცხოვრვს, იტურეს, იწუნეს, იგორეს...

ენ და ეს დაბოლოებათა სწორად ხმარება განსაკუთრებულ
დაკვირვებას მოითხოვს მარტივთემიან ზმნებში I და II სერიის
ფორმათა გამოხატვის დროს: წვეტილი: წერეს—დაწერეს;
კამეს შეკამეს; ტხეს—გატხეს (მათ—ბავშვებმა) და არა: დაწერენ,
გატხენ.

ზ მ ნ ე ბ ი: ისინი (მუშები)—შიიტანენ, შემოიტანენ, ჩაიტანენ
ჩამოიტანენ, შეიყვანენ, შემოიყვანენ, ჩაიყვანენ, ჩამოიყვანენ... გამო-
ხატავენ მომავალ დროს, მაგრამ, თუ წყვეტილში გადავიტანთ,
ისინი ეს დაბოლოებას დაირთავენ: მათ (მუშებმა — შეიტანეს,
შემოიტანეს, ჩაიტანეს, ჩამოიტანეს; შეიყვანეს, შემოიყვანეს, ჩა-
ყვანეს, ჩამოიყვანეს.

2. ობიექტური პირი:

პირველი ობიექტური პირის ნიშანი ზმნაში არის პრეფიქსი შ:
შაქებს, მხატავს, მეხმარება, შეკითხება, შიამბობს, შაშენებს, შასე-
ირნებს... მეორე ობიექტური პირის ნიშანია პრეფიქსი ზ: გაქებს,
გხატავს, გეხმარება, გეკითხება, გიამბობს, გაშენებს, გასეირნებს...
პრეფიქსები შ და ზ საერთო ნიშნებია პირდაპირი და ირიბი ობი-
ექტური პირებისათვის.

მე, შენ პირდაპირი ობიექტია: 'მე, შენ ირიბი ობიექტია:

მაქებს, მზრდის, მხატავს   მებმარება, მეზრდება, მეხატება
გაქებს, გზრდის, გხატავს   გებმარება, გეზრდება, გეხატება

მესამე ობიექტურ პირთა შორის ზმნაში ნიშანი აქვს მხოლოდ ირიბ ობიექტურ პირს. მესამე ირიბი ობიექტური პირის ნიშნებია პრეფიქსები: ჰ და ს. ჰაე იხმარება ისეთ ზმნებთან, რომელთა ფუძე იწყება გ, კ, ქ, ჰ, ყ თანხმოვნებით.

ჰ პრეფიქსიანი ზმნების მაგალითებია: ჰგავს, ჰქვია, ჰკილია, ჰპატრონობს, ჩაჰყვა, ჰკლებია. შეჰყვა, ჩამოჰყვა, ჰგვრის, ჰკიდებს (მას ხელს), მოჰკიდა, ჰპარავს, ჰკითხა, ჰკრა, ჩამოჰკიდა, ჩამოჰკრა, ჰპირდება და სხვა (და არა: გავს, ქვია, კილია, პატრონობს, ჩაყვა...).

სანი იხმარება ისეთ ზმნებთან, რომელთა ფუძე იწყება დ, ტ, რ, ჟ, წ, ც, ჯ, ქ, ჩ თანხმოვნებით.

სახის ხმარების მაგალითებია: სცივია, სცილდება, სწვდება, სდის, სწვევია. მოსწყდა, მოსცილდა, მისწვდა, მოსწყდომია, დასჯახებია, ჩამოსქენობია; სწერს, სქრის, სთხოვს, სტებს, სწოვს, სწამებს, სცემს, სწირავს, შესძახა...

(და არა: ცილდება, წვდება, წვევია. მოცილდა, მიწვდა...).

მსგავსი მდგომარეობა გვაქვს ინვერსიული წყობის ზმნებში, სადაც III ირიბი ობიექტური პირის ნიშნები ჰ და ს უკვე მიცემითში დასმულ სინტაქსურ სუბიექტს ანუ ქვემდებარეს გამოხატავს და მათი ხმარება თანხმოვნით დაწყებულ ფუძიან ზმნებთან აუცილებელია. მაგალითად, იწერება: ჰყავს (მიჰყავს, შეჰყავს, გაჰყავს, შემოჰყავს...), ჰქონდა, ჰგონია, ჰყოლია, ჰყვარებია... (და არა: ყავს, ქონდა, გონია, ყოლია, ყვარებია...);

სძულს, სძინავს, სწყურია, სწამს, სწყენია, სწყინს, სცალია, სცოდნია, სჯერა... (და არა: ძულს, ძინავს, წყურია, წამს, წყენია, წყინს, ცალია, ცოდნია, ჯერა...).

შენი შენა: ზმნას „შემოჰყავს“ (მას—ის) წყვეტილში „შემოიყვანა“ (მან—იგი) ზმნის ფორმა ენაცვლება და ამიტომ იგი ზოგს გარდამავალი ჰგონია და მასთან ჰაეს არ წერს. ნამდვილად კი ზმნა „შემოიყვანა“ მიღებულია „იყვანს“ გარდამავალი ზმნისაგან, ზმნა „შემოჰყავს“ კი გარდაუვალა და ამის გამო ჰაე მას აუცილებლად უნდა ახლდეს, როგორც მიცემითში დასმული ქვემდებარის ნიშანი.

შეცდომაა, როდესაც ჰაესა და ხანს ხნარობენ გარდამავალ ორპირიან ზმნებში, სადაც გვაქვს პირდაპირი (და არა ირიბი) ობიექტური პირი, მაგალითად: პოულობს. კეცავს, კრექს, კვეცს, ზევრავს, ზიდავს, ხატავს, ხრავს, უღიტს, კითხულობს, ქარგავს, გმობს, ყოფს... (და არა: ჰპოულობს, ჰკრექს, ჰზიდავს, ჰხრავს...);

ტებს, წმენდს, წონის, ტყეპნის, ტანჯავს, ძოვს, იკრის, ჰამს, ჩივის, ღებს, თვლის... (და არა: სტებს, სტანჯავს, სჰამს, სთვლის...). ასევე ეოთპირიან ზმნებშიც, სადაც გამოხატულია მხოლოდ სუბიექტური პირი, მაგალითად: ქუხს, გორავს, ყვირის, ყვივის, ყარს, ყეფს, ყვავის, შიქრის, ზრუნავს, ჰრება, ფხიზლობს, ფრენს, პოულობს... (და არა: ჰქუხს, ჰყვირის, ჰფრენს, ჰპოულობს...); ჩანს, დგას, წუხს, დულს. წვიმს, ძევეს, ტყუის, ცხარობს, ცურავს, ტკებდა, ძღებს... (და არა: სჩანს, სდგას, სტყუის, სძღება, სცხარობს, სტკებდა...).

ზოგ ზმნაში პირის რაოდენობა მხოლოდ კონტექსტის მიხედვით გაიგება: ერთ შემთხვევაში გამოყენებული ერთპირიანი და ორპირიანი ზმნა სხვა შემთხვევაში შეიძლება იყოს ორპირიანი და სამპირიანი. ამის მიხედვით ხდება ობიექტური პირის ნიშნის გამოყენებაც; მაგალითად: მთიდან ცივი ნაკადული დის, მას მკლავიდან სისხლი სდის. დღეს ძალიან ცივა, მას დღეს ძალიან სცვივა. შემოდგომაზე ფოთოლი ცვივა, შემოდგომაზე ხეს ფოთოლი სცვივა.

ჯობს ახლავე მოვიდეს	— ის ხჯობს თავის ძმას.
ეს თოკი ხშირად წუდება	— (ეს ვარსკვლავი ხშირად სწუდება.
ნიკო პრის ხეს შუაში	— ნიკო ხეს სპრის ხმელ ტოტებს.
გივი წერს წერილს	— გივი დედას სწერს წერილს.
ვანო შუაში კვეთს ბაყაყს	— ვანო ბაყაყს ჰკვეთს ფეხებს.

ზოგიერთი ზმნის მნიშვნელობის შესახებ

ქართულში გვაქვს ზმნები: მოიყვანა, მოიტანა; ჰყავს, აქვს. (მიმღეობაც: მოყვანილი, მოტანილი).

ზმნები: მოიყვანა, ჰყავს იხმარება მაშინ, როდესაც საუბარია სულიერ საგანზე:

მოიყვანა — ძმა	ჰყავს — მამა
მოწათე	ამხანაგი
ცხენი	მეზობელი
მტრელი	ძალი
ჰეპელა	დათვი
კალია	ქათამი

(ასევე: მოყვანილი ბავშვი, ცხვარი, ცხენი, შაშვი...). ზმნები მოიტანა, აქვს იხმარება მაშინ, როდესაც საუბარია უსულო საგანზე:

მოიტანა — წიგნი	აქვს — ცოდნა
ფანქარი	ნიკი
პური	საბლი
წყალი	ბიბლაოთეკა
სკამი	ჯილდო

(ასევე: მოტანილი ტვირთი, საპალნე, ხე, მასალა ..).

მაგალითის, ციტატის, აგრეთვე ტრანსპორტის: ეტლის, მანქანის, ურმის, მატარებლის, გემისა და სხვათა შესახებ იტყვიან— მოიყვანა: ურემი მოიყვანა, მატარებელი წაიყვანა, მანქანა გაიყვანა. ეტლი სახელოსნოში შეიყვანა. სხვა შემთხვევაში უსულო საგნის მიმართ მოიყვანა და ჰყავს ზმნები არ იხმარება.

ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვაოთ ზმნები:

მოითხოვს, თხოულობს; იღებს, ღებულობს;
მოითხოვს (требует) პასუხს, ზრდილობას.
თხოულობს (просит) დახმარებას, შეგებულებას.
ღებულობს (получает) ხელფასს, პენსიას, წერილს.

იღებს (принимает) ავადმყოფს, გამოწვევას, გადაწყვეტილებას, მონაწილეობას.

თავაზიანობის გამოხატვა

გარდა იმისა, რომ მორიდებული საუბრის დროს თავაზიანობის (ზრდილობის) გამოსახატავად მოუბარს თქვენობით მიმართავენ: თქვენ ამბობთ, წაიკითხეთ, გააკეთეთ... ქართულში არსებობს თავაზიანი მიმართვისათვის გარკვეული ზმნები:

ღაბრძანდით, მობრძანდით, წაბრძანდით, შებრძანდით...
მიირთვიეთ, ინებეთ, გახლავს (გახლავთ), გნებაეთ,
გეახლათ, ბრძანა, ბრძანდება, ძოახსენა.

გთხოვთ მობრძანდეთ (= მოხვიდეთ),
მიირთვიეთ (= ქამეთ),
ინებეთ (= მიიღეთ),

რა გნებაეთ (= რა გინდათ),
გახლავთ (= არის), რას ბრძანებთ? (= რას ამბობთ),
გეახლათ (= თქვენთან მოვიდა), შინ ბრძანდება (= შინ

არის). სიტყვა „გეახელით“ იხმარება აგრეთვე „ქამის“ მნიშვნელობითაც.

— კიდევ მიირთვიეთ!

— გმადლობთ, ბევრი გეახელით (= ვქამე).

რიცხვში მონაცვლე ზმნები

ქართულში გვაქვს მრავალი ზმნა, რომლებიც ერთსა და იმავე მოქმედებას ან მდგომარეობას მხოლოდობითა და მრავლობითში გამოხატავენ სხვადასხვა ფუძით.

მაგალითები:

მხოლოდობითის გაგებით:

ძვეს
 აგდია
 ზის
 შეჯდა
 ვარდება
 ჩასვა
 ჩამოაგდო
 მოკლა
 აბია
 მოიბა
 გადააგდო
 გადაენა II გააგდო
 წაიყუანა
 ჩააგდო
 დასვა
 მივარდა
 აიღო
 დაეცა

მრავლობითის გაგებით:

აწუვია
 ყრია
 სხედან
 შესხდნენ
 (კვივა
 ჩასხა
 ჩამორეკა
 დახოცა
 ასხია
 მოისხა
 გადაყარა
 გარეკა
 წაასხა
 ჩაყარა
 დასხა
 მიცვივდა
 აკრიფა
 დაესხა

მწკრივთა სერიებში იქნება

1) I სერია

აწმყო:	იბამს	აგდებს	კლავს	ტებს
უწყვეტ.:	იბამდა	აგდებდა	კლავდა	ტებდა
აწმყ. კავშ.:	იბამდეს	აგდებდეს	კლავდეს	ტებდეს
მყოფადი:	მოიბამს	გადააგდებს	მოკლავს	გატებს
I ხოლმ.:	მოიბამდა	გადააგდებდა	მოკლავდა	გატებდა
მყოფ. კავშ.:	მოიბამდეს	გადააგდებდეს	მოკლავდეს	გატებდეს

II სერია:

წყვეტ.:	მოიბა	გადააგდო	მოკლა	გატება
II კავშ.:	მოიბას	გადააგდოს	მოკლას	გატებოს

III სერია

I თურმ.:	მოუბამს	გადაუგდია	მოუკლავს	გაუტებავს
II თურმ.:	მოება	გადაეგდო	მოეკლა	გაეტება
III კავშ.:	მოებას	გადაეგდოს	მოეკლას	გაეტებოს

2) I სერია

აწმყო:	ისხამს	ყრის	ხოცავს	ამსხვრევს
უწყვეტ.:	ისხამდა	ყრიდა	ხოცავდა	ამსხვრევდა
აწმყ. კავშ.:	ისხამდეს	ყრიდეს	ხოცავდეს	ამსხვრევდეს
მყოფადი:	მოისხამს	გადაყრის	დახოცავს	დაამსხვრევს
I ხოლმ.:	მოისხამდა	გადაყრიდა	დახოცავდა	დაამსხვრევდა
მყოფ. კავშ.:	მოისხამდეს	გადაყრიდეს	დახოცავდეს	დაამსხვრევდეს

II სერია

წყვეტ.: მოისხა	გადაყარა	დახოცა	დაამსხვრია
II კავშ.: მოისხას	გადაყაროს	დახოცოს	დაამსხვრიოს

III სერია

I თურმ.: მოუსხამს	გადაუყრია	დაუხოცავს	დაუმსხვრევია
II თურმ.: მოესხა	გადაეყარა	დაეხოცა	დაემსხვრია
III კავშ.: მოესხას	გადაეყაროს	დაეხოცოს	დაემსხვრიოს

ამ ზმნების სწორად ხმარებას წინადადებაში აქვს გარკვეული სტილისტიკური მნიშვნელობა.

მოქმედების სიმრავლის გამომხატველ ბევრ ზმნას მრავლობითი რიცხვის ფორმაც აქვს, მაგალითად:

1. ხალხი ისხდა, კაცები ისხდნენ,

ბრბო დაესხა, ყაჩაღები დაესხნენ,

მერცხლების გუნდი დაიხოცა, მერცხლები დაიხოცნენ.

2. ნახირი მოასხა, ნახირი მოასხეს,

ქვები ჩაყარა, ქვები ჩაყარეს,
კაკალი აკრიფა, კაკალი აკრიფეს.

მრავლობითის შინაარსის ფუძემონაცვლე ზმნები შეიძლება გვექონდეს მხოლოდობითში დასმულ სახელთანაც, მაგრამ მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც გვაქვს მხოლოდობითში დასმული კრებითი არსებითი სახელი ან ისეთი სახელი, რომელიც კრებითობის გამომხატველად გამოყენებული, მაგ., ხალხი მოცივდა, ისხდა; ბრბო დაესხა; გუნდი დაიხოცა; ფოთოლი ჩამოცივდა, აგური აწყუვია, ვაშლი ასხია, ქვა ყრია და სხვა. აქ ფოთოლი, აგური, ვაშლი, ქვა „ფოთლების“, „აგურების“, „ქვების“ მნიშვნელობითაა გააზრებული.

ასეთივე შემთხვევები გვაქვს მხოლოდობითში დასმულ ისეთ სახელებთანაც, რომელნიც ნაწილების გაგებას შეიცავენ, მაგ.:

ხორბალი	} ყრია
ფეტვი	
ქეიშა	
ხრეში	

ზმნის ფუძის შენაცვლება რიცხვში ხდება სუბიექტური და ობიექტური პარების მიხედვით.

სუბიექტური პირის მიხედვით რიცხვში ფუძემონაცვლეა მრავალი (საშუალი და ვნებითი გვარის) ზმნა, მაგალითად:

ფანქარი ძევს — ფანქრები აწყვია
 ქვა აგდია — ქვები ყრია
 მოსწავლე ზის — მოსწავლეები სხედან
 წვეთი ვარდება — წვეთები ცვივა
 ბავშვი მივარდა — ბავშვები მიცვივდნენ
 ყაჩაღი დაეცა — ყაჩაღები დაესხნენ

ობიექტური პირის მიხედვით რიცხვში ფუძემონაცვლეა მოქმედებითი გვარის ზმნები, მაგალითად:

მან გადააგდო ის (ქვა) — მან გადაყარა ისინი (ქვები)
 „ ჩასვა ბავშვი — ჩასხა ბავშვები
 „ მოკლა მგელი — დახოცა მგლები
 „ გადენა ცხვარი — გაოქეა ცხვრები
 „ ჩააგდო კალამი — ჩაყარა კალმები
 „ აიღო კენჭი — აკრიფა კენჭები

ეს თვისება გადაჰყვება ობიექტს ვნებითშიც:

ქვა ვარდება — ქვები ცვივა
 კენჭი იღება — კენჭები იკრიფება
 მგელი კედება — ხროვა იხოცება
 მგლები იხოცებიან*.

ზმნის ზოგი ფორმის მართლწერა

1. კონტაქტი. როცა სუბიექტი სხვა პირის საშუალებით ჩადის მოქმედებას, მაშინ უნდა ვიხმაროთ შუალობითი კონტაქტის საწარმოებელი სუფიქსი **ინ** || ეფინ:

ხატავს — ახატვინებს, აწერიანებს, აშენებინებს, აკრეფინებს.
 ზრდის — აზრდევინებს, აშლევინებს, აყრევინებს, აბმევინებს...
 (და არა: ახატვიებს, აზრდევვიებს...).

2. **ით** თურმეობითი. აღმოსავლურ კილოებზე აღზრდილი მწერლები ვნებითი გვარის ორპირიან ზმნებს **ით** თურმეობითში ხშირად ერთპირიანი ზმნის ფორმით ხმარობენ. მაგ.:

ის შეერთებულყო მას, მოსჯდომიყო, შეჭთვარებულყო, შეჭკედლებულყო, შერჩენილიყო, გამოჰყოლიყო და სხვა (მსგავსად ერთპირიანი ზმნებისა: დაბატულიყო, აშენებულყო...):

... აბა რაღა სიკეთეს დააყრიდა გივლას და კატოს, რომლებიც იმ წნულ საბჭელს ქვენაქრივ ამოფარებოყვნენ... (შ. არაგვ. „და-ძმა“) და სხვა.

ამ ტიპის ორპირიანი ზმნები სალიტერატურო ქართულში იხმარება შემდეგი ფორმით:

ის — მას: შეერთებოდა, მოსჯდომოდა, შეჭთვარებოდა, შეჭკედლებოდა, შერჩენოდა, გამოჰყოლოდა...

* იხ. აკ. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, 1953, წ. გვ. 516—522.

გარდა ამისა, ყურადღება უნდა მიექცეს II თურმეობითში „ინ“ სუფიქსის ხმარებას. მაგალითად, „ებ“ თემისნიშნისანი მოქმედებითი გვარის ზმნა, განსაკუთრებით ნასახელარი, II თურმეობითში ინ სუფიქსიანია: რა ექნა? 1) აბარებს—დაებარებინა, დაესვენებინა, დაერიგებინა, გაესუქებინა, წაექეზებინა, გაეყურებინა, გაესალუბინა, გაეხარებინა;

2) ბ რ ა ლ ი—აბრალებს—დაებრალებინა, გაემხეცებინა, გაეტყავებინა, გაეთეთრებინა, დაეყრუებინა და სხვა.

(და არა დაებარებია, დაესვენებია, დაერიგებია; დაებრალებია, გაემხეცებია...).

ასევე საყურადღებოა ნ სუფიქსის ხმარების შემთხვევებიც. აკ. შანიძე აღნიშნავს, რომ ეს ნ ზოგიერთი მედიოაქტივის ზმნის II თურმეობითის ფორმას წყვეტილში განასხვავებს იმავე ფუძის ვნებითი გვარის ფორმისაგან.

ვნებითი

საშუალო

აწმყო	წყვეტილი	აწმყო	II თურმეობითი
ეთამაშება	ეთამაშა	თამაშობს	ეთამაშნა
ელაპარაკება	ელაპარაკა	ლაპარაკობს	ელაპარაკნა
ელაქუცება	ელაქუცა	ლაქუცობს	ელაქუცნა და მისთ*.

ნარი იხმარება საშუალო გვარის შემდეგ ზმნებშიც: დულს—ედულს; ეწუხნა, ექუხნა, ეპონა, ეფილოსოფოსნა .. მაგრამ ზოგ ამ გვარის ზმნასთან მას უმართებულოდ ხმარობენ. მაგალითად, უნდა ვწეროთ:

ყიდის—გაეყიდა, გაეშალა, დაელვარა, გაეთალა, ეკივლა, გაეზარდა, ეჩივლა, დაეყარა, ეყივლა, ეტირა, ეყვირა, ეძახა... (და არა; გაეყიდნა, დაეყარნა, ეყივლნა...).

ასევე იწერება ავ თემისნიანი მოქმედებითი გვარის ზმნებიც: მალავს—დაემალა, მიეზიდა, დაელოცა, დაეპარგა, გაებელა, შეეკერა... (და არა: დაემალნა, მიეზიდნა, გაებელნა...).

3. მ ყ ო ფ ა დ ი. მყოფადის გამოსახატავად დასავლეთ საქართველოში ზოგჯერ ხმარობენ განმოთქმებს: ძღეროდეს იქნება, ცეკვადეს იქნება, თამაშოდეს იქნება, დულდეს იქნება, აკეთებდეს იქნება და სხვა. აწმყოს კავშირებითის ფორმას „ძღეროდეს“ ემატება მყოფადის ფორმა ზმნისა „იქნება“. აღნიშნული გამოთქმები კუთხურია. უნდა იყოს: იმღერებს, იცეკვებს, ითამაშებს, იდულდებს, გააკეთებს (ე. ი. იხმარება პირველი ზმნის მყოფადის ფორმა მეორე ზმნის გარეშე).

* აკაკი შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები. I, 1953 წ. გვ. 491.

4. უნდა იყოს: 1. მყავდა, გყავდა, ჰყავდა (და არა: მყვანდა, გყვანდა, ჰყვანდა).
 2. იყოს, იყონ (და არა: იყვეს, იყვენ),
 3. მოვედი. მოხვედი, ახვედი, წახვედი... (და არა: მოველი, მოხველი. ახველი, წახველი...),
 4. მგონოდა, მყოლოდა, მქონოდა... (და არა: მგონებოდა, მყოლებოდა, მქონებოდა...),
 5. დაჯდა კაცი, შენ დაჯეჟი! (და არა: დასხდა კაცი, შენ დასხედი!).

5. გვხვდება ზმნის პარალელური ფორმებიც, მაგალითად: გაექანა || გაქანდა, შეეშინა || შეშინდა, დაესახლა || დასახლდა, მოეწყინა || მოსწყინდა, ექირება || სქირდება. შეეთვისა || შეუთვისდა, ჩაესაფრა || ჩაუსაფურდა, დაემორჩილა || დაჰმორჩილდა და სხვა. ერთი ფორმა ენიანი ვნებითისა, ზეორე კი—ლონიანისაა.

6. უნდა იყოს: მეაბლა (ის—მე) გეაბლა, ეაბლა; მეაბლება, გეაბლება, ეაბლება, (და არა: მიაბლა, გიაბლა... მიაბლება). მეამა (ის—მე), გეამა. ეამა: მეამება, გეამება, ეამა (და არა: მიაამა, გიაამა, იამა... იამება)*.

7. უნდა იყოს: რას იზამენ?—მოიტანენ. მოაუყანენ; შეიტანენ, შეიყვანენ; მიიტანენ, წაიყვანენ.. (და არა: მოიტანებენ, მოიყვანებენ...).

§ 22. ზმნის თემის ნიშნების გაკთლნა

ზმნის თემის ნიშნებია: ი, ავ, ამ, ევ, ებ, ენ, ობ, ოფ: ვბტი, ვკერავ. ვაბამ, ვახვევ. ვაკეთებ, ვაღგენ, ვამბობ, ვყოფ.

1. არის ზმნები, რომლებიც არ დაირთავენ თემის ნიშნებს:

ვხვრეტ	ვკნებ	ვჭმებ	ვკვებ
ვკრებ	ვჭლებ	ვჩხვლებ	ვწნებ
ვსრებს	ვსტვენ	ვწრებ	ვწირებ
ვცვებ	ვფრებ	ვბლებ	ვღრებ
ვწმენდ	ვფლებ	ვგლეჯ	ვზნებ
ვარებ	ვკებ	ვკრებ	ვკრებ
ვპვლებ	ვწყვებ	ვქვრებ	ვკებ და სხვა.

(და არა: ვკრეფავ, ვწმენდავ, ვფლებავ. ვკრეპავ, ვქვრეტავ და სხვა). ზმნისწინის დართვით ეს ზმნები ასეთ სახეს მიიღებენ:

გაეხვრეტ	მოვკნებ	გავჩხვებ	გავკვებ
დავკრებ	გავჭლებ	გავჩხვებ	გავწნებ
მოვსრებს	გავსტვენ	მოვწრებ	გავწირებ
გავცვებ	დავფრებ	მოვბლებ	შევღრებ
გავწმენდ	გავფლებ	გავგლეჯ	მოვზნებ და სხვა.

* ვ. თოფურია, ი. გიგინეიშვილი, ორთოგრაფიული ლექსიკონი, 1949 წ. გვ. 54, 141.

ამ ზმნებს ფუძისეული ხმოვანი ე მწკრივთა მეორე სერიაში ო ხმოვნით შეეცვლებათ:

ვხვრეტ—ვხვრიტე, ვკვნეტ—ვკვნიტე, ვკრეკ—ვკრიკე და ა. შ.

პირების მიხედვით გვექნება:

მე ვქვრეტ, ვწყვიტ, ვფრენ...

შენ კვრეტ, წყვიტ, ფრენ...

ის ქვრეტს, წყვიტს, ფრენს...

სერიების მიხედვით:

I სერია: ვგრებ	II სერია: დავგრიბე	III სერია: დამიგრიბია
ვგრებდი	დავგრიბო	დამეგრიბია
ვგრებდე		დამეგრიბოს
დავგრებ		
დავგრებდი		
დავგრებდე		

თანამედროვე ქართულში დასახელებული ზმნებიდან ზოგს II სერიის თემაზე ავ ნიშნის დართვით პარალელური ფორმა გაუჩნდა, მაგალითად:

ფვრენ || ვფრინავ, ვწმენდ || ვწმინდავ, ვჩხვლეთ || ვჩხვლიტავ, ვქშენ || ვქშინავ, ვკრეფ || ვკრიფავ, ვგრებ || ვგრიბავ, ვიკერ || ვიკირავ და სხვა*.

2. არის ისეთი უთემისნიშნო ზმნები, რომლებშიც ფუძისეული ხმოვანი არ იცვლება:

აწმყო

წყვეტილი

ჩქეფს	ტეხს	ხეთქს	იჩქეფა	გატეხა	გახეთქა
ჟღერს	ჩეხს	ჩექს	იჟღერა	გაჩეხა	გამოჩეკა
კვეთს	წერს	ცემს	გაკვეთა	დაწერა	ცემა და სხვა.

(და არა: ჩქეფავს, ჟღერავს, კვეთავს, წერავს, ცემავს...).

ამ ტიპის ზოგ ზმნას ავ ნიშანი დაემატა და პარალელური ფორმები შექმნა:

თესს || თესავს, ჩეჩს || ჩეჩავს, ქექს || ქექავს,
კვეცს || კვეცავს, იხვექს || იხვექავს, ჩეხს || ჩეხავს და ა. შ.

ამგვარად არის შიღებული ზმნები: ვბერტყავ, ვთელავ, ვკე-
ტავ, ვკვეცავ, ვლესავ, ვლეწავ, ვნაყავ, ვრეკავ, ვრეცხავ, ვლებავ,
ვლობავ, ვხეთქავ, ვხვეტავ, ვხეხავ, ვძრახავ** და სხვა.

ასევე პარალელური ფორმები აქვს შემდეგ ზმნებს:

* აკაკი შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, 1953 წ., გვ. 400—401.

** იქვე, გვ. 398—399, 418.

უძღვის || უძღვება, იწვის || იწეება
 იძვრის || იძვრება, ისმის || ისმება და სხვა.

ამათ შორის პირველი ფორმა უფრო გავრცელებულია.

3. ზოგჯერ ებ თემის ნიშნის ნაცვლად უმართებულოდ ხმა-
 რობენ ობ ნიშანს, მაგალითად, უნდა იყოს:

ვაპირებ, ვაპირებდა, დავაპირებ (და არა: ვაპირობ, ვაპა-
 რობდი...).

ემორჩილებ, ემორჩილებდი (და არა: ემორჩილობ, ემორჩი-
 ლობდი)...

ვაწებ, ვაწებდი, დავაწებ (და არა: ვაწობ, ვაწობდი...),
 ვიწყებ, ვიწყებდი, დავიწყებ (და არა: ვიწყობ, ვიწყობდი):*

ვიწყებ წერას, საქმეს, თამაშს; ვიწყობ შეშას, მასალას, წიგ-
 ნებს (და არა: ვიწყობ წერას, საქმეს, თამაშს... 1872 წლიდან
 -უკვე იწყობა ქ. ტფილისში აქა იქ კრებები (ს. მგალ. „მოგონება-
 ნი“, 71).

4. ავ თემის ნიშანს უმართებულოდ ხმარობენ | თურმეობით-
 ში დასმულ ზმნებში: რა მიქნია? — გამიხვრიტავს, გამიწმინდავს,
 დამიგრიხავს, მომიკრიფავს, გამიჩხრიკავს, გამიკრიკავს და სხვა.

უნდა იყოს: ხვრეტს — გამიხვრეტია, გაგიხვრეტია, გაუხვრე-
 ტია, წმენდს — გამიწმენდია, გაგიწმენდია, გაუწმენდია,
 გრეხს — დამიგრეხია, დაგიგრეხია, დაუგრეხია და ა. შ.

როცა ავ თემის ნიშანი არ ახლავს ზმნას აწმყოს მწკრივში.
 იგი არც თურმეობითში უნდა დაერთოს, მაგრამ, თუ აწმყოში
 ზმნას გააჩნია თემის ნიშანი ავ ან ამ, ის | თურმეობითშიც გაჭ-
 ყვება, რადგანაც ეს უკანასკნელი თავის ფორმას აწმყოს ფუძისა-
 გან აწარმოებს, მაგალითად:

აწმყო	თურმეობითი	აწმყო	თურმეობითი
ხატავს	დაუხატავს	ფარავს	დაუფარავს
ხელავს	შეუხედავს	ფანტავს	გაუფანტავს
წვავს	შეუწვავს	ინახავს	შეუინახავს
წალავს	დაუმალავს	უნერგავს	ჩაუნერგავს
ხნავს	მოუხნავს	კერავს	შეუკერავს
ფარცხავს	დაუფარცხავს	ბერავს	შეუბერავს
ბარავს	დაუბარავს	ცელავს	მოუცელავს
წნავს	დაუწნავს	ძარცვავს	გაუძარცვავს

(და არა: შეუყვრია, შეუწმინდია, დაუხატია, მოუხნია, მოუცე-
 ლია.

* აკაკი შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, 1953 წ. გვ. 418.

იკვამს
 აბამს
 დგამს
 სვამს
 ასხამს

ჩაუკვამს
 დაუბამს
 დაუდგამს
 შეუსვამს
 დაუსხამს

(და არა: ჩაუკვია, დაუბია, დაუდგია, შეუსვია, დაუსხია).
 ზმნები: წერს, სრესს, თვლემს, კრეფს, ტეხს, ქვლეტს და სხვები,
 რომელნიც ზემოთ არის დასახელებული, I თურმეობითში **ე-ა**
 დაბოლოებას იმიტომ დაირთავენ, რომ **ავ ან ამ** ნიშანი მათ
 საერთოდ არა აქვთ და ამიტომ არც I თურმეობითში უნდა
 ჰქონდეთ. უნდა იყოს: დაუწერია, დაუსრესია, ჩაუთვლემია, მოუ-
 კრეფია, გაუტრეხია, გაუქვლეტია (და არა: დაუწერავს, დაუსრე-
 სავს, ჩაუთვლემავს, მოუკრეფავს...).

5. თუ ზმნას ახლავს მწკრივის ან თემის ნიშანი **ი**, იგი მას
 სამივე პირში უნდა გაჰყვეს, მაგალითად:

საშუალო გვარის

მოკმედლებითი გვარის

მე ვხ ი, ვიბრძვი
 შენ ხტი, იბრძვი
 ის ხტის, იბრძვის

ვთლი, ვღვრი
 თლი, ღვრი
 თლის, ღვრის

ასევე იწერება ამ ტიპის (ვ-ზე გათავებული) საშუალო გვარის
 ზმნები, რომელთაც მხოლოდობით რიცხვში III სუბიექტური პირის
 ნიშნად დაერთვის სუფიქსი **ხ** (და არა **ა**): ჩივის, კივის, ჩხავის.
 წივის, ყივის, კნავის, ბლავის, ღვივის და სხვა (და არა: ჩივა, კივა,
 ჩხავა, წივა, ყივა...).

6. ზოგჯერ საშუალო გვარის **ე** ნიშნიან მედიოაქტივ ზმნებ-
 თან I და II პირში, აწყობის მწკრივში უმართებულად ხმარობენ
 მეშველ ზმნებს: ვარ, ხარ (ეკივივარ, ეწივივარ... კივიხარ, წივი-
 ხარ...).

აკაკი შანიძე აღნიშნავს, რომ მედიოაქტივს მეშველი ზმნა
 საზოგადოდ არ მოუღის, მაგრამ გამონაკლისის სახით მოიპოვება
 ზმნები, რომელთაც აწყობის მწკრივში, 1-ლსა და მე-2 პირში
 მეშველი ზმნა დაერთვის; ასეთებია: წუხს, დულს, დის, ხტის,
 რბია. ეს დართვა საშუალო ქართულში დაიწყო და ახალ ქართულში
 დანთავრდა. ძველმა ქართულმა იგი არ იცის*, ე. ი. ახლა გვაქვს:

მე-ვწუხვარ, ვდულვარ, ვდივარ, ვხტივარ, ვრბივარ,
 შენ-წუხხარ, დულხარ, დიხარ, ხტიხარ, რბიხარ...

* აკაკი შანიძე. გარეთული გრამატიკის საუბრეები. I. 1953 წ., გვ 492.

მაგრამ ი ნიშნით დაბოლოებული სხვა ზმნები მეშველ ზმნას არ ღაირთავენ, მაგალითად:

მე-ვტირი, ვჩივი, ვწივი, ვკივი, ვყივი, ვკნავი, ვჩხავი, ვკვნესი, ვბლავი, ვმღერი, მიქრი...

შენ-ტირი, ჩივი, წივი, კივი, ყივი, კნავი, ჩხავი, კვნესი, ბლავი, მღერი, მიქრი...

(და არა: მე ვტირივარ, ვჩივივარ, ვწივივარ, შენ ტირიხარ, ჩივიხარ, წივიხარ... როგორც ამას დასაქვლეთ საქართველოს ღიალექტებში ვხვდებით).

აჟ თემიან ზმნასთან მეშველი ზმნა გვაქვს მხოლოდ ერთ შემთხვევაში—ახლავს: მე ვახლავარ, შენ ახლავხარ.

არ არის სწორი, როცა იტყვიან: მე ვცურავარ, ვშფოთავარ, ვფრინავარ... შენ ცურავხარ, შფოთავხარ, ფრინავხარ...

7. როგორც ა. შანიძე აღნიშნავს, გვაქვს ზმნები, რომელთაც არ უხერხდება ვნებითის ფორმათა წარმოება, ამიტომ მათ მაგივრად იხმარება აღწერილობითი ანუ პერიფრასტული ფორმა ვნებითისა. იგი შედგება წარსული ღროის მიმღეობის ფუძისა და მეშველი ზმნისაგან. მეშველ ზმნად ღაირთავს: იქნა, იქნება, იქნეს.

ა. შანიძის დაკვირვებით, „აღწერილობით ვნებითს მიმარ-თავენ: წაყვანა, გატანა, შეძენა და მრავალი სხვა, უშეტესად ისეთი ზმნები, რომელთაც მოქმედებითში ფორმა სათავისო ქცევისა აქვთ და გაგება—საარვისოსი“. * იმღეობა კი ფუძის სახით იხმარება.

აღწერილობითი ვნებითის მაგალითებია:

წაყვანილ იქნა, წაყვანილ იქნება, წაყვანილ იქნეს
გატანილ იქნა, გატანილ იქნება, გატანილ იქნეს
შეძენილ იქნა, შეძენილ იქნება, შეძენილ იქნეს
გაგებულ იქნა, გაგებულ იქნება, გაგებულ იქნეს
წაღებულ იქნა, წაღებულ იქნება, წაღებულ იქნეს
აღებულ იქნა, აღებულ იქნება, აღებულ იქნეს
გაყვანილ იქნა, გაყვანილ იქნება, გაყვანილ იქნეს და სხვა.

ჩ-მ არ არის სწორი, როცა მიმღეობას სახელობითის ნიშნით წერენ, მაგალითად: წაყვანილი იქნა, წაყვანილი იქნება, წაყვანილი იქნეს. არც ისაა, სწორი, როდესაც „იქნეს“ ნაცვლად წერენ „იქნას“ (წაყვანილ იქნას).

ზოგ ზმნას უხერხდება ვნებითის ფორმის წარმოება, მაგრამ მის წინაცვლად აღწერილობით ვნებითს ხმარობენ, მაგალითად:

* აკაკი შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, 1953., გვ. 304.

გაგზავნილ იქნა, გაგზავნილ იქნება, გაგზავნილ იქნეს,
დაწერილ იქნა, დაწერილ იქნება, დაწერილ იქნეს,
დალაგებულ იქნა, დალაგებულ იქნება, დალაგებულ იქნეს,

გადმოცემულ იქნა, გადმოცემულ იქნება, გადმოცემულ იქნეს
და ა. შ. ასეთ შემთხვევაში უკეთესია ვინმაროთ ზმნის საკუთარი
ვნებითის ფორმა:

გაიგზავნა, გაიგზავნება, გაიგზავნოს; დაიწერა, დაიწერება,
დაიწეროს; დალაგდა, დალაგდება, დალაგდეს; გადმოიცა, გად-
მოიციემა, გადმოიციეს და ა. შ.

აღწერილობითი ვნებითი მწკრივთა აწმყოს წრეში არ იხმა-
რება. ამ მწკრივებში შეიძლება გვექონდეს ძხოლოდ შედგენილი
შემასმენელი, სადაც მიმღეობა სახელობითი ბრუნვის ნიშანს-
დაირთავს, მაგალითად: წაყვანილი არის (წაყვანილია). გატანილი
არის (გატანილია). შეძენილი არის (შეძენილია) და სხვა. წყვეტილ-
ში დაირთავს ზმნას „იყო“, I თურმეობითში — „ყოფილა“:

წაყვანილი იყო, გატანილი იყო, შეძენილი იყო; წაყვანილი
ყოფილა, გატანილი ყოფილა, შეძენილი ყოფილა...

აღწერილობითი ვნებითი გვაძლევს მხოლოდ აბსოლუტურ
ფორმებს: წაყვანილ იქნა, წაყვანილ იქნება, წაყვანილ იქნეს.

შედგენილი შემასმენელი კი შეიძლება წარმოდგენილ იქნეს
რელატიური ფორმითაც, სადაც გარჩეულია უსულო და სულერი
საგნის გაგება:

გატანილი აქვს, ჰქონდა, ექნება, ჰქონია...

გაყვანილი ჰყავს, ჰყავდა, ეყოლება, ჰყოლია...

გაგზავნილი აქვს (ამანათი) გაგზავნილი ჰყავს (შეილი)

ჰქონდა

ჰყავდა

ექნება

ეყოლება

ჰქონია

ჰყოლია

პერიფრასტული ვნებითის ზმნებთან: იქნა, იქნება, იქნეს —
მიმღეობა სახელობითი ბრუნვის ნიშანს დაირთავს მაშინ, როდეს-
საც იგი მეშველი ზმნის მომდევნოა, მაგალითად:

იქნა წაყვანილი, იქნება წაყვანილი, იქნეს წაყვანილი.

იქნა გატანილი, იქნება გატანილი, იქნეს გატანილი

იქნა შეძენილი, იქნება შეძენილი, იქნეს შეძენილი.

§ 23. ზმნისწინების (პრეპოზიციის) მართლწერა

ზმნისწინი დაერთვის ზმნას თავში და გამოხატავს მოქმედების-
მიმართულებას. მას შეუძლია გამოხატოს აგრეთვე მოქმედების-
სისრულე (ასპექტი) და დრო:

მიდის, მოაქვს... (გამოხატავს მიმართულებას).

დაწერა, გააკეთა... (გამოხატავს მოქმედების სისრულეს).

დაწერს, გააკეთებს... (გამოხატავს მოქმედების სისრულესაც და მომავალ დროსაც). წაიღო, მოიყვანა... (გამოხატავს მოქმედების მიმართულებასაც და სისრულესაც).

აქ ჩვენთვის საინტერესოა მხოლოდ ზმნისწინების მიერ მიმართულების გამოხატვა. გვიქვს იქითა მიმართულებისა და აქეთა მიმართულების ზმნისწინები.

იქითა მიმართულებითაა: ა, და, მი, ჩა, ში, გა, წა, გადა.

აქეთა მიმართულებითაა: მო, ამო, ჩამო, შემო, გამო, წამო, გადმო. იქითა მიმართულების ზმნისწინებით გამოიხატება მოქმედების მიმართულება იქითკენ, სადაც მოუბარი (პირველი პირი) არ იმყოფება:

აფრინდა	ავიდა	აიყვანა
დააფრინდა	დავიდა	დაიყვანა
მიაფრინდა	მევიდა	მეიყვანა
ჩააფრინდა	ჩავიდა	ჩაიყვანა
შეაფრინდა	შევიდა	შეიყვანა
გააფრინდა	გავიდა	გაიყვანა
წა —	წავიდა	წაიყვანა
გადააფრინდა	გადავიდა	გადაიყვანა

აქეთა მიმართულების ზმნისწინებით გამოიხატება მოქმედების მიმართულება მოუბარისაკენ (პირველი პირისაკენ):

მოაფრინდა	მოვიდა	მოიყვანა
ამოაფრინდა	ამოვიდა	ამოიყვანა
ჩამოაფრინდა	ჩამოვიდა	ჩამოიყვანა
გამოაფრინდა	გამოვიდა	გამოიყვანა
შემოაფრინდა	შემოვიდა	შემოიყვანა
წამოაფრინდა	წამოვიდა	წამოიყვანა
გადამოაფრინდა	გადამოვიდა	გადამოიყვანა

გარდა ამისა, ამ ზმნისწინებიდან:

1. და აღნიშნავს მოქმედების მიმართულებას ზეგოდან ქვევით, სადაც მოუბარი არ არის (დავიდა, დავარდა),

2. ა—ქვევიდან ზევით, სადაც მოუბარი არ არის (ავიდა, ავარდა),

ამო—ქვევიდან ზევით, სადაც მოუბარია (ამოვიდა, ამოვარდა),

3. ჩა—ზევიდან ქვევით რაიმეში, სადაც მოუბარი არ არის (ჩავიდა, ჩავარდა).

ჩამო—ზევიდან ქვევით, სადაც მოუბარია (ჩამოვიდა, ჩამოვარდა),

4. შე — გარედან შიგნით, სადაც მოუბარი არ არის (შევიდა, შევარდა),

შემო — გარედან შიგნით, სადაც მოუბარია (შემოვიდა, შემოვარდა),

5. გა — შიგნიდან გარეთ, სადაც მოუბარი არ არის (გავიდა, გავარდა), გამო — შიგნიდან გარეთ, სადაც მოუბარია (გამოვიდა, გამოვარდა),

6. წა — აქედან იქით, სადაც მოუბარი არ არის (წავიდა), წამო — იქიდან აქეთ, სადაც მოუბარია (წამოვიდა, წამოვარდა),

7. გადა — აქედან იქით, სადაც მოუბარი არ არის, რაიმე დაბრკოლების გადალახვით (გადავიდა, გადავარდა),

გაღმო — იქიდან აქეთ, სადაც მოუბარია, რაიმე დაბრკოლების გადალახვით (გაღმოვიდა, გაღმოვარდა),

8. მი — აქედან იქით, სადაც მოუბარი არ არის (მივიდა, მივარდა),

მიმო — აქედან იქით და იქიდან, აქეთ, სადაც მოუბარია (მიმოვიდოდი, მიმოსვლა),

ძელ ქართულში გვქონდა ზმნისწინები სრული სახით: აღ, გან, წარ, შთა, გარდა. ეს ზმნისწინები შემონახულია ნაზმნარ სახელებში:

აღრიცხვა, აღზრდა; განვითარება, განთავისუფლება; წარდგენა, წარმატება; შთაგონება, შთაბეჭდილება; გარდაქმნა, გარდატეხა და სხვა.

ზოგჯერ გან ზმნისწინის ნარის გადასმის შედეგად ხმარობენ ნაზმნარ სახელთა ასეთ დამახინჯებულ ფორმებს:

გამანთავისუფლებელი, გამანსხვავებელი, გამანვითარებელი, გამანზოგადებელი... ამ შემთხვევაში ან გან ზმნისწინი უნდა ეიხმაროთ, ან გა:

განმაკლკევებელი	ან	გამაკლკევებელი
განმათავისუფლებელი	„	გამათავისუფლებელი
განმასხვავებელი	„	გამასხვავებელი
განმავითარებელი	„	გამავითარებელი
განმანზოგადებელი	„	გამანზოგადებელი
განთავისუფლება	„	გათავისუფლება
განმტკიცება	„	გამტკიცება
განმეორება	„	გამეორება

ზემოთ ნაჩვენები ორი ფორმიდან უფრო გავრცელებულია გან ზმნისწინიანი ფორმა (პირველი სვეტის მაგალითები).

როცა ეხმარობთ გან ზმნისწინს, მას ნ არ უნდა დაეაცილოთ. გვაქვს ისეთი შემთხვევაც, როცა გან და გა ზმნისწინები სხვადასხვა მნიშვნელობის სიტყვებს წარმოგიდგენენ. ამ შემთხვევაში მათი შერჩევა სიტყვის შინაარსზეა დამოკიდებული.

მაგ., შდრ. განკულაქება და გაკულაქება; განსვენება და გასვენება, განცხადება და გაცხადება, გარდატეხა და გადატეხა; წარმატება და წამატება და სხვა.

ასევე, როცა ასეთი სახელების მნიშვნელობის მქონე ზმნებს ვიყენებთ, მათ ძველი ზმნისწინი ან მთლიანად უნდა შევეუნარჩუნოთ, ან მთლიანად უნდა ჩამოვაშოროთ, მაგალითად:

აწმყოში: რიცხავს, ზრდის, ავითარებს, ათავისუფლებს, აღდგენს... (და არა: ღრიცხავს, ღზრდის, ანვითარებს, ანთავისუფლებს, არღდგენს).

მყოფაღში, წყვეტილში ან თურმეობითში ასე უნდა იყოს: აღზრდის, აღზარდა, აღუზრდია; განავითარებს, განავითარა, განუვითარებია; წარადგენს, წარადგინა, წარუდგენია და ა. შ. გაცილებით ხშირია შეცდომა გან ზმნისწინიანი სახელების შესატყვისი ზმნების ხმარებისას:

განსახიერება—ასახიერებს (და არა: ანსახიერებს),
განკვიფრება—აკვიფრებს (და არა: ანკვიფრებს),
განხორციელება—ახორციელებს (და არა: ანხორციელებს),
განსხვაება—ასხვაავებს (და არა: ანსხვაავებს),
განცალკევება—აცალკევებს (და არა: ანცალკევებს),
განახლება—ახლებს (და არა: ანახლებს),
განმეორება—ამეორებინებს (და არა: ანმეორებინებს),
განვითარება—უვითარებს (და არა: უნვითარებს) და სხვა.

იგივე ითქმის „გირდგენ“ ფორმის შესახებ. სიტყვების — „წარდგენისა“ და „შედგენის“ მნიშვნელობათა გასარჩევად ზმნებში ზოგჯერ უმარტივესტოდ მიმართავენ ასეთ განსხვავებულ ფორმებს: გირდგენ (предъявляю тебе) და გიდგენ (составляю для тебя). პირველ ზმნაში ჩართული ბგერა რ „წარ“ ზმნისწინის ნაწილია (წარედგინე, წარადგინე, წარადგინა), რომლის გათიშვა ზმნისწინისაგან და ზმნაში გამოყენება, უდავოდ, უხეში შეცდომაა. ამიტომ უნდა ვწეროთ: ვადგენ, აღდგენ, აღდგენს; ვუდგენ, უდგენ, უდგენს; მიდგენ. გიდგენ, უდგენ; მიდგენს, გიდგენს, უდგენს (და არა: ვარდგენ, მირდგენ, გირდგენ, ურდგენს და სხვა).

პირის პრეფიქსური ნიშანი ზმნას საერთოდ დაერთვის ზმნისწინის შემდეგ: მოფიტანე, გაფაკეთე, წავიღე; მოშაქვ, დაშყავს; განფახორციელე, წარფადგინე, აღფზარდე, აღმოფაჩინე და ა. შ., მაგრამ გამოწვევის სახით ზოგ ზმნას პირის პრეფიქსური ნიშანი ზმნისწინის წინ ერთვის, მაგალითად:

ვალორძინებ, ვალიარებ, მალიარა... ეს იმითაა გამოწვეული, რომ ამ ზმნაში ზმნისწინი გაქვევებულია და ფუძის ნაწილადაა გადაქცეული. **

* იხ. ვ. თეთურია, ი გიგინეიშვილი, ორთოგრაფიული ლექსიკონი 1949 წ. გვ. 91.

** ზმნისწინების მართლწერის შესახებ (მეიტანა თუ მოიტანა, მიიგო თუ მოიგო, წაიღო თუ წიღო და სხვა) იხ. ასიმილაციის შემთხვევები ხმოვნებში.

ზოგჯერ სწორად არ ხმარობენ ში და მო ზმნისწინებს. ში ზმნისწინი იხმარება მაშინ, როცა მოქმედება მიმართულია III პირისაკენ: მივედი. მივიტანე, მივიყვანე, მივალ, მივიტან... მასთან (იქ, სადაც თანამოსაუბრე არ არის). I და II პირების მიმართ კი ზმნა ხმარობს მო ზმნისწინს: მოვიდა, მოიტანა, მოიყვანა... ჩემთან, შენთან (იქ, სადაც მოუბარია ან თანამოსაუბრეა):

მან მომიყვანა, მომიტანა მე; მან მოგიყვანა. მოგიტანა — შენ. ზოგჯერ იტყვიან: 1) (ნე) შენთან დღეს მივალ (უნდა იყოს: მოვალ), 2. (ნე — შენ) წერილს მალე გაგიგზავნი (უნდა იყოს: გამოგიგზავნი).

მივალ ნიშნავს იქ წასვლას, სადაც თანამოსაუბრე არ არის (შენს სახლში მივალ).

მოვალ ნიშნავს იქ მისვლას, სადაც თანამოსაუბრეა (შენთან სახლში მოვალ).

გაგიგზავნი ნიშნავს: შენ მიერ გასაგზავნს შენ ნაცვლად მე გაგზავნი (ამანათს დედაშენთან გაგიგზავნი, ე. ი. შენს ამანათს შენ ნაცვლად დედაშენს მე გაუგზავნი).

გამოგიგზავნი ნიშნავს: გამოსაგზავნს მე გამოგიგზავნი შენთვის (შენ თბილისში იქნები, წიგნებს მალე გამოგიგზავნი).

ასევე: შენსას მოვალ, მოვიტან, მოვიყვან (და არა: მივიტან, მივიყვან (თუ მეორე პირი (თანამოსაუბრე) იქ იქნება, სადაც უნდა მივიდე), მაგრამ ითქმის აგრეთვე: შენსას მივალ, მივიტან, მოვიყვან (და არა: მოვალ, მოვიტან, მოვიყვან, თუ მეორე პირი (თანამოსაუბრე) იქ არ იქნება, სადაც მე უნდა მივიდე).

ზოგჯერ გადმო ზმნისწინსაც არ ხმარობენ სწორად. თუ დაბრკოლების გადმოლახვა არ იგულისხმება, უნდა ვიხმაროთ ზმნისწინი გადმო და არა გადმო:

კაცი სახლიდან გამოვიდა, გემი ბათუმიდან გამოვიდა, მატარებელი თბილისიდან გამოვიდა (და არა: კაცი სახლიდან გადმოვიდა, გემი ბათუმიდან გადმოვიდა...);

ოთახიდან ბარგი გამოიტანა, ბოსლიდან ძროხა გამოიყვანა, მაგრამ: კაცი ეზოდან გადმოვიდა და ბარგი გადმოიტანა, ძროხა თხრილზე გადმოიყვანა...

§ 24. ზოგიერთი ნაზმნარი სახელის მატრეა

მიმღობის მრავალ სახეობათა შორის გვაქვს სა პრეტექსით ნაწარმოები მომავალი დროის ვნებითი გვარის მიმღობა, მაგალითად: საფრენი, საწერი, საკრები, საკრეფი, სატენი, სარეცი, საზომი, სამკალი, სალესი, სასინჯი და სხვა.

ამ ტიპის მიმღობა უმეტესად ზმნისწინიანი (პრევერბიანი) ფორმით გვხვდება: ასაწერი, მისაწერი, ჩასაწერი, გადასაწერი,... მოსაკრეცი, გასაკრეცი, შესაკრეცი, წასაკრეცი...

ასაფრენი	გასაჩეხი	გასაყვანი	ჩასაკეტი
ასაწონი	გასაყოფი	გასარეცხი	ჩასაკვნი
მისაბაძი	გასალესი	გასალეწი	ჩასაკეცი
მისაზილი	გასაწმენდი	გადასაზილი	ჩასაწერი
მისალოცი	გასატეხი	გადასასინჯი	მოსაზილი
წასაგლეჯი	გასაწყვეტი	გადასახედი	მოსაკითხი
წასატეხი	გასაზომი	გადასარევი	მოსალოცი
			მოსაწონი

ზოგჯერ ამ მიმღობებს ავ თემის ნიშანს დაურთავენ, მაგ., იტყვიან: საწურავი, აკრეფავი, მისაბაძავი, გასალესავი, ჩასაკეცავი, მოსაკითხავი და ა. შ., მაგრამ ესენი სალიტერატურო ქართულსათვის მიუღებელი ფორმებია.

არც ასეთი ფორმებია მისალები: შესახვეველი, შესავსებელი, შესაპყრობელი, გადამწერალი, ნაკერალი და სხვა.

უნდა იყოს: საწური, საკრეფი, მისაბაძი, გასალესი, ჩასაკეტი, მოსაკითხი; შესახვევი, შესავსები, შესაპყრობი, გადამწერი, ნაკერი და ა. შ.

§ 25. ოკი ერთნაიკი თანხმოვანი სახელებსა და ზმნებში

ორი ერთნაიკი თანხმოვანი ქართულ სიტყვაში თავს იყრის და რჩება მაშინ, თუ ერთი მათგანი ფუძისეულია, მეორე კი აფიქსისეული (თავსართისა ან ბოლოსართისა).^{*}

1. ოკი მ:

ორი მ იხმარება მაშინ, როდესაც:

- 1) მ თანხმოვნით დაბოლოებულფუძიანი სახელი არის ნოთხრობით ბრუნვაში,
- 2) მ თანხმოვნით დაწყებულფუძიანი სახელი ნაწარმოებია მ და მ-ელ აფიქსებით,
- 3) კომპოზიტში შემავალი პირველი ფუძის ბოლოს და მეორე ფუძის თავში გვაქვს მანი.
- 4) მანით დაწყებულფუძიან ზმნას ერთვის პირველი ობიექტური პირის ნიშანი მ, მაგალითად:

ა) სამ-ი—სამმა	გურამ-ი—გურამმა
ნამ-ი—ნამმა	როდამ-ი—როდამმა
ირემ-ი—ირემმა	ექიმ-ი—ექიმმა
ჯამ-ი—ჯამმა	აგრონომ-ი—აგრონომმა
კალამ-ი—კალამმა	ბორჯომ-ი—ბორჯომმა
ზეიმ-ი—ზეიმმა	სოხუმ-ი—სოხუმმა
ომ-ი—ომმა	ცემ-ი—ცემმა
ურემ-ი—ურემმა	სალამ-ი—სალამმა...

* ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, I, 1950 წ. გვ. 029.

- ბ) მართვა—მმართველი, შემმოწმებელი, დამმორჩილებელი, დამშუშავებელი, მომმარაგებელი, შემშუსრავი...
- გ) სამ-ი მარცვალ-ი—სამმარცვლიანი, სამმოტორიანი, სამმოქმედებიანი, სამმანეთიანი, სამმილიონიანი...
- დ) მალავს—მმალავს, მმართებს, მმატებს, მმტრობს, მომ-მართა, დამმალა, მმარხავს; გამმაგრებია, მომმატებია...

2. ორი ს:

ორი ს იხმარება მაშინ, როდესაც:

- 1) ს თანხმოვნით დაბოლოებულფუძიან სახელს მიცემით ბრუნვაში ერთვის ბრუნვის ნიშანი ს,
- 2) კომპოზიტივი შემავალი პირველი ფუძის ბოლოს და მეორე ფუძის თავში გვაქვს სანი, მაგალითად:

ა) კლას-ი—კლასს	უფროს-ი—უფროსს
პოლუს-ი—პოლუსს	ლექს-ი—ლექსს
პროცეს-ი—პროცესს	ნათეს-ი—ნათესს
ხალის-ი—ხალისს	ქუთაის-ი—ქუთაისს
მაის-ი—მაისს	თბილის-ი—თბილისს
ატლას-ი—ატლასს	გამონაკლის-ი—გამონალისს
უახლეს-ი—უახლესს	უკეთეს-ი—უკეთესს...

ბ) ექვს-ი სართულ-ი—ექვსსართულიანი, ექვსსათიანი, ასსათიანი, ასსამოციანი...

არის ზმნაც—სრესს (ის), რომელშიაც ერთი სანი ფუძისეულია, მეორე კი III სუბიექტური პირის ნიშანია.

3. ორი ზ:

ორი ზ იხმარება მაშინ, როდესაც ზ თანხმოვნით დაბოლოებულფუძიან სახელს ერთვის თანდებული ზე, მაგალითად:

კოვზ-ი—კოვზზე	თევზ-ი—თევზზე	ლამაზ-ი—ლამაზზე
ხაზ-ი—ხაზზე	გეზ-ი—გეზზე	ნაზ-ი—ნაზზე
იალბუზ-ი—იალბუზზე	დარბაზ-ი—დარბაზზე	არმაზ-ი—არმაზზე

4. ორი შ:

ორი შ იხმარება მაშინ, როდესაც შ თანხმოვნით დაბოლოებულფუძიან სახელს ერთვის თანდებული ში, მაგალითად:

შიშ-ი—შიში	კულაშ-ი—კულაშში
ქარქაშ-ი—ქარქაშში	გულრიფშ-ი—გულრიფშში
თამაშ-ი—თამაშში	ცაიშ-ი—ცაიშში
ანგარიშ-ი—ანგარიშში	კალოშ-ი—კალოშში
ხაშ-ი—ხაშში	თქეშ-ი—თქეშში...

5. ორი თ:

ორი თ იხმარება მაშინ, როდესაც:

1) თ თანხმოვნით დაბოლოებულფუძიან სახელს ერთვის თან თანდებული,

2) კომპოზიტში შემავალი პირველი ფუძის ბოლოს და მეორე ფუძის თავში არის თანი,

3) თანით დაბოლოებულფუძიან სახელს ერთვის მრავლობის ნიშანი თა, მაგალითად:

ა) სურათ-ი—სურათთან	საბუთ-ი—საბუთთან
თავსართ-ი—თავსართთან	გაზეთ-ი—გაზეთთან
ფოთ-ი—ფოთთან	საათ-ი—საათთან
ყუთ-ი—ყუთთან	თით-ი—თითთან
სვანეთ-ი—სვანეთთან	ოსეთ-ი—ოსეთთან
ქვიშხეთ-ი—ქვიშხეთთან	ამანათ-ი—ამანათთან
დანართ-ი—დანართთან	მათ-ი—მათთან...

ბ) ხუთ-ი თუმან-ი—ხუთთუმნიანი, ხუთ-ი თით-ი—ხუთთითა ათ-ი თვე—ათთვიანი, ერთ-ი თავ-ი—ერთთავიანი...

გ) საბუთ-ი—საბუთთა	საათ-ი—საათთა
ყუთ-ი—ყუთთა	სურათ-ი—სურათთა
თავსართ-ი—თავსართთა	ბოლოსართ-ი—ბოლოსართთა...

6. რთულფუძიან სახელებში გვაქვს სხვა ერთნაირი თანხმოვნების თავმოყრა, მაგალითად:

- ზზ: ოთხზაზიანი, ოთხზრახნილიანი;
- ლლ: ცალლულიანი;
- რრ: პიონერრაზმი, კონტრრევიოლუცია;
- დდ: შვიდდლიანი, შვიდდარბაზიანი, დიდდანიანი.

7. ორი ვ იხმარება მაშინ, როდესაც ზმნის ფუძე იწყება ვ თანხმოვნით და მას დაერთვის პირველი სუბიექტური პირის ნაშანი ვ, მაგალითად: ვარდება—ვვარდები, ჩავვარდი, მივვარდი, გადავვარდი;

ვარჯიშობს—ვვარჯიშობ	ვექილობს—ვვექილობ
ვითარდება—ვვითარდება	ვაქრობს—ვვაქრობ
ვარგა—ვვარგვარ	ვანშობს—ვვანშობ
ვარცხნის—ვვარცხნი	ვარაულობს—ვვარაულობ
ვაეკაცი—დავვაეკაცი	განვლო—განვვლო...

მეორე და მესამე პირის ფორმებში ამ ზმნებს პირველი პირის ნიშანი ვ ჩამოშორდება და დარჩება მხოლოდ ერთი ვ, რომელიც ფუძისივლია.

ზმნაში „მივალ“ ვ ფუძისივლია. პირველ პირში უნდა ყოფილიყო „მივეალ“, მაგრამ გვაქვს „მივალ.“ ამ შემთხვევაში საკირო

არ შეიქნა მეორე ვინის დამატება, რადგანაც უამისოდაც კარგად არის გარჩეული მეორე პირის ფორმისაგან — „მიხვალ“, სადაც ენის ხანმეტობის პერიოდიდან ამ ზმნაში ისე, როგორც „ხარ“ ზმნაში, შემონახულია სუბიექტური მეორე პირის ნიშანი ზ.

8. ორი გ:

ორი გ იხმარება მაშინ, როდესაც ზმნის ფუძე იწყება გ თანხმოვნით და მას დაერთვის მეორე ობიექტური პირის ნიშანი გ, მაგალითად:

შენ გგონია, გგვრის, გგავს, გგმობს, გგზავნის, მოგგონებია, დაგგლეჯს, დაგგრებს და სხვა.

9. ორი გვ:

ორი გვ იხმარება მაშინ, როდესაც ზმნის ფუძე იწყება გვ თანხმოვნებით და მას დაერთვის პირველი ობიექტური პირის ნიშანი (მრავლობით რიცხვში) გვ, მაგ.: გვგვრის მოგვგვრის, მოგვგვარა; გვგვრემს, გვგვემს.

თუ ზმნის ფუძე ვინით იწყება, გვ პრეფიქსის დართვისას

ორი გ ვეექნება, მაგალითად:

ჩვენ დაგვვიწყებია, დაგვვარდნია, გაგვვარდნია და სხვა.

10. ორი ღ იხმარება მაშინ, როდესაც:

ა) ღ თანხმოვნით დაბოლოებული ზმნის ფუძეს დაერთვის ან ენებითი გვარის ნიშანი ღ, ან უწყვეტლის მწკრივის ფორმა (ღ),

ბ) რთულფუძიან სიტყვაში გვაქვს პირველი ფუძე, რომელიც ბოლოვდება ღონით, და მეორე ფუძე, რომელიც იწყება ღონით, მაგალითად:

მოქმედებითი
გვარი

ენებითი გვარი

ა-ღიდ-ებ-ს — ღიდლება, ღიდლებოდა, ღიდლებოდეს, გადიღლება, გადიღლდა...

ა-მშვიდებს — მშვიდლება, მშვიდებოდა, მშვიდებოდეს, დამშვიდლება, დამშვიდლდა...

ა-ცხადებს — ცხადლება, ცხადებოდა, ცხადებოდეს, გამოცხადლება, გამოცხადლდა...

ამზადებს — მზადლება, მზადებოდა, მზადებოდეს, დამზადლება, დამზადლდა...

ა-უღებს — უღლება, უღლებოდა, უღლებოდეს, გაუღლება, გაუღლდა...

ასევე ზმნები: ბინდლება, ბინდლებოდა, ბინდლებოდეს, დაბინდლება, დაბინდლდა; წმენდს — წმენდლდა; მიქადის — მიქადლდა; ყიდის — ყიდლდა; ღიდლღიანი, შვილღუგმიანი და სხვა.

§ 26. ჩამდინიშ ხმოვანი სახელებსა და ზმნებში

1. ორი ა:

ორი ა იხმარება მაშინ, როდესაც:

1) რთულფუძიან სიტყვაში შემავალ პირველ ფუძეს ბოლოში და მეორე ფუძეს თავში ახლავს ა ხმოვანი.

2) ა ხმოვნით დაბოლოებული პრეფიქსი ან პრეფერბი ახლავს ა-თი დაწყებულ ფუძიან სახელს,

3) ა ხმოვნით დაბოლოებულ პრეფერბს მოსდევს საარვისო ქცევის ა ნიშნიანი ზმნა, მაგალითად:

ოცდაათი	რეაასი	ხმაამოღებლად	არაადამიანური
ორმოცდაათი	ცხრაასი	ხმააკანკალებული	არაამხანაგური
სამოცდაათი	წინაარსი	არაარებითი	
ოთხმოცდაათი	წინააღმდეგ	არააქტუალური...	

ნაადრევი	გააბა	დააინტერესა
ნააგარაკევი	გააწითლა	დააწყენარა
საახალწლო	გააგორა	დაათვალღერა
საამერი	გაანაწილა	ჩაასხა
საავტომობილო	გააორკეცა	ჩაახსხა
სააგარაკო	წაახალისა	ჩააქსოვა
საარაკო	წააბა	ჩააწყო
საათფთაქო	წაათარა	გადაათვალღერა
გაადრება	წააწყო	გადაახდევინა
გაადვილება	წააკითხა	გადაამუშავა
გაალება	დააწყო	გააბაახსება

სიტყვაში სამი ა გვაქვს მაშინ, როდესაც ა ხმოვნით დამთავრებულ პრეფერბსა და ა-თი დაწყებულ ზმნის ფუძეს შორის გამოყენებულია საარვისო ქცევის ნიშანი ა, მაგალითად:

გააადვილა, გააავგულა, გაათათსა, გააახალგაზრდავა, გაააქტიურა, დააარსა, გააათკეცა, გააასკეცა, დააახლოვა, გააანალიზა, გააადამიანა, გააავკაცა, გააამაყა...

ამ სიტყვებში სამი ა რომ არის საქირო, ამის გაგება ხდება შენდები ხერხით: აღნიშნული ზმნა უნდა გადავიყვანოთ სათავისო ქცევაში, მაგალითად, ასე:

გააადვილა, დაიარსა და ა. შ. აქედან ირკვევა, რომ ზმნის საარვისო ქცევის ნიშანს წინ ახლავს პრეფერბი ა, ბოლოს კი ფუძისეული ა. როდესაც საარვისო ქცევაში სათავისო ქცევის ა ნიშანს შეეკლის ა ნიშანი, არსებულ ორ ა-ს ზმნის ფუძეში დაემატება მესამეც და, ამრიგად, მივიღებთ სამ ა-ს.

2. ორი ე:

ორი ე იხმარება მაშინ, როდესაც:

1) ე-თი დაბოლოებულ ფუძიან სახელს დაერთვის მრავლობითობის ნიშანი ებ,

2) ე-თი დაწყებულ ფუძიან სახელს დაერთვის პრეფიქსი შე,

3) ე-თი დაწყებულ ზმნას დაერთვის პრეფერბი შე, მაგალითად:

ა) ხე-ხეები, კლდეები, მდინარეები, ლამეები, კოლმეურნეები, მევენახეები, მეცხვარეები...

ბ) ეტლი—მეეტლე, მეეზოვე, მეესკიზე, მეექსპონატე, მეექსესე, ორმოცდამეერთე

მრავლობით რიცხვში ამ სიტყვებს ბოლოშიც ორი ე ექნება. მეეტლეები, მეეზოვეები, მეესკიზეები, მეექსპონატეები და ა. შ:

გ) ეჩვევა—შეეჩვია, შეეებრაღა, შეეეითხა, შეეეხვეწა, შეეეკამათა, შეეეგუა, შეენანა, შეეეწყო, შეეეხედა. შეემოსა... (შეეეკამათება, შეეეკამათებოდა, შეეეკამათებოდეს, შეეეკამათა, შეეეკამათოს). გვაქვს სამი ე-ც, მაგალითად: შეეერთებინა (ზმნიდან შეეერთა).

ელ სუფიქსის დართვის ღროსაც შეიძლება გვქონდეს ორი ე, მაგალითად:

კორეა—კორეელი; ახალი გვინეა—ახალგვინეელი

პომპეა—პომპეელი; პურნა—პურნეელი; ბურეა—ბურეელი და. ა. შ.

3. ორი ი:

ორი ი გვაქვს მაშინ, როდესაც:

1) ი ხმოვნებით დაბოლოებულფუძიანი სახელი დაირთავს ნათესაობითი და მოქმედებითი ბრუნვის ნიშნებს (—ის, —ით), რის გამო ეკვეცება სახელს ბოლოხმოვანი ა,

2) ი ხმოვნით დაბოლოებულფუძიან ზმნას დაერთვის პრეფერბი ში, მაგალითად:

ა) ისტორია—ისტორიის, აზიის, მალაზიის, რეზოლუციის, ისტორიით, აზიით, მალაზიით, რეზოლუციით; ილუსტრაციის, რეზოლუციის, რევილუციის, ილუსტრაციით, რეზოლუციით, რევილუციით

ბ) იღებს—მიიღო, მიიყვანა, მიიტანა, მიიძინა, მიიწია, მიიქცია, მიიერთვა, მიიღო, მიიპატიჟა, მიიხედა (მიიტანს, მიიტანდა, მიიტანდეს, მიიტანა, მიიტანოს).

4. ორი ო:

ორი ო იხმარება მაშინ, როდესაც:

1) ო-თი დაბოლოებულფუძიან სახელს დაერთვის ო ან ო-თი დაწყებული სუფიქსები: სა-ო, უ-ო, ოზა,

2) ო ხმოვნით დაწყებულ სახელს ახლავს პრეფერბი მო ან ამო:

ა) ბოლო—საბოლოო, საუცხოო, საუცხოოდ, საუთოო, საწარმოო; დრო—უდროო, უდროოდ, უდროობა, უუთოო, უგზობა; მარტო—მარტოობა, უცხოობა, უთოობა; უფროობითი, საღამოობით;

ბ) ოქრო—მოქრული, მოქვეილი; ოხვრა—ამოოხვრა.

ვ) ორი ო გვხვდება სხვა ენებიდან მომდინარე ზოგ სიტყვაშიც, მაგალითად:

კოორდინატი, კოოპერატივი, კოოპერაცია, კოოპერაციული, კოორდინაცია, ზოოლოგია, ზოოპარკი, ზოოტექნიკა...

5. ორი უ:

ორი უ იხმარება მაშინ, როდესაც:

1) უ ხმოვნით დაწყებულ ფუძიან სახელს ერთვის პრეფიქსი უ: უ-ო, უ-ობა, უ-ეს,

2) უ ხმოვნით დაწყებულ ფუძიან ზმნას ერთვის სასხვისო ქცევის ნიშანი უ,

3) უ ხმოვნით დაწყებულ ფუძესთან ვიყენებთ სიტყვას უკუ, მაგალითად:

ა) უბანი — უუბნო, უურმო, უუფლებო, უუნარო, უუნა-გირო, უუღლო, უუღვაშო.

უუნაგირობა, უუნივერსიტეტი, უურმობა, უუფლებობა, უუნარობა;

უუხვესი, უუცნაურესი, უუდიერესი, უუგუნურესი, უუტყუარესი. უუწმინდურესი და ა. შ.

ბ) გაუუარესა, გაუუქმა, გაუუშგავსოვებია, დაუუთოვა, გაუუშგოვებებია, გაუუბედურებია, გაუუტყუარებია, გაუუფერულებია, შეუუღლებია.

გ) უკუუქცევია. უკუუჯდია (მეორე უ სასხვისო ქცევის ნიშანია, მაგრამ ამ შენთხვევაში ქცევის გაგება დაკარგული აქვს).

§ 27. ზედსართავი სახელების წარმოება უხმოვნებიდან მომდინარე სიყვავებისაგან უკ-უღ სუფიქსებით

1. თუ სიტყვის ფუძე ბოლოვდება თანხმოვნით, ურ ან უღ სუფიქსის დართვისას მივიღებთ ასეთ ფორმებს:

ობიექტი — ობიექტური
სუბიექტი — სუბიექტური
გიგანტი — გიგანტური
კლიმატი — კლიმატური
მეთოდი — მეთოდური
კონსპექტი — კონსპექტური
კონტაქტი — კონტაქტური
ლიბერალი — ლიბერალური
სუფიქსი — სუფიქსური

პრინციპი — პრინციპული
პერიოდი — პერიოდული
კურიოზი — კურიოზული
სემინარი — სემინარული
პროლეტარი — პროლეტარული
პროექტორი — პროექტორული
პროცენტი — პროცენტული
პროექტი — პროექტული
პროგრესი — პროგრესული

ასევე: კონკრეტული, რეგულარული, პოლარული, პოპულარული და სხვა (და არა: მეთოდოლოგიური, სუბიექტიოლოგიური, პერიოდოლოგიური, კურიოზოლოგიური...)

2. თუ ფუძე ბოლოვდება ივ ბგერებით, ურ ან უღ სუფიქსის დართვისას სიტყვაში ი ხმოვანი რჩება, ვ კი იკარგება, მაგალითად:

მასივ-ი—მასიური
აქტიე-ი—აქტიური
პოზიტიე-ი—პოზიტიური
პასიე-ი—პასიური
ნეგატიე-ი—ნეგატიური

რელატივი—რელატიური
პრიმიტივი—პრიმიტიული
პერსპექტივა—პერსპექტიული
ალტერნატივა—ალტერნატიული

(და არა: ნეგატიური, რელატიური, პერსპექტიული...)

3. თუ ფუძე ბოლოვდება ა ხმოვნით, ურ ან ულ სუფიქსის დართვისას სიტყვას ეკვეცება ბოლოხმოვანი, მაგალითად:

ფონეტიკა—ფონეტიკური
ფიზიკა—ფიზიკური
ლექსიკა—ლექსიკური
დიალექტიკა—დიალექტიკური
ლოგიკა—ლოგიკური
დინამიკა—დინამიკური
მეთოდისკა—მეთოდისკური
სტატიკა—სტატიკური

პრაქტიკა—პრაქტიკული
გრამატიკა—გრამატიკული
ქრონიკა—ქრონიკული
ლირიკა—ლირიკული
კულტურა—კულტურული
პროგრამა—პროგრამული
კატასტროფა—კატასტროფული
მინიატურა—მინიატურული

(და არა: დინამიური, მეთოდისური, კატასტროფისური, ლირისური და სხვა).

ერთმანეთში არ უნდა ავირთო ურ სუფიქსით ნაწარმოები შემდეგი ფორმები:

დიალექტიკური და დიალექტიკური
პედაგოგიური და პედაგოგიკური
მეთოდისური და მეთოდისკური და ა. შ.

სიტყვა დიალექტიკური მიღებულია სიტყვისაგან დიალექტიკა. სიტყვა დიალექტიკური კი სიტყვისაგან დიალექტიკა;

პედაგოგიური (პედაგოგია), პედაგოგიკური (პედაგოგია)
მეთოდისური (მეთოდი), მეთოდისკური (მეთოდიკა).

თავისებური სახისაა სიტყვები: რომაული, პროზაული, ხფერული (სიტყვისაგან ხფერო), პარადოქსიკული და სხვა.

4. თუ სიტყვის ფუძე ბოლოვდება ია ბგერებით, ურ ან ულ სუფიქსის დართვისას მას ეკვეცება ა ხმოვანი, ი კი რჩება, მაგალითად:

გეოლოგია—გეოლოგიური
სტიქია—სტიქიური
ზოოლოგია—ზოოლოგიური
ჰოლანდია—ჰოლანდიური
სექცია—სექციური
სიმპათია—სიმპათიური
სიმფონია—სიმფონიური
ფსიქოლოგია—ფსიქოლოგიური
ფრაზეოლოგია—ფრაზეოლოგიური

ისტორია—ისტორიული
პროფესია—პროფესიული
ორგანიზაცია—ორგანიზაციული
ადმინისტრაცია—ადმინისტრაციული
სერია—სერიული
გეოგრაფია—გეოგრაფიული
ჰარმონია—ჰარმონიული
პროვინცია—პროვინციული
ალეგორია—ალეგორიული

(და არა: სიმფონური, სიმპათური, პარმონული, ალეგორული...).

ზოგ სიტყვას ახლავს პარალელური ფორმა. მაგალითად:

მუსიკა — მუსიკური || მუსიკალური; თეატრი — თეატრული || თეატრალური;

სისტემა — სისტემური || სისტემატური; პრობლემა — პრობლემური || პრობლემატური;

სქემა — სქემური || სქემატური.. მაგრამ ამ პარალელურ ფორმებს შორის უფრო გავრცელებულია უკანასკნელი (მუსიკალური, თეატრალური, სისტემატური, პრობლემატური, სქემატური...).

სიტყვებისაგან — ფორმა, ნორმა, ცენტრა, მატერია — მიიღება შემდეგი სახის ნაწარმოები სიტყვები: ფორმალური, ნორმალური, ცენტრალური, მატერიალური (და არა ფორმული, ნორმული...).

სიტყვებისაგან — ფაქტი, ტიპი, კლასი, ტექსტი — უნდა იყოს ფაქტობრივი, ტიპობრივი, კლასობრივი, ტექსტობრივი (და არა: ფაქტიური, ტიპიური, კლასიური, ტექსტური და ა. შ.) *.

§ 28. ელ. ურ (ულ) და იან სუფიქსების ხმაიება

1. ელ სუფიქსი ბოლოთანწმონიან სახელთან კმნის შემდეგი სახის ზედსართავებს: მოსკოვ-ი — მოსკოველი, თბილისელი, სოხუმელი. კიეველი, პარიზელი და სხვა. ა ბოლოხმონიან სახელებს ელ სუფიქსის დართვისას ეკვეცებათ ა, მაგალითად: ევროპა — ევროპელი, აფრიკა — აფრიკელი, მექსიკა — მექსიკელი... ია-თი დაბოლოებულ ფუძიანებს ეკვეცებათ იხოლოდ ა, მაგალითად: კავკასია — კავკასიელი, ლატვია — ლატვიელი. ავსტრია — ავსტრიელი, იტალია — იტალიელი, ავსტრალია — ავსტრალიელი, აზია — აზიელი... ამ წესით არ იწარმოება შემდეგი ელ სუფიქსიანი სიტყვები: იაპონია — იაპონელი, გერმანია — გერმანელი, ჩეხოსლოვაკია — ჩეხოსლოვაკელი...

ასევეა ურ ან ულ სუფიქსით წარმოებისას: იაპონური, ჩეხოსლოვაკური, გერმანული და ა. შ. (და არა: იაპონიელი, იაპონიური...).

2. ელ და ურ — ულ სუფიქსებით მიიღება სადაფრობის აღმნიშვნელი სიტყვები, მათ შორის ელ სუფიქსი იხმარება ადამიანის აღსანიშნავად, ურ — ულ სუფიქსი კი — ნივთისა, მაგალითად:

მოსკოვი — მოსკოველი

თბილისი — თბილისელი

ქართლი — ქართლელი

აზერბაიჯანი — აზერბაიჯანელი

სვანი — სვანური

ქალაქი — ქალაქური

ხაშური — ხაშურული

გორი — გორული...

* იხ. „სალიტერატურო ქართულის ნორმები“, 1, 1936 წ. გვ. 40. 42.

არის შემთხვევა, როცა ადამიანის სადაჯირობის აღმნიშვნელად არის გამოყენებული ნივთის სადაჯირობის სახელი, მაგალითად:

გურია—გურული, მთა—მთიული, ქვემო—ქვემოური, ზემო—ზემოური. ასევე სიტყვები: აქაური, იქაური, სადაური (შდრ. სადაველ (ი. ქ.), მაგრამ ეს იშვიათი მოვლენაა.

3. იან სუფიქსი გამოხატავს კუთვნილებას, აღნიშნავს რისამე ქონებას ან ყოლას. იგი უცვლელად დაერთვის ბოლოთანხმოვნიან და კვეცად ბოლოხმოვნიან სახელებს, მაგალითად:

წიგნი-ი — წიგნიანი, ქუდი-ი — ქუდიანი, შვილი-ი — შვილიანი; მთა—მთიანი, ძმა—ძმანი, კლდე—კლდანი, ძე—ძიანი. „—იან ბოლოსართი აქვს თხზულებათა ისეთ სახელებსაც, ვის შესახებაც დაიწერა ან ვიაც მიეძღვნა, ან ვინც დაწერა ისინი, მაგალითად: თამარ-იანი (მიეძღვნა თამარ მეფეს), ვისრამ-იანი (დაიწერა ვისისა და რამინის შესახებ), ხოლო არჩილ-იანი (დაწერა არჩილმა), დავით-იანი (დაწერა დავით გურამიშვილმა) და სხვა*.

იან სუფიქსის ნაცვლად (ი ხმოვნის დაკარგვის გამო) გვხვდება ან, რომლის დართვით ია-თი დაბოლოებულ სახელებს ეკვეცებათ ა ხმოვანი, მაგალითად:

ქრესტომათია—ქრესტომათი-ანი,
ორიენტაცია—ორიენტაცი-ანი,
ფუნქცია—ფუნქცი-ანი,
ქია—ქი-ანი**,
შვრია—შვრი-ანი...

(და არა: ქრესტომათი-იანი, ქი-იანი...).

§ 29. ზმნიზებების მართლწერა

ზმნიზედა არის ფორმაუცვლელი მეტყველების ნაწილი, რომელიც გამოხატავს მოქმედების ადგილს, დროს, მიზეზს, მიზანს, ვითარებას, ზომასა და ოდენობას.

ზმნიზედებია:

1. ადგილის:

სად? — აქ, იქ, წინ, უკან, ქვევით, ზევით, შინ, გარეთ, აღმა, გაღმა... (თანდებულებებიც: აქედან, ქვევოდან; იქით-კენ, შინისკენ),

2. დროის:

* ვ. თ. „ერთი სიტყვის მართლწერის შესახებ“, ჟურნ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“ № 2, 1955 წ. გვ. 85.

** იქვე გვ. 86.

როდის? — ხეალ, ზეგ, გუშინ, შარშან, მერმე, მაშინ. ადრე, მანამ, ჯერ... (თანდებულიანიც: ხეალიდან, ზეგიდან; მანამდე (მანამდის),

3. მიზეზის:

რატომ? — ამიტომ, მაგიტომ, იმიტომ.

4. მიზნის:

რისთვის? — ამისთვის, მაგისთვის, იმისთვის,
(რად?) — ამად, მაგად, იმად,

5. ვითარების:

როგორ? — ძლიერ, ფრიად, ჩქარა, ნელა, ასე, უცებ, უკეთ, ვერე, შართლა...

6. ზომისა და ოდენობის:

რამდენად? — ეგზომ, ნაკლებ, სულ, მთლად, მეტად, ცოტად, საესეპით...

რამდენჯერ? — ორჯერ, ხუთჯერ, ათჯერ, ასჯერ... მრავალჯერ... ერთგზის...

ზმნიზედა უმთავრესად იწარმოება სხვა მეტყველების ნაწილებისაგან. ზმნიზედის საწარმოებელი აფიქსებია: მიცემითი, მოქმედებითი, ვითარებითი ბრუნვის ნიშნები და იგ სუფიქსი:

ბ: ძირს, დღეს, წელს, ბოლოს, ძლიეს, ახლოს, შორს, რაჟამს, ოდეს... თანდებულიან ზმნიზედებს: თავში, ბოლოში, კარში, შუაში... განზე, გვერდზე. შუაზე... მიცემითი ბრუნვის ნიშანი ს დაკარგული აქვთ.

ად: პირველად, ძველად, ამჟამად. გაისად, ძნელად, კარგად, მეტად, ერთბაშად. მთლად. უცბად, იმდენად, ყოველად, უხმად, ცერად...

თ: ღამით, დღისით, საესეპით, შიგნით, ქვევით, ზევით, ჯერჯერობით... გარეთ...

იგ: მარცხნივ, მარჯვნივ, ხანგრძლივ, ირგვლივ, გასწვრივ, ცალმხრივ, ერთმხრივ...

თუ ზმნიზედა ვითარებითი ბრუნვის ნიშნით არის ნაწარმოები, თუძის ბოლოს უნდა ვწეროთ ად, დ (და არა: ათ, თ):

კარგად, მარდად, მეტად, ნაკლებად, ცერად, ერთბაშად, მთლად, არსად; ძველად, გაისად, პირველად, მთლიანად, ამდენად, მაგდენად, იმდენად; ერთიორად, სრულიად, ყოველად, მშვენივრად, სტახანოვურად; გასაკეთებლად, მოსატანად, წასაღებად, გასაგზავნად, დასაღვეად, საამაყოდ, სასახელოდ. (და არა: კარგათ, ნაკლებათ, ძველათ, საამაყოთ, სასახელოთ, სასარგებლოთ...).

1. გვაქვს რამდენიმე ზმნიზედა, რომლებიც მოქმედებითი ბრუნვის ნიშნითაა ნაწარმოები და ამის გამო ბოლოს მოუღიოთ თანხმოვანი თ (ით), ასეთებია: წინათ, გარეთ, აქეთ, ქვე-
მოთ, ზემოთ, ქვევით. ზევით, იქით...

ასე იწერება სიტყვა ალბათ და სიტყვა უკეთ რომელიც შეკ-
ვეცილი სახეა სიტყვისა „უკეთ-ეს-ი“ (და არა: წინად, გარედ,
ქვემოლ...)

2. „იმიტომ“ და „იმისათვის“ ზმნიზედების ხმარება:

ზმნიზედები—ამიტომ, მაგიტომ, იმიტომ გამოხატავენ მიზეზს,
მაგალითად:

აუად ვიყავი, ამიტომ ვერ მოვედი.
მამას ვუცდიდი. ამიტომ დავიგვიანე.
(და არა: აუად ვიყავი, ამისათვის ვერ მოვედი...)

ზმნიზედები—ამისათვის, მაგისათვის, იმისათვის გამოხატავენ
მიზანს. მაგალითად: სწავლის გაგრძელება მინდოდა, ამისათვის
შემოვედი უმაღლეს სასწავლებელში...

მსურდა ცუოფილიყაჟ ფრიადოსანი, ამისათვის გულმოდგინედ
ვსწავლობდი. (და არა: სწავლის გაგრძელება მინდოდა, ამიტომ
შემოვედი უმაღლეს სასწავლებელში...).

3. „მარტო“ და „მხოლოდ“ ზმნიზედების ხმარება:

მარტო იხმარება მაშინ, როცა გვსურს საგანი წარმოვიდგი-
ნოთ განმარტოებულად, სხვა საგნის გარეშე, მაგალითად:

ნიკო მარტო მოვიდა (ე. ი. ნიკოს არავინ მოჰყოლია),
გივი მარტო ზის (ე. ი. გივისთან სხვა არავინაა),
ჩემი ძმა მარტო ცხოვრობს, ვანო მარტო ქამს...

მხოლოდ იხმარება მაშინ, როცა გვსურს საგანი ან მოქმედე-
ბა წარმოვიდგინოთ სხვა საგნისაგან ან მოქმედებისაგან გამოყო-
ფილად, მაგალითად:

მხოლოდ ნიკო ზის (ე. ი. იმათაგან, რომლებიც დგანან, ზის ნი-
კო). მხოლოდ შენ წერე! (ე. ი. შენ ერთმა წერე და სხვამ არ წეროს),
ან: შენ მხოლოდ წერე! (ე. ი. სხვა საქმე კი არ გააყეთო, არამედ
წერე).

4. ზმნიზედის ნაცვლად ზედსართავის უმართებულოდ ხმარება:

ზოგჯერ წინადადებაში ზმნიზედის ნაცვლად უმართებულოდ
ხმარობენ ზედსართავ სახელს. ეს შეინიშნება იმ შემთხვევაში,
როდესაც ზმნიზედა ახლავს ნაზმნარი სახელით გამოხატულ წევრს.
„ზმნასთან დაკავშირებული ზმნიზედა უცვლელად გადადის მას-
ღართან და მიმღეობასთან: მზრალად მონა—მზრალად მოხსული,

მზრალად ხენა, მაგრამ რიგ შემთხვევებში ნაზნარი სახელები გაგებულია არსებით სახელებად: მწერალი, მხატვარი, მომღერალი, სიმღერა და ა. შ. ცხადია, ამ არსებით სახელებს ზედსართავი დაუკავშირდება და არა ზმნიზედები: სახელოვანი მწერალი, ნიჭიერი მხატვარი... ამის ანალოგიით უმართებულოდ იხმარება ზმნიზედების მაგივრად ზედსართავები მიწოდებასთან და მასდართან: ახალი შექმნილი წიგნი (ახლად შექმნილი წიგნი); კარგი შენახული ხილი (კარგად შენახული), ფართო გაშლილი მწვანე (ფართოდ გაშლილი); სუფთა ჩაცმული მოხუცი (სუფთად ჩაცმული); ლამაზი ხატვა (ლამაზად ხატვა).

მიმღებობასთან ზმნიზედების შერწყმით წერა მიუღებელია. იწერება: სუფთად ჩაიცვა—სუფთად ჩაქმული, სუფთად ჩაცმა. არაა სწორი ასეთი კომპოზიტების შექმნა: ახალკურსდამთავრებული, სრულიადგზავალდამბნეული *.

5. აქვე უნდა აღინიშნოს ზოგჯერ დროის ზმნიზედების უმართებულოდ ხმარების შემთხვევებიც, როცა ამ ზმნიზედებს სახელობითი ბრუნვის ფორმით ხმარობენ. „სახელობითის ფორმა ზმნიზედებისათვის დამახასიათებელი არაა. შეუსაბამობა აშკარად ჩანს, მაგ.: დიდი ხანი აშენეს (დიდი ხანი ნაშენები). ორი დღე ზიდეს (ორი დღე ნაზიდი).

უნდა იყოს: დიდხანს ნაშენები, ორ დღეს ნაზიდი. ამას კარგად გავიგებთ, როცა ზმნებთან შეწყობილ დროის აღმნიშვნელ ზმნიზედას სახელობითის ფორმით ვიხმარებ ზმნისაგან ნაწარმოებ მიმღებობასთან**.

ასევე: იმუშავეს ორ საათს (და არა: ორი საათი), აქ იყენებ ხუთ დღეს (და არა: ხუთი დღე), პრაქტიკა გასტანს ერთ თვეს (და არა: ერთი თვე), სწავლა გაგრძელდება ხუთ წელს (და არა: ხუთი წელი) და სხვა.

§ 30. თანდებულების პართიკალი

თანდებულები არის ფორმაუცვლელი მეტყველების ნაწილი, რომელიც, დაერთვის რა სახელს, მართავს მას გარკვეულ ბრუნვაში და აღნიშნავს საგნის ადგილს, მიმართულებას, ჩამდენობას, გამოკრთვას, წასაღას, დანიშნულებას...

თანდებულები ა:

ადგილის, მდებარეობის: ზე. ში. შუა, შორის, თან (მაგიდაზე, ქალაქში, სახლს შუა, ქუჩებს შორის, ეზოსთან),

* მ. ჩინჩალაძე, ზმნიზედის სწავლებისათვის. ჟურნალი „კომუნისტური აღზრდისათვის“, № 1, 1954 წ.

** იქვე.

მიმართულები: კენ, მდის, მიმართ, (ით-გან-) იდან (ქა-
ლაქისკენ, ხიდემდის ან ხიდემდე, ამხანაგის მიმართ, სოფლიდან),
დან იშენულები: თვის (მშობლისთვის, სამშობლოსთვის),
თანყოფნი: ურთ (შვილითურთ, ამხანაგითურთ),
გამორიცხვის: გარდა (გარდა ამისა, ძმის გარდა),
ჩამდენობის: მიერ, გან (დავითის მიერ, დისგან),*
მასალის: გან (ხისგან, რკინისგან),
შენაცვლები: მაგიერ (ძმის მაგიერ, დის მაგიერ),
მიმართების: შესახებ (ამის შესახებ, სკოლის შესახებ),
მიზეზის: გამო (აქადმყოფობის გამო, დაგვიანების გამო),
მსგავსების: ვით, ებრ (ლომით, ჩემსავით, დედასავით;
ჩემებრ, ლომებრ, ლომისებრ, დედისებრ).

1. ზოგი თანდებული იწერება სიტყვასთან ერთად, ზოგი
კი—ცალკე. სიტყვასთან შეერთებულად იწერება ერთმარცვლიანი
თანდებულები:

ვით, ზე, ში, თან; თვის, კენ, გან, ებრ; ურთ; მდის (მდე)-
მაგალითები:

ამხანაგით. მამასავით; სკამზე, სახლზე; ქალაქში, ქარხანაში;
ბათთან, ეზოსთან; სტუდენტისათვის, ჩემთვის; ბინისკენ, ზღვის-
კენ; ძმისგან. შვილისგან; ჩემებრ, გმირისებრ; ბავშვითურთ, ამხა-
ნაგითურთ; სოფლამდის, ხიდემდის (სოფლამდე, ხიდემდე).

ასევე ითვან—იღვან—იდან ფორმაც სახელთან ერთად იწერე-
ბა: სახლიდან, ქალაქიდან.

ცალკე იწერება ორი და სამმარცვლიანი თანდებულები: შუა,
შორის, მიერ, მიმართ (მომართ), გაოდა, გამო, მაგიერ, შესახებ.

მაგალითები:

ეზოს შუა, ამხანაგებს შორის, მასწავლებლის მიერ, მშობლე-
ბის მიმართ, დავითის გარდა, გამგზავრების გამო, ძმის მაგიერ,
მეზობლის შესახებ.

ცალკე იწერება აგრეთვე თანდებულად გამოყენებული ზნისზე-
ლები: წინ, ქვეშ, უკან, ზევით, ქვევით, წინათ, შემდეგ, ახლოს,
აქეთ. იქით, გაღმა, გამოღმა, გვერდით, ირგვლივ, შიგნით, გარეთ,
გარეშე, მარჯვნივ, მარცხნივ, შემდეგ, წინააღმდეგ, ნაცვლად,
მიხედვით, მიუხედავად და სხვა.

მათ შორის რამდენიმე სიტყვასთან წინ და ქვეშ ზმნისწინები
შეერთებულად იწერება, მაგალითად: თვალწინ, გუშინწინ, შარ-
შანწინ; ქერქვეშ, წყალქვეშ, ბელქვეშ** (იხ. § 37).

* ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. I, 1949 წ. გვ. 217—218.

** იქვე, გვ. 221—222.

2. ზოგჯერ არასწორად ხმარობენ გან და (ით-გან-) იღან თანდებულებს.

იტყვიან: ანხანაგიდან წერილი მივიღე, წაბლის ხიდან ლამაზ დგანებს აკეთებენ... მაგრამ ეს უხეში შეცდოანაა.

უნდა იყოს: ამხანაგისგან მივიღე, წაბლის ხისგან აკეთებენ..

გან თანდებული უნდა ვიხზაროთ მაშინ, როცა საჭიროა გამოვხატოთ:

1) მოქმედების ჩამდენი: ანხანაგისგან გამოგზავნილი წერილი, მასწავლებლისაგან ქება დაიმსახურა.

2) მასალა: ხისგან გამოთალა, თხისაგან გააკეთა.

3) ნიხეცი: სხვარულისაგან სინღერა დაწყო, ავადმყოფობისგან დასუსტდა.

ეს სიტყვები ნიუგებენ კითხვებზე: ვისგან? რისგან?

შეიძლება ორივე თანდებული განოვიყნოთ ერთსა და ინავე ფუძესთან და მივიღოთ სცვადასხვა აზრი:

ხისგან აკეთებენ ავეჯს—დაესმის კითხვა რისგან?

ხიდან კოდალა ამოფრინდა—დაესმის კითხვა საიდან?

სამინისტროსაგან ბრძანება მომივიდა (აქ სამინისტრო ბრძანების გამომგზავნია).

სამინისტროდან ბრძანება მომივიდა (აქ კი—აღვილის აღნიშვნელია).

4). სწორი არ არის, როცა ამბობენ ან წერენ: სახლშიდ, ხეზედ, ქალაქშიდ, სოფელშიდ... უნდა იყოს: სახლში, ხეზე, ქალაქში, სოფელში...

5. მწერლების ნაწარმოებებში ხშირად ვხვდებით ასეთ ფორმებსაც: სახლიდამ, ქალაქიდან, სოფლიდამ, თბილისიდან... მაგრამ თანამედროვე ქართულისათვის ეს მისაღები არ არის. უნდა იყოს: სახლიდან, ქალაქიდან, სოფლიდან, თბილისიდან...

6. ასევე უმართებულოდ ამბობენ ან წერენ: იმათთვის, ამათთვის, მაგათთვის, კაცისთვის, ოჯახისთვის... უნდა იყოს: იმათთვის, ამათთვის, მაგათთვის, კაცისთვის, ოჯახისთვის...

7. ზოგჯერ ერთსა და იმავე წინადადებაში ორჯერ არის საჭირო „შესახებ“ თანდებული. რომ განმეორება თავიდან ავიცილოთ, მეორე თანდებულად ვხმარობთ სიტყვას „თაობაზე“, მაგალითად: „სოფრომ! წინათ რომ გთხოვე ვიქტორ დარჩიას შესახებ სამხედრო ბეგარის თაობაზე, ამ წერილის მომტანი ყმაწვილი კა-

ცია და გთხოვ იცნობდე და დახმარება აღმოუჩინო (სოფ. მგალ. „მოგონებანი“, „პეტრე უნიკაშვილის წერილი“).

როგორც ცნობილი გახდა, ცხრა დელეგაციამ დღევანდელ სხდომაზე განიხილა ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის დელეგაციის წინადადებანი ინდოჩინეთში საომარი მოქმედების შეწყვეტის შიშაზე შეთანხმების ძირითადი პრინციპების თაობაზე (გაზ. კომ. 2. VI. 1954 წ. გვ. 4).

§ 31. კავშირების ხმაკება

კავშირი არის ფორმალური მეტყველების ნაწილი, რომელიც ერთმანეთთან აკავშირებს წინადადების წევრებს ან თვით წინადადებებს.

მართლწერის თვალსაზრისით განვიხილავთ მხოლოდ ზოგიერთი კავშირის გამოყენების საკითხს.

1. ან, ანუ:

ან არის მაცალკეებელი კავშირი, რომელიც აკავშირებს წინადადებაში ორ ერთგვარ წევრს და გამოხატავს არჩევანს:

მოვიდეს ან თამარი, ან რევაზი; ვანომ ან წეროს, ან იკითხოს; ჩვენმა სტუმარმა ან ლექსი თქვას, ან იმღეროს;

დედაჩემი დღეს ან მანქანით ჩამოვა, ან მატარებლით;

გაგზავნის ძმას ან დას.

ანუ არის მიიგივებელი კავშირი, რომელიც წინადადებაში აკავშირებს ერთმანეთთან ერთი და იგივე საგნის ან მოქმედების სხვადასხვა სიტყვით (სინონიმებით) გამომხატველ წევრებს და აღნიშნავს იგივეობას:

რამდენიმე სურათი, ანუ ეპიზოდი, ყაჩაღის ცხოვრებიდან (ი. კავ).

ბერს ექირა თვალი სასიძოდ ბაში-აჩუკისაკენ, ანუ, როგორც შემოკლებით ეძახიან, ბაჩუკისაკენ... (აქ. წერ.).

ვაჟა ფშაველა, ანუ ლუკა რაზიკაშვილი, XIX საუკუნის II ნახევრის მგოსანია.

ნიგვზები, ანუ კაკლის ხეები, კარგად ხარობს ჩვენში.

ჩეროში, ანუ ჩოდილში, ძალიან გრილა.

მისი მოამავე, ანუ მზრუნველი, ქარმაგი კაცი იცოა.

საპიროების დროს სხვისთვის ზურგის გამაგრება, ანუ ხელის შეწყობა, მამაჩემს ძალიან უყვარდა.

მისი ცოლ-შვილი, ანუ ჯალაბობა, წელს წაღვერში ისვენებდა.

ძველ ქართულში „ანუ“ „ან“-საც უდრიდა და დღევანდელ „ანუ“-საც, თანამედროვე ქართულში კი ისინი ერთმანეთისაგან

სავსებით გარჩეულია, მაგრამ ზოგჯერ უმართებულოდ ხმარობენ „ან“-ის ნაცვლად „ანუ“-ს ან, პირიქით.

არ არის სწორი, როცა იტყვიან ან წერენ:

წადი, დიმიტრი მომგვარე ან ცოცხალი, ანუ მკვდარი (ი. ქავ.)-

ან არის სწორედ სალოსი, ანუ ვიღაცა ლოთია (აქ. წერ.)*.

როდესაც კაცს ტრიალი მინდორი, ანუ უდაბური ტყე ახლო აქვს... კაცს თვითონ მდებარეობა, ბუნება აგონებს, რა დროს როგორ მოიქცეს, რა ქნას (ალ, ყაზ.).

ქალო, ვაჟაყფე მელგარო, ვიცით, ქერა თმას ქარი თუ რად გიშლიდა,

თუ რა ოცნებით ანუ რა ფიქვით გაერთხმადი გურამი-შვილთან! (კ. კალ.).

ამ წინადადებებში, ახალი ქართულის მიხედვით, „ანუ“-ს ნაცვლად უნდა იყოს „ან“.

„ან“ კავშირი გვხვდება „ანდა“-ს (ან+და) სახითაც. ეს უქნასკნელი „ან“ კავშირის სინონიმია, მაგრამ იხმარება მხოლოდ მაშინ, როდესაც მის წინ წინადადებაში არის „ან“ კავშირიანი სიტყვა, მაგალითად:

დღეს დარჩით ან ჩემთან, ანდა ჩემს ძმასთან.

დასხვდით და ან იკითხეთ, ანდა წერეთ.

2. ვინც, რაც:

„ვინც“ და „რაც“ საკავშირებელი სიტყვები იხმარება უმთავრესად ნაცვალსახელით გამოხატულ ასაინგელ წევართან. „ვინ“ კითხვაზე მიგებულ ნაცვალსახელთან იხმარება საკავშირებელი სიტყვა „ვინც“. „რა“ კითხვაზე მიგებულ ნაცვალსახელთან კი — „რაც“: ის—ვინც, ისინი—ვინც; ის—რაც, რაც“ იხმარება აგრეთვე ნაზმნარ სახელებთან: წერა—რაც, შრომა—რაც.

არსებითი სახელით გამოხატულ წევართან უმჯობესია ვიხმაროთ არა „ვინც“ და „რაც“, არამედ „რომელიც“: კაცი—რომელიც, სახლი—რომელიც. ამიტომ არასწორად მიგვაჩნია „რაც“ საკავშირებელი სიტყვის გამოყენება ასეთ წინადადებაში:

გაწყდეს ის თემი, რამაც ერთის კაცის პოვნა მოინდომ-ს და ვერ იპოვოს (ა. ყაზ. „მოძღვარი“).

უნდა იყოს: ის თემი, რომელმაც...

„რაც“ სიტყვიანი დამოკიდებული წინადადება ზოგჯერ ხსნის მთავარი წინადადების მთელ აზრს, ამიტომ ასეთ დამოკიდებულ წინადადებას ეწოდება მთავრის მიმართი (აქ. შანიძე), მაგალითად:

* იხ. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. I, გვ. 477, 512.

ჩვენ კარგად ვსწავლობთ, რაც ძალიან სიანოვნებს ყველას. წარმოდგენებს ქართველი საზოგადოება დიდი ხალისით ესწრებოდა, რაც გასაკვირი არ იყო (დ. კლდ. „ჩემი ცხოვრების გზაზე“).

ამ მაქვემდებარებელი საკავშირებელი სიტყვის არასწორად გამოყენება იწვევს წინადადების აზრის შეცვლას, ზოგჯერ დამახინჯებასაც, მაგალითად, ერთხელ ერთმა მომხსენებელმა ასეთი წინადადება წაიკითხა:

„რელიგია სავსებით ეწინააღმდეგება მეცნიერებას, რაც ხელს უწყობს ჩვენს განვითარებას“.

ამ წინადადებით ავტორს სურდა ეთქვა. რომ მეცნიერება, რომელსაც ეწინააღმდეგება რელიგია, ხელს უწყობს ჩვენს განვითარებას, ნამდვილად კი ამ წინადადებაში განოიხატა სხვა აზრი: თითქოს ჩვენს განვითარებას ხელს უწყობს ის, რომ რელიგია ეწინააღმდეგება მეცნიერებას. ავტორს რომ „რაც“ საკავშირებელი სიტყვის ნაცვლად სიტყვა „რომელიც“ ეხმარა, აზრი სწორად გამოიხატებოდა (უფრო ვრცლად იხ. § 49, 50).

3. იმიტომ რომ:

ნაწარმოებებში ხშირად გვხვდება ასეთი აგებულების წინადადებები: ...ლუარსაბი წამოხტა, მიეგება ძმას, ვერაფერი კი ვერ ჰკითხა, იმიტომ რომ რცხვენოდა (ი. ქავ. „კაცია-ადამიანი?“).

ამას „სუტ-კენინას“ ეძახოდნენ, იმიტომ რომ ამის უბედური ქმარი მთელ სიცოცხლეში კნიაზობას ეძებდა და ვერ დაინტყია (იქვე).

მწერალს საკორელაციო (მისათითებელი) სიტყვა „იმიტომ“ გადატანილი აქვს დამოკიდებულ წინადადებაში, ნამდვილად კი ის მისათითებელი სიტყვის მნიშვნელობას ინარჩუნებს და დასძული უნდა იყოს მთავარ წინადადებაში:

ვერ ჰკითხა იმიტომ, რომ რცხვენოდა; ეძახოდნენ იმიტომ, რომ... ვერ დაიმტყია (და არა: ვერ ჰკითხა, იმიტომ რომ... ეძახოდნენ, იმიტომ რომ...).

4. ზოგი მწერალი მთავარ წინადადებაში მოცემულ მისათითებელ (საკორელაციო) სიტყვასთან ზოგჯერ შეუსაბამო საკავშირებელ სიტყვას იყენებს, მაგალითად:

არც ისეთი ლამაზი სახე ჰქონდა, როგორც დედის თვალს ეჩვენებოდა (ს. კლდ. „რთველი“).

არა, კაცი იმოდენა სიკეთეს არ მოგვეცემს, რამდენადაც შენი ვალის ასრულება (ი. ქავ. „გლახის ნამშობი“).

რაც ხვაი დადგეს, იმდენი თოვლი არ ჩამოზოდება (გ. ლეონ).

რაც იქროლებს, იმდენს არ ითოვებს (ანდაზა).

რამდენჯერ შენი მოსულა უნატრია, იმდენა სიხარული მიეცა ჩემს შვილებს... (ს. კლდ. „როველი“).

რამდენჯერაც ქალი იაგოს სახელს ახსენებდა, იმდენად გირგოლას წარბი შეიკუმუნებოდა (ა. ყაზ. „მამის მკვლელი“).

უნდა იყოს: ისეთი—როგორიც...
იმოდენა—რამდენსაც...
რამდენიც—იმდენი...
რამდენსაც—იმდენს...
რამდენი—იმდენი...
რამდენჯერაც—იმდენჯერ...

5. მაქვემდებარებელ საკავშირებელ სიტყვად გამოყენებულ ნაცვალსახელსა და ზმნიზედას უნდა ახლდეს „ც“ ნაწილაკი, მაგრამ ზოგჯერ მას უგულებელყოფენ, რაც, უდავოდ, შეცდომაა, მაგალითად:

... ვახშამზე პლატონი იმდენად თავის საინსაც არ დასჩერებოდა, რამდენად თვალი დედინაცვლისაყენ ჰქოდა (დ. კლდ. „სამანიშვილის დედინაცვალი“).

რამდენად მზე წინ იწევს, იმდენად ტკება გული (შ. მღვიმ. „ჩემი სტუმრები“).

რამდენჯერ ნიავის შებერვაზე სიმინდის ფუჩჩი გაიშრიალდება, მუცელასაც იმდენჯერ ტანი აუცახცახბდებოდა (ვ. ფშავე. „მუცელა“).

უნდა იყოს: იმდენად—რამდენადაც
რამდენადაც—იმდენად
რამდენჯერაც—იმდენჯერ

§ 32. ნაწილაკების ხმაიება

ნაწილაკი არის ფორმაუცვლელი გეტყველების ნაწილი. რომელიც ერთვის წინადადების წევრს ან წინადადებას და აძლევს მას გარკვეულ აზრობრივ ელფერს.

აქ შევეხებით მხოლოდ რამდენიმე ნაწილაკს, როგორცაა, მაგალითად: ხოლმე, თურმე, არ, ვერ, ჰო, დიახ.

1. ხოლმე ნაწილაკი იხმარება ზმნასთან და აღნიშნავს მოქმედების მრავალგზისობას:

აკეთებს ხოლმე, აშენებს ხოლმე, სწავლობს ხოლმე,
აკეთებდა ხოლმე, აშენებდა ხოლმე, სწავლობდა ხოლმე.

სადაც ცული ვერ გამოდგება, იქ პატარა ხერხს გააქვს და გამოაქვს ხოლმე! (აკ. წერ. „ბაში-აჩუი“).

მიყვარს, ბუნებაჲ. შენი დაწყობილობა, რომლის მეოსებითაც ყოველი ლამე თენდება ხოლმე (ი. ქავ. „მგზავრის წერილები“).

აღმიტაცებს ხოლმე ის ხმა და აღმიგზნებს იმედს გულში...
(მისივე „მესმის, მესმის“).

იმ დღიდან აქამომდე მოლაღური მალალ ხეებზე სამი ძაფით სატეცხლუოივით ჩამოჰკიდებს ხოლმე თავის ბუღეს... (აკ. წერ. „გოგია მეჩონგურე“).

შეხედები ხოლმე მგზავრს განათლებულის ქვეყნიდამ (ი. ქავ. „მგზავრის წერილები“).

მაგრამ, თუ ზმნა ხოლმეობითის ფორმითაა მოცემული, მაშინ ნაწილაკი ხოლმე არ იხმარება:

გააკეთებდა, ააშენებდა, ისწავლიდა, დაწერდა, იმუშავებდა, დაისვენებდა, დახატავდა, ინადირებდა, ივლიდა, იმღერებდა...

(და არა: გააკეთებდა ხოლმე, ააშენებდა ხოლმე, ისწავლიდა ხოლმე...)

არ არის სწორი, როცა წერენ:

ერთ წამს სულ მთლად ჩაფუჟებოდა ხოლმე (ნ. ლომ. „ალი“).

კრძალვით და სასოებით დაუწყებდა ხოლმე წმენდასა (ი. ქავ. „ოთარაანთ ქერივი“).

ხანდახან გამოიღვიძებდა ხოლმე ის არაწმინდა... თვალების ბრიალით წამოიხსრიალებდა ხოლმე ხალხისაყენ (აკ. წერ. „ბაში-აჩუკი“).

... ძალიან იშვიათად დაინახავდა ხოლმე (შ. არაგვ. „დაძმა“).

2. თურმე ნაწილაკი იხმარება ზმნასთან და აღნიშნავს უნახაობას:

აკეთებს თურმე, აკეთებდა თურმე, გააკეთა თურმე.
სწავლობს თურმე, სწავლობდა თურმე, ისწავლა თურმე.
კითხულობს თურმე, კითხულობდა თურმე, იკითხა თურმე...

დღდაჩემი და გაიანე ასე გვანან ერთმანეთს თურმე (ლ. არდ. სოლ. ისაკ. მეჯლ.).

სიხარულისაგან თურმე გონება დაკარგა (იქვე).

გიორგი თურმე ზედ მოადგა მოჯამაგირეს (ი. ქავ. „ოთარაანთ ქერივი“).

მაგრამ ზმნა თუ I ან II თურმეობითშია, მაშინ თურმე ნაწილაკი საჭირო არ არის:

I თურმე.: გაუკეთებია, უსწაველია, წაუკითხავს, დაუხატავს...

II თურმ.: გაეკეთებინა, ესწავლა, წაეკითხა, დაეხატა...

(და არა: გაუკეთებია თურმე, უსწავლია თურმე; წაეკითხა თურმე, დაეხატა თურმე...).

არ არის სწორი, როცა წერენ:

მისი ღვინო საპალნე შეიდ-რვა და ათ თუმნადაც ბევრჯერ გაყიდულა თურმე (ი. ქაე. „ოთარაანთ ქერივი“).

იქ თურმე, ცაში, დასკვნილა და აქ მხოლოდ საგულისხმოდ გადმოტანილა! (აკ, წერ. „ბაში-აჩუკი“).

ცეცხლი ყოფილა თურმე საქირო თავისუფლების გადასარჩენად! (ალ. მირცხ. „სამშობლო ბელადისა“).

ეყოფა, რაც უსვამს თურმე და უქაშია (ლ. ქიაჩ. „გვადი ბიგვა“).

3. არ ნაწილაკი იხმარება მაშინ, როდესაც შემასმენლით გამონატული მოქმედების შესრულების სურვილი არ ჩანს:

არ გააკეთა, არ მოიტანა, არ წაიკითხა, არ დაწერა, არ ილაპარაკა, არ წავიდა...

4. ვერ ნაწილაკი იხმარება მაშინ, როდესაც შემასმენლით გამონატული მოქმედების შესრულების შესაძლებლობა არ ჩანს:

ვერ გააკეთა, ვერ მოიტანა, ვერ წაიკითხა, ვერ დაწერა, ვერ ილაპარაკა, ვერ წავიდა...

არ ნაწილაკზე და-ს დართვა აღნიშნავს დაპირისპირებას წინანდელ სურვილთან ან მოქმედებასთან:

მაგ.: აღარ აკეთებს—ნიშნავს წინათ აკეთებდა (ან სურდა ეკეთებინა) და ახლა აღარ აკეთებს*.

და ნაწილაკი იხმარება „მხოლოდ“ ზმნიზედის მნიშვნელობით: მაგ., შენლა ჩამორჩი ნიშნავს—მხოლოდ შენ ჩამორჩი (და სხვა არაეინ). ც (ა) ნაწილაკი აღნიშნავს საგანთა თანაარსებობას ან თანამიმდევრობას და იხმარება „კიდევ“ ზმნიზედის მნიშვნელობით:

მეც აქ ვიყავი ნიშნავს—სხვები და აგრეთვე მე.

ნაძვიც ენახეთ—ე. ი. სხვა ხეები და აგრეთვე ნაძვი.

ვე ნაწილაკი იხმარება „თვით“ (თვითონ) განსაზღვრებითი ნაცუალსახელის მნიშვნელობით:

შენვე მოიტანე—ე. ი. თვითონ შენ მოიტანე.

მევე ვაგებ პასუხს—თვით მე ვაგებ პასუხს.

* აკ. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. I, 1949 წ. გვ. 225.

5. შო, ღიახ და კო მიგებითი ნაწილაკებია და იხმარება აზრის დასადანსტურებლად:

შო, კარგად გავაკეთებ; ღიახ, ადრე მოვალ; კო, წიგნს გათხოვებ...

მაგრამ მათ შორის ზრდილობის გამომხატველ სიტყვად ღიახ იხმარება.

ო, თქო, შეთქო ნაწილაკების ხმარების შესახებ იხ. § 66.

სინგაქსის საკითხები

მეტყველების ძირითადი სინტაქსური ერთეული არის წინადადება. რომელსაც აქვს თავისი გარკვეული შინაარსი და გრამატიკული ფორმა.

წინადადება არის სიტყვა ან სიტყვათა შენაერთი, რომელიც გამოხატავს დასრულებულ აზრს.

ერთსიტყვიანი წინადადებებია: წვიმს, ცხელა, გაზაფხულდა, ცხოვრობს, სწავლობს, აქაა, კარგია, ატუდენტია და სხვა.

ერთზე მეტსიტყვიანი წინადადებებია: გივი სწავლობს, გივი კარგად სწავლობს, გივი კარგად სწავლობს ენას, გივი კარგად სწავლობს ქართულ ენას. გივი სკოლაში კარგად სწავლობს ქართულ ენას და სხვა.

რომ სწორად ილაპარაკო და წერო, ამისათვის აზრის გამო სახატავად სათანადო სიტყვების შერჩევასთან ერთად დიდი მნიშვნელობა აქვს წინადადების სწორად აგების გრამატიკული წესების ცოდნას.

წინადადების გაფორმებაში სიტყვებთან ერთად დიდ როლს ასრულებენ დამოკიდებულების აღმნიშვნელი აფიქსები, რომლებიც აზრის სწორად გამოსახატავად შერჩეული სიტყვებისაგან ქმნიან ორგანიზებულ მთლიანობას.

არნ. ჩიქობავა აღნიშნავს:.. „არ კმარა სიტყვას ჰქონდეს დამოკიდებულების აღმნიშვნელი აფიქსები, საჭიროა ისეთი აფიქსები ჰქონდეს. რომლებიც სათანადო სიტყვებს შინაარსობლივ აკავშირებენ.—სათანადო ენის ნორმათა შესაბამისად—მოცემული სიტყვებისაგან ორგანიზებულ მთლიანობას ქმნიან.

სიტყვათა ასეთი ორგანიზებული შენაერთი მოცემულია ჩვეულებრივ წინადადებაში („ამხანაგი მოვიდა“, „ძმას მოუვიდა ამხანაგი“), მაგრამ სიტყვათა შეერთება შეიძლება წინადადების ნაწილს გადმოგვეცემდეს (ძმის ამხანაგი) *.

აქტორი შემდეგ წერს, რომ სინტაქსურად სიტყვათა ასეთ ორგანიზებულ შენაერთს ეწოდება შესიტყვება.

* არნ. ჩიქობავა, ენათმეცნიერების შესავალი, 1952 წ., გვ. 282.

შესიტყვებაში ჩვეულებრივ გვაქვს სიტყვათა დამოკიდებულების სამი სახე: შეთანხმება, მართვა და შირთვა.

შეთანხმება არის სიტყვათა ისეთი დამოკიდებულება, როდესაც ერთი სიტყვა შეიწყობს მეორეს იმ ფორმით (აფიქსით), რომელიც მას აქვს.

მოსწავლე ხატავს, მოსწავლეები ხატავენ (შეთანხმებაა რიცხვი).

ლამაზი ბალი, ლამაზი ბალები (შეთანხმებაა ბრუნვაში).

ქართულში გვაქვს სიტყვათა შეთანხმების შემდეგი სახეები:

1) სახელისა სახელთან ბრუნვაში,

2) სახელისა ზმნასთან რიცხვში.

ძველ ქართულში გვქონდა აგრეთვე სახელის შეთანხმება სახელთან რიცხვშიც:

მალანი კაცნი, მალალთა კაცთა (შეთანხმებაა რიცხვში).

მართვა არის სიტყვათა ისეთი დამოკიდებულება, როდესაც ერთი სიტყვა შეიწყობს მეორეს იმ ფორმით, რომელიც მას არა აქვს ან საერთოდ, ან მოცემულ შემთხვევაში:

ამხანაგის წიგნი, ამხანაგის მიერ, სტუდენტო ხატავს... (სახელი „ამხანაგის“ მართულია ნათესაობით ბრუნვაში, სახელი „სტუდენტი“—საბეჭდობითში, ზნა „ხატავს“—მესამე პირში).

ქართულში გვაქვს მართვის შემდეგი სახეები:

სახელის მიერ სახელისა

ზმნის მიერ სახელისა

თანდებულის მიერ სახელისა

გათანდებულებული ზმნიზედის მიერ სახელისა

} ბრუნვაში

და სახელის მიერ ზმნისა პირში.

მართვა არის სიტყვათა ისეთი დამოკიდებულება, როდესაც შესიტყვებაში ერთი სიტყვა უცვლელად მიერთვის მეორეს. იგი დამოკიდებულების ნოლ—ფორმაა *.

კარგად სწავლობს, თბილისში ცხოვრობს, დღეს ჩამოვიდა. (სიტყვები: „კარგად“, „თბილისში“, „დღეს“ მართულია ზმნებთან: „სწავლობს“, „ცხოვრობს“, „ჩამოვიდა“).

* ა. ჩიქობავა, ენათმეცნიერებია შესავალი, 1952 წ. გვ. 285.

სიყვავათა შეთანხმება ბკუნვაში

§ 33. ბოლოთანხმონიანი მსაზღვრების შეთანხმება საზღვრებთან ბკუნვაში

მსაზღვრელის საზღვრულთან ბრუნვაში შეთანხმების დროს გვაქვს მსაზღვრელი სახელის დაკავშირება საზღვრულ სახელთან. მსაზღვრელად იხმარება შემდეგი სახელები (მეტყველების ნაწილები):

1. ზედსართავი სახელი (წითელი, თეთრი, ყვითელი, შავი, აეი, დიდი, მალაღ, დაბალი, გრძელი; მოკლე, მწარე, ვიწრო, ფართო, ღრმა, პატარა; დედიანი, უდედო, დედური, გუშინდელი, წლევედელი, ცხენოსანი, საქუდე, ნასახლარი, სახელოვანი...);

2. რიცხვითი სახელი (ერთი, ხუთი, ასი, ათასი; პირველი, მეორე, მეოცე, ოცდამეხუთე; შესამედი, მეხუთედი, მეათედი...);

3. ნაცვალსახელი (ჩემი, შენი, მისი, ჩვენი, თქვენი, მათი, თავისი; ეს, ეგ, ის; ასეთი, ეგეთი, ისეთი, ამნაირი, მაგნაირი, იმნაირი, ამისთანა, მაგისთანა, იმისთანა, ამდენი, მაგდენი, იმდენი; რომელი, როგორი, რანაირი, რამდენი, სადაური, როდინდელი; თითოეული, ყოველი, ყველა, ვისი...);

4. არსებითი სახელი (ქალაქი, სოფელი, დაბა; ამხანაგი, მოქალაქე; მასწავლებელი, დირექტორი, ინჟინერი, აგრონომი, ექიმი, დოცენტი, პროფესორი; ურემი, გოდორი, კალათი, ბოთლი, კიქა, კოვზი, თეფში, კოდი, ქვაბი, ლიტრი, ვაგონი; კილოგრამი, ფუთი, ტონა, მეტრი, კილომეტრი; ძირი, ფრთა, თავი, ცალი, ხელი, ლუქმა, უღელი; კომლი...).

თანამედროვე ქართულში მსაზღვრელი უმთავრესად იხმარება საზღვრულის წინ, რასაც ეწოდება პრეპოზიციული წყობა, მაგალითად:

ლამაზი ბალი, წითელი დროშა, თეთრი სახლი, ბეჯითი მოსწავლე, ქალაქი სოხუმი, კილოგრამი შაქარი; დედის ალერსი აგურის ქარხანა, ჩემი ნეგობარი, ასი სტუდენტი და სხვა.

მსაზღვრელი ზოგჯერ საზღვრულის ბოლოსავე გვხვდება, რასაც ეწოდება პოსტპოზიციური წყობა (დამახასიათებელია ძველი ქართულისათვის), მაგალითად:

ბალი ლამაზი, დროშა წითელი, ალერსი დედისა და სხვა.

I. მსაჯღვკრეი საჯღვკრეი სინ
 ბოლოთახეშინი მსაჯღვკრეი და სსჯღვკრეი შეთახეშება ბრუნვაჟი
 მხოლოთხეშინი რიქეჟი

ბრუნები	ბოლოთახეშინი მსაჯღვკრეი				არსებოთი სახელი
	ზედსართ. სახ.	რეხე. სახ.	ნაცვალსახ.	ბოლოთახეშინი მსაჯღვკრეი	
სახელოთი	წითელი ფანქარი	ასი კაცი	ჩემი ამხანაგი	ურემი სიმინდი	ქალაქი თბილისი
მოთხოვოთი	წითელი ფანქარი	ასი კაცი	ჩემი ამხანაგი	ურემი სიმინდი	ქალაქი თბილისი
მრეხეოთი	წითელი ფანქარი	ასი კაცი	ჩემი ამხანაგი	ურემი სიმინდი	ქალაქი თბილისი
მოთხოვოთი	წითელი ფანქარი	ასი კაცი	ჩემი ამხანაგი	ურემი სიმინდი	ქალაქი თბილისი
მოთხოვოთი	წითელი ფანქარი	ასი კაცი	ჩემი ამხანაგი	ურემი სიმინდი	ქალაქი თბილისი

მრეხეოთი რიქეჟი

ბრუნები	ზედსართ. სახ.		ნაცვალსახელი		არსებოთი სახელი
	წითელი ფანქარი	წითელი ფანქარი	ჩემი ამხანაგი	ჩემი ამხანაგი	
სახელოთი	წითელი ფანქარი	წითელი ფანქარი	ჩემი ამხანაგი	ჩემი ამხანაგი	დავით დროიძე
მოთხოვოთი	წითელი ფანქარი	წითელი ფანქარი	ჩემი ამხანაგი	ჩემი ამხანაგი	დავით დროიძე
მრეხეოთი	წითელი ფანქარი	წითელი ფანქარი	ჩემი ამხანაგი	ჩემი ამხანაგი	დავით დროიძე
მოთხოვოთი	წითელი ფანქარი	წითელი ფანქარი	ჩემი ამხანაგი	ჩემი ამხანაგი	დავით დროიძე
მოთხოვოთი	წითელი ფანქარი	წითელი ფანქარი	ჩემი ამხანაგი	ჩემი ამხანაგი	დავით დროიძე

მიმართეთ ფორმაში (წოდებითში) გვექნება:

წითელო ფანქარო! ჩემო ამხანაგო! ურემო სიძინდო ქალაქო!
თბილისო! დავით დროიძე!

ფუძეკუშვადი სახელი მსაზღვრელად გამოყენებისას არ იკუნშება.

1. პრეპოზიციული წყობის დროს მსაზღვრელად გამოყენებულ ბოლოთანხმოვნიან ზედსართავ (დიდი, მაღალი...) და რიცხვით (სამი, ათი...) სახელებს, ზომის (ნაბიჯი, მეტრი, კილომეტრი), წონის (მისხალი, ფუთი, ტონა...), საწყაოს (ქიქა, ბოთლი...) აღმნიშვნელ არსებით სახელებსა და ნაცვალსახელებს (ჩემი, შენი, მისი...) სახელობით, მოთხრობით ბრუნგებში და მიმართვის (წოდებით) ფორმაში აქვთ სრული დაბოლოება და საზღვრულთან გვაქვს სრული შეთანხმება, მაგალითად:

სახ. საყვარელი ამხანაგი, ხუთი თითი, მეტრი ქსოვილი, ყოველი წიგნი.

მოთ. საყვარელმა ამხანაგმა, ხუთმა თითმა, მეტრმა ქსოვილმა, ყოველმა წიგნმა.

მიმართვის დროს: საყვარელო ამხანაგო! ხუთო თითო! მეტრო ქსოვილო! ყოველო წიგნო!

2. ნათესაობითსა და მოქმედებითში დაბოლოებას ეკარგება თანხმოვანი (ს, თ) და საზღვრულთან გვაქვს ნაწილობრივი შეთანხმება, მაგალითად:

ნათ. საყვარელი ამხანაგის, ხუთი თითის, მეტრი ქსოვილის, ყოველი წიგნის

მოქ. საყვარელი ამხანაგით, ხუთი თითით, მეტრი ქსოვილით, ყოველი წიგნით (და არა: საყვარელ ამხანაგის, საყვარელ ამხანაგით...).

3. მიცემითსა და ვითარებითში მსაზღვრელს დაბოლოება ეკარგება და საზღვრულთან გვაქვს უნიშნო შეთანხმება, მაგალითად:

მიც. საყვარელ ამხანაგს, ხუთ თითს, მეტრ ქსოვილს, ყოველ წიგნს,

ვით. საყვარელ ამხანაგად, ხუთ თითად, მეტრ ქსოვილად, ყოველ წიგნად (და არა: საყვარელი ამხანაგს, საყვარელი ამხანაგად...).

4. მსაზღვრელად გამოყენებული კუთვნილებითი ნაცვალსახელები: ჩემი, შენი, ჩვენი, თქვენი მიცემითში ბრუნგის ნიშანს ინარჩუნებენ, მაგალითად:

მიც. ჩემს ამხანაგს, შენს ძმას, ჩვენს სასწავლებელს, თქვენს წარმატებას.

5. მიცემითი ბრუნვის ნიშანს ხმარობენ აგრეთვე მოქმედებითი ან ვითარებითი ბრუნვისაგან ნაწარმოებ მსაზღვრელთანაც, როცა საზღვრული მიცემითში ან ვითარებითში დგას, მაგალითად ასეთ სიტყვებთან: შემთხვევითი, დროებითი, მოხსენებითი, შემოქმედებითი, აღდგენითი, შრომითი, თხრობითი, სახელობითი, წოდებითი, წარმოებითი... გულადი, პურადი, პირველადი, თხევადი, პირადი, ფერადი, თვალადი, დნობადი, ფულადი...

არნ. ჩიქობავა წერს: „როცა მსაზღვრელი მოქმედებითი ან მიმართულებითი ბრუნვისაგან არის ნაწარმოები, მსაზღვრელს მიცემითში - ს, როგორც წესი, დაერთვის: დროებითს მოვლენას წარმოადგენს, ფულადს სახსრებს აგროვებენ, მოხსენება გააკეთეს პირველადს პარტორგანიზაციაში... მიმართულებითში ამგვარ მსაზღვრელებს მიცემითის - ს დაერთვის (ისევე, როგორც მოქმედებითს — ნათესაობითის - ობ): დროებითს მოვლენად, ფულადს სახსრებად, პირველადს პარტორგანიზაციად... (ასევე: ვთვლით ჩვენს საქმედ... თქვენს საქმედ...)“.

თანამდროვე სალიტერატურო ენაში დღეს ეს მძიმე და მოძველებულ ფორმად ჩანს: მეცნიერულ შრომებსა და პრესაში მიცემითი ბრუნვის ნიშანი ზემოდასახელებული მაგალითებიდან მხოლოდ მოქმედებითი ბრუნვისაგან ნაწარმოებ მსაზღვრელთან გვხვდება, ისიც მიცემითში დასმულ საზღვრულთან. ამიტომ შეთანხმების ეს სახე ამჟამად ასე წარმოგვიდგება:

სახ. დროებითი მოწმობა, შემთხვევითი მოვლენა: ფულადი სახსარი, გულადი მეომარი,

მიც. დროებითს მოწმობას, შემთხვევითს მოვლენას; ფულადს სახსარს, გულად მეომარს,

ვით. დროებით მოწმობად, შემთხვევით მოვლენად: ფულად სახსრად, გულად მეომრად.

სრული შეთანხმების ფორმას ვიყენებთ იმ შემთხვევაში, როდესაც წინადადებაში უნიშნოდ გამოყენებული მსაზღვრელი შეიძლება სხვა წევრად იქნეს გაგებული და ამის გამო სხვა აზრი გამოიხატოს, მაგალითად, შდრ.:

---

* არნ. ჩიქობავა, ქართული ენის ზოგადი დახასიათება, ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, I, 1950 წ., გვ. 048.

„გიორგი დროებითს მოწმობას აიღებს“ და „გიორგი დროებით მოწმობას აიღებს“.

„მან შემთხვევით მოვლენას უურადლება არ მიაქცია“ და „მან შემთხვევით მოვლენას უურადლება არ მიაქცია“.

„ენომ შრომითს წარჩინებას მიაღწია“ და „ენომ შრომით წარჩინებას მიაღწია“.

„ხვალ მოხსენებითს ბარათს წარვადგენ“ და „ხვალ მოხსენებით ბარათს წარვადგენ“.

დღეს გრამატიკის სახელმძღვანელოშიც არ იყენებენ ასეთი სიტყვების სრულ შეთანხმებას, მაგალითად, წერენ: სახელობით ბრუნვას, მოთხრობით ბრუნვაში, მიცემით ბრუნვასთან... მხოლოდობით რიცხვს, მრავლობით რიცხვში, თხრობით კილოში, ბრძანებით წინადადებაში და სხვა (და არა: სახელობითს ბრუნვას, მოთხრობითს ბრუნვაში, თხრობითს კილოში, ბრძანებითს წინადადებაში).

ბ. საკუთარი სახელის მსაზღვრელად გამოყენებულ პროფესიის ან თანამდებობის აღმნიშვნელ ბოლოთანხმოვნიან არსებით სახელებსა (მაგ., მასწავლებელი, პროფესორი, დოცენტი, ექიმი, ინჟინერი, აკრონომი, მსახიობი, პოეტი, ოსტატი, დურგალი, კალატოზი, ზეინკალი, დირექტორი, რექტორი, მინისტრი, რედაქტორი; აგრეთვე სიტყვები: გაზეთი, იურნალი, წიგნი, ლექსი, ამხანაგი, ქალაქი, სოფელი და სხვა) და საზღვრულს შორის სრული შეთანხმება გვაქვს სახელობით, მოთხრობით ბრუნვებსა და მიმართვის ფორმაში:

სახ. ამხანაგი გამრეკელი ქალაქი ქუთაისი ექიმი ყიფიანი
მოთ. ამხანაგმა გამრეკელმა ქალაქმა ქუთაისმა ექიმმა ყიფიანმა
მიმართვა: ამხანაგო გამრეკელო! ქალაქო ქუთაისო! ექიმო ყიფიანო!
(და არა: ამხანაგ გამრეკელი, ამხანაგ გამრეკელმა, ამხანაგ გამრეკელო!)

დანარჩენ ბრუნვებში გვაქვს უნიშნო შეთანხმება:

მიც.	ამხანაგ	გამრეკელს	ქალაქ	ქუთაისს	ექიმ	ყიფიანს
ვით.	ამხანაგ	გამრეკელად	ქალაქ	ქუთაისად	ექიმ	ყიფიანად
ნათ.	ამხანაგ	გამრეკელის	ქალაქ	ქუთაისის	ექიმ	ყიფიანის
მოქ.	ამხანაგ	გამრეკელით	ქალაქ	ქუთაისით	ექიმ	ყიფიანით

მსაზღვრელები ამ შემთხვევაში მოქმედებითსა და ნათესაობითში • ხმოვანს არ დაირთავენ.

(და არა: ამხანაგი გამრეკელის, ამხანაგი გამრეკელით; ქალაქი ქუთაისის, ქალაქი ქუთაისით: ექიმი ყიფიანის, ექიმი ყიფიანით).

7. ხახელთა შეთანხმების მსგავსი ფორმა გვაქვს მაშინაც, როდესაც მსაზღვრელად გამოყენებულია მხარეთა აღმნიშვნელთა ხიტყვები: აღმოსავლეთი, დსავლეთი, ჩრდილოეთი, სამხრეთი, მაგალითად:

სახ.	აღმოსავლეთი	კავკასიონი
მთ.	აღმოსავლეთმა	კავკასიონმა
მიც.	აღმოსავლეთ	კავკასიონს
ვით.	აღმოსავლეთ	კავკასიონად
ნათ.	აღმოსავლეთ	კავკასიონის
მოქ.	აღმოსავლეთ	კავკასიონით

(და არა: აღმოსავლეთი კავკასიონს, აღმოსავლეთი კავკასიონის, აღმოსავლეთი კავკასიონით).

8. ადამიანის როგორც ბოლოთანხმონიან, ისე ბოლოხმოვნიან საკუთარ ხახელსა და გვარს შორის ყველა ბრუნვასა და მიმართვითს ფორმაში გვაქვს უნიშნო შეთანხმება: გვარის წინ გამოყენებული სახელი არც ერთ ბრუნვაში არ დაირთავს ბრუნვის ნიშანს. იგი გამოიყენება ფუძის სახით. ბრუნვათა ნიშნებს დაირთავს მხოლოდ გვარი:

სახ.	დავით	გურამიშვილი	პლატონ	იოსელიანი
მთ.	დავით	გურამიშვილმა	პლატონ	იოსელიანმა
მიც.	დავით	გურამიშვილს	პლატონ	იოსელიანს
ვით.	დავით	გურამიშვილად	პლატონ	იოსელიანად
ნათ.	დავით	გურამიშვილის	პლატონ	იოსელიანის
მოქ.	დავით	გურამიშვილით	პლატონ	იოსელიანიით
მიმართვა:	დავით	გურამიშვილო!	პლატონ	იოსელიანო!

სახ.	შალვა	ჯილაური	პეტრე	მიქაძე	ანდრო	მესხი
მთ.	შალვა	ჯილაურმა	პეტრე	მიქაძემ	ანდრო	მესხმა.
მიც.	შალვა	ჯილაურს	პეტრე	მიქაძეს	ანდრო	მესხს

ვით. შალვა ჯილაურად პეტრე მიქაძედ ანდრო მესხად
ნათ. შალვა ჯილაურის პეტრე მიქაძის ანდრო მესხის
მოქ. შალვა ჯილაურით პეტრე მიქაძით ანდრო მესხით
მიმართვა: შალვა ჯილაურო! პეტრე მიქაძე(ვ)! ანდრო მესხო!

(და არა: დავითმა გურამიშვილმა, დავითი გურამიშვილის, დავითი
თი გურამიშვილით...)

მამის სახელის წინაც საკუთარი სახელი იმავე სახით იხმარე-
ბა, როგორც გვარის წინ:

სახ. დავით ნიკოლოზის ძე ნათელა ბესარიონის ასული

მოთ. დავით ნიკოლოზის ძემ ნათელა ბესარიონის ასულმა

მიც. დავით ნიკოლოზის ძეს ნათელა ბესარიონის ასულს

ვით. დავით ნიკოლოზის ძედ ნათელა ბესარიონის ასულად

ნათ. დავით ნიკოლოზის ძის ნათელა ბესარიონის ასულის

მოქ. დავით ნიკოლოზის ძით ნათელა ბესარიონის ასულით

მიმართვა: დავით ნიკოლოზის ძე! ნათელა ბესარიონის ასულო!

სახელი, მამის სახელი და გვარი ერთად ასე იწერება: დავით
ნიკოლოზის ძე მეტრეველი, შალვა პლატონის ძე ჯილაური, ან:
მეტრეველი დავით ნიკოლოზის ძე, ჯილაური შალვა პლატონის ძე,
თამარ ზურაბის ასული მენაბდე, ნინო ალექსანდრეს ასული ქაე-
კავაძე, ან: მენაბდე თამარ ზურაბის ასული, ქაეკავაძე ნინო
ალექსანდრეს ასული.

როცა გვარი სახელისა და მამის სახელის შემდეგ მოდის,
სახელი და მამის სახელი ბრუნვებში უცვლელი რჩება, იცვლება
მხოლოდ გვარი და ნაწილობრივ (მხოლოდ სახელობითსა და
მოთხრობითში) იცვლება მისი წინამდებარე სიტყვა „ასული“,
როგორც ბოლოთანხმოვნიათ სახელი, მაგალითად:

სახ. დავით ნიკოლოზის ძე მეტრეველი თამარ ზურაბის ასული მენაბდე

მოთ. დავით ნიკოლოზის ძე მეტრეველმა თამარ ზურაბის ასულმა მენაბდემ

მიც. დავით ნიკოლოზის ძე მეტრეველს თამარ ზურაბის ასულ მენაბდეს

ვით. დავით ნიკოლოზის ძე მეტრეველად თამარ ზურაბის ასულ მენაბდედ

ნათ. დავით ნიკოლოზის ძე მეტრეველის თამარ ზურაბის ასულ მენაბდის

მოქ. დავით ნიკოლოზის ძე მეტრეველით თამარ ზურაბის ასულ მენაბდით

§ 34. ბოლნისის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე საზღვრულთან ბრუნვაში

მხოლოდით რიცხვში

ბრუნები	ბოლნისის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე			
	ზედაპირული სახელი	რაიონული სახელი	ნაკვეთის სახელი	არსებითი სახელი
სახელობითი	პატარა გვი	მეორე სახლი	რომელიმე ლესი	ტონა ფეილი
მთხრობითი	პატარა გვმა	მეორე სახლი	რომელიმე ლესმა	ტონა ფეილმა
ზიცხვითი	პატარა გვს	მეორე სახლს	რომელიმე ლესს	ტონა ფეილს
ვითარებითი	პატარა გვმად	მეორე სახლად	რომელიმე ლესად	ტონა ფეილად
ნათესაობითი	პატარა გვმის	მეორე სახლის	რომელიმე ლესის	ტონა ფეილის
მოქმედებითი	პატარა გვმით	მეორე სახლით	რომელიმე ლესით	ტონა ფეილით

მრავლობით რიცხვში

სახ.	პატარა გემები	ფართო გზები	მწვანე მინდვრები
მოთ.	პატარა გემებმა	ფართო გზებმა	მწვანე მინდვრებმა
მიც.	პატარა გემებს	ფართო გზებს	მწვანე მინდვრებს
ვით.	პატარა გემებად	ფართო გზებად	მწვანე მინდვრებად
ნათ.	პატარა გემების	ფართო გზების	მწვანე მინდვრების
მოქ.	პატარა გემებით	ფართო გზებით	მწვანე მინდვრებით

ამრიგად, ბოლოხმოვნინანი მსაზღვრელები, გამოყენებული საზღვრულის წინ, ბრუნვათა ნიშნებს არ დაირთავენ (გვაქვს უნიშნო შეთანხმება).

ასევე არ დაირთავს ბრუნვათა ნიშნებს ნათესაობით ბრუნვაში დასმული (გენეტიური) მსაზღვრელიც, როცა იგი საზღვრულის წინაა, მაგალითად:

მხოლოდობით რიცხვში

სახ.	ხის სახლი	დედის ალერსი
მოთ.	ხის სახლმა	დედის ალერსმა
მიც.	ხის სახლს	დედის ალერსს
ვით.	ხის სახლად	დედის ალერსად
ნათ.	ხის სახლის	დედის ალერსის
მოქ.	ხის სახლით	დედის ალერსით

მრავლობით რიცხვში

სახ.	ხის სახლები	დედის ნათესაეები
მოთ.	ხის სახლებმა	დედის ნათესაებმა
მიც.	ხის სახლებს	დედის ნათესაებს
ვით.	ხის სახლებად	დედის ნათესაებად
ნათ.	ხის სახლების	დედის ნათესაების
მოქ.	ხის სახლებით	დედის ნათესაებით

როგორც ყოველი მსაზღვრელი, ნათესაობითში დასმული სახელიც მრავლობითში მყოფ საზღვრულთან უცვლელი (მხოლოდობითში) რჩება: ხის სახლი. ხის სახლები; ამხანაგის წიგნი, ამხანაგის წიგნები. მაგრამ შეიძლება ნათესაობითში მყოფი სახელი საზღვრულისაგან დამოუკიდებლად მრავლობითში იყოს, მაგ.: მუშების საქმე, მუშათა საქმე და სხვა.

მეტყველების დროს განმეორების თავიდან ასაცილებლად საზღვრულის გამოტოვების შემთხვევაში „ნათესაობითში დასმული მსაზღვრელი დაირთავს საკირო ბრუნვის ნიშანს (ე. ი. დაირთავს იმ ბრუნვის ნიშანს, რომელშიც საზღვრული უნდა ყოფილიყო):

„ძმის წერილს ველოდი, ამხანაგის წერილს არ ველოდი“. შდრ.
 „ძმის წერილს ველოდი, ამხანაგისას — არა“. („მოვიდა ძმის წე-
 რილი, დაიგვიანა — ანხანაგისამ“*).

II. მსაზღვრელი საზღვრულის შემდეგ

მსაზღვრელი იხმარება საზღვრულის შემდეგაც. ამ შემთხვე-
 ვაში გვაქვს მსაზღვრელ-საზღვრულის პოსტპოზიციური წყობა. ეს
 წყობა დამახასიათებელი იყო ძველი ქართულისათვის. ახალ ქარ-
 თულში იგი უმთავრესად პოეზიაში გვხვდება, მაგალითად:

მორბის არაგვი არაგვიანი, თან მოსძახიან მთანი ტყიანნი.

ცა მოწმენდილი, ცა მშვენიერი ზე დანათლიდა ბრძოლისა
 ველსა. (ნ. ბარათ. „ბედი ქართლისა“).

მკრთალი ნათელი საესე მთვარისა მშობელ ქვეყანას ზედ
 მოჰფენოდა და თეთრი ზოლი შორის მთებისა ლაევარდ სიერ-
 ცეში დაინთქმებოდა. (ი. ქავ. „ელეგია“).

ახალ ქართულში „პროფესიის გამომხატველ სახელთაგან
 (და ზოგ სხვა სახელთაგანაც) ორგეარ შეწყობას ზოგი თანაბრად
 იკუთხებს: გოგია მკედელი, ვანო მკედელი და სხვა. წინ დასმა ახალ
 ნორმაზე მიგვიითიებებს, უკან დასმა კი უფრო ძველი ქართულის-
 თვისაა დამახასიათებელი: ვახტანგ გორგასალი... თამარ მეფე...
 იოანე ფილოსოფოსი და სხვ. ეს ძველი წყობა ზოგჯერ ახლაც
 იხმარება: კაკო ყაჩაღი, მოსე მწერალი და სხვ“**.

მსგავსი წყობისაა: დედაჩემი, მამაჩემი, ბიძაჩემი, ბიცოლაჩემი,
 დეიდაჩემი, ბებიაჩემი, ბაბუაჩემი...

ეს სახელები მტკიცე შენაერთების სახით იხმარება.

1. საზღვრულის შემდეგ გამოყენებული მსაზღვრელები,
 მიუხედავად იმისა, ბოლოთანხმოვნიანია, ბოლოსმოვნიანი, თუ
 გენეტიური, ზრუნვათა ნიშნებს ერთნაირად დაირთავენ:

სახ.	ფანქარი	წითელი	გემი	პატარა	გზა	ფართო
მოთ.	ფანქარმა	წითელმა	გემმა	პატარამ	გზამ	ფართომ
მიც.	ფანქარს	წითელს(ა)	გემს	პატარას(ა)	გზას	ფართოს(ა)
ვით.	ფანქრად	წითლად(ა)	გემად	პატარად(ა)	გზად	ფართოდ(ა)
ნათ.	ფანქრის	წითლის(ა)	გემის	პატარას(ი)	გზის	ფართოს(ი)
მოქ.	ფანქრით	წითლით(ა)	გემით	პატარათ(ი)	გზით	ფართოთ(ი)

* არნ. ჩიქობავა, ქართული ენის ზოგადი დახასიათება, ქართული ენის გან-
 მარტებითი ლექსიკონი, I, 1950 წ. გვ. 049.

** ა. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, 1953 წ., გვ. 82—83.

2. ასევე, თუ საკუთარი სახელი გვარის შემდეგ დგას, მაშინ იგი ყველა ბრუნვაში დაირთავს ნიშანს:

სახ.	გურამიშვილი	დავითი	მესხი	გიორგი	დეალი	ასმათი
მოთ.	გურამიშვილმა	დავითმა	მესხმა	გიორგიმ	დეალმა	ასმათმა
მიც.	გურამიშვილ	დავითს	მესხს	გიორგის	დეალს	ასმათს
ვით.	გურამიშვილ	დავითად	მესხს	გიორგიდ	დეალს	ასმათად
ნათ.	გურამიშვილი	დავითის	მესხი	გიორგის	დეალი	ასმათის
მოქ.	გურამიშვილი	დავითით	მესხი	გიორგით	დეალი	ასმათით

გვარისა და სახელის ერთად ბრუნების დროს ბოლოთანხმოვნინანი და ბოლოხმოვნინანი გვარები გვაძლევენ განსხვავებულ ფორმებს.

სახელის წინ გამოყენებული გვარი თუ ბოლოთანხმოვნინანია, იგი მომდევნო საკუთარ სახელთან იძლევა სახელობითსა და მოთხრობითში სრულ შეთანხმებას (გურამიშვილი დავითი, გურამიშვილმა დავითმა), ნათესაობითსა და მოქმედებითში—ნაწილობრივს (გურამიშვილი დავითის, გურამიშვილი დავითით), მიცემითსა და ვითარებითში კი—უნიშნოს (გურამიშვილ დავითს, გურამიშვილ დავითად).

გ. მაგრამ სახელის წინ გამოყენებული გვარი თუ ბოლოხმოვნინანია, იგი მომდევნო საკუთარ სახელთან გვაძლევს უნიშნო შეთანხმებას ე. ი. ბრუნვის ნიშანს არ დაირთავს, მაგალითად:

სახ.	სამხარაძე	დავითი	ძიგუა	გიორგი	ხორავე	ასმათი
მოთ.	სამხარაძე	დავითმა	ძიგუა	გიორგიმ	ხორავე	ასმათმა
მიც.	სამხარაძე	დავითს	ძიგუა	გიორგის	ხორავე	ასმათს
ვით.	სამხარაძე	დავითად	ძიგუა	გიორგიდ	ხორავე	ასმათად
ნათ.	სამხარაძე	დავითის	ძიგუა	გიორგის	ხორავე	ასმათის
მოქ.	სამხარაძე	დავითით	ძიგუა	გიორგით	ხორავე	ასმათით

მიმართვა: გურამიშვილო დავით! გიორგი! დეალო ასმათ!
სამხარაძე დავით! გიორგი! ხორავე ასმათ!

4. როცა გვარისა და სახელის შემდეგ მამის სახელი მოდის, ბრუნვებში სახელი უცვლელი რჩება, ბრუნვის ნიშანი დაერთვის მამის სახელის შემდეგ გამოყენებულ სიტყვებს — „ძე“ და „ასული“ და გვარს (მხოლოდ სახელობით, მოთხრობით და ნაწილობრივ ნათესაობით და მოქმედებით ბრუნვებში), თუ იგი ბოლოთანხმოვნინანია, მაგალითად:

სახ.	გიგინეიშვილი	დავით გრიგოლის ძე	ჯაში	მაყვალა გიორგის ასული
მთ.	გიგინეიშვილმა	დავით გრიგოლის ძემ	ჯაშმა	მაყვალა გიორგის ასულმა
მიც.	გიგინეიშვილ	დავით გრიგოლის ძეს	ჯაშ	მაყვალა გიორგის ასულს
ვით.	გიგინეიშვილ	დავით გრიგოლის ძედ	ჯაშ	მაყვალა გიორგის ასულად
ნათ.	გიგინეიშვილი	დავით გრიგოლის ძის	ჯაში	მაყვალა გიორგის ასულის
მოქ.	გიგინეიშვილი	დავით გრიგოლის ძით	ჯაში	მაყვალა გიორგის ასულით

მაგრამ, თუ გვარი ბოლოხმოვანფუძიანია, იგი უცვლელი დარჩება:

სახ.	კალაძე	ნინო	პლატონის	ასული	სიგუა	რევაზ	ნესტორის	ძე
მთ.	კალაძე	ნინო	პლატონის	ასულმა	სიგუა	რევაზ	ნესტორის	ძემ
მიც.	კალაძე	ნინო	პლატონის	ასულს	სიგუა	რევაზ	ნესტორის	ძეს
ვით.	კალაძე	ნინო	პლატონის	ასულად	სიგუა	რევაზ	ნესტორის	ძედ
ნათ.	კალაძე	ნინო	პლატონის	ასულის	სიგუა	რევაზ	ნესტორის	ძის
მოქ.	კალაძე	ნინო	პლატონის	ასულით	სიგუა	რევაზ	ნესტორის	ძით

5. საზღვრულის ბოლოს გამოყენებული გენეტიური (ნათესაობით ბრუნვაში დასმული) მსაზღვრელი ბრუნვის ნიშნებს დაირთავს მთხზობითსა და მიცემითში, არ დაირთავს ვითარებითში; ნათესაობითსა და მოქმედებითში კი არ იხმარება, მაგალითად:

სახ.	წიგნი	ამხანაგისა	წარმატება	მოსწავლისა
მთ.	წიგნმა	ამხანაგისამ	წარმატებამ	მოსწავლისამ
მიც.	წიგნს	ამხანაგისას	წარმატებას	მოსწავლისას
ვით.	წიგნად	ამხანაგისა	წარმატებად	მოსწავლისა
ნათ.	—	—	—	—
მოქ.	—	—	—	—

საერთოდ, ასეთი წყობა ძალიან იშვიათად გვხვდება, იგი ახალი ქართულისათვის ნაკლებად დამახასიათებელია.

6, პოეზიაში (ზოგჯერ პროზაშიც) ხშირად მსაზღვრელი საზღვრულისაგან ზმნით (ან სხვა სიტყვით) გათიშული გვხვდება, მაგალითად:

ქარს გაზაფხულის მოაქვს სურნელი... (კ. ბობ. „სამშობლოსადმი“). ამ წინადადებაში მსაზღვრელია სიტყვა „გაზაფხულის“, საზღვრულია სიტყვა „სურნელი“, ისინი ერთმანეთისაგან გათიშულია ზმნით „მოაქვს“. ამ შემთხვევაში მსაზღვრელი „გაზაფხულის“ ნათესაობითში მართული (გენეტიური ფორმის) სიტყვაა და ამიტომ საზღვრულის ბრუნებასთან დაკავშირებით მისი ფორმა ყოველთვის უცვლელი დარჩება, მაგრამ გათიშული მსაზღვრელი თუ შეთანხმებულია (ატრიბუტული), იგი ისე იბრუნვის, როგორც საზღვრული: გათიშული მსაზღვრელი ბრუნვებში სრულ დაბოლოებას დაირთავს, ე. ი. გვექნება სრული შეთანხმება, მაგალითად:

ჩამოგვითოვა ქედები, თეთრი დახურა მანდილი
(ვ. ფშავ. „ზამთარი მთაში“).

ბრუნებში ეს შეთანხმება ასე წარმოგვიდგება:

სახ. თეთრი	(დახურა)	მანდილი	(მან)
მოთ. თეთრმა	(დახურა)	მანდილმა	(ის)
მიც. თეთრს	(დახურავს)	მანდილსა	(ის)
ვით. თეთრად	(ჩათვალა)	მანდილად	(მან)
მოქ. თეთრით	(დახურა)	მანდილით	(მან)

მსგავსი მაგალითები:

ქარი აუარდა ძლიერი (შ. მღვიმ. „ერთი ხორბლ.
თავგად“).

თბილმა გაზაფხულის ნიავემა თმა აუშალა (დ. სულ.
„მეორე დღე“).

სხვისამ იქლეროს ჩონგურმა (ვ. ფშავ. „ჩონგურს
სიმები დამიწყდა“).

ლამაზს ახილებს თქალებსა (მისივე „ღარიბის
აღების ღამე“).

ცხელსა დააფრქვევს ცრემლებსა (მისივე „გულის-
თქმავ, საფლავს გაგითხრი“) და სხვა.

§ 35. ბოლოთანხმოვნინი მსაზღვრედი შეთანხმება თანდებუნიან საზღვრედიან ბკუნეაში

ბოლოთანხმოვნინი მსაზღვრელი შეეწყობა თანდებუნიან
საზღვრელს იმის მიხედვით, თუ რომელ ბრუნვაშია ეს უკანასკნელი:

1. სახ. ბეჯითი სტუდენტით, კარგი ამხანაგით, ერთი
კაცით...

(და არა: ბეჯით სტუდენტით, კარგ ამხანაგით...)

2. მიც. კეთილ დასავეთ, დიდ მდინარესავეთ, გულკეთილ
ვანოსავეთ... კარგ ამხანაგთან, პატროსან მეზობელ-
თან, კეთილ კაცთან... მაღალ ხეზე, დიდ მინდორზე,
ორსართულიან სახლზე... ორ ოთახში, ღამაზ ქალაქ-
ში, უდაბურ ტყეში... (და არა: კეთილი დასავეთ,
კარგი ამხანაგთან, მაღალი ხეზე, ორი ოთახში...)

3. ვათ. ახალ სოფლამდის, თეთრ ზღვამდის, მაღალ მთებამ-
დის... ახალ სოფლამდე, თეთრ ზღვამდე, მაღალ
მთებამდე... (და არა: ახალი სოფლამდის, მაღალი
მთებამდის = მთებამდე...)

4. ნათ. გულკეთილი დედისაგან საყვარელი მშობლისაგან
 ქვეყანი კაცისთვის მშრომელი ხალხისთვის
 შორეული ქვეყნისკენ მშვენიერი ბალისაკენ
 ნაცნობი კაცისებრ ძლიერი მოქიდავისებრ
 კარგი წარმატების გამო ერთი დაგვიანების გამო
 ჩემი ძმის მაგიერ ბეჯითი მოსწავლის მაგიერ
 თეთრი სახლია წინ ძველი ციხის ახლოს

(და არა: გულკეთილ დედისგან, ქვეყან კაცისთვის. შორეულ ქვეყნისკენ, ნაცნობ კაცისებრ, კარგ წარმატების გამო, ჩემ ძმის მაგიერ... თეარ სახლის წინ, ძველ ციხის ახლოს..)

5. მოქ. მაღალი მთიდან, აღიდებულნი მდინარეიდან... სამი
 შეილითურთ. თავისი ამხანაგითურთ (და არა: მაღალ
 მთიდან, სამ შეილითურთ .)

პროფესიის ან თანამდებობის აღმნიშვნელი სახელები თან-
 დებულთან საზღვრულს ნათესაობითსა და მოქმედებითში უნიშ-
 ნოდ შეეწყობა, ისე როგორც ზიკემითსა და ვითარებითში:

6 ნათ. ინჯინერ-დავითისთვის, ექიმ მუხაძისაგან, პროფესორ
 ჩუბინაშვილის მიერ, აგრონომ გიორგის გამო, დირექ-
 ტორ ნათაძის მაგიერ...

(და არა: ინჯინერი დავითისთვის, პროფესორი ჩუბი-
 ნაშვილის მიერ...)

§ 36. ეკთვება ნიჰიუმი გომოყენებელი რამდენიმე მსაზღვრელის შემთხვევა საზღვრელთან ბრუნებაში

1 წინადადებაში ერთ საზღვრულთან შეიძლება გვეკონდეს
 რამდენიმე მსაზღვრელი, შეერთებული ერთმანეთთან ან უკავში-
 როდ. ან „და“ კავშირით. ორივე შემთხვევაში მსაზღვრელები ისე
 შეეწყობა მომდევნო საზღვრულს, როგორც თითოეული მათგანი,
 ცალკე აღებული:

უკავშირო

სახ. ნიჰიერი, ბეჯითი სტუდენტო
 მოთ. ნიჰიერმა, ბეჯითმა სტუდენტმა
 მიც. ნიჰიერ, ბეჯით სტუდენტს
 ვით. ნიჰიერ, ბეჯით სტუდენტად
 ნათ. ნიჰიერი, ბეჯითი სტუდენტის
 მოქ. ნიჰიერი, ბეჯითი სტუდენტით
 მიმართვის დროს: ნიჰიერო, ბეჯითო
 სტუდენტო!

კავშირიანი

ნიჰიერი და ბეჯითი სტუდენტო
 ნიჰიერმა და ბეჯითმა სტუდენტმა
 ნიჰიერ და ბეჯით სტუდენტს
 ნიჰიერ და ბეჯით სტუდენტად
 ნიჰიერი და ბეჯითი სტუდენტის
 ნიჰიერი და ბეჯითი სტუდენტით
 ნიჰიერო და ბეჯითო სტუდენტო!

2. თუ ზედსართავეები: ნიჭიერი და ბეჯითი -- მოცემულია წინადადებაში გაასრულებთ (სუბსტანტივიზებული) სახელების სახით. უსაზღვრულოდ, მაშინ ისინი „და“ კავშირიანი არსებითი სახელებით გამოხატული ერთგვარი წევრების სახით წარმოგვიდგება და ბრუნების დროს პირველი სიტყვა დაირთავს გავრცობილი ნიშნის ფორმას მიცემით, ნათესაობით და მოქმედებით ბრუნებებში ისე, როგორც არსებითი სახელები, მაგალითად:

უკავშირო

კავშირიანი

სახ. ნიჭიერი, ბეჯითი	ნიჭიერი და ბეჯითი
მთ. ნიჭიერმა, ბეჯითმა	ნიჭიერმა და ბეჯითმა
მიც. ნიჭიერს, ბეჯითს	ნიჭიერსა და ბეჯითს
ვით. ნიჭიერად, ბეჯითად	ნიჭიერად და ბეჯითად
ნათ. ნიჭიერის, ბეჯითის	ნიჭიერისა და ბეჯითის
მოქ. ნიჭიერით, ბეჯითით	ნიჭიერითა და ბეჯითით

მიმართვისას კი გვექნება: ნიჭიერო, ბეჯითო! ნიჭიერო და ბეჯითო! ასევე იბრუნვის: დიდი, პატარა, დიდი და პატარა; მალალი, განიერი, მალალი და განიერი; წიგნი. რვეული, წიგნი და რვეული; პროფესორი, სტუდენტი, პროფესორი და სტუდენტი; კაცი, ქალი, კაცი და ქალი..

3. როცა მსაზღვრელი ორზე მეტია, „და“ კავშირი გამოიყენება მხოლოდ უკანასკნელი ორი ერთგვარი წევრის შესაერთებლად:

სახ. ნიჭიერი, ბეჯითი და აქტიური სტუდენტი
მთ. ნიჭიერმა, ბეჯითმა და აქტიურმა სტუდენტმა
მიც. ნიჭიერს, ბეჯითს და აქტიურს სტუდენტს
ვით. ნიჭიერად, ბეჯითად და აქტიურად სტუდენტად
ნათ. ნიჭიერის, ბეჯითის და აქტიურის სტუდენტის
მოქ. ნიჭიერით, ბეჯითით და აქტიურით სტუდენტით

თუ საზღვრული მოვამორეთ, მათი ბრუნება მიიღებს ისეთ სახეს, როგორც არსებითი სახელების ბრუნება, მაგალითად:

I

II

სახ. ნიჭიერი, ბეჯითი და აქტიური	ფანქარი, კალამი და კალმისტარი
მთ. ნიჭიერმა, ბეჯითმა და აქტიურმა	ფანქარმა, კალამმა და კალმისტარმა
მიც. ნიჭიერს, ბეჯითსა და აქტიურს	ფანქარს, კალამსა და კალმისტარს
ვით. ნიჭიერად, ბეჯითად და აქტიურად	ფანქარად, კალმად და კალმისტარად
ნათ. ნიჭიერის, ბეჯითისა და აქტიურის	ფანქრის, კალმისა და კალმისტარის
მოქ. ნიჭიერით, ბეჯითითა და აქტიურით	ფანქრით, კალმითა და კალმისტარით

§ 37. ერთგვარ ნაწილებზე გამოყენებული თანდებულებიანი კავშირები სხვადასხვა შეწყობა

1. უკავშიროდ შეერთების დროს სახელით გამოხატულ ერთ-
გვარ წევრებს თანდებული უცვლელად უნარჩუნდებათ:

გაზაფხულზე, შემოდგომაზე სოფლად დიდი მუშაობაა.

თბილისში, ქუთაისში, სოხუმში კარგი ამინდია.

დედისთვის, მამისთვის, დისთვის, ძმისთვის არასდროს არ
მიწყენინებია.

2. როდესაც ერთნაირ თანდებულიან ერთგვარ წევრებს
შორის გამოყენებულია მაჯგუფებელი კავშირი „და“, მაშინ ამ
კავშირის წინ დასმული სიტყვა თანდებულს არ დაირთავს,
თანდებულის ნაცვლად გამოიყენება ბრუნვის ნიშნის გაერკობილ
ფორმას, დანარჩენი სიტყვები თანდებულს უცვლელად შეინარ-
ჩუნებენ:

გაზაფხულსა და შემოდგომაზე სოფლად დიდი მუშაობაა.

თბილისში, ქუთაისსა და სოხუმში კარგი ამინდია.

დედისთვის, მამისთვის, დისა და ძმისთვის არასდროს არ
მიწყენინებია. (და არა: გაზაფხულზე და შემოდგომაზე, თბილისსა,
ქუთაისსა და სოხუმში...)

3. ცალკე საწერი თანდებული კი მხოლოდ ერთხელ იხმარე-
ბა, ისიც ერთგვარი წევრების ბოლოს:

ცელქობის, დავეიანებისა და გაცდენის გამო...

დედის, მამის, დისა და ძმის მიერ...

4. არის შემთხვევა, როდესაც წინადადებაში ერთგვარ წევ-
რებს სხვადასხვა თანდებული ახლავთ, მაგ., ითქმის გაზაფხულზე
(და არა: გაზაფხულში). ზაფხულში (და არა: ზაფხულზე), შემო-
დგომაზე (და არა: შემოდგომაში). ზამთარში (და არა: ზამთარზე).
ასეთი არაერთნაირი თანდებულიანი ერთგვარი წევრების „და“
კავშირით შეერთების დროს კავშირის წინამდებარე სიტყვა
თანდებულს ინარჩუნებს:

გაზაფხულზე და ზაფხულში...

შემოდგომაზე და ზამთარში...

ზაფხულში და შემოდგომაზე...

ზამთარში და გაზაფხულზე...

ფაქულტეტებზე, კურსებზე და ჯგუფებში იზარტება ლექცი-
ამოხსენებები... (გაზ. კომ. 19/XII, 1954 წ. გვ. 1.).

(და არა: გაზაფხულსა და ზაფხულში, შემოდგომასა და ზამთარში...)

5. და კავშირთან სახელით გამოხატულ ერთგვარ წევრებს უნარჩუნდებათ თანდებულები იმ შემთხვევაშიც, როდესაც მათ ახლავთ უარყოფითი ნაწილაკები: არც, ვერც, ნურც, მაგალითად:

არ ყოფილა არც სოქში და არც იალტაში.

ვერ მოათავსა ვერც მაგიდაზე და ვერც თაროზე.

საქმე ნუ გექნება ნურც მატყუარასთან და ნურც მლიქვნელთან და სხვა.

(და არა: არც სოქსა და არც იალტაში...).

§ 38. ნანარმოების, ჟენაღისა და გაზეთის სახელწოდებათა მართლწერა მსაზღვრებთან

1. თუ ნაწარმოების, ჟურნალის, გაზეთის სახელწოდება სახელობითშია დასმული, მის ფუძეს წინადადებაში ბრუნვის ნიშანი ან თანდებული უწეულოდ დაერთვის, მაგალითად:

უთანდებულო:

მოთხრობა „ოთარაანთ ქერივი“ არის ი. ქავკავაძის ნაწარმოები. მოთხრობა „ოთარაანთ ქერივა“ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზე.

მოთხრობა „ოთარაანთ ქერივს“ ბევრი მკითხველი ჰყავს და ა. შ.

თანდებულთან:

მოთხრობა „ოთარაანთ ქერივში“ ასახულია გლეხისა და მემამულის ურთიერთობა.

მან წაიკითხა ნაწყვეტი მოთხრობა „ოთარაანთ ქერივადან“.

მოთხრობა „ოთარაანთ ქერივზე“ ბევრი სხვადასხვა აზრია გამოთქმული.

ასევე: ლექსი „მერანი“, ლექსმა „მერანმა“, ლექს „მერანს“, ლექს „მერანში“...

გაზეთი „სახალხო განათლება“, გაზეთ „სახალხო განათლებას“, გაზეთ „სახალხო განათლებაში“...

ჟურნალი „მნათობი“, ჟურნალმა „მნათობმა“, ჟურნალ „მნათობს“, ჟურნალ „მნათობად“, ჟურნალ „მნათობში“, ჟურნალ „მნათობისთვის“ და სხვა.

შეიძლება ასედაც ვწეროთ: მოთხრობაში—„ოთარაანთ ქერივი“, მოთხრობიდან—„ოთარაანთ ქერივი“; ლექსში—„მერანი“, გაზეთში—„სახალხო განათლება“...

2. თუ ნაწარმოების, ჟურნალის, გაზეთის სახელწოდება სხვა ბრუნვის ფორმაშია ან თანდებულიანია, მას წინადადებაში ბრუნვის ნიშანი ან თანდებულები არ დაერთვის. ბრუნვის ნიშანი ან თანდებულები დაერთვის მხოლოდ მსახლვრელს, მაგალითად:

გ. ტაბიძის ლექსს „მშობლიურო ჩემო მიწავ“ ახალგაზრდები ზეპირად სწავლობენ.

ორი სტროფი გამოიყენა ლექსიდან „მშობლიურო ჩემო მიწავ“.

ნ. ბარათაშვილის პოემას „ბედი ქართლისა“ დღესაც სიამოვნებით კითხულობს ყველა.

პოემაში „ბედი ქართლისა“ ასახულია საქართველოს მდგომარეობა მე-18 საუკუნის მიწურულში.

ლექსმა „სამშობლო ხევსურისა“ დიდი გავლენა მოახდინა მკითხველზე.

შენიშვნები ამოწერილია ჟურნალიდან „კომუნისტური აღზრდისათვის“ და სხვ. (და არა: ლექს „მშობლიურო ჩემო მიწავს“, ლექს „მშობლიურო ჩემო მიწავიდან“, ჟურნალ „კომუნისტური აღზრდისათვისიდან“...).

უნდა იყოს: ჟურნალ „მნათობის“ რედაქტორს ან: რედაქტორს ჟურნალ „მნათობისა“; რედაქციას ჟურნალისა „კომუნისტური აღზრდისათვის“ ან: ჟურნალის — „კომუნისტური აღზრდისათვის“ — რედაქციას. *

დავევალოს გაზეთ „სახალხო განათლებისა“ და ჟურნალ „კომუნისტური აღზრდისათვის“ — რედაქციებს სისტემატურად გამოაქვეყნონ სამეცნიერო-პედაგოგიური ხასიათის წერილები ქართული ენის შესახებ (ბრძანება საქ. სსრ განათლების სამინისტროსადმი, № 901, 1955 წ. 26/IV).

(და არა: ჟურნალის „მნათობი“ რედაქტორს, ჟურნალ „კომუნისტური აღზრდისათვის“ რედაქტორს და სხვა).

როდესაც ნაწარმოების სახელწოდება დასასმელია სხვადასხვა ბრუნვაში, მაგრამ მას არ ახლავს მსახლვრელი, იგი წინადადებაში ასეთი სახით იხმარება:

სახ. „პატარა კახი“	„გლახის ნაამბობი“	„ხევისბერი გოჩა“
მოთ. „პატარა კახმა“	„გლახის ნაამბობმა“	„ხევისბერმა გოჩამ“
მიც. „პატარა კახს“	„გლახის ნაამბობს“	„ხევისბერ გოჩას“
ვით. „პატარა კახად“	„გლახის ნაამბობად“	„ხევისბერ გოჩად“
ნათ. „პატარა კახის“	„გლახის ნაამბობის“	„ხევისბერი გოჩას“
მოქ. „პატარა კახით“	„გლახის ნაამბობით“	„ხევისბერი გოჩათი“

* გ. შალამბერიძე, მართლწერის ზოგიერთი საკითხი საშუალო სკოლის ქართული ენის კურსში“, ჟურნ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, № 11, 1954 წ. გვ. 47—48.

სიფყვათაშეთანხმება რიხსჳში

§ 39. მსაზღვრადის შეთანხმება საზღვრადთან რიხსჳში

ეზიან მრავლობითში მყოფი საზღვრულის წინ მსაზღვრელი მხოლოობით რიცხეში იხმარება:

თეთრი სახლი, თეთრი სახლები; შალალი მთა, შალალი მთები; დიდი მინდორი, დიდი მინდვრები; ბეჯითი მოსწავლე, ბეჯითი მოსწავლეები (და არა: თეთრები სახლები, ბეჯითები მოსწავლეები...) ასევე მხოლოობით რიცხეში იხმარება მსაზღვრელად გამოყენებული არსებითი სახელი ებ- იან მრავლობითში დასმულ საზღვრულთან, მაგალითად:

ამხანაგი ინეინრები	ექიმი ყიფიანები	პიონერი ბაქრაძეები
ამხანაგმა ინეინრებმა	ექიმმა ყიფიანებმა	პიონერმა ბაქრაძეებმა
ამხანაგ ინეინრებს	ექიმ ყიფიანებს	პიონერ ბაქრაძეებს
ამხანაგ ინეინრებად	ექიმ ყიფიანებად	პიონერ ბაქრაძეებად
ამხანაგ ინეინრების	ექიმ ყიფიანების	პიონერ ბაქრაძეების
ამხანაგ ინეინრებიო	ექიმ ყიფიანებიო	პიონერ ბაქრაძეებიო

მიმართვითს ფორმაში (წოდებითში) იქნება:

ამხანაგო ინეინრებო!
ექიმო ყიფიანებო!
პიონერო ბაქრაძეებო!

მაშასადამე, მსაზღვრელ-საზღვრულის ურთიერთობის დროს ეზიანი მრავლობითი რიცხვის გამოხატვა მხოლოდ საზღვრულ სახელს ეკისრება. მრავლობითი რიცხვის უქონლობის საკომპენსაციოდ გვხვდება მსაზღვრელის გაორკეცება, * მაგალითად:

წითელ-წითელი ყვავილები, ახალ-ახალი სახლები, ლამაზ-ლამაზი ზაფხულები, ცხელ-ცხელი ხაჭაპურები და ა. შ.

ქართულში სახელთა მრავლობითობის აღსანიშნავად, გარდა ებ სუფიქსისა, იხმარება აგრეთვე ნ და თ (ა) სუფიქსებიც.

* იხ. აკაკი შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები I, 1953 წ. გვ. 95.

ასეთ ფორმას ეწოდება წარ-თანინი მრავლობითი. წარ-თანინა-ნი მრავლობითი ახასიათებდა ძველ ქართულ ენას. იგი ახალ ქართულში იხმარება, როგორც არქაული ფორმა.

წარინი მრავლობითი გვაქვს მხოლოდ სახელობით ბრუნვაში და მიმართვითს (წოდებით) ფორმაში, მაგალითად:

კაცნი, ხალხნი, ქალაქნი, მთანი, წიგნნი
კაცნო! ხალხნო! ქალაქნო! მთანო! წიგნნო!

თანინი მრავლობითი კი გვაქვს სამ ბრუნვაში: მოთხრობითში, მიცემითსა და ნათესაობითში, მაგალითად:

მოთხ. კაცთა, ხალხთა, ქალაქთა, მთათა, წიგნთა
მიც. კაცთა, ხალხთა, ქალაქთა, მთათა, წიგნთა
ნათ. კაცთა, ხალხთა, ქალაქთა, მთათა, წიგნთა

ვითარებითსა და მოქმედებითში თანინი მრავლობითი იშვიათად გვხვდება.

მსაზღვრელი წარინ მრავლობითში მყოფ საზღვრულს ეთანხმება როგორც ბრუნვაში, ისე რიცხვშიც:

კარგნი მეგობარნი, დიდნი ქალაქნი, შვიდნი გურჯანელნი
კარგნო მეგობარნო! დიდნო ქალაქნო! შვიდნო გურჯანელნო!

მაგრამ მსაზღვრელი (გარდა რიცხვითი სახელისა) თანინ მრავლობითში მყოფ საზღვრულთან თანამედროვე ქართულში მრავლობითში არ იხმარება. ვამბობთ და ვწერთ:

კარგ მეგობართა	მაღალ მთათა
დიდ ქალაქთა	ახალ მიღწევათა
ბეჯით მოსწავლეთა	მშვენიერ სანახაობათა

(და არა: კარგი მეგობართა, კარგთა მეგობართა; მაღალი მთათა, მაღალთა მთათა...).

მაშასადამე, თანინ მრავლობითში მყოფი საზღვრულის წინ გამოყენებული მსაზღვრელი თანამედროვე ქართულში არ დაირთავს არც ბრუნვისა და არც რიცხვის ნიშანს, ძველ ქართულში კი აქაც გვქონდა შეთანხმება მრავლობითში:

ქალაქთა დიდთა ან დიდთა ქალაქთა; მთათა მაღალთა ან მაღალთა მთათა...

ამრიგად, წარ-თანინი მრავლობითის გამოყენებისას მსაზღვრელ - საზღვრულის ფორმები ბრუნვებში შემდეგი სახით წარმოგვიდგება:

სახ. წითელნი ყვავილნი	ბეჯითნი მოსწავლენი
მოთ. წითელ ყვავილთა	ბეჯით მოსწავლეთა
მიც. წითელ ყვავილთა	ბეჯით მოსწავლეთა
ნათ. წითელ ყვავილთა	ბეჯით მოსწავლეთა

მიმართვის დროს კი გვექნება: წითელნო ყვავილნო! ბეჯითნო მოსწავლენო!

მსაზღვრელად გამოყენებული ყოველი რიცხვითი სახელის, განუსაზღვრელობითი, განსაზღვრებითი ნაკვალსახელებისა (თითო-ეული, ყველა, ყოველი; რომელიმე, ზოგი, ზოგიერთი, სხვადასხვა) და გაურკვეველი რიცხვის აღმნიშვნელი სახელების (ბევრი, მრავალი, ცოტა, ურიცხვი, უამრავი) შემდეგ საზღვრული დაისმის მხოლოდობით რიცხვში, მაგალითად:

1. ერთი კაცი, ხუთი კაცი, ასი კაცი, ხუთასი კაცი, ათასი კაცი, სამი სტუდენტი, ოცდახუთი მოსწავლე, ოთხმოცი მუშა, ექვსასი წიგნი.

ორი სიტყვა წინ მიძღვება: „სამშობლო“ და „გამარჯება“ (ი. გრიშ. „ორი სიტყვა“).

ათასი კაცი და ქალი ტრიალებს ამ ქალაქში (ე. ნინ. „ქრისტინე“). ნახევარი საათის შემდეგ მთელმა ექვსასმა მოსახლემ გაიგო ახალი ამბავი... (აქ. ბელ. „ახალგაზრდები“).

ათიოდე ქართველმა მებრძოლმა ორმოცივე ფაშისტი ერთმანეთს დააკლა (კ. ლორთქ., ი. მოსაშ. „შურისმგებელი“). (და არა: ხუთი კაცები, ოცდახუთი მოსწავლეები, ათიოდე მუშები...).

რიცხვით სახელთან „ათეული“ საზღვრული მხოლოდობით რიცხვში უნდა დაისვას, მაგალითად, „განულო ათეულმა წელმა“, მაგრამ სიტყვასთან „განმავლობაში“ მას მრავლობითში ხმარობენ: „ამაზე ფიქრობდა ათეული წლების განმავლობაში“.

2) ყველა მოსწავლე, ყოველი ადამიანი, ბევრი საქმე, რამდენიმე მასწავლებელი, რომელიმე ამხანაგი, თითოეული საკითხი, ზოგი კაცი, ზოგიერთი მოქალაქე, სხვადასხვა წიგნი, რამდენი ფანქარი...

... ზამთრის სესიებზე ყველა ხაგანი ჩააბარა მხოლოდ 446 ახალგაზრდამ, ხოლო ბევრმა მეღალოსანმა სესიებზე მთელ რიგ საგნებში ნიშანი 3 და 2-იც კი მიიღო (გაზ. სახ. გან., 10/VI. 1953 წ.).

... იქ ბევრმა განდევნილმა მთის კაცმა შეაფარა თავი და გადაარჩა იმ დროს უსამართლო დევნისაგან (ალ. ყაზ. „ელგუჯა“).

ბალში რამდენიმე ქალი და მამაკაცი იჯდა ქადრის ჩრდილ ქვეშ (ს. კლდ. „დევის კუნძული“).

რამდენიმე ცხენოსანმა ფურგონს გაუსწრო (მისივე „პროვინციის მთვარე“).

სწორედ ამ ადგილას მაგის პატივსაცემად გუშინ უამრავი ხალხი შეყარა ლევანმა (ლ. ქიაჩ. „ტარიელ გოლუა“).

უნდა მოგახსენოთ, აქ ერთ ხანს მრავალი მეზღვაური გაჩნდა (ს. კლდ. „დაბრუნება“).

მრავალი ხალხი შედიოდ-გამოდრიოდა იმის სახლში...
(ა. ყაზ. „ციკო“).

ქორლუყოს გზაში აცდენის მიზეზი სხვადასხვა ბილიკზედ
წასვლა იყო (ა. ყაზ. „ციკია“).

სხვადასხვა ხიფათს ვერ გადაურჩნენ (ი. გოგ. „შელა და
მისი სახლობა“).

ყველანი მხიარულად არიან, მხოლოდ ზოგი მამალი შეტად
დაღონებულთა (ი. გოგ. „მერცხალი“).

... არასწორადაა გამოყვანილი ზოგი წმოსწავლის წლიური
ნიშნები (გაზ. სახ. გან., 10/VI, 1953 წ.).

... ზოგიერთ რაიონში სერიოზული ნაკლოვანებები გამოვლინ-
და მოსავლის ასაღები აგრეგატებისა და სოფლის მექანიზატორ-
თა მუშაობის დარგში (გაზ. კომ., 21/VII, 1953 წ.).

აქეთ ზოგიერთმა მოკეთემაც ურჩია... (ე. ნინოშ. „ჩვენი
ქვეყნის რაინდი“).

... მკაცრად, მაგრამ სამართლიანად შეათასონ თითოეული
მოსწავლის ცოდნა (გაზ. სახ. გან., 10/VI, 1953 წ.).

... ყოველმხრივ შეუწყონ ხელი თვითეულ აგრეგატს, თვითეულ
კომბაინერს გამომუშავეების ყოველდღიური ნორმების მთლიანად
და გადაქარბებით შესრულებაში (გაზ. კომ., 21/VII, 1953 წ.).

რამდენი ფანქარი იყიდე?

და არა: ასე მეგონა—დაუშაელება-მეთქი ამ საცოდაეს ორივე
მკლავებზე-მეთქი (ნ. ლომ. „სამფება ამირანი“).

აგრევე იქცევიან ყველა სხვა ფრინველებიც (ი. გოგ. „ფრინ-
ველების გონება“).

...ბევრი გასართობი ამბები მოგველის! (დ. კლდ. „სამანიშ-
ვილის დედინაცვალი“).

აი, ბ. მკითხველო, რამდენიმე ცნობები ჩვენი რომანის გმირის
გიორგის ვინაობაზე (ე. ნინ. „ჯანყი გურიაში“).

რამდენი რამეები მიაშრო ვასომ ნახული და გაგონილი
(ე. ფშავ., „პატარა მწყემსის ფიქრები“).

ეს მრავალი წყაროები სულ სამხრეთისაკენ მიდიოდნენ...
(ი. გოგ. „თევზაობა“).

ამდენი ორმოები არასოდეს არცერთ გზაზე არ მინახავს
(ა. ბელ. „მოგზაურობა სვანეთში“).

... ახლანდელ დროში ქალებს სკოლაშიაც კი ზრდიან ზოგი-
ერთი შეძლებული მშობლებით (ე. ნინ. „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

მწყემსთა შორის მრავალი მოხვედრები იყენენ... (ა. ყაზ. „ხევის-
ბერი გოჩა“).

ვაჰმე, ვაჰმე, ჩემო პაპავ, ჩამდენი წულულები გქონია?
(ვ. ფშავ. „შალვას ნანახი ხატი“).

ასევე საქიროა მხოლოდობით რიცხვში დავსვით საზღვრული სიტყვებთან: უამრავი, ყოველგვარი, მრავალგვარი, სხვადასხვაგვარი, ყოველნაირი, მრავალნაირი, სხვადასხვანაირი:

უამრავი	}	მაგალითი, მასალა, ცნობა, საკითხი, წიგნი, ფანქარი... ფრინველი, მწერი, ნადირი, ცხოველი...
ყოველგვარი		
მრავალგვარი		
სხვადასხვაგვარი		
ყოველნაირი		
მრავალნაირი		
სხვადასხვანაირი		

თუ მსაზღვრელად გამოყენებულ ნაცვალსახელს — „სხვადასხვა“ მოსდევს „შორის“ თანდებულობის საზღვრული, მაშინ ეს უკანასკნელი მრავლობით რიცხვში იხმარება, მაგალითად:

სხვადასხვა საკითხებს შორის, სხვადასხვა წიგნებს შორის...

თუ საზღვრული ნარიანი ან თანიანი მრავლობითის ფორმითაა მოცემული, მსაზღვრელად გამოყენებული რიცხვითი სახელიც იმავე ფორმით უნდა ვიხმაროთ, მაგალითად:

ორნი კაცი, შვიდნი გურჯაანელნი, სამინჯვეგობარნი...

ცხრათა ძმათა, ასთა მებრძოლთა...

და არა: ორი კაცი, ცხრა ძმანი; ხუთ ამხანაგთა, ას კაცთა...

საზღვრულთან მსაზღვრელად ხშირად გვხვდება სიტყვები: „ცალკე“, „ცალკეული“. მათ მიერ განსაზღვრული სახელები ორივე რიცხვში იხმარება. მათი რიცხვის ფორმა წინადადებაში გამოხატულ აზრზე დამოკიდებული, მაგალითად:

1. მხოლოდობით რიცხვშია:

... დიდაქტიკის პრინციპების განხილვა ცალკე ხაკითხად აღარ დარჩა საქირო (გაზ. სახ. გან., 11/XI, 1953 წ., გვ. 3).

... ზოგჯერ უპირთ ცალკეული სიტყვისთვის ქართული შესატყვისის მოძებნა (გაზ. სახ. გან., 9/VI, 1954 წ., გვ. 2).

მთელი რიგი სკოლის ხელმძღვანელები წლის განმავლობაში სათანადოდ არ სწავლობენ ცალკეული მოსწავლეს მომზადებას (გაზ. სახ. გან., 28/VII, 1954 წ. გვ. 1).

2. მრავლობით რიცხვშია:

პედაგოგიკის მთელი კურსი პროსპექტში წარმოდგენილ იქნა ცალკე თავების მიხედვით (გაზ. სახ. გან., 11/XI, 1953 წ., გვ. 3).

ამასთან ისინი ცალკეული სიტუაციების დაუხვეწავი გამოთქმითაც სკოდავენ (გაზ. სახ. გან., 9/VI, 1954 წ., გვ. 2).
ცალკეულმა სპორტსმენებმა თვალსაჩინო წარმატებებს მიაღწიეს (გაზ. კომ., 19/VII, 1953 წ., გვ. 1).

§ 40. შემასმენლის შემთხვევა ქვემდებარესთან რიხხვში

საკითხის გარკვევისათვის

ძველ ქართულში შემასმენლისა და ქვემდებარის რიცხვში შეთანხმების საკითხი გარკვეული იყო: ნარ-თანთან მრავლობითში დასმული ქვემდებარე ყოველთვის ითანხმებდა შემასმენელს. ებ-ნიშნის მრავლობითი ძველად იშვიათად გვხვდებოდა, მაგრამ, სადაც კი იხმარებოდა, ამ ნიშნის მქონე სახელი შემასმენელს მრავლობით რიცხვში არ ითანხმებდა.

არნ. ჩიქობავა წერს: „სახელობითი ბრუნვა ძველ ქართულში, როგორც ცნობილია, იწარმოებოდა -ნ- და -ებ- სუფიქსებით, მათგან პირველი (-ნ-) ზმნას ითანხმებდა რიცხვში ყოველთვის იმისდა მიუხედავად, რეალურ სუბიექტს უდრიდა ეს სახელობითი თუ რეალურ ობიექტს:

ძმაჲ იგი ვალს—ძმანი იგი ვლენან...

... მას ვენაჭი დაუნერგავს—მას ვენაჭნი დაუნერგვიან...

მესამე პირის შესახებ თქმული სავსებით ეხება პირველსა და მეორე პირსაც.

-ებ-იანი სახელობითი ძველ ქართულში იშვიათად გვხვდებოდა და ზმნას რიცხვში არ ითანხმებდა იმისდა მიუხედავად, იქნებოდა იგი რეალური სუბიექტი თუ რეალური ობიექტი:

აღფრინდა სირი—... და რ~ლ იგი სირები აღფრინდა...

დაისწავლა მან წიგნი—დაისწავლა მან წიგნები...

-ებ-იანი სახელობითი, ამრიგად, მრავლობითის უფლებით არ სარგებლობდა.*

ნარ-თანთან მრავლობითში დასმული ქვემდებარე შემასმენელს ითანხმებს ახალ ქართულშიც, მაგრამ არა ყოველთვის, როგორც ეს ძველ ქართულში იყო.

თანამედროვე ქართულში ნ და თ არაქულ ფორმებად ითვლება. ისინი შეცვლილია ებ ნიშნით, რომელიც უკვე სავსებით გაბატონებულია, მაგრამ ამ ფორმით წარმოდგენილ ქვემდებარეს

* არნ. ჩიქობავა, მარტივი წინადადების ევოლუციის ძირითადი ტენდენციები ქართულში, I, საქართ. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. II, № 1—2, 1941 წ. გვ. 198.

შემასმენელი ყოველთვის არ ეთანხმება: ზოგჯერ ქვემდებარე და შემასმენელი—ორივე მრავლობითშია, ზოგჯერ კი ქვემდებარე მრავლობითშია, შემასმენელი კი მხოლოდობითში.

ქართული ენის სასკოლო გრამატიკაში ქვემდებარისა და შემასმენლის შეთანხმების შესახებ აკ. შანიძეს აღნიშნული აქვს მხოლოდ რამდენიმე შემთხვევა:

1. კრებითი სახელი ქვემდებარედ და მისი შემასმენელი,

2. ადამიანის აღმნიშვნელი სახელი ქვემდებარედ მრავლობით რიცხვში და მისი შემასმენელი, 3. სულიერი საგნის სახელი ქვემდებარედ მრავლობითში და მისი შემასმენელი, 4. უსულო საგნის სახელი ქვემდებარედ მრ. რიცხვში და მისი შემასმენელი, 5. შემასმენლის რიცხვი ქვემდებარესთან, რომელსაც განსაზღვრებად ახლავს რიცხვითი სახელი, 6. შემასმენლის შეწყობა ერთნაირ ქვემდებარესთან შერწყმულ წინადადებაში. ავტორი წერს: „შეთანხმება რიცხვში უმეტესად (ხაზი ჩვენია, ნ. ბ.) მაშინ ხდება, როცა ზმნა მოქმედებითი ან საშუალი გვარისაა, ან კიდევ როცა უსულო არსება გაპიროვნებულია და მას სულიერით (ცოცხალივით) მოქმედება მიეწერება“.

„თუ წინადადება შერწყმულია შემასმენლის მიხედვით, ხშირად (ხაზი ჩვენია, ნ. ბ.) პირველი შემასმენელი მხოლოდობითშია, მომდევნო შემასმენელი კი—მრავლობითში: „ერთ დღეს კალოზე შეყრილიყო რამდენიმე მთიელი და რაღაცას ლაპარაკობდნენ“.

„შერწყმული წინადადების ორი ან მეტი ქვემდებარე ისე შეიწყობს შემასმენელს, როგორც ერთი ქვემდებარე, რომელიც დგას მრავლობით რიცხვში. ამიტომ აქ შემასმენელი გვხვდება როგორც მრავლობით რიცხვში, ისე მხოლოდობითში: მრავლობითშია თითქმის (ხაზი ჩვენია ნ. ბ.) ყოველთვის, როცა ქვემდებარეებად ადამიანთა სახელებია... შემასმენელი მხოლოდობითშია უმეტესად (ხაზი ჩვენია, ნ. ბ.), როცა ქვემდებარეებად უსულო საგნების სახელებია, მაგრამ აქაც ხშირია (ხაზი ჩვენია, ნ. ბ.) მრავლობითის ხმარება“.*

როგორც ამ ამონაწერიდან ჩანს, სიტყვებით: უმეტესად, ხშირად თითქმის—აღნიშნულია დღევანდელ სალიტერატურო

* ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. II, სინტაქსი, VII—VIII კლასის სახელმძღვანელო, 1955 წ., გვ. 59—62.

ქართულში არსებული ვითარება. მაგრამ ჯერჯერობით არ გვაქვს დადგენილი წესები, რომელნიც ზუსტად მიგვითითებენ იმაზე, თუ რა შემთხვევაში როგორ უნდა შეეწყოს ქვემდებარეს შემასმენელი.

ამ საკითხის მოგვარებას მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს ქართული მართლწერისა და მართლმეტყველებისათვის, ჩვენი მდიდარი სალიტერატურო ენის მაღალი კულტურისათვის.

§ 41. შემასმენლის შეთანხმება ქვემდებარესთან სხპარესხპა მნაჩის ნანაჩომებებში

შემასმენლისა და ქვემდებარის რიცხვში შეთანხმების მხრივ ასეთი მდგომარეობა გვაქვს: იშვიათად მოინახება მე-19 საუკუნის ან თანამედროვე ორი მწერალი, რომლებიც ერთნაირი წესით ათანხმებდნენ შემასმენელს ქვემდებარესთან. შეიძლება უფრო მეტიც ითქვას—ზშირად ერთი და იგივე მწერალიც არ იცავს შეთანხმების გარკვეულ წესებს არა თუ სხვადასხვა, არამედ ერთ და იმავე თხზულებაშიაც კი, მაგალითად:

1. დაგვიშრა წყლები... (რ. ერ. „გოლვა“-
წყაროები შრებიან (ნ. ლომ. „ბედი უბედურთა“).
2. ასე მიდიოდა ნუნუს დღეები (ა. ყაზ „მამის მკვლელი“).
ასე მიდიოდა დღეები და კვირები (მისივე „ელგუჯა“).
ძნაო, რა ტკბილად, რა უდარდელად ჩემი დღეები იქ მიდიოდ-
ნენ (ი. ჭავ. „კაკო ყაჩაღი“).
გადიოდნენ დღეები და კვირები (ს. კლდ. „ეუფუნა, მინდვ-
რის ყვაილი“).
3. ამ სახნავ ადგილებზე კუთხეებში მოჩანს ჯგუფ-ჯგუფად
ამართული კოშკები (აქ. ბელ. „მოგზაურობა სვანეთში“).
შორს ჩანან დათოვლილი, თეთრად მბზინავი მთათუშეთის
მთები (ა. ადამ. „მშომელი კაცის გაზაფხული“).²
4. ფიქრებმა გაიტაცეს (ლ. ქიაჩ. „სისხლი“).
არჩილი ფიქრებმა გაიტაცა... (აქ. ბელ. „სპარტაკელი“).
5. ამ სიტყვებმა გააცეცხლეს ელგუჯა (ა. ყაზ. „ელგუჯა“).
იმის სიტყვებმა ძლიერ ჩამაფიქრეს (ი. ჭავ. „გლახის ნამ-
ბობი“).
... ამ სიტყვებმა მთლად და უცებ გადაუყარა გულიდან ავადმ-
ყოფს ბავშვს საშინელი ჯავრი... (ი. გოგ. „ხატის მიზეზი“).
აქ ბახვას გრძნობიერმა სიტყვებმა მთელი ხალხი აატირა
(გ. წერ. „პირველი ნაბიჯი“).
6. ზედ ავტომობილები დადიან (აქ. ბელ. „ციალა“).
ავტომობილები კვლავ მოვა... (ს. კლდ. „ფერფლი“).

7. წუხდა ხალხი და ერთიმეორეს ჰკითხავდა თედეს ამბავს
(ვ. ფშავ. „წისქვილი“).

იმ ადგილას, სადაც ისინი იდგნენ, ხალხი ერთბაშად შეუ-
გუფდა და ბურთსავით შეიკრა (ა. ყაზ. „ელგუჯა“).

ხალხს კიდევ ვერ გამოერკვიათ, თუ რა მომავალი მოელოდა
ახალ შემთხვევათა გამო... (იქვე).

ხალხი მიცვივდნენ (ი. ქავ. „ოთარაანთ ქერივი“).

მ. დაფრენის შემდეგ დედ-მამა ჯერ კარგად ფრენას ასწავლის,
მერე ნადირობას (ი. გოგ. „არწივი“).

ერთ ოთახში მწოლარე დედა-შვილი სხედასხვა ფიქრს მიხ-
ცემოდა (ა. ადამ. „ნეტავ შენს დედას“).

მამა-შვილმა ჯარისკაცებივით წინ ერთად შეთანხმებულად
გადადგეს. ნაბიჯი (ლ. ქიარ. „გვალი ბიგვა“).

დედალ-მამალი მაშინვე შეუდგნენ ბუდის წმენდას და განახ-
ლებას (ი. გოგ. „შოშია“).

9. ყველა ლექსოს აქებდა, ყველა მას შეჰხაროდა (ი. გოგ.
„ცოფიანი ძაღლი“).

ფოთში ივანე რუსის ესიას ყველა იცნობდა (გ. წერ. „პირ-
ველი ნაბიჯი“).

ყველამ ერთი სიზმარი ნახეს (ვ. ფშავ. „მთიელის უბედურე-
ბა“).

ყველას ერთად მიეშვირათ კისერი (ნ. ლომ. „ბედი უბე-
დურთა“).

10. —რა?—იკითხა ორივემ (აკ. ბელ. „მასწავლებელი“).

ორივემ უარი სთქვა თანაგრძნობაზე... (კ. ლორთქ. „დევის კუნ-
ძული“).

ორივემ დაუწყეს ყურძენს კრეფა (ი. ევლ. „მეზურე“).

ორივემ იცინან წერა-კითხვა (ვ. ფშავ. „სურათები“) და სხვა.

როგორც აღენიშნეთ, ხშირად ერთ და იმავე მწერალსაც არა
აქვს ყოველთვის დაკული ქვემდებარისა და შემასშენლის მრავ-
ლობითში შეთანხმების ერთგვარი წესი.

მაგალითად:

ი. კავკავაძე—ორივე დაჩუმდნენ (კაც. ადამ.).

ორივეს ტანზედ სალდათის მაულის „კურტკები“
იცვიათ (სარჩ.).

წამხდარა ყველა, ის ღონე და ის ძლიერება...
(აჩრდ.).

ვისაც ენა აქვს, შენ ყველა გაქვბს (კაკ. ყარ.).

ყველა ასე კარგნი იყვნენ (მეფ. დიმ. თაედ.).

ყველამ, დიღმა და პატარამ, თაყვანი სცეს ბატონს
ყმურად (იქვე).

ეჰ, შენ რაც უნდა სთქვა, მკითხველო, და ამ ცოლ-ქმარს კი
ეგონა. რომ თუ მუცელი მაძლარი აქვთ, ამგვარ ყმების მოხმარე-
ბის ცოდნისაგან აქვთ (კაც. ადამ.).

ცოლ-ქმარი მოუთმენლად ელოდნენ მკითხველს (იქვე).

მაშინ უეცრად ხევის ყურედამ ორი ყმაწვილი გამოვიდა
გზაზე (სარჩ.).

მარტო ორიოდე ბიჭი კალთებაწეულნი იდგნენ გუბის პირას
(იქვე).

აგერ ორ-ხამს კაცს რაღაც უგრძნიათ... (აჩრდ.).

მაგრამ საკუთრად არცა არაგვმა, არც თერგმა, არც ტყემ და
არცა მთამა არ მიიზიდა მოხუცის თვალი (აჩრდ.).

არც უღონობამ, არც სიგამხდრემა, არც სიბერემა, არც
თეთრმა წვერმა, არც კაცის და არც ღეთის სამართალმა არ
მიპატივეს ბებერი მამა (კაკ. ყაჩ.).

აკ. წერეთელი—ყველამ სული გაიკმინდა (ბაშ. აჩ.).

ყველამ ხმა ჩაიწყვიტეს და შეუდგნენ გულმოდგინედ ქამას
(ჩემი თავ.).

საუკუნეების განმავლობაში დიდი და პატარა, ყველა იმას
ეწაფებოდა... (იქვე).

დიდი და პატარა, ბატონ-ყმიანა, ყველა ერთად ეზოს-ხეს
გარს ეხვეოდნენ (იქვე).

სამივე ზეზე წამოდგა გაკვირებული (ბაშ. აჩ.).

სამივე დაღუმდნენ (იქვე) და სხვა.

ხშირია ისეთი შემთხვევაც, როდესაც მწერალს ერთ და
იმეფე წინადადებაში ერთ ქვემდებარესთან გამოყენებული
რამდენიმე შეგნასმენელი სხვადასხვა რიცხვში აქვს დასმული,
მაგალითად:

ჩამოვიდა უფროსი ხალხი, გამართეს მოციქულობა, დაუწყეს
ხალხს მშვიდება... (ა. ყაზ. „ციკო“).

დედ-მამას კი ესენი ძალიან ლამაზებად მიაჩნიათ, მათ დაბა-
დებას შეჰხარის და მათს კვებაში ატარებხ მთელს დღეებსა
(ი. გოგ. „მერცხალი“).

სამივე მამაკაცი კარვისკენ ზურგშემოქცეული ლოდზე ჩამო-
ჯდარიყო, ლოდის წინ დაგდებულ კუნძზე სარკე აეყუდებიათ და
წვერს იპარსავდნენ (ს. კლდ. „კარაფი. ხეამლ. ძირში“).

რამდენიმე მთიელი გაიქცა იქვე წყაროსთან და მათარებით
მოარბენინეს წყალი (ა. ყაზ. „ელგუჯა“).

როგორც ამ მაგალითებიდან ჩანს, ახალ ქართულში ქვემდებარისა და შემასმენლის შეთანხმება მრავლობით რიცხვში მოუგვარებელია. ეს მდგომარეობა დიდად აბრკოლებს მოსწავლე ახალგაზრდობაში მართლწერისა და მართლმეტყველების ჩვევათა გამომუშავებას.

1951 წლის 20 ივნისს გაზეთ „სახალხო განათლებაში“ გამოქვეყნდა ა. კიზირიას წერილი—„ქვემდებარე და დამატება ახალ ქართულში“, რომელიც უფრო ვრცელი სახით დაიბეჭდა 1953 წელს გამოცემულ V კრებულში—„ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების საკითხები სკოლაში“. დასახელებულ შრომაში სხვა საკითხებთან ერთად განხილულია ქვემდებარისა და შემასმენლის რიცხვში შეთანხმების საკითხიც. ავტორი აღნიშნავს, რომ ქვემდებარისა და შემასმენლის რიცხვში შეთანხმების განსხვავება ძველსა და ახალ ქართულს შორის, რომ ძველ ქართულში—**წ** და **თ**-ა სუფიქსებიანი ქვემდებარე ყოველთვის ითანხმებდა შემასმენელს რიცხვში. ასევე ითანხმებდა შემასმენელს სახელობითში დასმული დამატებაც, რომელსაც მრავლობით რიცხვში-**ნ** ნიშანი ჰქონდა. მაგრამ მრავლობითში დასმული -**ებ** ნიშნიანი ქვემდებარე და დამატება შემასმენელს რიცხვში ვერ ითანხმებდა.

ახალ ქართულში მდგომარეობა შეიცვალა: შემასმენელი იმ შემთხვევაში შეეთანხმება მრავლობით რიცხვში ქვემდებარეს, თუ ქვემდებარედ ცოცხალი საგნის სახელია, ან არაცოცხალი საგნის სახელია, მაგრამ აქტიურია, გაპირიერებულია. *

შემდეგ ჩამოთვლის შეთანხმების შემთხვევებს:

„ა) მრავლობითში დასმული ნარ-თანხიანი ქვემდებარე შემასმენელს ითანხმებს რიცხვში: (წარმოდგენილია როგორც გარდაუვალი, ისე გარდამავალი ზნა).

ქვემდებარედ ცოცხალი საგნის სახელია:

შეჭყარბიან ბუდეც ფრინველნი (ილია)...

ქვემდებარედ არაცოცხალი საგნის სახელია:

არბიან აღამიანის ცხოვრებაში იმისთანა წუთნი ზარტობისა, როცა ბუნებას შენ თითქოს შენსას აგებინებ (ილია)...

ბ) შემთხვევითია შეთანხმების დარღვევა ამ მაგალითში:

ყველანი უცინოდა (ა. ყაზბ.).

გ) მრავლობითში დასმული **ებ**-ნიშნიანი ქვემდებარე შემასმენელს ითანხმებს რიცხვში:

ქვემდებარედ ცოცხალი საგნის სახელია:

დედაკაცები თერთად მოედგნენ ქუჩასა (ილია)...

* ა. კიზირია, ქვემდებარე და დამატება ახალ ქართულში, „ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების საკითხები სკოლაში“, კრებული V, 1953 წ. გვ. 23.

დ) იშვიათად ეხედებით შეთანხმების დარღვევას მაშინ, როდესაც ქვემდებარედ ცოცხალი საგნის სახელია:

ყოველ ადგილას ზღაოდა საკლავები (ა. ყაზბ.).

ქვემდებარედ არაცოცხალი საგნის სახელია:

კბილებმა კრაქუნნი დამიწყეს (ილია)...

ე) ებ-ნიშნიანი ქვემდებარე შემასმენელს ვერ ითანხმებს რიცხვში:

ქვემდებარედ არაცოცხალი საგნის სახელია და აგრეთვე არა-აქტიური:

სოფლის სათავეში ორღობეებო იწყებოდა (ილია)*... *

შემდეგ ავტორი მიგვითითებს იმაზე, რომ არის შემთხვევები, როდესაც ერთნაირი მონაცემები სხვადასხვაგვარ სურათს იძლევა, მაგალითად: ამ სიტყვებმა მაგდანას თაუზარი დახცა (შ. არაგვის-პირელი); შაქროს სიტყვებმა მაგდანა გამოაფხიზლა (შ. არაგვის-პირელი); აშკარად ამტკიცებდა თხელი ტუჩები გარძნობას (ა. ყაზბეგი) და სხვ. აქ ყველგან ქვემდებარედ არაცოცხალი საგნის სახელია, მაგრამ აქტიურია, რადგან შემასმენლებად გამოყენებულია მოქმედებითი გვარის გარდამავალი ზმნები. მიუხედავად ამისა, შეთანხმება მრავლობით რიცხვში არა ჩანს. ისეთ შემთხვევაში კი, როგორცაა: „ამ სიტყვებმა... მალამო მოსცხეს მის ფიცხელ გულს“ (გ. წიუთელი); „იმისი სიტყვები გაქირვებაში გულს მოგვფხანენ“ (ილია); „ტუჩები თითქოს დალაპარაკებანს აპირებდნენ“ (ა. ყაზბეგი)—ყოველგან შეთანხმებაა მრავლობით რიცხვში“.*

ამის შემდეგ მოცემულია შემასმენლის შეთანხმება მიცემითში დასმულ რეალურ სუბიექტთან, რომლითაც მთავრდება ქვემდებარისა და შემასმენლის რიცხვში შეთანხმების განხილვა.

ზემოთ დასახელებული შემთხვევების გარდა, ახალ ქართულში ქვემდებარისა და შემასმენლის შეთანხმების საკითხთან დაკავშირებით შეინიშნება ბევრი სხვა შემთხვევა, რომელთა ცოდნას გარკვეული მნიშვნელობა აქვს მართლწერისათვის. უნდა გვახსოვდეს, რომ შემასმენლის რიცხვში ცვლა დამოკიდებული არის ქვემდებარეზე. ქვემდებარე შემთანხმებელი წევრია, შემასმენელი კი—შეთანხმებული. თანამედროვე ქართულ ენაში ჩამოყალიბებული ნორმების მიხედვით, მათი მართებულად შეთანხმება შეიძლება მოკლედ წარმოვიდგინოთ შემდეგი სახით: როდესაც ქვემდებარე მხოლოდობით რიცხვშია, შემასმენელიც მხოლოდობითში დაისმის, მაგრამ, როდესაც ქვემდებარე მრავლობით რიცხვშია, მასთან შემასმენელი ყოველთვის მრავლობითში არ იხმარება. შემასმენლის

* იქვე—გვ. 24.

** იქვე—გვ. 25.

შეთანხმება ქვემდებარესთან უმთავრესად დამოკიდებულება იმაზე, თუ როგორ საგანს აღნიშნავს მრავლობითში დასმული ქვემდებარე: სულიერს თუ უსულოს; თუ უსულოს, აქტიურს თუ პასიურს. ეს გაგება არის საფუძველი, რაზედაც აგებულია ქართულში ქვემდებარისა და შემასმენლის შეთანხმების თითქმის ყველა შემთხვევა.

სპეციალურ ლიტერატურაში ავტორებს განხილული აქვთ მხოლოდ შემასმენლის შეთანხმება ქვემდებარესთან მრავლობით რიცხვში, მაგრამ მართლწერისათვის მასზე არანაკლები მნიშვნელობა აქვს აღნიშნული წევრების მხოლოდობით. რიცხვში შეთანხმების საკითხებს.

§ 42. შემასმენლის შეთანხმება ქვემდებარესთან მხოლოდობით ჩიხვში

შემასმენელი არ იხმარება მრავლობით რიცხვში

1. თუ ქვემდებარე მხოლოდობით რიცხვშია, მაგალითად:

დავითი ასწავლის, ექიმი მოვიდა, ცხენი დგას, ხარი ძოვს, მტრადი ლულუნებს, მამალი ყოვის, პეპელა ფრენს, ფუტკარი ბზუის...

დიღხანს და დიდხანს იმ ნათელ საგანს მე შევეყურებდი სულგანაბული (აქ. წერ. „სიმღერა“).

ის შენ აცხოვრე, მან შენ გაცხოვროს! (ი. ქავ. „გუთნის დედა“).

ვანოს მამა დილით აღრე ურმით ქალაქს მიდიოდა (ი. გოგ. „ვანო და ქალაქი“).

აიენის თავში ტახტზე იჯდა ფეხმორთხმით დარბაისელი მოხუცი... (აქ. წერ. „ბაში აჩუკი“).

2. თუ ქვემდებარე მრავლობით რიცხვშია და აღნიშნავს უსულო საგანს, მაგალითად:

მთა ჩანს — მთები ჩანს
საკითხები ირჩევა
სკამები დგას
ვარდები გაიშალა
მდინარეები აღიდა
ლექსები დაიბეჭდა
ქარხნები მუშაობს

ამოცანები ამოიხსნა
ხმები მოისმა
სახლები აშენდა
ბალები აყვავდა
წიგნები გამოიცა
მინდვრები ამწვანდა
ურმებო მოდის

მხოლოდ ექსკურსიის მძღოლის სიტყვები ისმოდა (ვ. თორდ. „მატროსები“).

ბოსტნეულის ფერად-ფერადი ზვინები თითქმის აფთიაქამდე უწევდა (კ. ლორთ. „კოლხეთის ცისკარი“).

ამ სახლის გარშემო, აქა-იქ, მოჩანდა ხეები... (ა. ყაზ, "შამის მკვლელები").

მხოლოდ იმ დღეს შეესხა ფრთები ბაზუკას ბედნიერებას (გ. წერ. „პირველი ნაბიჯი“).

სალომეს იმათ დანახვაზე დარდები აეშალა (იქვე).

მინდვრები ჯერ ისევ მარცვლებით სავსეა, ხეები მწვანეა, ყვავილები ჰყვავის (ი. გოგ. „ფრინველების გონება“).

ღამეები ჯერ კიდევ ცივი არ არის (იქვე).

დღეები გადიოდა ოცნებაში... (ა. ყაზ. „მოძღვარი“).

ამ სახნავ ადგილებზე კუთხეებში მოჩანს ჯგუფ-ჯგუფად ამართული კოშკები (აქ. ბელ. „მოგზაურობა სვანეთში“).

თითო-თითოდ აინთო ცაზე ვარსკვლავები (მისივე „ზღვასთან“).

ამწვანდა ქალის პირები (ვ. ფშავ. „პირველი განათხული“).

გალავნის კარები უწყვეტლევ იღებოდა (ა. ყაზ. „ელგუჯა“).

დადგება მარტი და თბილი ქვეყნების მინდვრები ცარიელდება (ი. გოგ. „ფრინველების გონება“).

სწორედ ამ დროს იგრიალა თოფებმა (ს. მგალობ. „ჯორ-ზაქარა“).

ელეონორას ლოყები აენტო, თვლები დაუბრწყინდა და ტუჩებმა ცახცახი დაუწყო (ა. ყაზ. „ელეონორა“).

და არა:

ხეხილის. კენწეროებიღა მოსჩანდნენ გზიდან (კ. ლორთ. „კოლხეთის ცისკარი“).

შორს ჩანან დათოვლილი, თეთრად მზვინაფი მთა თუშეთის მთები (ალ. ადამ. „მშრომელი კაცის გაზაფხული“).

გავიღწენ წლები, წყალში ასურებული ყანები ლპებიან (იქვე).

...წყაროები შრებიან (ნ. ლომ. „ბედი უბედურთა“).

აგურები შიგა-და-შიგ ამოცვივნულან (ი. ქავ. „კაცია ადამიანი?!“).

შუაგულ ეზოში დიდი ქადრები იდგნენ (კ. ლორ. „კოლხეთის ცისკარი“).

არიან იმისთანა წამებში, როდესაც კაცს აღარ შეუძლია იფარისელოს (აქ. წერ. „სამგვარი სიყვარული“).

3. თუ ქვემდებარე რამდენიმეა და აღნიშნავს უსულო საგანს, მაგალითად:

ათასწორად ჰყვავის ბალი და ზვრები (ი. ჰეი, „გაზაფხული“).

ხავსსა და სუროს დაუფარავს მისი ეამგადასული კედლები (კ. ლორთქიფანიძე, „კოლხეთის ცისკარი“).

შორს მოჩანს შეფერადებული ღრუბლები და მწვანით შემოსილი მთები (აქ ბელ., „ახალგაზრდები“).

ამწვანდა მთები, ტყე და მინდვრები (ი. ჰეი, „გაზაფხული“).

აქ სულ სხვა მიზეზები და საფუძველი იყო (აქ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

აღარ სჩანს მთები, ხეები (გ. ფშაველა, „მთაში“).

ასე მიდიოდა დღეები და კვირეები... (ალ. ყაზ., „ელგუჯა“).

და არა:

ყოველ შემთხვევაში, ეს სახლები და კოშკები ერთი და იგივე ხნოვანების უნდა იყვნენ... (აქ. ბელ., „მოგზაურობა სვანეთში“) და სხვა.

შენიშვნა: უსულო საგნის (მისი აქტიურად წარმოდგენის დროს) აღმნიშვნელ ქვემდებარესთან შემასპენელის შეწყობა მრავლობით რიცხვში უკვე საკმაოდ გავრცელებულია. განსაკუთრებით ეს შეინიშნება მოქმედებითი გვარის (გარდაამავალი) და აქტიური საშუალო გვარის ზმნების გამოყენების დროს. ჩანს, რომ შეთანხმების ეს სახე მტკიცედ გვიდრდება თანამედროვე ქართულში, მაგალითად, საქმიან მეტყველებაში ძალიან ხშირად იხმარება შეთანხმების შემდეგი სახე:

გამოცდების მიმდინარეობის შესახებ რედაქციაში შემოსული მასალები მოწმობენ... (გაზ. საბ. გან., 27/V, 1953 წ.).

...ეს გადაცემები საკმაოდ ვერ ასახავენ მშრომელთა სისხლსავე ცხოვრებას... (გაზ. კომ., 7/V, 1953 წ.) და სხვა.

ასეთი შეთანხმება შეინიშნება ვნებითი გვარის ზმნებთანაც, მაგალითად:

წინადადების წევრები ერთმანეთს გარკვეული წესით უკავშირდებიან (ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნ. II, 1952 წ. გვ. 4).

როგორც რესპუბლიკური, ისე ადგილობრივი რადიოგადაცემები მაღალი იდეური დონით უნდა გამოირჩეოდნენ... (გაზ. კომ., 7/V, 1953 წ.) და სხვა.

უსულო, პასიური საგნის აღმნიშვნელ ქვემდებარესთან შემასპენელის მრავლობითში შეუთანხმებლობა ქართული ენის სპეციფიკაა და იგი მტკიცეა იმ შემთხვევაში, როცა შემასპენელი გამო-

ხატულია როგორც სტატიკური, ისე დინამიკური ენებითი და პასიური საშუალებების გარეშე:

1) ხალიჩები აფენია, სურათები ჰკიდია, ლექსები წერია, სახლები ხატია, მიცვალებულები მარხია...

2) გაზეთები იბეჭდება, მცენარეები იზრდება, ყვავილები იფურჩქნება, მდინარეები იყინება...

პროდუქტები ცივდება, ქალაქები შენდება, ამბები ვრცელდება, მარცვლები მწიფდება...

ყვავილები ქნება, ქაობები შრება, ტოტები ხმება, სანთლები ქრება...

სხივები იფინება, ღრუბლები ეფარება, სურათები ეხატება, ფრჩხილები ეზრდება...

3) ხეები დგას. მთები ჩანს, ბალები ყვავის, რვეულები ძეგს... ასევე უგვარო ზმნასთან არის: წიგნები არის.

მაგრამ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მრავლობითში დასმულ ქვემდებარესთან შემასმენლის მხოლოდობით რიცხვში შეწყობა არ არის მტკიცე იმ შემთხვევაში, როცა ქვემდებარით გამოხატული უსულო საგანი აქტიურად არის წარმოდგენილი. ასეთ ქვემდებარესთან შემასმენელი მრავლობითში დაისმის, უმთავრესად რსეთი შემასმენელი, რომელიც გამოხატულია მოქმედებითი ან აქტიური საშუალებების გარეშე.

4. თუ ქვემდებარე მხოლოდობითში დასმული კრებითი არსებითი სახელია, მაგალითად:

ხალხი ზეიმობს, სტუდენტობა სწავლობს, გუნდი მღერის, ნახირი მიდის, ფარა ძოვს, ჯოგი დგას, ქარავანი მოდის, ოცეული ისვენებს, უმრავლესობა გამოცხადდა, უმცირესობა არ მოსულა, პროლეტარიატი იბრძვის, ბურჟუაზია მარცხდება, ჯარი ისვენებს.

ჩენი ხალხი გულწრფელი და პირდაპირია (ა. ყაზ. "ელგუჯა").

ხალხი აზვირთდა, ხალხი აღსდგა, ხალხი მოქმედობს (ი. ქავ., „ქართლის დედა“).

საზოგადოება დიდს მხიარულობაში იყო... (დ. კლდ. „სამანიშვილის დედინაცვალი“).

იმღროინდელი სტუდენტობა სრულებით არა ჰგავდა დღევანდლისას (აკ. წერ., „ჩემი თავადასაველი“).

ახლანდელმა სტუდენტობამ წინაწინვე იცის, რა უნდა გააკეთოს მომავალში (იქვე).

რადგანაც სხვა ადგილი არსად იყო, ახალგაზრდობა მის რედაქციაში იყრიდა ხოლმე თავს და ყველას მეგობრულად ექცეოდა (იქვე).

წინა რიგებში სოფლის ახალგაზრდობა ჩამწყვრივე -
ბუღა (პ. ჩხიკ., „ახალი ხმელეთი“).

ამ უბანში უფრო მეტად უმიწაწყლო გლეხობა ცხოვე-
რობდა (კ. ლორთ., „კოლხეთის ცისკარი“).

აქ მხოლოდ თხის ჯოგი არსად დგას? (გ. წერ., „პირველი
ნაბიჯი“).

პირველ ნახეაზე ამ მამულში სოფლის ნახირი ქიანქველა-
სავეთ ირეოდა (გ. წერ., „პირველი ნაბიჯი“).

მთელი ფრინველთა გუნდი წამოიშალა... (ვ. ფშავ.
„ჩივიკთა ქორწილი“).

ინათებს თუ არა, გუნდი გზას გაუდგება ხოლმე
(ი. გოგ., „ფრინველების გონება“).

გავა ორი კვირა და სახლობა დაიშლება... (მისივე
„მერცხალი“).

მეტადრე უმაწვილკაცობას უყვარდა სალობერიძისას
თავის მოყრა (დ. კლდ., „სამანიშვილის დედინაცვალი“).

დაიძრა ქარავეანი ურმებისა (ი. ქავ., „სარჩობელაზედ“).

ურმების ქარავეანი მიდის გზაზე კრიალით (გ. ქუჩ.,
„სოფელი და ქალაქი“).

დაირღვა ხალხის გროვა (ი. ქავ., „სარჩობელაზედ“).

ეს ბრბო წასელის შემდეგ ერთად მოგზაურობს (ი. გოგ.
„ფრინველების გონება“).

უეცრად მებადრაგეების გარშემო მთელი ბრბო შეგროვე-
და (აკ. ბელ., „სპარტაკელი“).

დალაგებული ლეკის ჯარი... ჩავიდა მახლობლად მყოფ
ხევში (ალ. ყაზ., „ელეონორა“).

ჩვენმა ჯარმა გაიმარჯვა! (ი. გრიშ., „ბრძოლის გმირებს,
სწავლის გმირებს“).

თუშური ცხვარი კარგახანია გაპენტილა თეთრად
შირაქის ველზე (ს. ქვარ., „დიდი მოურავი“).

ერთხელ მისი ოცეული საბრძოლო დაზვერვაში იყო
(კ. ლორთ. და ი. მოს., „შურისმგებელი“).

ასეული გაწოლილიყო მტრის განუწყვეტელ ცეცხლ-
ქვეშ (ვ. თორდ., „ქუდი“).

ბაყაყების ხროვა სალამ-სალამოობით თავის მხიარულს
ყიყინს ჯერ ისევ გაიძახის (ი. გოგ., „ფრინველების გონება“).

შენიშვნა: 1) თუ სულიერი საგნის აღმნიშვნელი კრებითი
არსებითი სახელი მრავლობითში დგას, შემასმენელი მას მრავ-
ლობითშივე შეეწყობა:

ხალხები ზეიმობენ, ოცეულები ისვენებენ, ჯოგები დგანან...
გუნდები უფრო და უფრო გამრავლდნენ... (აქ. წერ.,
„ბაში-აჟუკი“).

2) მხოლოდობითში დასმული კრებითი არსებითი სახელი თუ
პირველი ან მეორე პირის მნიშვნელობითაა გამოყენებული,
შემასმენელი მასთან მრავლობითში დაისმის:

ამოდენა ხალხს სამს კაცზედ მისვლა ვერ გაგვიბედნია...
(ა. ყაზ., „ელგუჯა“) და სხვა.

და არა:

ხალხს ჯერ კიდევ ვერ გამოერკვიათ, თუ რა მრმავალი
მოელოდა ახალ შემთხვევათა გამო, და ამისათვის ძრწოლით
მოელოდნენ მომავალს (ა. ყაზ., „ელგუჯა“).

დარიალის ხეობაში... უწინ მხოლოდ ბილიკები იყო, რომელ-
ზედაც ცხენების ქარავნები ძლივს დადიოდა (იქვე).

ამ ლაპარაკში ჩამოერივნენ გუგუას ნათესაობა,
დაუწყეს ონისეს ხვეწნა... (მისივე „ხევისბერი გოჩა“).

ამ ძახილთან ერთად მთიელთა ურიცხვმა გუნდმა კედლის
იქიდგან თავები ამოყვეს, თოფები გადმოიშვირეს და
მომავალს ჯარს ლოდინი დაუწყეს (ა. ყაზ., „ელგუჯა“).

ეს მხედარი დაინახა იქ მყოფ ხალხმა და დაუწყეს
ყურება (იქვე).

5. თუ ქვემდებარე რთულფუძიანი სახელია (კომპოზიტია).
და დასმულია მხოლოდობით რიცხვში, მაგალითად:

ჩემი დედ-მამა სოფელში ცხოვრობს,
და-ძმა ინსტიტუტში სწავლობს,
კოლ-ქმარი ერთად მუშაობს ქარხანაში.

დაფრენის შემდეგ დედ-მამა ჯერ კარგად ფრენას ასწავ-
ლის, მერე ნადირობას (ი. გოგ., „არწივი“).

ტკბილად ცხოვრობს კოლ-ქმარი! (აქ. წერ., „ნაცარ-
ქექია“).

ერთ ოთახში მწოლარე დედა-შვილი სხვადასხვა ფიქრს
მისცემოდა (ა. აღამ., „ნეტავ შენს დედას“).

მაშინ ისინი მინდორში გაჰყავს დედ-მამასა (ი. გოგ.,
„შოშია“).

კოლ-ქმარი თავშექცევით წამოწოლილიყო კილობ-
ზე (კ. ლორთ., „კოლხეთის ცისკარი“).

და არა:

ერთ საღამო ვამს ასე ერთად ისხდნენ და-ძმა სახლში
და რაღაზედაც გაცხარებული ტიქტიკობდნენ (ნ. ლომ.,
„ქაჯანა“).

კიკოლას ქალ-ვაჟი არ დადიან სკოლაში? (ნ. ლომ.

მეხუთე დღეს შინ მშვიდობით მოვიდნენ ჩვენი ბედნიერი
კოლ-ქმარი (ი. ქავ., „კაცია ადამიანი?“).

დედალ-მამალი მაშინვე შეუდგნენ ბუდის წმენდას და
განახლებას (ი. გოგ., „შოშია“).

ვასოს დედ-მამას სახლის წინ მშვენიერი ბალი ჰქონდათ
(მისივე „ვასო და ჩიტები“).

მართალია, დევი ყურით არ დაუქერიათ სიძე-კოლის-
ძმას (ა. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

შენიშვნა:

თუ კომპოზიტებში შემავალი ფუძეები ცალკე ქვემდებარე-
ბად, ერთგვარ წვერებად, გამოვიყენეთ, შემასმენელი მათთან
მრავლობითში დაისხის:

მამა და შვილი უხმოდ გაშორდნენ ერთმანეთს
(აკ. ბელ., „სპარტაკელი“).

— მაგრამ რა?—წასძახეს ერთხმად კოლმა და ქმარმა
(ი. ქავ., „კაცია ადამიანი?“).

სტუმარი და მასპინძელი ერთად ჩამოსხდნენ სა-
დედაცაკო კერაზე (ვ. ფშავ., „დარეჯანი“).

6. თუ წინადადებაში გვაქვს უსულო საგნის გამომხატველი
რამდენიმე ქვემდებარე, მაგალითად:

სკამი და მაგიდა ოთახში დგას.

ეეკალიპტი და ალვისხე ჩქარა იზრდება.

დღე და ღამე იყრებოდა (გ. წერ., „პირველი ნაბიჯი“).
იქიდან იწყება მთები და ვიწრო ხეობა (აკ. ბელ., „მოგ-
ზაურობა სვანეთში“).

ოთახში ტახტი და რკინის საწოლი იდგა (რ. გვეტ.,
„თეო“).

ზეცა და ვარსკვლავები აქედან კარგად მოსჩანს...
(ქ. ლომ., „სახრჩობელას წინაშე“).

ბიბლიოთეკა, სამკითხველო, ბუფეტი სავსე იყო
ხალხით (პ. ლორ., „ჩაი“).

ასევე მხოლოებით დაისმის შემასმენელი, თუ ერთგვარ
ქვემდებარეებად გამოყენებულა აბსტრაქტული არსებითი სახე-
ლები ან ნაზმნარი სახელები, მაგალითად:

ყველაფერში ჩანდა აზრი და სიბრძნე, ჰარმონია
და წესრიგი (ქ. ლომ., „სახრჩობელას წინაშე“).

შემოსულა შემოდგომის დოვლათი და ბარაქა
(ი. ნონ., „შემოდგომა თბილისში“).

... გავიდა ლამაზი აპრილი და უფრო ლამაზი მაისი (ი. ქავ., „ოთარანთ ქვრივი“).

ხორციელი სმენა, ხორციელი ხედვა ამისათვის ულონოა (იქვე).

სოფელში გაიმართა ქვევრების რეცავა, საწნახელების ხიზვა და წმენდა (იქვე).

მზე და ჩრდილი, ნათელი და ბნელი, ტკივილი და ამება ერთმანეთში გაება და ჩაეწნა (იქვე).

7. თუ მხოლოდობით დასმული ქვემდებარეები (მიუხედავად იმისა, უსულო საგანს გამოხატავს, თუ სულიერს) ერთმანეთთან დაკავშირებულა:

ა) მაცალკეებელი კავშირებით, რომლებიც ერთნაირი წვერებიდან გამოყოფენ მხოლოდ ერთს (ან, ანდა, გინდ, თუნდ, ხან—ეს უკანასკნელი კი გამოხატავს რიგრიგობას),

ბ) მაპირისპირებელი კავშირით (არა—არამედ),

გ) მჯგუფებელი კავშირებით (ც—ც, არც—არც, ვერც—ვერც, ნურც—ნურც, არა მარტო—არამედ, არა თუ—არამედ, როგორც—ისე),

მაგალითები:

ა) მოვიდეს ან ნიკო, ან პეტრე.
წაიკითხოს ან მერიმ, ანდა ეთერმა.
იმღეროს გინდ მარომ, გინდ ნენომ.
დაუკრას ხან ნუნუმ, ხან ნათელამ.

ბ) მას ელოდა არა ძმა, არამედ და.
ლექციას კითხულობდა არა მასწავლებელი, არამედ პროფესორი.
აქ იყო ბაბუაც, ბებიაც.

გ) არ მოსულა არც ნიკო, არც გივი.
ვერ წავა ვერც მამა, ვერც შვილი.

მოსვლას ნუ დაიზარებს ნურც გურამი, ნურც ზურაბი.

კარგად სწავლობს არა მარტო უფროსი, არამედ უმცროსიც.
გამოცხადდა არა თუ შვილი, არამედ მამაც.

ქარხანაში აქტიურად მუშაობს როგორც მამაკაცი, ისე ქალი.

არ ახსოვს ალექსისი, რომ ბასარას ერთხელ მაინც ან მგელი, ან ქურდი შეჰპყაროდეს ფარაში, ან ბინაში (ი. ევდ., „ქკვიანი ბასარა“).

თუ შემთხვევით ან კონდუქტორი, ან მილიციელი შენიშნავდა, .. ის ციყვივით ჩამოხტებოდა (აკ. ბელ., „გუნდის კაპიტანი“).

უძნელდებოდა გავლა დიდსაც, პატარასაც
(გრ. აბაშ., „ზამთრის ფანტაზიები“).

არსად არ სჩანდა არც ციკანი, არც ცოფიანი ძაღლი
(ი. ევლ., „მწყემსი გაგნა“).

მოხარული ქათამი ერთი პირიდან მეორეში გადადიოდა და
სძიძგნიდა ხან ერთი ძაღლი, ხან მეორე (მისივე „საკე-
ლეველი“).

შიათვალ-მოათვალიერა, მაგრამ ციკანი კი არა, თხაც
არსად არა ჩანდა (მისივე „მწყემსი გაგნა“).

ზემოთ დასახელებულ მაგალითებში ნაჩვენებია ისეთი შემთ-
ხვევები, როდესაც შემასმენელი ახლავს მხოლოდობით რიცხვში
დასმულ ერთგვარ ქვემდებარეებს წინ ან ბოლოს, მაგრამ იგი
ხშირად გვხვდება პირველი ქვემდებარის შემდეგაც. ამ შემთხვევა-
შიაც შემასმენელი დაისმის მის წინამდებარე ქვემდებარის რიც-
ხვში, მაგალითად:

ვაზაფხულს ვერც ერთი მოიყვანს და ვერც ათასი
(აქ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

ვერც ზღვა გვიჭერს, ვერც ხმელეთი (შ. მლიმ.
„მერცხალი“).

ხან ტიტა იყო წინ, ხან ლეო (ი. ევლ., „მეზურე“).

ხან ერთი ცდილობდა მალა აფრენას, ხან მეორე
(მისივე „გულითადი მეგობრობა“).

რატომ ან ოფოფი არსად ჩანს, ან გაგნა (მისივე
„მწყემსი გაგნა“).

შენიშვნა: 1) თუ სულიერი საგნის გამომხატველ ქვემდებარეებს შორის „არც“, „ვერც“, „ნურც“ მაჯგუფებელ კავშირებთან ერთად „და“ კავშირიც არის, ამ ერთგვარი ქვემდებარეების ბოლოს შემასმენელს ჩვეულებრივ მრავლობით რიცხვში ხმარობენ, მაგალითად:

არც დედამ და არც მამამ უარი არ უთხრეს მოხუ-
ცებულს (დ. კლდ., „მემუარები“).

... მაგრამ არც სიძემ რუსულანისამ და არც მეტადრე
ქალმა მისმა არ შეიწყენარეს ეს თხოვნა (ი. გოგ., „საარაკო
თავგადასაუალი ტახტის მემკვიდრისა“).

ვერც იულონმა და ვერლიამ კარგა ხანს ვერაფერი
უთხრეს მტირალს (ლ. ქიაჩ., „მთისკაცი“).

უშილიძიროდ არც სიძე და არც ცოლისძმა არ გადა-
სულან... (აქ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

2) თუ სულიერი საგნის გამომხატველ ერთგვარ ქვემდებარეებში ურევია მრავლობითში დასმული ქვემდებარე, შემასმენელიც მრავლობითში უნდა დაისვას, მაგალითად:

არც დედას და არც და-ძმებს ის არ შეეცოდათ (ი. გოგებ.
„მელა და მისი სახლობა“).

8) თუ უსულო საგნის გამოცხადებულ მხოლოდობითში დასმულ
ქვემდებარებებს შორის გამოყენებულა იგივე მაცალკევებელი,
მაპირისპირებელი და მაჯგუფებელი კავშირები

მაგალითები:

ვერ ვერჩის თურმე მის მწვანეს ვერც სიცხე, ვერცა
ზამთარი (ი. ქავ., „ბაზალეთის ტბა“).

იმ ხალხს... ვერ აშინებს ვერც შიმშილი, ვერც
სიციფე, ვერც საპყრობილე, ვერც დაკარგვა, ვერც
მარტოობა, ვერც სახრჩობელა (ე. ნინ., „ჩვენი ქვეყნის
რაინდი“).

... არც ეს მშვენიერი, დიდებული ბუნება, არც ტიხურის
შხული, არც თვით მისი შავი ბედაურის ამაჟი ტარება და
შემაქცევარი გახტომ-გამოხტომა არ ავიწყებდა ესმას
სინარნარეს... (გ. წერ., „პირველი ნაბიჯი“).

მისგან არც ჩხუბი, არც წინააღმდეგ სიტყვა არ მოის-
მოდა (ა. ყაზ., „ხევისბერი გოჩა“).

მისი მუღამ ნატურა იყო ან სახელი, ან სიკვდილი
(ი. ქავ., „მეფე დიმიტრი თავდადებული“).

ხან ჩანს მზის ამოსახელი, ხან შავი ღრუბლის ნახირი
(გ. ლეონ., „სტალინი“).

ასეა და კავშირის გამოყენების შემთხვევაშიც:

არც თერგმა, არც ტყემ და არცა მთამა არ მიიზი-
და მოხუცის თვალი (ი. ქავ., „აჩრდილი“).

ვერც მუქარამ და ვერც მომსყიდველმა დაპირებამ
მათ ვერ ათქმევინა ის, რაც უნდოდათ მწვალებლებს
(ი. გოგ., „თავდადებულნი ქართველნი“).

და არა:

არც მეფე თამარს, არც დავითს არ ჩაუგიათ მახვი-
ლი (ი. ნონ., „საქართველო“).

არც უღონობამ, არც სიგამხდრებმა, არც სიბერე-
მა, არც თეთრმა წვერმა, არც კაცის და არც ღვთის სა-
მართალმა არ მიპატივეს ბებერი მამა! (ი. ქავ., „კაკო
ყაჩალი“).

9. თუ მხოლოდობითში დასმულ ქვემდებარეს ახლავს თანა-
მყოფობის გაშლმხატველი წერი (დამატება), მაგალითად:

ღედა შვილითურთ მოვიდა.

ჩემი და შვილებით სოფელში ცხოვრობს.

გივი მშობლებიანად გაემგზავრა დასასვენებლად.

ღამის მთვეელი ხალხის ყურადღებას.. იპყრობდა ქალი
: მაია მისი მოახლითურთ (ლ. ქიაჩ., „თავადის ქალი მაია“).

აქ ცხოვრობდა ტკბილად და აუმღვრევლად ორმოციის
წლის კაცი თავადი ლუარსაბ თათქარიძე თავის განუ-
შორებელ მეუღლითურთ (ი. ქაჯ., „კაცია ადამიანი“).

ერეკლე ახლა თავისი ჯარითურთ სურამისკენ გაემ-
გზავრა (აკ. ბელ., „თავგადასავალი ბესიკ გაბაშვილისა“).

დაბნელებულ სენაკში.. იჯდა პატარძალი ძიძია თავის
რამდენიმე ამორჩეულის მეგობრებით.. (ალ. ყაზ. „ხევის-
ბერი გოჩა“).

თვედორაანთ მელანო თელავის მახლობლად, ერთი პატარა
სოფლის განაპირას, ტყის პირად ცხოვრობდა ორი პატარა
შვილით (აკ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

ამ ლაპარაკში მიუახლოვდა გორას გაგი თავისი ხალ-
ხით.. (ა. ყაზ. „ელგუჯა“).

ბახვა ფულავას მფარველმა ინჟინერმა ბარგი აიკრა და
ცოლშვილიანად თბილისში გადასახლდა (გ. წერ., „პირ-
ველი ნაბიჯი“).

პავლოვი ცოლშვილიანად ახალქალაქში იყო მოწ-
ყობილი (ს. თავ., „ქართული ფოლადი“).

და არა:

დაშალული იაგო თავის ამხანაგებით გამოცვივდნენ
(ა. ყაზ., „მამის მკვლეელი“).

აი დამსხდარან კმარი ცოლ-შვილით.. (ა. მირცხ.
„მეგობრები“).

კობა თავის ამხანაგებით გავიდნენ კლდის ძირობაში..
(ა. ყაზ., „მამის მკვლეელი“).

მხოლოდობითში იხმარება შემასმენელი ამავე რიცხვში დასმულ
ქვემდებარესთან, რომელსაც დანართად ახლავს სინონიმური
მნიშვნელობის სიტყვა:

მოსახლეობა, მთელი მშრომელი ხალხი, მონა-
წილეობს ქალაქის გამწვანებაში.

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობამ — დირექტორმა, მოადგილემ და თანაშემწემ კარგად წარმართა მუშაობა.

10. თუ ქვემდებარეს მსახლფრეოდ აღსაფხვ რიცხვითი სახელი, მაგალითად:

ერთი კაცი ისვენებს, ხუთი კაცი მუშაობს.
ოცი მოსწავლე წერს, ასი მათულებელი დაესწრო.
სამივე ამხანაგი აქ იყო, მენუთე მსახიობი არ მოვიდა.

ერთი ჩენი მფრინავი ახლა უკვე სამის წინააღმდეგ იბრძოდა (ვ. თორდ., „მამა და შვილი“).

იმოდენა ჯარიდან გადარჩა მხოლოდ თორმეტი კაცი და თავს უშველა... (ი. გოგ., „თავდადებული თედორე“).

ველში იდგა ორი-სამი ძირი ბალი (ვ. ფშავ., „შელის ნუკრის ნაამბობი“).

იმთ წინ იდგა სამი თუ ოთხი შეკუმშული და აწერწებულნი არყი (იქვე).

ათიოდე ქართულმა მებრძოლმა ორმოცივე ფაშისტი ერთმანეთს დააკლა (კ. ლორთ. ი. მოს., „შურისმგებელი“).

ნახევარი საათის შემდეგ ორივე მონადირე შეუდგა საქმეს (ი. ევლ., „კაკანათი“).

ერთიკ ვნახოთ, მოულოდნელად გამოჩნდა სამი მემარი (აკ. წერ., „ბაში-აჟუჯი“).

ნახევარი საათის შემდეგ მთელმა ექვსასმა მოსახლემ გაიგო ახალი ამბავი... (აკ. ბელ., „ახალგაზრდები“).

აქ ცხოვრობდა ორი მოხუცებული ცოლ-ქმარი (ვ. ფშავ., „ხელი წიფელი“).

რომ მოვედი, ათასზე მეტი სტუდენტი დამხვდა შეგროვილი (აკ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

ზამთრის სესიებზე ყველა საგანი ჩააბარა მხოლოდ 446 ახალგაზრდამ... (გაზ. სახ. განათ., 10/VI, 1953 წ.).

ათობით კომბაინერი ჩაება სოციალისტურ შეჯიბრებაში მოსავლის სწრაფად და უდანაკარგოდ აღებისათვის... (გაზ. კომ., 21/VIII, 1953 წ.).

ასევე: ნახევარი ხალხი ამ სიტყვაზე დათანხმდა (ვ. ფშავ., „ნადირობა“).

მსგავსი სახის შეთანხმება გვაქვს მაშინაც, როდესაც ქვემდებარედ გამოყენებულია სიტყვები: „ნაწილი“, „ჯგუფი“, „წყება“, რომელთაც გადასმულ განსახლერებად ახლავთ მრავლობითში დასმული გენეტიური არსებითი სახელი, მაგალითად:

ნაწილი სტუდენტებისა საექსკურსიოდ წავიდა.
ჯგუფი მოსწაულებებისა შესანიშნავად ხატავდა.
წყება ახალგაზრდებისა თბილისში გაემგზავრა.

და არა:

ორს მეცხვარე თუშს ოთხიოდე ქედილა და ხუთიოდე
თოხლი წინ გამოეგდოთ და სოფელში მიერეცებოდნენ (ი. ჭავ-
ჭავჭავაძე, „ოთარაანთ ქვრივი“).

ის ორი მომტანი მიცინოდნენ ვითომ საიდუმლოდ
და ისე შემოშტეტოდნენ დაბნეულს (ლ. ქიჩ., „მთისკაცი“).

იქ ისხდნენ სამხარზე თუ ვახშანზე სამი ყმაწვილი კაცი
(ლ. არდ., „სოლ. ისაკ. მეჯღ.“).

... ორი დარბაისელი მამა-შვილი ბუბრის წინ საყვე-
დურობდნენ (აკ. წერ., „ბაში-აჩუქი“).

დატრიალდნენ ორივე ცოლ-ქმარი (დ. კლდ., „სამა-
ნიშვილის დედინაცვალი“).

ორივე დედა-შვილები მოეხვივნენ მწყერს (ვ. ფშავ.
„ტრედეტი“).

ორიოდ-სამმა გლებმა კი შემოიკრიფეს გაბედულო-
ბა და ქედმოხილი ნელ ნელა გასწიეს ვანოს სახლისაჲდ
(ნ. ლომ., „ბედი ჯბედღრთა“).

ნაწილი სტუდენტებისა საექსკურსიოდ გაემგზავრნენ...

ზოგჯერ რამდენიმე შეზამენლიდან რიცხვით სახელთან ქვემ-
დებარესთან პირველს მხოლოდობითში სვაბენ, მეორეს — მრავლობით-
ში, მაგრამ არც ეს არის სწორი:

მალლა „ზექიდას გორაზე“ ორი კაცი იდგა და თავისთვის
რალაცას ლაპარაკობდნენ (აკ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

11. თუ ქვემდებარეს მსაზღვრელად ახლავს სიტყვები:
ყველა, ყოველი, თითოეული, სხვადასხვა, ბევრი, მრავალი,
უამრავი, ზოგი, ზოგიერთი, ამდენი, მაგდენი, იმდენი, რამდენი,
რამდენიმე, მაგალითად:

ყველა მოსწაულე მოვიდა,
ბევრი მაყურებელი დაესწრო,
ყოველი მუშა წარმატებაზე
ფიქრობს,
თითოეული კაცი სიკვდილამდე
სწავლობს,
აქ სხვადასხვა ოსტატი მუშაობს,
მრავალი მოქალაქე უმალლეს
განათლებას იძენს.

ზოგი სტუდენტი პოეტია,
ზოგიერთი ამჟამადი კარგად
მღერის,
რამდენი მოსწაულე მიიღებს
სიმწიფის ატესტატს?
რამდენიმე ბავშვი ეზოში თამა-
შობდა.
იმდენი სტუმარი მოვიდა, რომ
დარბაზში ტევა არ იყო.

ასევე არის რაოდენობის გამოხატველ შემდეგ სახელებთანაც:
ზღვა, უთვალავი, უამრავი, აურაცხელი და სხვა.

ზღვა ხალხი იდგა,
უთვალავი მწყერი მოფრინდა,
უამრავი საქმე იყო გასაკეთებელი,
აურაცხელი თოლია ფრენდა ზღვაზე.

განახლებული, გაცოცხლებული ლხინობს და სტკბება
ყველა სულდგმული (ი. ქავ., „გაზაფხული“).

უნდა მოგახსენოთ, აქ ერთ ხანს მრავალი მეზღვაური
გაჩნდა (ს. კლდ., „დაბრუნება“).

ვაკეზე მოჩანდა მრავალი ხალხი სხვადასხვა ფერის
ტანისამოსში (ა. ყაზ., „ციკო“).

გალავნის კარები უწყვეტლივ იღებოდა და შიგ სხვადა-
სხვა ხალხი შედიოდა-გამოდებოდა (ა. ყაზ., „ელგუჯა“).

.. სხვადასხვა მოსაზრებამ თავდავიწყებამდის მიი-
ყვანა (მისივე „ციკო“).

რამდენიმე ცხენოსანმა ფურგონს გაუხსრო (იქვე).

რამდენიმე გლეხი ეცა ნაკადულს... (ნ. ლომ., „ზელი
უბედურთა“).

ხომ იცი, სატირალში რამდენი ქვრივი დედაკაცია მისა-
სვლელი... (დ. კლდ., „სამანიშვილის დედინაცვალი“).

რამდენი გული ელის მოუთმენლად ახლა ამ ათას
ორასის დაბრუნებას? (რ. ქორქ., „ათას ორასი“).

რამდენი რამ არის კარგი სანახავი აქა! (ვ. ფშავ.
„პატარა მწყემსის ფიქრები“).

ზოგი მამალი მეტად დალონებულა (ი. გოგ., „მერ-
ცხალი“).

ბევრს მოგზაურს უნახავს... (მისივე „სირაქლემა“).

ყოველი ქართველი მხურვალე გულით ჰმადლობ-
და უფალსა ქართველი ჯარის ბრწყინვალე გამარჯვებისა და
მტრის დამარცხებისათვის (მისივე „ასპინძის ომი“).

როგორც ვთქვი, აუარებელი ხალხი ფუსფუსებდა
(დ. კლდ., „მემუარები“).

გზებზე და მინდვრებზე მრავალი ათასი ჯარისკაცი
შიაბიჯებს (ს. კლდ., „პროვინციის მთვარე“).

სწორედ ამ ადგილას მის პატივსაცემად გუშინ უამრავმა
ხალხმა მოიყარა თავი .

უამრავი ხალხი ირეოდა სადგურში (კ. მესხი, ჯუმბე-
რი და მურმანი) და სხვა.

და არა:

მწყემსთა შორის მრავალი მოხევეები იყვნენ...
(ა. ყაზ., „ხევისბერი გოჩა“).

... ყველა შვილებს ჰქონდათ წიგნი (დ. კლდ., „ჩემი ცხოვრების გზაზე“).

ამ ქყივილზე სწრაფად მიცვივდნენ ყველა შერცხლები (ი. გოგ., „მერცხლები“).

ამასთან ეგვიპტეში მრავალი ტბებია და ქაობები...
(ი. გოგ., „ფრინველების გონება“).

ვთქვით დაინახა, სოფლის რამდენიმე დედაკაცი სხედან ერთად კედელთან, ან ბაჟის გვერდზე და გულგახსნით რაღაზუნდაც ლაპარაკობენ... (ნ. ლომ., „ქაჯანა“).

რამდენიმე ახალგაზრდა ბიჭმა საჩქაროდ წამოავლეს ქუდებს ხელი... (ნ. ლომ., „ბედი უბედურთა“).

ამ დაბურულს ნერგებსა და ხეხილებზე ბუდეები ჰქონდათ გაკეთებული სხვადასხვა ჩიტებს... (ი. გოგ., „ესაო და ჩიტები“).

რომელთაც სხვადასხვა ფრინველები ემტერებიან, ისინი ღამ-ღამე მიფრინავენ... (ი. გოგ., „ფრინველების გონება“).

ასევე არასწორად არის აგებული შებენი წინადადებები:

„ზევით მოვიხსენიეთ, რომ ქართველებს ურიცხვი და უთვალავი სათამაშოები გვაქვს-მეთქი“ (აკ. წერ., „ჩემი თავდადასაყალი“).

უნდა იყოს:.. ურიცხვი და უთვალავი სათამაშო გვაქვს-მეთქი.

ე. გასვიანის პირად საქმეს დართული აქვს აგრეთვე ვრცელი ახსნა-განმარტება და უაქრავი ხელნაწერები ქართულ და რუსულ ენებზე (ვაზ. კომ., 3/X, 1954 წ., გვ. 2. „ცილისმწამებელი“).

უნდა იყოს: უამრავი ხელნაწერი.

ცის მლოკავალს უთვალავი ნაპერწყმები აჰყვა (რ. გვეტ. „ლაშაური საღამოები“).

უნდა იყოს: უთვალავი ნაპერწყალი.

ამის გამო სოფელში მრავალგვარი ქორები გავრცელდა (მისივე „თეო“).

უნდა იყოს: მრავალგვარი ქორი.

12. თუ რიცხვითი სახელი ან მისი შესატყვისი ნაცვალსახელი გამოყენებულია ერთგვარი ქვემდებარეების საერთო განხაზღვრებად, მაგალითად:

ათასი... ქალი და კაცი ტრიალებს ამ ქალაქში...
(ე. ნინ., „ქრისტინე“).

სახლში კიდევ შემოვიდა რამდენიმე ქალი და კაცი
(დ. კლდ., „ქამუშაძის გაქირვება“).

ბაღში რამდენიმე ქალი და მამაკაცი იჯდა ქაღალის
ზრდილიქვეშ (ს. კლდ., „ღივის კუნძული“).

რამდენი დედა, მამა, შვილი. და, ძმა, მეგობარი
დგას ამ ათას ორასის ზურგს უკან? (რ. ქორქ., „ათას
ორასი“).

ასევე, როცა ერთგვარ წვერებთან მეორდება ნაცვალსახელით
(ყველა, ბევრი...) გამოხატული ერთი და იგივე განსაზღვრება,
მაგალითად:

ბევრი დედა, ბევრი მეუღლე, ბევრი და-ძმა ატირდე-
ბოდა... (ი. გოგ., „თავდადებული თევდორე“).

[რა კარგი იქნებოდა, რომ] ყველა ადამიანი და ყველა
ყმაწვილი იყოს იმისთანა კეთილი... როგორიც არის მერ-
ცხალი! (მისივე „მერცხნალი“).

სტილისტიკურად უკეთესია ასეთ წინადადებებში განსაზღვრე-
ბა ერთხელ ვიხმაროთ ერთგვარი წვერების წინ, თუ განსაზღვრე-
ბის გამოვარება გამოყენებული არაა შთაბეჭდილების გასაძლიე-
რებლად.

შენიშვნა:

1) იმ შემთხვევაში, როცა ერთგვარ ქვემდებარებებში რომე-
ლიმე ერთს არ ახლავს ზემოთ დასახელებული მსახვრელი, შემას-
მეწეული მრავლობითი დანისმის, მაგალითად:

მობუცი და ორი ახალგაზრდა ქალი თვალს არ აშორებ-
დნენ (ს. კლდ., „დაბრუნება“).

[ჯერ კიდევ კარგად არ დაღამებულიყო, რომ] ტარიელმა,
მისმა ამხანაგმა და ვილაც კიდევ სამმა ყმაწვილმა კაცმა
გაისეირნეს იმ დუქნის წინ, სადაც მკირიშვილი და მისი
მეუღლე იყვნენ მოსულნი ღამის გასათევად (ე. ნინ., „ჩვენი ქვეყ-
ნის რაინდი“).

2) ან შეიძლება თითოეულ ქვემდებარეს ახლდეს განსაზღ-
ვრებად ერანაირი ან განსხვავებული მნიშვნელობის რიცხვითი
სახელები, მაგალითად:

ორი მუშა და ორი გლეხი ერთად მუშაობდნენ.

[იქნებოდა დილის თორმეტი საათი, როდესაც] ხევის ერთ
სოფელში კერის პირს ისხდნენ ორი კაცი და ერთი დედა-
კაცი (ა. ყაზ., „მამის მკვლელი“).

და არა:

[რა წამს ფეხის ხმა მიწყნარდა,] ტყიდან გამოვიდა ერთი

მოხუცებული, ქალარა შერთული კაცი და რამდენიმე ყმაწვილი შეიარაღებული მთიული (ა. ყაზ., „ელგუჯა“).

ამ წინადადებაში ერთ ქვემდებარესთან მსახლერელად რიცხვითი სახელია, მეორესთან კი—ნაცვალსახელი. შემასმენელი აქაც მრავლობითში უნდა იყოს.

3) ქვემდებარეს შეიძლება ახლდეს განსაზღვრებად რამდენიმე ერთგვარი წევრიც, მაგალითად:

სურსათისა და ქსოვილების მალაზია ღიაა...

ამ წინადადებაში ორივე განსაზღვრება ახასიათებს ქვემდებარით გამოხატულ ერთ საგანს, მაგრამ, თუ ისინი გამოვიყენებთ ერთი ქვემდებარით გამოხატული რამდენიმე საგნის დასახასიათებლად, ქვემდებარე მრავლობითში უნდა დავსვათ (შემასმენელი კი შეეწყობა მას იმის მიხედვით, სულიერ საგანს გამოხატავს, თუ უსულოს). მაგალითად:

სურსათისა და ქსოვილების მალაზია ღიაა (აქ საუბარი ეხება ერთ მალაზიას).

სურსათისა და ქსოვილების მალაზიები ღიაა (აქ კი აღნიშნულია სხვადასხვა მალაზია: ერთი—სურსათის მალაზია, მეორე—ქსოვილების მალაზია).

ინსტიტუტში გაიხსნა ისტორიისა და ლიტერატურის ფაკულტეტი (ე. ი. ერთი ფაკულტეტი).

ინსტიტუტში გაიხსნა ისტორიისა და ლიტერატურის ფაკულტეტები (ე. ი. ორი ფაკულტეტი).

პირველი და მეორე ბრიგადები კარგად მუშაობენ (აქ საუბარია ორი ბრიგადის შესახებ).

ეს წესი უფრო ნათლად ჩანს საწინააღმდეგო მნიშვნელობის სიტყვებით (ანტონიმებით) გამოხატული განსაზღვრებების ხმარებისას, მაგალითად:

აქ იყვნენ ნაცნობი და უცნობი სტუმრები.

13. თუ ქვემდებარე მხოლოდობითში დასმული რაოდენობითი რიცხვითი სახელია ან ნაცვალსახელები: ყველა, ყოველი, თითოეული, ბევრი, ზოგი, ზოგიერთი, რამდენი, მაგალითად:

ორივეს დიდი შარა-გზა აქვს (ი. ქავ., „სარჩობელაზედ“).

ორივე ჩამოხტა ცხენიდან (აქ. ბელ., „მოგზაურობა სვანეთში“).

სამივე ხმალ-ხანჯლებით იყო შეიარაღებული (გ. წერ., „პირველი ნაბიჯი“).

სამივემ ჩაიხედა და აშკარად დაინახა უზარმაზარ გადაგრაგნილ ძარღვზე დაგდებული წერაყინი (აქ. ბელ., „ახალგაზრდები“).

ყველა ჰყვავდება, ყველა ახლდება (ი. ჯავ., „გაზა-
ფხული“).

ყველას ძალიან მოსწონს შენი ლექსები... (აქ. წერ.
„ჩემი თავგადასავალი“).

შენი სახელით ბევრი სარგებლობს! (ს. შან., „არსენა“).

ბევრი ფეხზე იდგა, ბევრმა გაიმეორა კარსანიძის
სიტყვის დედააზრი (პ. ჩხიკ., „ახალი ხმელეთი“).

ზოგმა ფარ-ხმალს მოაელო ხელი... (აქ. წერ., „ბაში-
აჩუკი“).

ზოგი თვლემდა, ზოგი საანგარიშოს აჩხაკუნებდა
(პ. ჩხიკ., „ახალი ხმელეთი“).

ზოგიერთმა კიდევ მიჩიჩია... (აქ. წერ., „ჩემი თავგადა-
სავალი“).

და არა:

ორივე სახლში შევიდნენ (ი. ევლ., „საკვლეველი“).

ორივემ დაუწყეს ურბენს კრეფა (მისივე „მეზვრე“).

ორივემ ერთად სიცილით და ლაპარაკით შეაღეს თავიან-
თი ბაკის კარი (ნ. ლომ., „ბედი უბედურთა“).

სამივე დადუმდნენ (აქ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

... ვერც კი შეამჩნიეს, როგორ აუწიეს ხმა ოთხივემ
(აქ. ბელ., „ზღვასთან“).

ყველამ ხმა ჩაიწყვიტეს და შეუდგნენ გულმოდგინედ
კამას (აქ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

ყველას ერთად მიეშვირათ კისერი (ნ. ლომ., „ბედი
უბედურთა“).

შენიშვნა: თუ რიცხვითი სახელით ან ნაცვალსახელით გამო-
ნატული ქვემდებარე მრავლობითშია, შემასმენელიც მას მრავლო-
ბითში შეეწყობა:

ორივენი რამდენსამე წამს გაჩუმდნენ (ირ. ევლ., „ვაქ-
რობამ იკლო“).

ზოგიერთები დასასვენებლად მიიჩქარიან (მისივე
„შადრევანი“).

14. თუ სულიერი საგნის გამომხატველ ერთგვარ ქვემდე-
ბარებთან გამოყენებულია მხოლოდობითში დასმული შემკრები
სიტყვა „ყველა“, მაგალითად:

მის კლასში ყველა—დიდი და პატარა—თანასწორად სმენად
იყო გადაქცეული (აქ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

ყველა ლექსოს აქებდა, ყველა მას შეჭხაროდა:
დიდი და პატარა, ქალი და კაცი... (ი. გოგ., „სოფიანი ძალი“).

დიდი და პატარა — ყველა ყურებში ავლებდა ხელს
(აკ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

დიდი და პატარა — ყველა ფოთისკენ გარბოდა (გ. წერ.
„პირველი ნაბიჯი“).

ქართლ-კახეთი, იმერეთი, გურია და სამეგრელო — ყველა
ჩემი სამშობლოა, საყვარელი საქართველო (დ. მეგ., „პატარა
ქართველი“).

შემკრები სიტყვა შეიძლება იყოს მხოლოდობითში დასმული
არსებითი სახელიც, თუ მას მსაზღვრელად ახლავს რაოდენობის
გამომხატველი სიტყვა, მაგალითად:

მოვიდა ორი ცხენოსანი: ერთი ქალი და ერთი კაცი
(ე. ნინ., „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

§ 43. შუამომნასვე ზმნით გამოხატული შემასმენელი ქვემდებარესთან

სუბიექტის სიმრავლის აღმნიშვნელი რიცხვში მონაცვლე
ზმნით გამოხატული შემასმენელი, როგორცაა, მაგალითად:

ძევს — აწყვია; აგდია — ყრია; ვარდება — ცვივა;
მოიბა — მოისხა; გატყდა — დაიმსხვრა; მივარდა — მიცვივდა
და სხვა, უსულო საგნის აღმნიშვნელ ქვემდებარესთან მხოლოდ-
ობით რიცხვში დაისმის.

მაგალითები:

წიგნი ძევს, წიგნები აწყვია, ქვა აგდია, ქვები ყრია, ფოთო-
ლი ჩამოვარდა, ფოთლები ჩამოცვივდა, ქიქა გატყდა, ქიქები
დაიმსხვრა და სხვა.

ობიექტის სიმრავლის აღმნიშვნელი ზმნით გამოხატული შე-
მასმენელი კი, მაგალითად: გადააგდო — გადაყარა; ჩასვა —
ჩასხა; მოკლა — დახოცა; წაიყვანა — წაასხა; ჩააგდო — ჩაყა-
რა; გადენა — გარეკა; აიღო — აკრიფა და სხვა, ქვემდებარეებს
ორივე რიცხვში შეეწყობა.

მაგალითები:

კაცმა გადაყარა, კაცებმა გადაყარეს; ბავშვმა აკრიფა ბავშვე-
ბმა აკრიფეს...

ზოგჯერ მხოლოდობითში დასმული უსულო საგნის აღმნიშვნე-
ლი ქვემდებარე საგანთა სიმრავლის აღსანიშნავადაც იხმარება
(ე. ი. სახელის მხოლოდობითი რიცხვის ფორმით გამოიხატება
მრავლობითობა). მაშინ მასთან შემასმენლად სიმრავლის აღმნი-
შვნელი ზმნის ფორმა უნდა გამოვიყენოთ, მაგალითად:

ფოთოლი ცვივა, ქვა ყრია, იარაღი აწყვია, მსხალი ასხია,
კაკალი ყრია, ფული აწყვია და სხვა. (შლრ. ფოთოლი ვარდება,
ქვა აგდია, ფული ძევს).

სულიერი საგნის აღმნიშვნელი ქვემდებარე რიცხვის ფორმას შემასმენელთან ერთად შეიცვლის, ან არ შეიცვლის, თუ კრებითი არსებითი სახელია.

ასეთ შემთხვევებში შემასმენლად ისეთი ზმნები იხმარება, რომელნიც სულიერი საგნის მოქმედებას ან მდგომარეობას გამოხატავენ.

მაგალითები:

სტუდენტი იჯდა, სტუდენტები იხდნენ, სტუდენტობა იხდა,
კაცი მიიარდა, კაცები მიცივდნენ, ხალხი მიცივდა,
ყაჩაღი მოკვდა, ყაჩაღები დაიხოცნენ, ბრბო დაიხოცა.

შენიშვნა: რიცხვში მონაცვლე ზოგიერთი ზმნა მხოლოდ ობიექტს უწევს ანგარიშს:

მან ბავშვი ჩასვა,	მან ბავშვები ჩასხა,
მტერი მოკლა,	„ მტრები დახოცა,
ქვა გადააგდო,	„ ქვები გადაყარა,
ხარი გადენა,	„ ხარები გარეკა,
ვაშლი აიღო,	ვალები აკრიფა და სხვა.

ამ შემთხვევაშიც შეიძლება დამატება, დასმული მხოლოდობით რიცხვში, სიმრავლის მნიშვნელობითაც იყოს გამოყენებული:

ტყემ მოისხა ფოთოლი... მან აკრიფა კაქალი (დამატებები: ფოთოლი, კაქალი მრავლობითის მნიშვნელობითაა).

მაგალითები ლიტერატურული ნაწარმოებებიდან:

... აქეთ სპირიდონი და მეორე ოთახში მელუქნე და მისი ბიჭები შეშინებული წამოცვიდნენ ზეზე (ე. ნინ. „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

კალოზედ მყოფი ხალხი წამოცვივდა ფეხზედ... (ა. ყაზ- „ელგუჯა“).

გუგუას შერცხვა და ხელები უნებურად ჩამოუცვივდა (მისივე „ციკო“).

ორივენი შესხდნენ ცხენებზე (დ. კლდ., „სამანიშვილის დედინაცვალი“).

დანარჩენი მწყემსები დავსხედით პურის საქმელად... (ა. ყაზ., „ნამწყემსარის მოგონებანი“).

... ზალიანთ ქალი მოგვტაცეს! დღეს ან ჩვენ უნდა გავწყდეთ, ან ისინი (მისივე „ციკო“).

ძაღვები გადმოესივნენ... (მისივე „ელგუჯა“).

არაფერი, ვილაც მთვრალეები... ისე მოულოდნელად თავს დაესხნენ (ე. ნინ., „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

ხეებს ფოთლები სცვივათ... (ირ. ველ., „მეზურე“).

§ 44. სვაჯიუკი ვნებითი გამოსაჯული შემასმენელი ქვემდებარესთან

სტატიკური ვნებითი გამოხატული შემასმენელი ქვემდებარეს მრავლობით რიცხვში არ შეეწყობა.

მაგალითები:

ხალიჩა აფენია—ხალიჩები აფენია, აგია, მარცვლები თესია, მორები აწყვია, სურათები დახატულია, სახელები წერია, ხარები აბია, კაცები მარხია, მამა-პაპები ასაფლაფია, ბავშვები აბარია, ნათესავეები არგია, ნაცნობები ურევია, მოსწავლეები არტყია, ფუტკრები ახვევია...

ორპირიანი ზმნები: ჰგონია, სწყურია, შია, უკავია, ურჩევნია... ინვერსიული წყობისაა და ისინი ქვემდებარეს ეთანხმება რიცხვში (აღამიანებს ჰგონიათ, ხარებს სწყურიათ...)

თუ ერთპირიანი სტატიკური ვნებითი სასხვისო ქცევისა და მრავლობითი რიცხვის ფორმით არის წარმოდგენილი (მაგალითად: უწერიათ, უფენიათ, უგიათ, უწყვიათ, უთესიათ, უბიათ...) იგი ორპირიანია, სუბიექტთან ერთად მიცემითში დასმული (ირიბი) ობიექტიც შეეწყობა და აღნიშნავს მხოლოდ ამ ობიექტის მრავლობითობას.

(მაგ.: უწერიათ, უფენიათ, უგიათ, უწყვიათ მათ).

I თურმეობითის გაგებით აღნიშნული ზმნები ინვერსიული წყობის იქნება და მათში თ სუფიქსით ქვემდებარის მრავლობითობა აღინიშნება (მაგ.: რა უქნიათ?—მათ—უწერიათ (დაუწერიათ), უფენიათ (დაუფენიათ), უგიათ (დაუგიათ), უწყვიათ (დაუწყვიათ).

ი. გოგებაშვილს ერთ ადგილას უწერია:

„იქვე სასაფლაოზე მარხიან ჩემი ძვირფასი დედ-მამა, ძმები, ნათესავეები“-ო („ჩვენი სოფელი“), მაგრამ ეს ფორმა არ შეიძლება ჩაითვალოს მართებულად.

მართებული ფორმაა... „იქ მარხია დედა, მამა, ორი ძმა და ერთი და... (ი. ჭავ., „ნიკოლოზ გოსტაშაბიშვილი“), ვინაიდან სტატიკური ვნებითი აქ სუბიექტის მრავლობითობას არ აღნიშნავს და ნიშანს არ დაირთავს.

§ 45. შემასენდის შემანხება ქვემდებარესთან მრავლობით ჩიხხვი

შემასენელი იხმარება მრავლობით ჩიხხვი:

1. თუ მრავლობითში დახმულ ქვემდებარედ გამოყენებულია ხულიერი საგნის გამომხატველი საზოგადო არსებითი სახელი, მიუხედავად იმისა, ვინ ჯგუფისაა იგი თუ რა ჯგუფისა, მაგალითად:

სტუდენტი სწავლობს—სტუდენტები სწავლობენ. ამხანაგები მუშაობენ, მეზობლები საუბრობენ, ბავშვები თამაშობენ, ქალები მღერაან...

ცხენი დგას—ცხენები დგანან, ხარები ძოვენ, ძაღლები ყეფენ, ქათმები კაკანებენ, შწყრები ქუქკუკებენ, პეპლები ფრენენ...

ქართველებმა დიდი ვაჟკაცობა უჩვენეს მტერს...
(ი. გოგ., „თავდადებული თავადი—ცოტნე დადიანი“).

ბედნიერი მეგობრები გაეშურნენ ტკბილად შინა.
(ი. გრიშ., „ცუგა, ფისო და ბეკეკა“).

ცხენოსნები წავიდნენ (აკ. ბელ., „მოგზაურობა სვანეთში“).

ფალავნები ფალავნებს ცვლიდნენ (კ. ლორთ., „კოლხეთის ცისკარი“).

გაფრენილ ქორს ბაზიერები დაედევნენ (აკ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

მზარეულებმა ნებიერი წამოაქციეს, ხაბაზებმა თონე ჩაუკიდეს, გამდლები დატრიალდნენ და შეიქმნა ერთი ალიაქოთი. (იქვე).

ბულბულები ქალებსა და ტყეებში საამურად უსტვენენ
(ი. გოგ., „ფრინველთა გონება“).

ერემოს მამლებმა მეორედ იყივლეს (კ. ლორთ., „კოლხეთის ცისკარი“).

აკა-იქ მთის წვერზედ მოჩანდნენ მწყემსები... (ა. ყაზ., „მოძღვარი“).

არც კამეჩები მოსჩანან (ვ. ფშავ., „ამერ-იმერი“).

2. თუ ქვემდებარედ გამოყენებულია მრავლობითობის, გამომხატველი პირთა ნაცვალსახელები, მაგალითად:

ჩვენ ვსწავლობთ, ჩვენ ვიბრძვით, ჩვენ ვშრომობთ...

თქვენ სწავლობთ, თქვენ იბრძვით, თქვენ შრომობთ...

ისინი სწავლობენ, ისინი იბრძვიან, ისინი შრომობენ...

I პირი: ჩვენ მტერს მტრულად ვეკიდებით და მეგობარს მეგობრულად (ი. გრიშ., „უნდა ჩიტებს გაუფრთხილდე“).

ჩვენ ერთი ხმელი მუხის ფესვები ვართ. (ვ. ფშავ., „ფესვები“).

ჩვენ ცხვარი გვყავდა მობარებული (ს. შანშ., „არსენა“).

... ჩვენ ფეხშიშველებს გვითამაშნია (იქვე).

II პირი: თქვენ იქ არ ბრძანებულხართ! (აქ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

თქვენ კიდეც არ იცით მაგის ამბავი (აქ. ბელ., „მასწავლებელი“).

გმირნო, მამულის მადიდნო, თქვენა ხართ ჩვენი დიდება (გრ. ორბ., „სადღეგრძელო“).

თქვენც ხომ დიშოსთან წასვლა გინდოდათ? (ს. შანშ., „არსენა“).

III პირი: ისინი სულ სხვა აზრისა იყვნენ... (აქ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

ისინიც ხომ მოვლენ (ს. შანშ., „არსენა“).

ამას სხვებიც ამბობენ (აქ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

3. ახევე მრავლობითში შეეწყობა შემასმენელი მხოლოობითში დასმულ კრებით არსებით სახელს, თუ ეს უკანასკნელი გაგებულია მრავლობითში დასმულ | ან II პირად (ჩვენ, თქვენ).

მაგალითები:

I პირი: ხალხმა ავაშენეთ, სტუდენტობამ ვასახელეთ, გლეხობამ დაეთესეთ...

II პირი: ხალხმა ააშენეთ, სტუდენტობამ ასახელეთ, გლეხობამ დათესეთ...

როცა ომი გვაქვს ქართველის ჯარს, ნათელი გვიძღვის ღამითა (ვ. ფშავ., „ჯარის-კაცის წერილი“).

ამოდენა ხალხს სამს კაცზედ მისვლა ვერ გაგვიბედნია, სიკვდილი არაა? (ა. ყაზ., „ელგუჯა“).

4. თუ მხოლოობით რიცხვში დასმული ერთზე მეტი რაოდენობის აღმნიშვნელი რიცხვითი სახელით ან ნაცვალსახელით გამოხატული ქვემდებარე გამოყენებულია პირველი ან მეორე პირის აღსანიშნავად, მაგალითად:

1). ორი შევძლებთ მის ტარებას (ლ. ქიაჩ., „სისხლი“).

... ორივე მსუბუქი ჩემოდნებით გავემგზავრეთ თბილისიდან (აქ. ბელ., „სუსტი ქმნილება“).

გავიზიარეთ ყველაშა საქმე და რიგ-რიგითა ყველა

ძმურადა ვყარა უღობდით ძროხასა ღამე (ი. ქავ., „კაკო
ყაჩალი“).

ყველამ შეშფოთებით მოვიხედეთ (აკ. ბელ., „მოგზა-
ურობა სვანეთში“).

— აუიპ! — წამოვიძახეთ თითქმის ყველამ (იქვე).

2). ორივე გამოუცდელი ხართ (ლ. ქიაჩ., „სისხლი“).
ამ წუთშივე აქ გაჩნდით ორივე (აკ. ბელ., „ახალგაზრ-
დები“).

ქარგი ერთი, ორივე ვაეკაცები ხართ (აკ., ბელ.
„ახალგაზრდები“).

ყველა აქა ხართ? (მისივე „ზეავი“).

ზოგმა ჩენი რუდან ამოყარეთ ქვა და მიწა, ზოგმა
იმათ რუში ჩაყარეთ ქვა და ბელტი (ნ. ლომ., „ბედი უბედურ-
თა“).

ასევე I ან II პირის მნიშვნელობით გამოყენებულ არსებით
სახელთანაც, რომელსაც მსაზღვრელად ახლავს რათდენობით
რიცხვითი სახელი, მაგალითად:

ასე, ოთხი სული დავრჩენილიყავით მარტოკა
(ნ. ლომ., „ალი“).

5. თუ სულიერი საგნის გამომხატველი ქვემდებარე რამდენ-
ნიშნა, მაგალითად:

დედა და მამა ჩამოვიდნენ; ცხენი და ხარი ბალახს
ძოვენ; ძაღლი, კატა და მამალი ეზოში არიან...

ეხლა კი მართლა შეშინდნენ ცოლიცა და ქმარიცა
(ი. ქავ., „კაცია აღამიანი?“).

ლუარსაბი და დარეჯანი სმენად გადაიქცნენ (იქვე).
გაგიმ და ელგუჯამ ძლივს მოასწრეს გამოსვლა
სახლიდან... (ა. ყაზ., „ელგუჯა“).

დათიკო და ჯანსული არ ჩანან (აკ. ბელ., „მოგზაუ-
რობა სვანეთში“).

ალექსანდრა, ანიკო, ჯანსული და დათიკო წავი-
დნენ სარიულობაში ასასულელად (იქვე).

... იმ დღიდან დავიწყეთ მე და იმან „ვეფხის-ტყაოსნის“
კითხვა (ი. ქავ., „გლახის ნაამბობი“).

მე და ნუნუმ ხარებს ბალახი მოეუმზადეთ (პ. ჩხიკ., „ახალი
ხმელეთი“).

ძაღლი და მგელი ვერაფერს დააკლებენ (ე. ფშავ-
„შელის ნუკრის ნაამბობი“).

და არა:

კნიაზი ლუარსაბ თათქარიძე და დარეჯან მოსე გრძელადის ასული იწერს ჯვარს (ი. ქავ, „კაცია აღამიანი?“).

ყელმოღერებული შველი და ირემი იმათ იჩრდილავს (ე. ფშავ., „ხმელი წიფელი“).

6. ასეთივე მდგომარეობა არის მაშინაც, როცა შერწყმულ წინადადებაში გვაქვს მხოლოდობით რიცხვში დასმული სულიერი საგნის გამომხატველი რამდენიმე ქვემდებარე და თითოეულ ქვემდებარესთან მსაზღვრელად გამოყენებულია რიცხვითი სახელი.

მაგალითები:

ორი მასწავლებელი და ხუთი მოსწავლე გამოფენას აწყობენ. სამი მამაკაცი და ათი ქალი ლიმონს კრეფენ.

იქნებოდა თერთმეტი საათი, როდესაც ხევის ერთ სოფელში კერის პირს ისხდნენ ორი კაცი და ერთი დედაკაცი (ალ. ყაზ., „მამის მკვლეელი“).

ამ დღის მსხვერპლნი შეიქნენ სამი მოკლეული ყაზახი, ხუთი დაქრილი ჩაფარი და რვა ცალხედ გალახული სალდათი (მისივე „ციკო“).

და არა:

ორასი მატროსი, ოცი ოფიცერი და გემის სანიტარული ნაწილი თავგამოდებით ეცა საველე ლაზარეთებს (რ. ქორქ., „ათას ორასი“).

7. თუ სულიერი საგნის გამომხატველ ერთგვარ ქვემდებარებთან გამოყენებულია მრავლობითში დასმული შემკრები სიტყვა, მაგალითად:

ნათელს გვირგვინად მოსჩანან კახეთის მხსნელი გმირები: ელიზბარ, შალვა, ბიძინა, მტარელისგან დატანჯულები! (გრ. ორბ., „სადღეგრძელო“).

მოსვლოდნენ მოკეთებები: კრუხნი, მამლები, ვარია, ნათესაეები კრუხისა, მთელი იმისი გვარია (ე. ფშავ., „ქორი და წიწილა“).

ზოგჯერ ზოგიერთი მწერალი შემკრებ სიტყვას დანართად ხმარობს და წინადადებაში ორივე მხრით მძიმეებით გამოყოფს. ამ შემთხვევაში შემასმენელი რიცხვში ეთანხმება ერთგვარ წევრებს და არა შემკრებ სიტყვას, მაგალითად:

ცხენმა და კაცმა, ორივემ, ძირი გაიარეს (აქ. წერ. „ბაში-აჩუკი“).

ამ დროს ერისთავები, სტუმრები და მასპინძელი, სამივე, ერთად იჯდნენ * სასტუმრო ოთახში ტახტზე ფეხმორთხმით და გაცხარებული საუბარი ჰქონდათ (იქვე). მაგრამ წინადადების ასე აგება სტილისტიკურად დასაშვები არ არის.

8. თუ ქვემდებარედ გამოყენებული სულიერი საგნის გამოშატველი რთულფუძიანი არსებითი სახელი (კომპოზიტი) მრავლობით რიცხვშია დასმული.

მაგალითები:

დაძმები გულმოდგინედ მუშაობდნენ
სტუმარ-მასპინძლები სუფრას მოუსხდნენ.

ასევე ნარ-თანთან მრავლობითშიც:

ჩენი ცოლ-ქმარნი იმედს არ ჰქარგავდნენ (ი. ქავ. „კაცია ადამიანი?!“).

სახლის პატრონთ ცოლ-ქმართ ბავშვები ფქვილის გოდრებზედ შეესხათ (ნ. ლომ., „ბედი უბედურთა“).

ცოლ-ქმარნი მიეშველნენ ვანოს (იქვე).

ასევე შემასმენელი მრავლობითში შეეწყობა მხოლოდობითში დასმული რთულფუძიანი არსებითი სახელით გამოხატულ ქვემდებარეს, თუ ეს უკანასკნელი I ან II პირის გაგებით არის გამოყენებული, მაგალითად:

დაძმა კარგად ეგრძობდით თავს
დედა-შვილი მშენიერად მღერიოთ

... მაგრამ შემაშინეთ კი, მართალი გითხრათ, რომ სახლიდან ასე ავარდნილები წამოსულხართ ცოლ-ქმარი (ლ. ქიაჩ., „გვალი ბიგვა“).

9. თუ ქვემდებარედ გამოყენებული ადამიანის საკუთარი სახელი ტიპების აღსანიშნავად დასმულია მრავლობითში.

მაგალითები:

ლუარსაბებე უქმად ატარებდნენ დროს, კარაპეტები სისხლს სწოვდნენ ხალხს.

იერემიები უშრომლად ცხოვრობდნენ, სიმონები აქტიურად ებრძოდნენ დროიძებს.

ეგნატეები შემთხვევით არ იბადებიან! (ი. ლის. „ერთგულება“).

* შენიშვნა: უნდა იყოს „ისხდნენ“.

განა თამარნი ქვეყნად კვდებიან? (აქ. წერ., „თამარი ცბიერი“).

წინათ თუ ლუარსაბები, რევაზები და არჩილები გაცლიდნენ ხელიდან შენ საცხოვრებელს, ეხლა ისაკები გიხდებიან ბატონად... (შ. არაგ., „ჩემი ბრალი არ არის, ლმერთო!“).

10. თუ ებ-ნიშნიან მრავლობითში დასმულ ქვემდებარედ გამოუენებულაა ისეთი უსულო საგნის გამოშხატველი სიტყვა, რომელიც მთქმელის მიერ აქტიურად არის წარმოდგენილი, გაპიროვნებულია (გვხვდება პოეტურ შეტყფილებაში).

მაგალითები:

მთებს სულარა ჩაუცვამთ ტანზე... (ვ. ფშავ., „მთანი მალაღნი“).

ამ დროს ზედიზედ დაიქევა საღლაც შორს და მთებმა ცბანი მისცეს (აქ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

იკრემლებიან ღრუბლები, ზაფხულის წასვლას გლოვობენ (ვ. ფშავ., „მთაში“).

შვილის დაკარგვას გლოვობენ ტურფა ალაზნის პირები! (მისივე „ილია ქავექავაძის სახსოვრად“).

შავი ღრუბლები... ათასნაირი კოშკებს აშენებდნენ (ირ. ვედ., „გაზაფხული“).

ღრუბლები მზიან ამინდს პირდებოდნენ ქვეყანას (კ. ლორთ., „ქოლხეთის ცისკარი“).

მისი ხევეები დაქრილი ლომივით ღრილებდნენ... (ირ. ვედ., „გაზაფხული“).

მდინარის პირას თამარის ციხის ნანგრევები გადმომდგარან (კ. ლორთ., „ქოლხეთის ცისკარი“).

ზევიდან დატურებული ხეები ჩხირებივით დახტიან ქაფიან ტალღებზე (აქ. ბელ., „მოგზაურობა სვანეთში“).

ჩაფიქრებულან კლდეები რუხი... (ხ. ვარდ., „შემოდგომა სოფელში“).

11. ასევე შერწყმულ წინადადებაშიც, თუ ქვემდებარით გამოხატული საგანი აქტიურად არის წარმოდგენილი, მაგალითად:

ორიოდე ქვაბი, ტაფა, ჩამჩა, ქაფქირი, ძალზედ დაწმენდილ დარეცხილი, მზიარულად გადმოოცქირებიან, თოთქოს თავს იწონებენ. რომ კარგი მომვლელი და პატრონი ასჩენიათ (ი. ჰავ., „ოთარაანთ ქვრივი“).

უტყვი სურათები და ნივთები თითქოს ადამიანური ენით მეუბნებოდნენ... (ვ. თორდ., „მატროსები“).

და ეს ძახილი, ეს ლამაზი ყვავილები მექისაც ალაღებ-
დნენ, იმ ბალებთან სათამაშოდ იხმობდნენ (კ. ლორთ.
„ქოლხეთის ცისკარი“).

ასეთ შემთხვევებში უმთავრესად გარდამავალი ზმნით გამო-
ხატული შექმნენელი გვხვდება (მაგ.: აშენებს, აკეთებს; ზრდის,
ატყობს, აწითლებს, ამშვენებს, ალაღებს, აძლიერებს და სხვა),
რომელშიც მოქმედების პროცესი განიხილება სუბიექტიდან ამო-
სვლით და არის მხოლოდ ცოცხალი საგნის დამახასიათებელი.

გაპიროვნებული უსულო საგნის მოქმედება განსაკუთრებით
ნათლად იგრძნობა მაშინ, როდესაც იგი აქტიური საშუალო ან
უმთავრესად დინამიკური ვნებითი გვარის ზმნით არის გამოხა-
ტული (მაგ., ღრიალებდნენ, გადმომდგარან, მიიშალნენ, გადმოი-
ქვირებიან...).

§ 46. შექმნენლის შეთანხმება ნარ-თანთან მრავლობითში დასმულ ქვემდებარესთან

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ძველ ქართულში ნარ-თანთან
მრავლობითში დასმულ ქვემდებარესთან ყოველთვის გვექონდა
შექმნენლის შეთანხმება, მაგრამ თანამედროვე ქართულში ეს ასე
არ არის. როგორც ვხიან მრავლობითის დროს, აქაც ერთმანეთი-
საგან უნდა განვასხვავოთ სულიერი საგნის გამომხატველი ქვემ-
დებარე უსულო საგნის გამომხატველი აქტიური და პასიური
ქვემდებარისაგან.

1 ნარ-თანთან მრავლობითში სულიერი საგნის გამომხატ-
ველ ქვემდებარესთან შექმნენელიც მრავლობითში იხმარება,
მაგალითად:

1) სულიერი საგნის აღმნიშვნელი არხებითი სახელით გამო-
ხატულ ქვემდებარესთან:

ხევისურთ ჯოყოლა გაწირეს (ვ. ფშავე., „სტუმარ-მასპინ-
ძელი“).

მხედართ, საუბრის გამგონეთ, მუზარადები დახარეს
(მისივე „ბახტრიონი“).

ყმათა დალოცეს ორივე ბედითა ბედნიერითა (მისივე
„ღთერი“).

ნადირთა მთის წვერთ მიჰმართეს (მისივე „ქობალა“).

2) სულიერი საგნის აღმნიშვნელი რიცხვითი სახელით ან
ნაცვალსახელით გამოხატულ ქვემდებარესთან:

ორივენი უმაღვე შციარაღდნენ (ლ. ქიაჩ., „სისხლი“).

ორნივ რაოდენადმე დაშვიდდნენ (ა. ყაზ., „ციცია“).

დაუძახეს თითქმის ორთავემ ერთად (ნ. ლომ., „ბედი უბედურთა“).

ტყეში მიდიოდნენ სამინი (ნ. ლომ., „ალი“).

სამივენი მიუახლოვდნენ კოცონს (ა. ბელ., „ამბავი რუსთაველისა“).

დაუძახეს თითქმის ორთავემ ერთად (ნ. ლომ., „ბედი უბედურთა“).

იმ სამთავეს ეს ჩენი გაყვანილი წყალი გაუყვანიათ და რწყავენ თურმე თავიანთ სიმინდებს. (იქვე).

ზოგნი შეცვივდნენ სახლში (იქვე).

ზოგნი სირაქლემას ცხენის მაგიერადაც ხმარობენ... (ი. გოგ., „სირაქლემა“).

ამ სიტყვებით ისინი გამოვიდნენ და წავიდნენ სამყოფო სახლში... (ა. ყაზ., „ელგუჯა“).

ისინიც კილაობის სანახაოდ გამოეშურნენ (კ. ლორთ., „კოლხეთის ცისკარი“).

ესენი აქ ცხოვრობდნენ თავისი ექვსი ლეკვითა (ი. გოგ., „მელა და მისი სახლობა“).

სხვანი კი გაკვალულს გზას მისდევენ... (მისივე „ფრინველების გონება“).

ზოგნი ტყეში შეიმაღნენ (მისივე „თავდადებული თევდორე“).

ყველანი მოსწაველებივით ცელქობდნენ (ა. ბელ., „მასწაველებელი“).

... ყველანი კედელთან მილაგდნენ, ზოგნი, უმთავრესად ქალები, სავარძლებზე დასხდნენ (მისივე „თავგადასავალი ბესიკ გაბაშვილისა“).

იმათ ხომ მალე იციან ამისთანების გატანა (ი. ქავ., „კაცია ადამიანი“).

აი იმათ ერთად ხის კენწეროზე თავი მოუყარეს... (ი. გოგ., „ქიანკველები“).

მათთვის მკერდით შექმუსრონ მტერთა სიმაგრენია (ი. ქავ., „ჩემო კარგო ქვეყანავ“...).

2. შემასმენელი მრავლობითში დაისმის უხულო, მაგრამ აქტიური საგნის გამომხატველ ქვემდებარესთან (ე. ი. ისეთ ქვემდებარესთან, რომლითაც გამოსხატულ საგანს მოუბარი მიაწერს ცოცხალი საგნის თვისებას), მაგალითად:

კლდენი ბანს ეუბნებიან! (გრ. ორბ., „სალამო გამო-სალმებისა“).

სიტყვანი გულში მებადებიან (ი. ქავ., „გუთნის დედა“).

დალამდა. წერილი ვარსკვლავნი აყვავდნენ, დასხ-
დნენ ცაზედა (ვ. ფშავ., „ლამე მთაში“).

დიან წყარონი უხვად ყველგანა (მისივე „ჩიტი და
ჩიორა“).

ზამთარ-ზაფხულ იმ ტბიდან იცქირებიან ყოილნი
(მისივე „უიღბლო იღბლიანი“).

3. თუ ნარჩან მრავლობითში დასმული ქვემდებარე გამო-
ხატავს უსულს, პასიურ საგანს (მაშინაც, თუ ეგი განუყენებელი
ცნების აღმნ-მგნელი ან ნაზმნარი სახელია), თანამედროვე ქარ-
თულში მასთან შემასმენლს უკვე მრავლობით რიცხვში არ
ხმარობენ.

მაგალითები:

ისინი (სკამები) ოთახში დგას.

ჩემთანვე დარჩეს ჩემი ვნებანი (ვ. ფშავ., „მწარეს
ჩავეარდი საგონებელსა“).

ლულუნებს: „გაიზარდო!“ წყლულს გულს ეძლევა შვება-
ნი (მისივე „სახსოვარი“).

წამხდარსა საქმეს რას არგებს ბოლო ეამს თითხედ კბე-
ნანი (ანდაზა):

გამოჩნდება სასახლენი, როგორც ზღვაში გემთა
ჯარი (ა. თევზ., „სიმღერა თბილისზე“).

ისმის ქვევრებში მაქრის ჩქეფანი (ბ. ვარდ., „შემოდგომა
სოფელში“).

პგონია, სულის განვლილი დღენი ყელში უდგასო ქოჩო-
რა მამალს (ა. ქუთათა., „ჩალვადრები“).

თუმცა ძველნი დაგვმორდნენ, ახალნი ხომ შენია (ი. ქავ-
„ჩემო კარგო ქვეყანავ“).

ახლანდელ პირობებში მტს-ების მოვალეობანი განუზომ-
ლად გაფართოვდა (გაზ. კომ., 1953 წ. 18/XI).

საბჭოთა ადამიანების სულიერი სამყარო, კულტურული
მოთხოვნებიანი განუწყვეტლივ იზრდება (გაზ. კომ.,
1953 წ. 11/XI).

არის ნაკლოვანებანიც (გაზ. სახ. გან., თ/VI, 1954 წ.
გვ. 2).

სკოლებში გამოცდების პირველ დღეებშივე გამოვლი-
ნებულ იქნა სერიოზული ნაკლოვანებანი (გაზ. სახ. გან.,
27/V, 1953 წ.)

ხორციელდება უდიდესი ღონისძიებანი ჩვენი ქვეყ-
ნის მთლიანი რადიოფიკაციისათვის... (გაზ. კომ., 7/V, 1953 წ.).

(შაფიშია ნიადაგებით დაფარულია სამგორის ვაკე, გარეჯის, ტარიბანას და შირაქის ველები). ისინი განვითარებულია ლიოსისმაგვარ თიხნარებზე (საქართველოს სსრ გეოგრაფია, სახელმძღვ. VII კლ., 1949 წ. გვ. 77).

(გარეკახეთის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში გავრცელებულია დამლაშებული ნიადაგები). განსაკუთრებით ხშირია ისინი ელდარის ვაკეზე და ალაზნის ველზე (იქვე, — გვ. 78).

კლიმატური კურორტების სამკურნალო საშუალებაა მათი ჰაერის განსაკუთრებული თვისებანი (იქვე,— გვ. 184).

... ამ მხრივ დღემდე გატარებული ღონისძიებანი ოდნავადაც არაა საკმარისი საყოველთაო სავალდებულო სწავლების ახალ საფეხურზე გადასვლისათვის (გაზ. სახ. გან., 8/VII 1953 წ.)

მაგრამ გამოცდების მიმდინარეობის ეს პირველი წარმატებანი პარადული ხმაურისა და თვითკმაყოფილების უფლებას კი არ გვაძლევს, არამედ გვავალებს გამოცდებისადმი ხელმძღვანელობასა და კონტროლის გაძლიერებას (გაზ. სახ. გან., 27/V, 1953 წ.)

ამ მოვლენას ადასტურებს არნ. ჩიქობავა, რომელიც 1941 წლის ერთ-ერთ შრომაში აღნიშნავს:

„არის შემთხვევები, სადაც სახელობითი—ნ-სუფიქსიანი და ზმნა მას მიიწვას არ ეთანხმება: (თერგი მიჩუმებულია იმიტომ, რომ) „მობანე კლდენი გვერდით არ ახლავს“ (ი. კ.)*...

იგივე აზრი არის გამოთქმული მის სხვა შრომაში:

... ახალ ქართულში შეუძლებელი არაა ნ-იანი მრავლობითი გვექონდეს და ზმნა სახელს რიცხვზე არ შეეთანხმოს (მაგალ.: „საეკვოა, ასეთი საბუთები მაშინაც ყოფილიყო დამარწმუნებელი, როცა ისინი იწერებოდა“)... „ისინი“ „საბუთების“ ნაცვალა და ზმნაც ამიტომ არ ეთანხმება მას რიცხვში; აღამიანი რომ ეგულისხმებინათ, იქნებოდა „ისინი იწერებოდენ“ (და მნიშვნელობაც ერთგვარად შეიცვლებოდა)**.

* არნ. ჩიქობავა, მარტივი წინადადების ვოლუტის ძირითადი ტენდენციები ქართულში, II. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის შოამზე, ტ. II. № 6, 1941 წ. გვ. 565.

** არნ. ჩიქობავა, სახელის ფუძის უძველესი ავებულება ქართველურ ენებში, 1942 წ., გვ. 247.

4. თანიან მრავლობითში დასმულ ქვემდებარესთან (რომელიც მიცემით ბრუნვაში ღვას), შემასმენელიც მრავლობითში უნდა იყოს, როცა იგი ინფერსიული წყობის ზმნითაა გამოხატული.

მაგალითები:

თავისი ბედის-კვერები მათ აღრე შეუქამიათ (ვ. ფშავ., „ახალი წელი ფშავში“).

... ამათაც მოგზაურობა და თბილ ქვეყნებში წასვლა მოუდებათ ხოლმე (ი. გოგ., „ფრინველების გონება“).

ასევეა ებ-ნიშნიან მრავლობითთანაც:

ამხანაგებს წაუქითხავთ, მეზობლებს აქეთ, ბავშვებს უყვართ (სძულთ, უნდათ, სძინავთ, პღვიძავთ, ჰყავთ, სურთ, სწყურიათ, ჰგონიათ, გაუქეთებიათ, წაუღიათ, მოუყვანიათ და სხვა).

მეორე პირში იქნება: გიყვართ, ვსურთ, გაქეთ და სხვა.

... მხოლოდ მერაქი ფეებს ექირათ ხელში ღვინით სავსე ღოქები... (აქ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

ხიდან ჩამობტომა კიანკველებს არ შეეძლოთ (ი. გოგ., „ქიანკველები“).

მიცემითში დასმული სახელის ქვემდებარედ მიჩნევა შედარებით ახალი მოვლენაა. ძველ ქართულში ასეთი სახელი მორფოლოგიურ ობიექტად იყო გაგებული. შემასმენელში მისი რიცხვი არ აღინიშნებოდა. „არ აღინიშნებოდა არც მაშინ, როდესაც გარდასავალი ზმნა-შემასმენელი ზესამე სერიაში იყო და არც მაშინ, როდესაც გვექონდა გრძნობის გამომხატველი შემასმენლები. ასეთ შემასმენლებს მრავლობით რიცხვში ითანხმებდა მეორე სახელი, რომელიც სახელობით ბრუნვაში იყო დასმული და მორფოლოგიურ სუბიექტად გაიგებოდა“.*

ეს საკითხი პირველად აღნიშნა არნ. ჩიქობავამ, რომელიც წერდა: „ძველს ქართულში მიცემითი ბრუნვის მრავლობითობა ზმნაში აღუნიშვნელი რჩებოდა მაშინაც, როცა ეს მიცემითი რეალურ სუბიექტზე მიუთითებდა და იმ შემთხვევაშიც, როცა მას რეალური ობიექტის აღნიშვნა უწყევდა.“

ეს სინტაქსური ურთიერთობა არსებითად შეიცვალა XII—XVIII საუკუნეთა მანძილზე; ცვლილება მოხდა სამსავე პირში, ოღონდ არა თანაბარი და არა ერთი და იმავე მიზეზის გამო.

მესამე პირში ცვლილება გამოიწვია სახელის ფუნქციამ: ზმნამ აღნიშნა ისეთი სახელის მრავლობითობა, რომელიც რეალურ სუბიექტზე, მოქმედზე მიუთითებდა.

* ანტ. კიხარია, ქვემდებარე და დამატება ახალ ქართულში, იხ. „ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების საკითხები სკოლაში“, კრებული V, 1953 წ. გვ. 25.

ასეთი მიცემითი ინვერსიულ ზმნებთან გვაქვს: ინვერსიისათვის სწორედ ისაა დამახასიათებელი, რომ ობიექტის ნიშნით წარმოდგენილი სახელი სინამდვილეში ობიექტი კი არაა, არამედ—სუბიექტი, რეალური სუბიექტი; და, პირუკუ, სუბიექტის ნიშნით გადმოცემული სახელი რეალურ ობიექტს ეტოლებება*.

შემდეგ არნ. ჩიქობავა ასახელებს ინვერსიულ ზმნათა ორ ჯგუფს:

1) გარდამავალ ზმნათა თურმეობითს (I თურმ. II თურმ. და III კავშ.):

დავითს უშენებია სახლი, დავითს (რომ) აეშენებინა სახლი, დავითს (რომ) აეშენებინოს სახლი...

და 2) გარდაუვალ ზმნებს, რომელთაც აწმყოს ჯგუფშივე ინვერსია ახასიათებს, ე. ი. რომელნიც მხოლოდ ინვერსიული წყობისანი არიან:

დავითს ჰყავს, აქვს, უყვარს, უნდა, ესმის... ის და ასკენის: „ნაგრამ თუ ზმნა ინვერსიული არაა, მესამე პირის მრავლობითს, მიცემითში დასმულს, ზმნა არ შეეთანგება:

უთხრა მას—უთხრა მათ, მოუწოდა მას—მოუწოდა მათ, უბრძანა მას, მათ და ასე შემდეგ.

სხვაგვარი მდგომარეობაა პირველსა და მეორე პირში: ამათი მრავლობითობა ზმნაში ყოველთვის აღინიშნება:

თქვენ—გწყურიათ, გაქვთ, გქონდათ... გიკეთებიათ, ჩაგიცვამთ...

ჩვენ—გვწყურია, გვაქვს, გვაქონდა, გვყავს, გვყავდა...

გვიკეთებია, ჩაგვიცვამს—ეს ინვერსიული ფორმებია, მიცემითის მრავლობითის აღნიშვნას ზმნაში აქ იგივე საფუძველი აქვს, რაც მესამე პირში (იხ. ზემოთ.).

მაგრამ არაინვერსიულ ფორმებშიც ზმნა ეთანხმება „თქვენ“ „ჩვენ“ სახელებს რიცხვში:

მან მათ უთხრა—მაგრამ: თქვენ გითხრათ, ჩვენ გვითხრა...

„ მათ მოუწოდა— „ თქვენ მოგიწოდათ, ჩვენ მოგვიწოდა... „

„ მათ უბრძანა — „ თქვენ გიბრძანათ, ჩვენ გვიბრძანა... „

„ მათ დაუწერა — „ თქვენ დაგიწერათ, ჩვენ დაგვიწერა“...**

ამრიგად, მიცემით ბრუნვაში დასმული სახელის ქვემდებარედ გამოყენება დამახასიათებელია მხოლოდ ახალი ქართული ენისათვის.

„... მორფოლოგიური ობიექტის სინტაქსურ სუბიექტად

* არნ. ჩიქობავა, მარტივი წინადადების ევოლუციის ძირითადი ტენდენციები ქართულში, საქართ. სსრ მეცნ. აკადემიის მოამბე, ტ, II, № 6, 1941 წ. გვ. 561.

** იქვე—გვ. 562.

გაგებამ შექმნა პირობა, რომ მას სინტაქსური ძალა მისცემოდა და შემასმენელი შეეთანხმებინა რიცხვში. აქ ახალმა შინაარსმა ახალი ფორმა მოითხოვა, რაც მოსალოდნელეც იყო**... — წერს ა. კიზირია და შემდეგ ასახელებს მაგალითებს ახალი ქართულიდან:

ქვემდებარედ მეორე პირია, შემასმენლებად — გრძნობის გამომხატველი სტატიკური ზმნები:

ახლა ხომ გესმით განათლების მნიშვნელობა? (ილია);
რალა... გინდათ? (ილია).

ქვემდებარედ მესამე პირია:

გარე შეეხება ძალიან უყვარდათ მამაჩემი. (აკაკი).

და ასე: მათ სურთ, სწყურიათ, შიათ, ჰგონიათ, ჰყავთ, აქვთ და სხვა.

ქვემდებარედ მესამე პირია, შემასმენლად — მესამე სერიის გარდამავალი ზმნა (ინვერსიული):

ბაბაღეს კამეჩი მეველეებს დაუმწყვდევიათ (ილია);

პატარა მოშორებით თავი მოეყარათ ხარებსა (ილია)
და სხვ. **

§ 47. პერვენილი შემასმენლის შემთხვევა ქვემდებარესთან

ზემოთ განხილულია მარტივი (ზმნით გამოხატული) შემასმენლიანი წინადადებები. ქვემდებარეს რიცხვში ეთანხმება შედგენილი შემასმენელიც:

1. თუ სულიერი საგნის აღმნიშვნელ, მრავლობით რიცხვში დასმულ ქვემდებარეს ახლავს ისეთი შედგენილი შემასმენელი, რომლის თანასაერთი არის არსებითი (ან გაარსებითებული) სახელი — ეს უკანასკნელი საერთთან (მეშველ ზმნასთან) ერთად დაიხმის მრავლობით რიცხვში.

მაგალითები:

ჩემი ამხანაგი ექიმია — ჩემი ამხანაგები ექიმები არიან (ან არიან ექიმები).

ისინი სტუდენტები არიან (ან არიან სტუდენტები).

ჩვენი ბავშვები მოსწავლეები არიან

იქნებიან.

იყვნენ

ყოფილან და სხვა.

* ა. კიზირია, ქვემდებარე და დამატება ახალ ქართულში, ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების საკითხები სკოლაში, კრებული V, 21/1953 წ. გვ. 25.

** იქვე — გვ. 27.

ყმაწვილები განუყოფელი მეგობრები გახდნენ.

.. ისინი ჩვენი მეგობრები არიან (ი. გოგ., „ვასო და ჩიტები“).

... თქვენ ახლა ძმები ხართ (აკ. ბელ., „ზღვასთან“).

(ჩვენ) მეზობლები ვყოფილვართ (მისივე „საზღვარი“).

მგზავრები ინჟინრები აღმოჩნდნენ' (ს. კლდ., -ეუენა, მინდერის ყვაილი“).

ჩვენ ხუთნი და-ძმანი ვიყავით (აკ. წერ., „ჩემი თავადა-დასავალი“).

კი, ბატონო, ჩვენ ძველი მესხები ვყოფილვართ .. (ს. კლდ., „პირმო“).

ასევე რამდენიმე ქვემდებარესთანაც:

მე და შენ კაცები ვართ ... (ი. ქავქ., „გლახის ნამბობი“).
ვანო და გივი ძმები არიან.

ჩემი დედა და მამა ექიმები არიან.

ბატონი და ყმა ერთმანეთის მოსისხლე მტრები იყვნენ.

შენიშვნა: თანამედროვე ქართულში ხშირად მრავლობითში დასმულ თანასაერთთან მეშველი ზმნის „არის“ შეკვეცილ ფორმას იყენებენ, მაგალითად, ასე: ისინი კარგი სტუდენტებია, ჩვენი ბავშვები მოწინავე მოსწავლეებია, გივი და ვანო მეგობრებია და სხვა, მაგრამ ეს სწორი არ არის. სულიერი საგნების გამომხატველ, მრავლობითში დასმულ ქვემდებარესთან არსებითი სახელით გამოხატულ თანასაერთთან ერთად საერთოც (მეშველი ზმნა) მრავლობითში უნდა იყოს (ისინი კარგი სტუდენტები არიან, ჩვენი ბავშვები მოწინავე მოსწავლეები არიან...) მაგრამ, მრავლობითში დასმული ქვემდებარე თუ უსულო, პასიურად გაგებულ საგნებს გამოხატავს, მაშინ მრავლობითში დასმულ თანასაერთთან მეშველი ზმნა მხოლოდობითში დაისმის, მაგალითად:

სოხუმი, ათონი და გაგრა კარგი აგარაკებია. წიგნი, რვეული, კალამი, კალმისტარი და ფანქარი სასწავლო ნივთებია. მტკვარი და რიონი დიდი მდინარეებია.

იალბუზი, ყაზბეგი, უშბა და თეთნულდი კავკასიონის მაღალი მთებია.

2. თუ შედგენილ შემასმენელს თანახაერთად ახლავს არა არსებითი, არამედ სხვა სახელი, მაგ., ზედსართავი სახელი, რიცხვითი სახელი, ნაცვალსახელი ან მიმღეობა, რომლებიც არსებითი სახელის მნიშვნელობით არ არის გამოუენებული, მრავლობითი რიცხვის ფორმას მხოლოდ საერთო (მეშველი ზმნა) მიიღებს.

მაგალითები:

ჩემი ძმა მაღალია — ჩემი ძმები მაღალი არიან.
ისინი რიცხვით ოცი არიან
ეს ბაუშეები ჩემი არიან.
მოსწავლეები მოსული არიან (იქნე-
ბიან, იყვნენ, ყოფილან და სხვა).

შენთვის ყველანი თავგამოდებული იყვნენ (გ. წერ.
„პირველი ნაბიჯი“).

ისინი ჩვენთვის უცხო არიან... (აკ. წერ., „ბაში—
აჩუკი“).

მიზეზი ის იყო, რომ ჩვენ ერთმანეთს გაცნობილი არა
ვართ (ე. ნინ., „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

ახლა მთელი ექსპედიცია თავშეყრილი ვართ.
(აკ. ბელ., „მოგზაურობა სვანეთში“).

ოპერის პირდაპირ, სახელგამის წინ, დღით ყოველთვის თავ-
მოყრილი არიან მწერლები (ს. კლდ., „მოგონებანი
დავითზე“).

ფიქრი ნუ გეკნებათ, ხალხის დასწრებით უზრუნველყო-
ფილი იქნებით (მისივე „დევის კუნძული“).

თქვენ ჩემი კეთილმყოფელი ხართ (იქვე).

პირიქით, ჩვენ დავალებულიც ვართ თქვენგან (ს. კლდ.,
„ეუფუნა, მინდვრის ყვავილი“).

ორივე გამოუცდელი ხართ (ლ. ქიაჩ., „სისხლი“).

ჩვენი მწერლები ასეთ შემთხვევაშიც სვამენ თანასაერთს
მრავლობითში, მაგალითად:

ხომ იცი, რა მოხერხებულები არიან ასეთ საქმეში
ქალები (ლ., ქიაჩ., „სისხლი“).

ისინი მაგასაც მოკლებულნი არიან (ი. ქავჭ., „ოთა-
რაანთ ქვრივი“).

... ისინი თვითდაბეგვრის თაობაზე იყვნენ მიწვეულნი
(კ. ლორთ., „კოლხეთის ცისკარი“).

თქვენ ორივე მტყუანები ხართ (ი. ქავჭ., „გლახის ნამ-
ბობი“).

მე და შენ ყოველდღე მაძღრები ვართ (იქვე).

... ჩვენა ვართ დიდად მაღლობელნი... (აკ. ბელ.
„ახალგაზრდები“).

... დაინახა, რომ ქალის თვალები ელგუჯასაქენ იყვნენ
მიქცეულები... (ა. ყაზბ., „ელგუჯა“).

ქალიშვილის მოღლილი თვალები უფრო მშვენივრები
სჩანდნენ (თ. გოგოლ., „გარიყულას განთიადი“).

მაგრამ თანამედროვე ქართულში ეს ფორმა მოძველებული ჩანს. გასადავების თვალსაზრისით, საჭიროა დაეიცვათ ის ფორმა, როცა არაარსებითი სახელით გამოხატული თანასაერთი მხოლოდობით რიცხვშია.

§ 48. შემასმენლის შთანხმება პირიმატო რეაგებასთან

პირიმატო დამატება არის წინადადების მთავარი წევრი, რომელიც ზმნა-შემასმენლის ობიექტურ პირთან არის დაკავშირებული.

პირიმატო დამატება ორგვარია: პირდაპირი და ირიბი. პირდაპირია დამატება, რომელიც დაკავშირებულია გარდამავალი ზმნა-შემასმენლით გამოხატულ პირდაპირ ობიექტურ პირთან და არის ბრუნვატვალეზადი (მწკრივთა I სერიის ფორმების ზმნებთან მიცემითშია, II და III სერიებში დასმულ ზმნებთან კი—სახელოებითში):

სტუდენტი ხატავს ხურათს (მიცემითი).

სტუდენტმა დახატა ხურათი (სახელოებითი).

სტუდენტს დაუხატავს ხურათი (სახელოებითი).

ირიბი დამატება არის წინადადების მთავარი წევრი, რომელიც დაკავშირებულია ორპირიანი გარდაუვალი ან სამპირიანი გარდამავალი ზმნა-შემასმენლით გამოხატულ ირიბ ობიექტურ პირთან და არის ბრუნვატვალეზი (დგას მიცემით ბრუნვაში):*

1) შვილი ეხმარება დედას,
შვილი დაეხმარა დედას.

2) გიჟი წერილს სწერს დედას.
გიჟიმ წერილი მისწერა დედას.

აღინიშნება რა ზმნის პირით, ობიექტური პირი, ანუ სინტაქსურად პირიმატო დამატება, ითანხმებს ზმნა-შემასმენელს რიცხვში. ეს ახალ ქართულში წარმოადგენს დაქანონებულ მოვლენას ისეთ შემთხვევაში, როდესაც პირიმატო დამატება სულიერი საგნის აღნიშვნელია.

---

* შენიშვნა: ცალკე უნდა გამოიყოს მესამე სახის პირიმატო დამატება, რომელიც გვხვდება ინვერსიული წყობის ზმნა-შემასმენელთან. ის არ არის არც პირდაპირი და არც ირიბი. პირდაპირი არ არის იმიტომ, რომ ბრუნვას არ იცვლის, ირიბი არ არის იმიტომ, რომ მიცემით ბრუნვაში არ არის. იგი ყოველთვის სახელოებით ბრუნვაშია; ძველ ქართულში სუბიექტი იყო, ახალ ქართულში გადაიქცა ობიექტად (დამატებად). ამიტომ შეიძლება მას სუბიექტისეული პირიმატო დამატება დაეარქვათ (მას უყვარს იგი, მას შეუყვარდა იგი).

აქ. შანიძე წერს, რომ „ობიექტური პირის მრ. რიცხვის ფორმა ამავე პირის მხ. რიცხვის ფორმისაგან საყოველთაოდ გარჩეულია მარტო I პირში, II-სა და III პირში კი ხან გარჩეულია, ხან კი არა, იმისდა მიხედვით, ძველი წარმოება კვლავ ძალაშია, თუ ახალმა გაიკაფა გზა საბოლოოდ. გარჩევა ხდება -თ სუფიქსის საშუალებით. რომელიც ბოლოს დაერთვის ხოლმე. გარჩევა ახალმა ქართულმა შეიმუშავა, ძველად კი I და II ობ. პირი ან სრულებით არ იყო რიცხვის მიხედვით გარჩეული, ან თუ იყო, სხვანაირად, და არა თ-ს საშუალებით“.

შენიშვნაში ამბობს: „1. როცა ფორმაში პირდაპირი მიმართება იგულისხმებოდა, მაშინ მრ.-ის ფორმა მხ.-ისაგან ენ ან ნ აფიქსის საშუალებით იყო გარჩეული II სერიის ფორმებში: დაგწერე (მე შენ) და დაგწერ-ენ (მე თქვენ), დავეწერე (მე იგი) და დავეწერ-ენ (მე იგინი), დაგწერა (მან შენ) და დაგწერ-ნ-ა (მან თქვენ), დაწერა (მან იგი) და დაწერ-ნ-ა (მან იგინი), დავეწერეთ (ჩვენ-შენ) და დავეწერ-ენ-(ი)თ (ჩვენ თქვენ), დავეწერეთ (ჩვენ იგი) და დავეწერ-ენ-(ი)თ (ჩვენ იგინი), დაგწერეს (მათ შენ) და დაგწერ-ნ-ეს (მათ თქვენ) და მისთ.“

2. როდესაც მიმართება ირიბი იყო, მაშინ გარჩევა რიცხვის მიხედვით შეიძლება არ მომხდარიყო I პირშიც კი; მაგ.: დამიწერა (მე ან ჩვენ), დაგიწერა (შენ ან თქვენ), დაუწერა (მას ან მათ); მინდა (მე ან ჩვენ), გინდა (შენ ან თქვენ), უნდა (მას ან მათ) და მისთ. ამჟამად კი „დამიწერა“ მარტოოდენ მხოლოდით რიცხვს განეკუთვნება, მრავლობითში კი „დაგვიწერა“ ითქმის, რაც ძველადაც იხმარებოდა (მაშინდელი ორთოგრაფიით: დაგვწერა).*

ამ საკითხის შესახებ არნ. ჩიქობავა წერს: „პირველი და მეორე პირი (ჩვენ, თქვენ) სახელობითის ფუნქციით იქნება თუ მიცემითისათი, რეალური სუბიექტის აღმნიშვნელი იქნება თუ ობიექტისა, თანაბრად უფლებამოსილია ზმნა შეითანხმოს რიცხვში. შესამე პირში კი მაინც შეიმჩნევა სხვაობა სახელობითსა და მიცემითს შორის. რეალურ სუბიექტსა და რეალურ ობიექტს შორის. მთლიანად: სახელობითისა და მიცემითის მრავლობითობის აღნიშვნაში ზმნის მიერ მჟღავნდება ურთულესი სინტაქსური ურთიერთობა პოლიპერსონალური ზმნის შემცველი წინადადებისა. განსაკუთრებით ეს ითქმის ინვერსიულ ზმნათა შესახებ:

თქვენ გვიყვარხართ ჩვენ: თქვენ—სახელ., ჩვენ—მიცემ.; ზმნაში ორივეს მრავლობითობა აღნიშნული: გვ ჩვენ-ზე მიუთითებს, თ—თქვენ-ზე...

ჩვენ გ-იყვარვართ თ თქვენ: ჩვენ—სახელ.; თქვენ—მიცემ.; აქ სახელობითის მრავლობითი ჩანს:-თ მასზე მიუთითებს; მეორე სა-

* აქ. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, 1953 წ. გვ. 183.

ხელიც — თქვენ — აგრეთვე შეიძლება — თ სუფიქსით აღნიშნულიყო, მაგრამ აქ — თ მის მრავლობითობის მაჩვენებელი არაა — გიყვარ-ვარ-თ — წინამავალი ვარ- ამას მოწმობს.

უფრო მარტივია ის შემთხვევები, როცა ზმნაში მოცემულია არა პირველი და მეორე პირის — ჩვენ, თქვენ — სახელთა კოორდინაცია, არაშედ პირველისა და მესამის ანდა მეორისა და მესამე პირისა:

ჩვენ — ისინი, თქვენ — ისინი... ჩვენ — მათ, თქვენ — მათ...

ჩვენ ვუყვარვართ მათ, თქვენ უყვარხართ მათ — ჩვენ, თქვენ სახელობითშია, მათ — მიცემითში; და ეს მიცემითი მესამე პირისაა, სახელობითი — პირველი და მეორე პირისა; ზმნა ამ სახელობითის მრავლობითობას აღნიშნავს, მიცემითის მრავლობითობა აღუნიშვნელი რჩება.

მაგრამ სახელობითში რომ მესამე პირის სახელი გვქონოდა, მიცემითი გადასწონიდა:

ჩვენ ვუყვარვართ მათ — შდრ. ისინი უყვართ მათ: ზმნის სუფიქსი — თ მათ ნაცუალსახელთანაა დაკავშირებული, — საკმარისია მას ეიხმართ და — თ სუფიქსი ზმნას არ აღმოაჩნდება:

ისინი უყვართ მათ — ისინი უყვარს მას.

გენერლები გეყოლებათ თქვენ, ქართველებს? (ილია ქავჭავაძე, „გზავრის წერილები“).

ზმნა შეეთანხმება რიცხვში მიცემითს თქვენ; მრავლობითობა სახელობითისა ზმნაში არა ჩანს, და ეს იმიტომ, რომ ზმნა ორპირიანია და სახელობითის კორელატად მიცემითია წარმოდგენილი*.

შესიტყვების სინტაქსური აგებულების ამ ანალიზიდან ნათლად ჩანს, თუ რამდენად თავისებურად და ამავე დროს რთულადაა წარმოდგენილი თანამედროვე ქართულში როგორც ქვემდებარისა და შემასმენლის, ისე შემასმენლისა და დამატების ურთიერთდამოკიდებულება.

ამრიგად, პირშიმართი დამატება ითანხმებს შემასმენელს მრავლობით რიცხვში მაშინ, როცა ეს უკანასკნელი (შემასმენელი) გამოხატულია ობიექტური წყობის ზმნით, ინვერსიული წყობის ზმნების გამოკლებით, რომლებშიც ობიექტური პირის ნიშნით ქვემდებარე (რეალური სუბიექტი) აღინიშნება, მაგალითად:

არნ. ჩიქობავა, მარტივი წინადადების ევოლუციის ძირითადი ტენდენციები ქართულში, II. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. II, № 6, 1941 წ. გვ. 564—565.

1. როცა პირმომართი დამატება | პირია (ჩვენ):

პირდაპირი დამატება:

1) ჩვენ (მოსწავლეებს, მოსწავლეები) -- ის; მან; ისინი; მათ;

ჩვენ ← ის	ჩვენ ← მან	ჩვენ ← ისინი	ჩვენ ← მათ
გვაქებს	გვაქო	გვაქებენ	გვაქეს
გვზრდის	გაგვზარდა	გვზრდიან	გაგვზარდეს
გვარიგებს	დაგვარიგა	გვარიგებენ	დაგვარიგეს
გვართობს	გაგვართო	გვართობენ	გაგვართეს

2) ჩვენ (მოსწავლეებს, მოსწავლეები) — შენ, თქვენ:

ჩვენ ← შენ

ჩვენ ← თქვენ

გვაქებ	გვაქე	გვაქებთ	გვაქეთ
გვზრდი	გაგვზარდე	გვზრდით	გაგვზარდეთ
გვარიგებ	დაგვარიგე	გვარიგებთ	დაგვარიგეთ
გვართობ	გაგვართე	გვართობთ	გაგვართეთ

ჩვენ ერთი დროშა გვაერთებს (მირცხ., „ლალადი საქარ-
თველოსი“).

ჩვენც ბრძოლის დროშა გვათბობს ალისებრ (მისივე „მიმარ-
თვა პოეტებისადმი“).

ჩვენ გაგვამხნევა მისმა მარჯვენამ (მისივე „რბ დამაფიწ-
ყებს“).

იმ დიად წუთსა, სანატრელ წუთსა, ჩვენც გაგვიხსენეთ,
ჩვენც მოგვიგონეთ! (ირ. ევლ., „ანდერძი“).

ყველა ერთგვარად მან გვანეტარა (მისივე „ზოგიერთ
შეგობრებს“).

ყველანი შეგვაყუენეს (ი. ქავ., „გლახის ნაამბობი“).

ორიბი დამატება:

1) ჩვენ (მოსწავლეებს) — ის, ისინი; მან, მათ:

ორპირიან ზმნა-შემასშენელთან:

ჩვენ ← ის

ჩვენ ← ისინი

გვეზრდება	გაგვეზარდა	გვეზრდებიან	გაგვეზარდნენ
გვემალება	დაგვემალა	გვემალებიან	დაგვემალნენ
გვეხმარება	დაგვეხმარა	გვეხმარებიან	დაგვეხმარნენ

სამპირიან ზმნა - შემასმენელთან:

ჩვენ ← მან

ჩვენ ← მათ

გვიმღერა

გვიმღერეს

გვიამბო

გვიამბეს

გვითხრა

გვითხრეს

გვთხოვა

გვთხოვეს

2) ჩვენ (მოსწავლეებს) — შენ, თქვენ:

ჩვენ ← შენ

ჩვენ ← თქვენ

გვეზრდები

გაგვეზარდე

გვეზრდებით

გაგვეზარდეთ

გვემალები

დაგვემალე

გვემალებით

დაგვემალეთ

გვეხმარები

დაგვეხმარე

გვეხმარებით

დაგვეხმარეთ

გვესწრები

დაგვესწარი

გვესწრებით

დაგვესწარით

ჩვენ შორიდან სხვა ერებით გვესალმებიან (ა. მირცხ., „საზე-იმო თქმა“).

ჩვენ მაგითი რა დაგვაკლდება? (ი. ჭავ., „კაცია ადამიანი?!“).

ჩვენ გლებკაცებს გვეძახიან (მისივე „გლახის ნაამბობი“).

ლონე მოგვცა ჩვენ შრომამა, გაგვიკაჟა გული, მკლავი (ირ. ევდ., „პირველი მაისი“).

ყველას შუბლი გაგვეხსნება, ყველას გვესაშველებს (დ. კლდ. „უბედურება“).

შემოგვეყარა მე და დედაჩემს (ს. შანშ., „არსენა“).

როგორც მაგალითებიდან ჩანს, პირველი პირის გამომხატველი დამატება (პირდაპარიცა და ირიბიც) შემასმენელს ყოველთვის ითანხმებს მრავლობით რიცხვში, მიუხედავად იმისა, ზმნის სუბიექტური პირი (ქვემდებარე) მესამეა თუ მეორე. პირველი პირის აღმნიშვნელი პირმომართი დამატების მრავლობითობა ზმნა-შემასმენელში გამოიხატება გვ პრეფიქსით.

2. როცა პირმომართი დამატება II პირია (თქვენ):

მეორე ან მესამე პირის გამომხატველი ობიექტი, ანუ სინტაქსურად პირმომართი დამატება, ზმნა-შემასმენელში თ სუფიქსით აღინიშნება.

აქ. შანიძე წერს, რომ, „როგორც ძველი ქართულიდან ჩანს, თ თავდაპირველად აღნიშნავდა მხოლოდ სუბ. პირების მრავლობითობას, ისიც მხოლოდ I-სა და II პირში... მაგრამ შემდეგ ის ორი ობიექტური პირის მრავლობითობის აღსანიშნავადაც იქნა გამოყენებული: ირიბისათვის II-სა და III პირში (გინდა-თ, უნდა

-თ), პირდაპირისათვის კი--მარტო II პირში: დაგლახტოს-თ და დაგშამათოს-თ იმ გმირმა კოპალამ! (ვაჟა, „მოკვეთილი“), „ქარგი იქნება, თქვენც რო ეგრე ლეკებმა დაგიქირონ-თ და გაგასხა-თ (=წაგასხან-თ), ვაჟა, „ღარეჯანი“.*

პირდაპირი დამატება:

1) თქვენ (მოსწავლეებს, მოსწავლეები) — ის, მან:

თქვენ ← ის	თქვენ ← მან
გაქებ(ს)თ	გაქოთ
გზრდი(ს)თ	გაგზარდათ
გარიგებ(ს)თ	დაგარიგათ

2) თქვენ (მოსწავლეებს, მოსწავლეები) — მე:

გაქებთ	გაქეთ
გზრდით	გაგზარდეთ
გარიგებთ	დაგარიგეთ

თქვენმა იმედმა არ მოგატყუათ თქვენ (ი. ჭავ., „მგზავრის წერილები“).

თქვენ უნდა ერთი რამა გკითხოთ... (იქვე).

თქვენ შემოგყურებთ და გაწუხებთ (ი. ჭავ., „გლახის ნაამბობი“).

მე თქვენ არ გიცივობთ... (აკ. ბელ., „ბაგრატა“).

ირიბი დამატება:

1) თქვენ (მოსწავლეებს) — ის, ისინი; მან, მათ:

ორპირიან ზმნასთან   სამპირიან ზმნასთან

თქვენ ← ის   თქვენ ← ის, მან

გეზრდებათ	გაგეზარდათ	გიმღერთ	გიმღერათ
გემალებათ	დაგემალათ	გაიბობოთ	გაიბობთ
გეხმარებათ	დაგეხმარათ	გეკითხებათ	გეკითხათ

ამ ტიპისაა მისალმების ზმნა „გაგიმარჯოთ“ (თქვენ).

2) თქვენ (მოსწავლეებს) — მე:

ორპირიან ზმნასთან   სამპირიან ზმნასთან

გეზრდებით	გაგეზარდეთ	გიმღერთ	გიმღერეთ
გემალებით	დაგემალეთ	გაიბობოთ	გაიბობეთ
გეხმარებით	დაგეხმარეთ	გეკითხებით	გეკითხეთ

* აკ. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, 1953 წ. გვ. 184—185

თქვენ იმით არაფერი დაგიშავდებათ (დ. კლდ., „უბედურება“).

თქვენ მხოლოდ უწყება მოგივით აქ (გ. წერ., „გულქანი“).

მე თქვენ გიჩვენებთ (ს. შანშ., „არსენა“).

თქვენ... ჯარი უკან მოგყვებით... (იქვე).

თქვენ ვინ გითხრათ? (ი. ქავ., „კაცია აღამიანი?!“).

აბლა დაგიდგათ ლხინის დრო (შ. მღვიმ., „შემოდგომა“).

ინფერსიული წყობის ზმნა-შემასმენელთან, როგორც ზემოთ აღნიშნეთ, დამატება პირმიმართია, მაგრამ არ არის არც პირდაპირი და არც ირიბი, იგი სხვა სახისაა, წარმოშობით სუბიექტია და ამიტომ ვარქმევთ სუბიექტისეულ დამატებას. მაგალითად: მას ჰყავს ის (ძმა), აქვს ის (სახლი), უყვარს ის (წიგნი), სძულს ის (სიზარამცე).

თქვენ ისე როგორ შეჰყვარებიხართ (ვ. გაბესკ.: „განახლებულ კოლხეთში“).

კაცო, თქვენ მესტიაში შეგონეთ... (აკ. ბელ., „მოგზაურობა სევანეთში“).

აკ. შანიძეს აწმყოს მწკრივში შეუთანხმებელი ფორმა აქვს დასახელებული: იგი გაქებს თქვენ, წყვეტილში კი შეთანხმებული: მან გაქოთ თქვენ*.

მაგრამ ამაზე წინ აღნიშნული აქვს, რომ... „დღევანდელ ენა-ში ტენდენციაა, გამოხატულ იქნეს ობიექტის რიცხვი, და ამიტომ თ-ს დართვათ თანდათან ჩვეულებრივი ხდება: დაგიმალავ (შენ) — დაგიმალავ-თ (თქვენ), გაგატარებ (შენ) — გაგატარებ-თ (თქვენ), გცემ (შენ), გცემ-თ (თქვენ), — დაგიმალავს (შენ) — დაგიმალავს-თ (თქვენ), გეტყვის (შენ) — გეტყვის-თ (თქვენ). მოგიტანოს (შენ) — მოგიტანოს-თ (თქვენ), გაქვს (შენ) — გაქვს-თ (თქვენ), გეტყვიან (შენ) — გეტყვიან-თ (თქვენ) და მისთ“.**

არნ. ჩიქობავას ორივე შემთხვევაში აღნიშნული აქვს შეთანხმებული ფორმა: მოწათფე გაქებსთ თქვენ, მოწათფემ გაქოთ თქვენ.***

აწმყოს მწკრივში დასმული ზმნა-შემასმენლის ფორმა, წყვეტილში დასმულ ფორმასთან შედარებით, „თქვენ“ პირმიმართ და-მატებასთან შეთანხმების მხრივ არაფითარ სპეციფიკურობას არ შეიცავს. ამიტომ ორივე შემთხვევაში უნდა იყოს დაკული შეთანხმება. ამასთან ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ თანამედროვე ქართულში ფორმები: გაქებსთ, გელიხთ, გზრდიხთ და სხვა მისთანე-

* აკ. შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, 1953 წ. გვ. 234—235.

** იქვე გვ. 184.

*** არნ. ჩიქობავა, რა თვისებებები ახასიათებს ქართული ენის აგებულებას? ყურნ. „კულტურული აღმშენებლობა“, 1930 წ. № 7—8, გვ. 725—726.

ბი უკვე არ იხმარება. ხანი დაკარგულია და ამის გამო ამ ფორმის ზმნა-შემასწავლებელი შეიძლება ორნაირად გავიგოთ, თუ სახელები არა აქვს შეწყობილი:

გაქვებთ ის → თქვენ და მე → თქვენ; გელით ის → თქვენ და მე → თქვენ.

მე-19 საუკუნის მწერლების ნაწარმოებებში გვხვდება ასეთი ფორმები:

იბერელი უნდა გახლდესთ ვინმე! (აკ. წერ., „ბაში-აჩუი“).

ორი ათასი ქართველი ხუმრობა არ გახლავსთ, შენი კირიმე (იქვე).

... გამარჯვება ნუ მოგიშალოსთ. ჩემო ხელმწიფე! (იქვე)...

მაგრამ ა. შანიძე აღნიშნავს: „თ-ს დართვისას სუბიექტური ნიშანი III პირისა მხ. რიცხვში -ს ხშირად იკარგება კიდევ (§ 28,4): აქვ-ს; აქვ-ხ-თ → აქვ-(ს)-თ → აქვ-თ; მოგიტან-ხ; მოგიტან-(ს)-თ → მოგიტან-თ; დაგიწერს; დაგიწერ-(ს)-თ → დაგიწერ-თ. ამის გამო ობიექტური პირების გარჩევა (გარეგნულად შიინც) თ-ს დართვა დაურთველობაზე კი არ არის დამყარებული, არამედ პირის ნიშნისა და პლურალობის ნიშნის შენაცვლებაზე. ს-ს დაკარგვის შემდეგ მიღებული ფორმა ზოგჯერ შეიძლება არეულ იქნეს სხვა ფორმებში; მაგ., „მოგიტანთ“ შეიძლება ოთხნაირად გავიგოთ: 1) ჩვენ, შენ, 2) ჩვენ თქვენ, 3) მე თქვენ, 4) ის თქვენ. უკანასკნელ შემთხვევაში „მოგიტანთ“ მიღებულია ამ ფორმისაგან: მოგიტან-ს-თ. როცა რიცხობრივი გარჩევა ობიექტისა არ ხერხდება, მაშინ იმ ფორმებთან ასოციაციით, რომლებშიც ასეთი გარჩევა ხდება, ვამბობთ, რომ მხოლოდობისა და მრავლობის ზიარი ფორმა აქვსო. მაგალითად: მ-იყვარს და გ-იყვარს არჩევენ რიცხვს, აგრეთვე გ-ინდა და გ-ინდა-თ. ამიტომ, როცა გვაქვს „მო-გ-იტანეს“, რომელსაც თანაბრად ეწყობა II პირის ნაცვალსახელები „შენ“ და „თქვენ“ (მოგიტანეს შენ, მოგიტანეს თქვენ), ვამბობთ, რომ იგი ზიარი ფორმაა რიცხვის მიხედვითო. არსებითად კი იგი ობიექტური პირისთვის ურიცხო ფორმაა.“ *

ასევე დამატების მრავლობითობა არ იქნება გარჩეული ზმნა-შემასწავლებლის ფორმებში: ის სთხოვს (მას, მათ), ისინი სთხოვენ (მას, მათ), ისინი გთხოვენ (შენ, თქვენ), მან სთხოვა (მას, მათ), მათ სთხოვეს (მას, მათ), მათ გთხოვეს (შენ, თქვენ).

ასეთი შემთხვევა გვაქვს ყოველთვის, როცა I სუბ. პირი მრავლობითშია. ჩვენ გთხოვთ (შენ, თქვენ), გთხოვეთ (შენ, თქვენ) და სხვა.

სანიანი ფორმა უკვე იშვიათი გახდა:

ვინ გაძლევთ თქვენ ოქროს, ვერცხლსა? (ირ. ევდ. „მუშის სიმღერა“).

* აკაკი შანიძე, ქართული გრამატიკის საფუძვლები, I, 1953 წ. გვ. 184.

და ამ ბრძოლაში თქვენც, ამხანაგო, ხალხი მოგიძღვნით გულწრფელ სალამსა (მისივე „უძღვნი ცოცხალთ და მიცვალებულთ“).

ამრიგად, მეორე პირის გამომხატველი დამატება (პირდაპირია თუ ირიბი) შემასმენელს ითანხმებს (დაერთვის სუფიქსი თ) მხოლოდ მაშინ, როცა სუბიექტი მხოლოდობით რიცხვშია. და არ ითანხმებს, როცა სუბიექტი მრავლობითშია, მაგალითად:

შეთანხმება გვაქვს

შეთანხმება არა გვაქვს

მე გაქვებთ თქვენ

ჩვენ გაქვებთ შენ, თქვენ

მე გეხმარებით თქვენ

ჩვენ გეხმარებით შენ, თქვენ

ის გაქვებ(ს)თ თქვენ

ისინი გაქვებენ შენ, თქვენ

ის გეხმარებათ თქვენ

ისინი გეხმარებიან შენ, თქვენ

ამასა თქვენ ცოდვად გითვლით ჩვენ (ი. ქავ., „პასუხის პასუხი“).

ქარგად თუ ავად ჩვენ მას ვინახავთ და მის სიკვდილით არ გაგახარებთ (იქვე).

როს მოვედით ჩვენ, მწრაფლ გიცანით თქვენ (იქვე).

არა, გეთაყვანე, ჩვენც ისეც დაგიჯერებთ... (ი. ქავ., „ქაცია აღამიანი?“).

თქვენ არ გეკითხებიან! (დ. კლდ., „უბედურება“).

ზმნებში: „გეითვლით“, „გაგახარებთ“, „გეცანით“, „დაგიჯერებთ თ სუბიექტის (ქვემდებარის) მრავლობითობას აღნიშნავს და არა ობიექტისა (დამატებისა). ზმნაში „გეკითხებიან“ კი ან სუფიქსი სუბიექტისაა, ობიექტის მრავლობითობა აღნიშნული არ არის.

წინადადებაში — „იმის კეთილი სახის გამომეტყველება დახაზული იყო რალაცა გეარის ზაზებით, რომელნიც პირველსავე შეხედვასზედ პატივისცემას გაგარძნობინებდათ (აღ. ყაზ., „ხევისბერი გოჩა“) — დამოკიდებული წინადადების შემასმენელი „გაგარძნობინებდათ“ მრავლობითში დასმული სუბიექტის წინ ნიშნის ნაცვლად ავტორის მიერ მოცემულია ობიექტის მრავლობითობის ნიშნით თ (გაგარძნობინებდათ თქვენ). ნამდვილად კი ასეთ შემთხვევაში უპირატესობა სუბიექტის მრავლობითობას უნდა მიეცეს. უნდა იყოს „რომელნიც გაგარძნობინებდნენ“ და არა „რომელნიც გაგარძნობინებდათ“.

დასკვნა:

1) შემასმენლად გამოყენებული ობიექტური წყობის (მანის რიგის) გარდამავალი ზმნები: გვაქვს, გვზრდის, გვასწავლის; გვაქვებ, გვზრდი, გვასწავლი; გაქვებთ, გზრდით, გასწავლით და

სხვა I ობიექტური პირისა და რიცხვის ნიშნით გვ ან II ობიექტური პირის ნიშნით გ და რიცხვის ნიშნით თ გამოხატავენ პირდაპირი დამატების (ობიექტის) მრავლობითობას (ის გვაქვს ჩვენ—მოსწავლეებს, მან გვაქო ჩვენ—მოსწავლეები; შენ გვაქვს ჩვენ—მოსწავლეებს, შენ გვაქე ჩვენ—მოსწავლეები, მე გაქვთ თქვენ—მოსწავლეებს, მე გაქეთ თქვენ—მოსწავლეები).

2) შემასმენლად გამოყენებული ობიექტური წყობის (მანის რიგის) ორპირიანი გარდაუვალი ზმნები: გვეხმარება, გვეკითხება, გვემალება; გვეხმარები, გვეკითხები, გვემალები; გეხმარებათ, გეკითხებათ, გემალებათ; გეხმარებით. გეკითხებით, გემალებით და სხვა, ან სამპირიანი გარდამავალი ზმნები: გვასწავლის, გვიკითხავს, გვიხსნის; გვასწავლი, გვიკითხავ, გვიხსნი; გასწავლით, გიკითხავთ, გიხსნით და სხვა I ობიექტური პირისა და რიცხვის ნიშნით გვ ან II ობიექტური პირის ნიშნით გ და რიცხვის ნიშნით თ გამოხატავენ ირიბი დამატების (ობიექტის) მრავლობითობას (ის გვეხმარება ჩვენ—მოსწავლეებს, ის დაგვეხმარა ჩვენ—მოსწავლეებს; შენ გვეხმარები ჩვენ—მოსწავლეებს, შენ დაგვეხმარე ჩვენ—მოსწავლეებს; მე გეხმარებით თქვენ—მოსწავლეებს, მე დაგვეხმარეთ თქვენ—მოსწავლეებს; ის გვასწავლის ჩვენ—მოსწავლეებს, მან გვასწავლა ჩვენ—მოსწავლეებს და სხვა).

ობიექტური წყობის ორპირიან გარდამავალ ზმნა-შემასმენელთან გვაქვს პირდაპირი დამატების შეთანხმება, ორპირიან გარდაუვალ და სამპირიან გარდამავალ ზმნა-შემასმენელთან კი ირიბი დამატებისა. შეთანხმება გვაქვს I და II პირის ფორმებში.

3. როცა პირმიმართი დამატება III პირია (მათ):

ახალ ქართულში ზმნა-შემასმენელს ზოგჯერ ითანხმებს III პირის პირმიმართი დამატება, თუ ის ირიბია და მასზე მოქმედი სუბიექტი მხოლოდით რიცხვშია; არ ითანხმებს, თუ დამატება პირდაპირია. შეთანხმების მაგალითებია (მიუღიით, წაუვიდათ, უშენდებათ, აუშენდათ):

მათ საქმე კარგად წაუვიდათ	მათ აუშენდათ ოჯახი	მათ უწყვიათ შეშა
„ კარგი ამბავი მოუვიდათ	„ გაუწითლდათ სახე	„ უკიდათ სანთელი
„ სისხლი უდღულთ	„ დასკირდათ დახმარება	„ უგიათ ხალიჩა

ეს დასტურდება შემდეგი მაგალითებით:

ქართლში ხომ ნახევარის ნახევარიც არ მოუფათ [მათ]
(ი. ქავ., „კაცია აღამიინი?!“).

აბა, შენი კენესამე, იმათ ფეხი სად მიუწვდებათ თქვენამდინ... (იქვე).

ეს აზრი მეტადრე მას შემდეგ უფრო გაუმტკიცდათ ტარიელის მშობლებს (ე. ნინ., „ჩენი ქვეყნის რაინდი“).

მათ წინ დახვდათ ტუველ დარჩენილი თონიკე (ნ. ლომ.,
„ბედი უბედურთა“).

გორიძორელებს სამყოფი კირნახული მოხდით ხილმე
(იქვე).

მე ვიცი მაგათ წვიმა მოუვათ (იქვე).

დღეს დიდი შრომა მოეღოთ მათ (იქვე).

იმათ... თქვენს გარდა პატრონი და კირისუფალი ვინა
ეყოლებათ? (აკ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

ღიახ, ბატონო, და გამარჯვებაც ამერლებს დარჩათ, როგორც
ყოველთვის (აკ. წერ., „თამარ ცბიერი“).

ფერი კი აღარ შერჩათ ჩვენს შვილებსა და! (ი. ქავ., „კაცია
ადამიანი?!“).

ქალებსაც მოთმინება ელეოდათ (ალ. ქეიშ., „ლელო“).

ამ ხუმრობაზე ტარიელს და მის ამხანაგს წასკდათ სიცილი
(ე. ნინ., „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

უფრო ხშირად გვხვდება ისეთი მაგალითები, სადაც ობიექტი
რეალურად არ არის გამოხატული, მაგრამ ზმნაში მისი მრავლო-
ბითობა აღნიშნულია:

საქმე არ გამოეღევით... (აკ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

პერანგები კიპამდე ძლივს სწვდებოდათ (ლ. ქიარ., „გვადი
ბიგვა“).

... ციხე-დარბაზშიაც კი შიშის ქარი უქროდათ (იქვე).

... თუმცა საფლავიც არ ჰღირსებოდათ, მაგრამ ჩვენს გულში
კი დამარხულან (აკ. წერ., „თამარ ცბიერი“) და სხვა.

ასეთი შეთანხმება გვაქვს მხოლოდ ორპირიან გარდაუვალ
ზმნებთან. არნ. ჩიქობაფა წერს:

„აღმოსაელეთ საქართველოდან გამოსული ზოგი მწერლის
ენაში შეიმჩნევა ზმნის შეთანხმება ნიციემით ბრუნვასთან შესაშვე
პირში მაშინაც კი, როცა ეს მიცემითი რეალურ ობიექტს აღნიშ-
ნავს, ე. ი. როცა ზმნა არაინვერსიულია:

... ერთი კუზიანი მხერხავი აედევნათ (ა. შანშ. „ურ. შეშა“).

... წაიყვანეს თემის აღმასკომის თავმჯდომარესთან. ამბაკო
მიზღვეთ თავჩალუნული... (ა. შანშ., „აბმ.“).

... ზურაბი აღელვებას ვერ ფარავდა; ეკითხებოდათ: „რა
მოხდა?“ (ა. შანშ., „აბმ.“)...

... რუსი პეტრო ძანსა შლის, თან უყვირიოთ [გლებებს]: „კაცო,
სკარეი!“ (ა. შანშ., „მეჩონ.“)...

... დაღლილი შეველე მოვიდა და გაუცხადათ: „მე ველარ
ეულდარაჯებ... თქვენს მოსაველს უპატრონეთო!“ (ა. შანშ.).

მათ — აედევნათ... მისდევთ... ეციოთებოდა... უყვირით...
უხვეწებათ... გაუცხადათ... მოუთხრობდათ...

რა უდევს საფუძვლად ამგვარ შეთანხმებას? ეს მათ რეალურ
სუბიექტს არ წარმოადგენს, რეალურადაც ობიექტია; მასთან
ზენის შეთანხმება ისევე გაუმართლებელი ჩანს, როგორც ჩვენ
თქვენ — ობიექტებთან:

„ჩვენ აგვედევნა, თქვენ აგედევნათ, მათ აედევნათ...
ჩვენ გვეკითხებოდა, თქვენ გეკითხებოდათ, მათ ეკითხებოდათ...
ჩვენ მოგვითხრობდა, თქვენ მოგითხრობდათ, მათ მოუთხრობდათ.

მესამე პირის ეს თ-იანი ფორმები აგრძელებენ პირველი
და მეორე პირის თორმათა ხაზს: მიცემითი ბრუნვის ობიექტი
სამსავე პირში ითანხმებს ზმნას რიცხვში.

ასეთია შედეგი. პროცესობრივი კი მესამე პირის ამ
ფორმის წარმოქმნაში ახალი ფაქტორი უნდა გვექონდეს: დიალექ-
ტობრივი ნორმა...

ეკითხებათ... ტიპის წარმოება ჯერ ხნობით უცხოა სალიტე-
რატურო ენის კოდექსისათვის, მაგრამ სალიტერატურო ენის
საპერსპექტივო განვითარების ხაზზე კი ძვეს, ამდენადვე საგულის-
ხმოა.*

დაკვირება ცხადყოფს, რომ თანამედროვე ქართულისათვის
III პირის ირიბი ობიექტის მრავლობითში შეთანხმება შემასმენელ-
თან უფრო ბუნებრივად ჩანს მაშინ, როცა შემასმენელი სასხვისო
ქცევის გარდაუვალი (ენებითი და საშუალი გვარის) ზმნითაა გამო-
ხატული.

შენიშვნა:

შემასმენლად გამოყენებულ ინვერსიულ ზმნებში: ჰყავთ, აქვთ,
უყვართ, სწყურიათ, სურთ, უნდათ, სძინავთ, გაუყეთებიათ, აუშე-
ნებიათ, წაულიათ, დაუხატავთ და სხვა ქვემდებარის მრავლო-
ბითობაა გამოხატული და ათა პირშიმართი დამატებისა, რადგან-
აც დასახელებული ზმნები ინვერსიული წყობისაა, მაგალითად:

I პირი:

ეს ჩვენც გაგონილი გვექონდა (აქ. წერ., „ბაში - აჩუკი“).

ჩვენ არ გვინდა მსხვერპლი, ომი (ი. გრიშ., „მესაზღვრის სიმ-
ღერა“).

იქ, იმ პადრის ქვეშ. სამიფეს ერთად საქვეყნო ბევრი რამ
გვირჩევია (აქ. წერ., „თამარ ცბიერი“).

* არნ. ჩიქობავა, „მარტივი წინადადების ევოლუციის ძირითადი ტენდენცი-
ები ქართულში“, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. 11, № 6,
1941 წ. გვ. 563 — 564.

გვწამდეს ჩვენ ძალა ჩვენი ოფლისა (ირ. ეედ., „ძმებო, გმირულად“).

ჩვენ ჩვენი პური მოგვიკამია! (აქ. წერ., „თამარ ცბიერი“).

ჩვენ მაგისტანა მოსარჩლე არა გვყავს (შ. დად., „ნაპერწყლი-დან“).

ენა მდიდარი, თქვენს ხელში მკედარი, ჩვენ მიგვიღია გასა-
ცობლებლად... (ი. ქავ., „პასუხის პასუხი“).

II პირი:

ის ნუ გგონიათ თქვენ გულის ფხანა (აქ. წერ., „თამარ ცბი-
ერი“).

— ნუ გეშინიათ, აღამიანებო, — გვითხრა დედაჩემმა (ნ. ლომ., „ალი“).

ჩემ მეტი აღარავენა ჰყავთ (ი. ქავ., „გლახის ნაამბობი“).

თქვენ კი გულხელი დაგიკრეფიათ... (ნ. ლომ., „ალი“).

მაშინ უნდა გენახათ გულიანი ხარხარი ერისა (ი. ქავ., „გლა-
ხის ნაამბობი“).

თქვენ სად მოგაგონდებათ, თორემ აქაც-კი გზღებიგართ
ერთად (აქ. წერ., „ბაში-აჩუცი“).

III პირი:

კახელებს უკვირდათ მისი ახირებულობა და ათვალისწუ-
ნებული ჰყავდათ (აქ. წერ., „ბაში-აჩუცი“).

ექვი აუღიათ ჰირისუფლებს და გაუხიზნავთ (იქვე).

შერცხვათ ბიჭებს (ი. გრიშ., „ნეგობრები“).

უცხო სტუმრებს ერთნაირი იერი ჰქონდათ (რ. გვეტ., „შეხ-
ველრა“).

ამრიგად, ამ შემთხვევაშიც მიცემითის მრავლობითობა თანით
გამოიხატება.

(და არა: შერცხვენენ ბიჭებს, სტუმრებს ჰქონდნენ, რა გნე-
ბავენ თქვენ და სხვა).

გრ. ორბელიანს „სადღეგრძელოში“ ასეთი წინადადება აქვს:
„... თვალთ კვალად ენატრებიან!“

ახალი ქართულის მიხედვით უნდა იყოს: „ენატრებათ.“ გრ.
ორბელიანს ძველი ქართულის მიხედვით ზმნაში „ენატრებიან“
სახელობითის, ე. ი. მორფოლოგიური სუბიექტის (წყარონი) მრავ-
ლობითობა აქვს გამოხატული, თანამედროვე ენაში კი მიცემითის
(ამ შემთხვევაში ქვემდებარის) მრავლობითობა გამოიხატება.

ე. ნინოშვილი ერთ ადგილას მოკმედ პირს ასე ალაპარაკებს:
„ცემა არ დაგიკლიან და ტყეპა, წყველა და გინება („ქრისტიანე“).
ჩვენ სალიტერატურო ქართულის მიხედვით ვიტყვი:
„|ოქვენ| ცემა არ დაგიკლიათ.“ აქ თანით გამოიხატება მიცემითში
დასმული ქვემდებარის მრავლობითობა.

§ 49. „რომელიც“ მიმატებითი ნაცვალსახელის შეთანხმება ასახსნელ ნაპრთან და დამოკიდებული წინადადების შემასმენელთან ჩიხხვში

მიმართებითი ნაცვალსახელი „რომელიც“ მაქვემდებარებელი
სიტყვაა და რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში ასრულებს ორ
სინტაქსურ ფუნქციას:

აკავშირებს დამოკიდებულ წინადადებას მთავართან და
გამოხატავს დამოკიდებულ წინადადების გარკვეულ წევრს—
ქვემდებარეს, დამატებას (პირმიმართს -- პირდაპირს ან ირიბს და
უბრალოს), განსაზღვრებასა და ზოგჯერ გარემოებასაც (როცა
გარემოების თანდებული დაერთვის). ამიტომ მას წევრ-კავშირიც
ეწოდება.

წევრ-კავშირი „რომელიც“ ახლავს დამოკიდებულ წინადადე-
ბას და არის ფორმაცვალეადი. იგი იხმარება ყველა ბრუნვასა
(გარდა ე. წ. წოდებითისა) და ორივე რიცხვში. მისი ბრუნვის ფორმა
განისაზღვრება დამოკიდებული წინადადების შემასმენლით (ან
მის მიერ განსაზღვრული წევრით), რიცხვის ფორმა კი — მთავარ
წინადადებაში მოცემული ასახსნელი წევრით.

ა. შანიძე წერს: „განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადა-
დების საკავშირებელი სიტყვა, თუ ის მიმართებითი ნაცვალსახე-
ლია (ვინც, რაც, რომელიც), იმ ბრუნვის ფორმით იხმარება,
რომელიც ეწყობა დამოკიდებული წინადადების შემასმენელს,
რომელთანაც ის ან ქვემდებარეა, ან ერთ-ერთი სახის დამატება
(პირდაპირი, ირიბი, უბრალო):

1. „ამხანაგი, რომელიც სოფელში წავიდა, ჯერ არ დაბ-
რუნებულა“. „რომელიც“ ქვემდებარეა სახელს. ბრუნვაში, რად-
განაც ზმნა „წავიდა“ გარდაუქვალაა.

2. „ამხანაგი, რომელმაც წიგნი მაჩუქა, ამჟამად აქ არის“.
აქ კი „რომელმაც“ მოთხრობითის ფორმაა, რადგანაც ის ქვემდე-
ბარედ არის შეწყობილი გარდამავალ ზმნასთან, რომელიც II სე-
რიის მწყვირვში დგას.

3. „ამხანაგი, რომელიც მედლით დააჯილდოვეს, მეტად
გახარებულა“. აქ „რომელიც“ პირდ. დამატებად არის შეწყობილი
გარდამავალ ზმნასთან.

4. „ხეალ სადილად მიგვიპატიეთა ამხანაგმა, რომელსაც მამა ჩამოსვლია სოფლიდან“. აქ „რომელსაც“ ირიბი დამატებაა და მისი ბრუნვა მიცემითია.

5. „ამხანაგი, რომელზედაც წელან გესაუბრებოდი, აგერ მოდის“. აქ საკავშირებელი სიტყვა უბრალო დამატებაა.

6. „ამხანაგი, რომლითაც თავი მოჰქონდათ მის მშობლებსა და ნათესაებებს, ავად გამხდარა“. აქაც მიმართებითი ნაცვალსახელი „რომელიც“ უბრალო დამატებად არის შეწყობილი შემასმენელთან.*

ამრიგად, ა. შანიძეს აღნიშნული აქვს „რომელიც“ მიმართებითი ნაცვალსახელის გამოყენება მხოლოდ ქვემდებარედ და დამატებად. იგი, გარდა ქვემდებარისა და დამატებისა, იხმარება განსაზღვრებად (რომელი წყალიც დამხარჩობს, ის ჩემთვის ოკეანეა (ანდ.) და გარემოებადაც (ერთ მათგანს შეამჩნიეს ზურგზე გუდა, რომლიდანაც ბავშვის თავი და სახე ჩანდა (ი. გოგ.)).

როგორც აღვნიშნეთ, წვერ-კავშირი „რომელიც“ იცვლება რიცხვის მიხედვითაც. მისი რიცხვის ფორმა განისაზღვრება მთავარ წინადადებაში მოცემული ასახსნელი წვერით და იყენებს როგორც ებიან, ისე ნარ-თანთან მრავლობითს.

ასახსნელ წვერთან „რომელიც“ მაქვემდებარებელი სიტყვის რიცხვში შეთანხმების რამდენიმე შემთხვევა აღნიშნულია სპეციალურ ლიტერატურაში (ა. შანიძე, ლ. კვაჭაძე).

ა. შანიძე წერს: „რაც შეეხება რიცხვს, თუ დამოკიდებული წინადადება განსაზღვრავს მრ. რიცხვის სახელს, მიმართებითი ნაცვალსახელი „რომელიც“ აგრეთვე მრავლობითში უნდა დაისყას... „რომელიც“ მრავლობითში დაისმის იმ შემთხვევაშიც, თუ მიემართება რიცხვით განსაზღვრულ სახელს (ეს რიცხვი ოღონდ ერთზე მეტი უნდა იყოს), ან ისეთს, რომელსაც განსაზღვრებად ახლავს „ბევრი“, „მრავალი“, „რამდენიმე“, „ყველა“, ე. ი. როცა იგულისხმება, რომ სახელით აღნიშნული საგანი ერთზე მეტია რეალურად... **

დოც. ლ. კვაჭაძე აღნიშნავს მთავარი წინადადების წვერთან „რომელიც“ მიმართებითი ნაცვალსახელის შეთანხმების ოთხ შემთხვევას, სახელდობრ, როცა:

1) მხოლოდობითს რიცხვში დასმულ მისამართ სახელთან მიმართებითი ნაცვალსახელიც მხოლოდობითშია (... გორაკი, რომელსაც...)

* ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. II, სინტაქსი, 1955 წელი, გვ. 84 — 85.

** ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. II, სინტაქსი 1955 წ. გვ. 85.

2) მრავლობითში დასმულ მისამართ სიტყვასთან მიმართებით ნაცვალსახელიც მრავლობითშია (მთიულეებმა, რომელნიც...)

3) „რომელიც“ მრავლობით რიცხვშია, როცა ის მიემართება მხოლოობითში დასმულ ისეთ სახელს. რომელსაც განსაზღვრებად ახლავს ერთზე მეტი რაოდენობის აღმნიშვნელი რიცხვითი სახელი (ორი ქალი, რომელთაც... რამდენიმე ქაცი, რომელნიც...).

4. „რომელიც“ მრავლობითშია მაშინაც, როცა ის მიემართება შერწყმული წინადადების მხოლოობითში დასმულ ერთნაირ წევრებს (ონისე და გეგუა, რომელთაც...).

„რომელიც“ საკავშირებელი სიტყვის ასახსნელ წევრთან შეთანხმებაზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ, გარდა აღნიშნული შემთხვევებისა, შეინიშნება სხვა შემთხვევებიც, რომელთა ცოდნა აუცილებელია მართლწერისათვის. ქვემოთ ხაჩვენებია „რომელიც“ საკავშირებელი სიტყვის ასახსნელ წევრთან შეთანხმების ყველა ძირითადი სახე როგორც მხოლოობით, ისე მრავლობით რიცხვში.

1. „რომელიც“ წევრ-კავშირის შეთანხმება ასახსნელ წევრთან მხოლოობით რიცხვში

წევრ-კავშირი „რომელიც“ დაისმის მხოლოობით რიცხვში მაშინ, როცა მის მიერ ასახსნელი წევრი გამოსატყვის ერთ საგანს ან საგანთა კრებულს მხოლოობითი რიცხვის ფორმით, მაგალითად:

1. როცა ასახსნელი წევრი მხოლოობით რიცხვშია:

ჩემი ძიძიშვილი, რომელიც ჩემთან ძუძუმწოვარი და ჩემი კბილა იყო, არასოდეს არ მშორდებოდა, სულ ჩემთან იყო (აკ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

ლუარსაბზე შეხედა პატარძალსა, რომელმაც ჩვეულებისამებრ თავი იქით მიიბრუნა (ი. ქავ., „კაცია აღამიანი?!“).

ამ მხნე გაცინებამ გულიდან გადაუყარა სიძიმე, რომელსაც აქამდე გრძნობდა (ს. კლდ., „დაბრუნება“).

ღია ფანჯრიდან, რომლის გვერდით იდგა საწოლი, ჩანდა მთვარით განათებული ველი... (მისივე „პირმშო“).

2. როცა ასახსნელი წევრი კრებითი სახელია და დგას მხოლოობით რიცხვში (ხალხი, ახალგაზრდობა, საზოგადოება, ჯარი, გუნდი, რაზმი, სახლობა, ასეული, ჯოგი, ჯგუფი, საქონელი...).

ხალხს, რომელიც პირველად ისე აღმატრივ იქვიანი თვალით უყურებდა მას, ახლა ძლიერ შეუყვარდა სპირიდონი (ე. ნინ., „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

* ლ. კვაჭაძე, რთული წინადადების სწავლების მეთოდთა, 1950 წ. გვ. 51,

... თავის ტკბილი სიტყვითა და მოქცევით ხიბლავდა ახალ-
გაზრდობას, რომელიც მხოლოდ მოდიოდა მის მალაზიაში...
(დ. კლდ., „მემუარები“).

თავზარდაცემული გლეხობა, რომელიც პირველ წუთებში
შებძოლებას შეეცადა, იძულებული გახდა გაცლოდა მტრის შურის-
ძიებას და მთებს შეხიზნებოდა (ს. კლდ., „ციცინო გურიელი“).

იქითა ნაპირას საჩქაროდ გროვდებოდა ქართველი გორელი
ჯარი, რომელიც ნებას არ მისცემდა თათრებს ახალი ხიდი გაე-
კეთებინათ და ისე გასულიყვნენ (ი. გოგ., „თავდადებულნი ქართ-
ველნი“).

ყოველი დღისთვის ინიშნებოდა მორიგი სადარაჯო ვუნდი,
რომელიც დაბარებისთანავე უნდა გაჩენილიყო ნაბრძანებ ადგილზე
(ს. კლდ., „მემუარები“).

ამანაც თავის მხრით დასძრა თავისი მრავალრიცხოვანი
ლაშქარი, რომელიც ლამაზად და მწყობრ რაზმებად მოიწვედა
წინ (აქ. ბელ., „თავგადასაყალი ბესიკ გაბაშვილისა“).

ცხენოსანი და ეტლი მალე გაჩნდნენ. ქობის წინ და თავს
წაადგნენ მთელს ხაზლობას, რომელიც გარეთ იჯდა (ი. გოგებ.,
„ქართველთა მეფე გლეხის ქობში სტუმრად“).

გუდამაყრელთა ასეული, რომელიც ერეკლემ წინასწარ გაგ-
ზაენა გზის ჩასაკეტად, მინდვრის ბოლოში ხეობის პირად იყო
ჩამწყვრივებული... (აქ. ბელ., „თავგადასაყალი ბესიკ გაბაშვილისა“).

აიშალნენ მეურმეები თვალების ფშვნეერთა; პირზედ წყალი
შეისხეს და შესაბამელად მორეკეს საქონელი, რომელიც სიცხის
გატეხაზედ მინდვრად გასულიყო და სცოხნიდა გოლევისაგან გამ-
ხმარ ბალახსა (ი. ქავ., „სარჩობელაზედ“).

და არა:

გაილო ციხე და გამოვიდა დარაზმული ხალხი, რომელთაც
წინ მოუძღვებოდნენ... შეირალებულნი ვაჟაკანი (ა. ყაზ., „ელე-
ონორა“).

... ლოცულობდა იმ ხალხისათვის, რომელთა მკაცრმა გადა-
წყვეტილებამ სუსტი კმნილება ამ მდგომარეობაში ჩააგდო...
(მისივე „მოძღვარი“).

მხოლოდ რამდენიმე კითხვა უნდა მიეცეთ იმ ჯარის შეხახებ,
რომელთაც ფასანაურის ვიწროებში თქვენის მიზეზით მთიელები
დაეცნენ (მისივე „ელგუჯა“).

... გარს შემოხვეული ჰყავდა ახალგაზრდობა, რომელნიც
მუშაობაში განვითარების გარდა ვითარდებოდნენ გონებრივადაც
(დ. კლდ., „ჩემი ცხოვრების გზაზე“).

გაახსენდებოდა ხოლმე პატარა კიები ტირიფის ფესვების

გარშემო და კოლოების გუნდი, რომლებიც საღამოობით წყალს დაკბზუოდნენ (ი. გოგ., „ორაგულის ცხოვრება“).

ამ ხმამ ერთი ასიოდე კაცი მიუმატა ბესიას ამხანაგობას, რომლებიც ამ დროს ხეზედ მოფარებულები სტენავდნენ თავიანთ თოფებს (ე. ნინ., „ჯანყი გურიაში“).

3. როცა ასახსნელ წევრს ახლავს მსაზღვრელად ერთი საგნის აღნნიშნელი სახელი:

1) ნაცვალსახელები: ზოგი, ზოგიერთი, ყოველი, რომელიმე და ამავე მნიშვნელობით გამოყენებული სიტყვა „მთელი“.

2) რიცხვითი სახელები: ერთი, ერთ-ერთი, ერთადერთი, თითოეული და რიგობითი რიცხვითი სახელიც.

მაგალითები:

ზოგი მისი მოქმედება, რომელიც სხვა მდგომარეობაში, აღბათ, ღიმილსა და დაცინეას გამოიწვევდა, მიღებული იყო, როგორც უსაზღვრო სიყვარული ცოლისადმი (ს. კლდ., „პროვინციის შთვარე“).

ხშირად თავდავიწყებამდე გაიტაცებდა ზოგიერთი ამბავი, რომელშიც კეთილი საქმისათვის თავგანწირვა იყო გამომხატული (ე. ნინ., „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

ყოველი ცხოველი, რომელიც კი იმათ გზაზე შეკბვდებოდა, სანქაროდ ჩამოეცლება (ი. გოგ., „სპილო“).

ჩიტო ან სხვა რომელიმე მტაცებელი, რომელიც მხოლოდ ხმელეთზე ნადირობს, წყალში ვერ ჩასდევს და ვერ დაიქერს (პ. ჭან., „ნამცეცა“).

ჩამოცვივდა მთელი სოფელი, რომელმაც ცოცხალმკვდარი ციკვა ხელიდგან გააგდებინა გამხეცებულ სალდათებს... (ა. ყაბზ., „ციკვა“).

შენიშვნა:

სახლერულთან მსახლერელად ხშირად გვხვდება სიტყვები: „ცალკე“ „ცალკეული“. მათ მიერ განსახლერული სახელები და საკავშირებელი სიტყვა ორივე რიცხვში იხმარება, მაგალითად:

1. ცალკე საკითხი, რომელიც... ცალკეული სიტყვა, რომელიც... ცალკეული მოსწავლე, რომელიც...

2. ცალკე თავები, რომლებიც... ცალკეული სიტყვები, რომლებიც... ცალკეული სპორტსმენები, რომლებიც...

ერთხელ კიდევ ერთმა გლენხმა, რომელიც მძიმედ შეურაცხყოფილად სთვლიდა თავის თავს ტარიელისაგან, თოფი ესროლა ტარიელს (ე. ნინ., „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

ამის გამო მსოფლიო ისტორიულ ასპარეზზე არ გამოსულა არც ერთი მძლავრი, შესანიშნავი ერი, რომელიც კი თავის სიცოც-

ხლის ეამს ასცდენოდეს ამ გზასა (ნ. ლომ., „წინააპართა აჩრდილნი“).

ერთ-ერთი მხედარი, რომელიც ამ არევე-დარევეს არაერთად ყურადღებას არ აქცევდა, მალაჩინი იყო (აქ. ბელ., თავგადასავალი ბესიკი გაბაშვილისა“).

დავითი იყო ერთადერთი მახლობელი ხელდიერი, რომელიც უოველდღე ელაპარაკებოდა თამარს მის საყვარელ დედაენაზე (ი. გოგ., „საარაკ. თავგად. ტახტ. მექვე.“).

თითოეული მოქალაქე, რომელიც მონადირეთა კავშირის წევრია, ზუსტად უნდა იცავდეს ნადირობის წესებს.

უპასუხა მეორე მწყემსმა, რომელიც იქ მოვიდა (ა. ყაზბ., „ნამწყემსარის მოგონებანი“).

და არა:

საბჭოთა ვაქრობის მუშაკები სოციალიზმის მშენებელთა ერთ-ერთი რაზმიც, რომელნიც უნდა ასრულებდნენ ხალხის ყოველდღიური მომსახურების საპატრიო ამოცანას (გაბ. კომ. 24 X, 1953 წ.).

იყვირეს ეს სიტყვები, იყვირეს იქამდინ, სანამ ხმა მიადწევდა ზოგიერთს ძალის მქონებელს, რომელნიც აჩქარდნენ (ა. ყაზბ., „ჩინოვნიკი ელურიძე“).

4. როცა ასახსნელ წევრს აქვს მრავლობითი რიცხვის ფორმა, მაგრამ ძძლევს ერთი საგნის ან მოვლენის გაგებას, მაგალითად:

ვერცხლით მოქედნილ კარებთან, რომელიც ლეონმა თამამად შეაღო, დავითი და ბესიკი ძორიდებულად შესდგნენ (აქ. ბელ., „თავგად. ბეს. გაბ.“).

ამ სიტყვებზედ შიგნიდგან მოისმა ხმაურობა და წუთის შემდეგ გაიღო კარები, რომელშიაც შევიდნენ ორნივე მოსულები... (ალ. ყაზბ., „მამის მკელელი“).

ლეღამ შამოხსნა იარაღები და შეარბენინა კარებში, რომელიც სოროს წარმოგიდგენდათ (ე. ფშავ., „სურათი ფშავლოს ცხოვეტიდამ“).

შენიშვნა: სიტყვა „კარები“ რომ ერთი საგნის გამომხატველადაა გაგებულო, ამას ადასტურებს მასთან ზოგჯერ მრავლობითობის მეორე ნიშნის გამოყენება, მაგალითად:

... მხოლოდ ალაყაფებში და კარებებში მოჩანდა წვიმისაგან თავშეფარებული ხალხი (აქ. ბელ., „ახალგაზრდები“).

ალაყაფის კარებებში შემავალმა ხალხმა ნელ-ნელა იწყო ქუჩაში გამოსვლა (იქვე).

გულის ხეთქით წარმომიდგა... თამბაქოს ბოლით გაყვითლებული უღვაშები. რომელიც უნდა ხელახლად შემომხებოდო (ა. ყაზბ., „განკიცხული“).

თვალი არკვევდა ღელეს, ბუჩქნარს და ეკლის ბარდებს, რომელიც ხანდახან ტანსაცმელს ედებოდა და ხელებს უკაწრავდა (ს. კლდ., „ციცინო გურიელი“).

მათიას თვალწინ ეხატებოდა გიშრისფერი თმები. რომელიც ქარს გაეწეწა და წყნარად ირხეოდა (ა. ყაზბი., „ელგუჯა“).

იმედგაწყვეტილი ბრუნდებოდა ისევ მალალ ბალახებში, რომელიც იმასა ჰყარავდა კაცის თვალისაგან (მისივე „მამის მკვლელი“).

1 იელისიდან თელავში მუშაობას დაიწყებს დაწყებითი კლასების მასწავლებელთა კურსები, რომელზედაც გადამზადდება 90 მასწავლებელი (გაზ. სახ. გან. 16/VI, 1954 ო. გვ. 4, „მასწავლებელთა კურსები“).

სკოლები და სახალხო განათლების ორგანოები ემზადებიან მოახლოებული საგაზაფხულო გამოცდებისათვის, რომლის ორგანიზებულად ჩასატარებლად... ინსტრუქციის მოკლე შინაარსი დღეს ქვეყნდება ჩვენს გაზეთში (გაზ. „სახალხო განათლება“, 4/IV, 1956 წ.).

ასევე: კოშკები, რომელიც... (სოფლის სახელია), კარპატები, რომელიც... ჯაგები, რომელიც... მოწამეთა, რომელიც.. ხელნაწერის დედანი, რომელიც... სიტყვა „კაცები“, რომელიც.. არჩევნები, რომელიც და სხვა.

მსგავსი შემთხვევა გვაქვს მაშინაც, როცა მსაზღვრელად გამოუენებული ერთზე მეტი რაოდენობის გამომხატველი რიცხვითი სახელი საზღვრულთან ერთი საგნის ან დროის ერთი მონაკვეთის გაგებას იძლევა, მაგალითად:

უამისოდ არასგზით არ შეეძლოთ ხუთი თუმნის შოვნა, რომელიც მწერლისათვის უნდა მიეცათ ოქრუას განთავისუფლებისათვის (ე. ნინ.. „მოსე მწერალი“)

პმ. ასი მანეთის გულისათვის ბესარიონთან ერთად ეცლებათ სამაშულო ექვსი თუმანიც, რომელიც თითქმის ჯიბეში ეგულებოდა საწყალ ღარიბ აზნაურს... (დ. კლდ., „სოლომონ მორბელაძე“).

მან ბალში დაყო ორ ხაათს, რომელიც ახალი გაზეთების წასაკითხად გამოიყენა.

ეს ის ოთხი წელიწადია, რომელიც ქაბუკის ტინისა და გულში გამოჰკვანძავს ხოლმე ცხოვრების კვირტსა (ი. ქავ., მგზავრის წერილები“).

გაგრძელდა სროლა რამდენსამე ხაათს, რომლის განმავლობაში მეგრელების მხარე გვარიანად დაზიანდა (ე. ნინ., „ჯანყი გურიაში“).

ამ წინადადებებში შესიტყვებები: „ორ საათს“, „ოთხი წელიწადია“ გამოხატავენ დროის ერთ მონაკვეთს, ამიტომ მიმართებითი ნაცვალსახელი „რომელიც“ მათ მხოლოდობით რიცხვში შეეწყობა.

სიტყვათა მსგავსი ხაზის შეწყობა გვაქვს მაშინაც, როდესაც ასახსნელი წევრი არის II პირის ნაცვალსაბელი „თქვენ“, გამოყენებული ზრდილობიან მიმართვად, ერთი პიროვნების აღსანიშნავად, მაგალითად:

თქვენ, რომელიც ლეთაებას შეუმკიხარტ ეგრეთი შეუღარებელი სიტურფითა,... გნებათ გლუხკაცს ამოუდვით გვერდში და იშრომით მისთვის (ნ. ლომ., „გიგო ღრუბელამეილი“).

თქვენ, რომელიც მარის ცხოვრებას წვეთ-წვეთობით ასხამდით საწამლავს... მიბრძანეთ, რა დაუუძახო თქვენს საქციელს? (ალ. ყაზ., „განეციბული“).

II. „რომელიც“ წევრ-კავშირის შითანხება ასახსნელ წევრთან მრავლობით რიცხვში

წევრ-კავშირი „რომელიც“ დაიხმის მრავლობით რიცხვში მაშინ, როცა მის მიერ ასახსნელი წევრი გამოხატავს ერთზე მეტ ხაგანს, მაგალითად:

1. როცა ასახსნელი წევრი მრავლობითშია:

ელენეც იძულებული ხდება მარტო გაქყეს მეგობრებს, რომლებმაც გზად გამოიარეს (ს. კლდ., „ფერფლი“).

იმან დაინახა ჩახოცილი ნადირები, რომელნიც წუთის წინათ ისეთს სიცოცალით საესე ბრძოლაში იყენენ (ა. ყაზ., „მამის მკელელი“).

აოც ერთი არ აქცევდა ყურადღებას ცნობისმოყვარე მოქალაქეებს, რომელნიც შემოსეოდნენ კარვებს და ხმამალა ყაყანებდნენ (ა. ბელ., „თავგადასაველი ბესიკ გაბაშვილისა“).

ყანებში მოჩანდნენ მუშებო. რომელთაც სიციხის გამო გაეხადათ ჩოხები და ისე მუშაობდნენ მცხუნვარე მზის ქვეშ (ე. ნინ., „ქრისტიანი“).

ქართველთა მეომრებს შორის იყენენ ისეთები, რომელთაც მრავალჯერ ჩამოეგდოთ თასი... (ა. ბელ., „თავგადასაველი ბესიკ გაბაშვილისა“).

არიან ერთგვარი მწერები, რომელნიც ადამიანს დიდ უსიამოვნებას აყენებენ (ი. გოგ., „მერცხალი“).

გალაუნის იქიდგან გამოჩნდა დროშები, რომელთაც მსუბუქი ნიავი აფრიალებდა (ა. ყაზ., „ციკო“).

ვემუქრებოდი იმით, რომელნიც ხელს უწყობენ ამ უქულმართობას (ნ. ლომ., „გიგო ღრუბელამეილი“).

და არა:

მწერებს შორის არის ერთგვარი პაწია ბუზები, რომელიც ხშირად ლუკავს პურისა და დიკის მოსაველსა (ი. გოგ., „მერცხალი“).

უცხოხავედა რომანებს. რომელიც თვითონ მოსწონდა (ს. კლდ., „პროვინციის მთვარე“).

... ცოტა ტყის იქიდან ჩამოლესილი კლდეები, რომლის წვერებიც ისე უსწორ-მასწოროდ ამართულიყვნენ და იკარგებოდნენ ცის სივრცეში (ყაზ. „მამის მკვლელო“).

2. როცა ასახსნელ წევრს ახლავს განსაზღვრებად ერთზე მეტი რაოდენობის აღმნიშვნელი რიცხვითი სახელი:

ლათიკოს მოეშვილა ორი ამხანაგე, რომლებიც გარეთ უცდიდნენ (ე. ნინ., „ჩენი ქვეყნის რაინდი“).

სწორედ ამ დროს ჩვენს ბუნებისმეტყველს იმავე მწუხმსმა მოუყვანა ტოროლას ოთხი სხვა ბარტყი, რომლებიც სხვა ბუდიდან ამოესხა (ი. გოგ., „ტოროლას ბარტყების სიყვარული“).

იგივე ბედი ერგოთ იმათ ამხანაგებსაც, გარდა ორიხა, რომლებსაც აღარ მიუღწევიათ ნავთან (ე. ნინ., „ჯანყი გურიაში“).

თქვესმეტი ფეხის შემწობით, რომელთაგან ექვსი წინ აბია და ათი უკან, მიცოცდა თუთის ნორჩ ფურცლებთან... (ი. გოგ., „აბრეშუმის ქია“).

აქ დაყრის სამს ან ოთხ ლეკვსა, რომელთაც მაშინვე თვალეზი ახილული აქვთ (ი. გოგ., „ლომი“).

ამის შემდეგ დათვალეს ათი კაცი, რომლებსაც უნდა მოეცადათ ამბაკოსთან... (ე. ნინ., „ჯანყი გურიაში“).

და არა:

ლადამაც უწებლად დაახვედრა ხაში ცხვარი, რომელსაც იგი უვლიდა (ირ. ევდ., „ქაქანათი“).

ესლა იმასა ჰყვანდა ხაში შვილი, რომლისთვისაც ზრუნავდნენ (ა. ყაზ., „ჩინოვნისი ელურაძე“).

ძლივს დაამოშინეს ორი გვარეულობა, რომელიც სისხლის საძიებლად იარაღით გამოვიდა (ა. ყაზ., „მოძღვარი“).

ამის გარდა იყო ორი აღმნიანი, რომელიც იმგვარსავე უსახლერო მორჩილებას თხოულობდა მელანისაგან... (ე. ნინ., „პარტახი“).

მადლიერმა ქართველებმა ეს ცხრა ძმა ოპონეს ბრძოლის ველზე მკედართა შორის, თვითული დიდი მოწინებით დამარხეს ცალ-ცალკე მწკრივად და დაადვეს ცხრა დიდ-დიდი ხაფლავის ქვა, რომელიც დღემდის დატულია (ი. გოგ., „ცხრა ძმანი ხერხეულიძენი“).

1941 წელს, დეკემბრის თვეში, ... მოჰკვარეს ათი ტყვე, რომელშიც ცხრა იყო მისირელი... (ე. ნინ., „ჯანყი გურიაში“).

3. როცა ასახსნელ წევრს მსაზღვრელად ახლავს საგანთა ხშირაველის გამოშხატველი სახელები: ყველა, ბეგრი, მრავალი (აუარებელი), რამდენი, რამდენი მე, სხვადასხვა:

ვინ იცის სად მიაგდებენ ყველა იმ ნივთს, რომლებიც ოთახებში მოფანტული დარჩა... (ს. კლდ., „პროვინციის მთვარე“).

ამ ხოდაბუნში იცოდა ბევრი ქია-მატლი, რომელნიც სკამდნენ ახლად ამოსულს პურის ღეროებს და მოსაველს ამცირებდნენ (ი. გოგ., „მინდვრის ყარაულები“).

მოედრიოდით ნელ-ნელა და თანაც სიამოვნებით ვუცქეროდით მრავალ პაწია ფრინველს. რომელნიც გუნდ-გუნდად მოხვეოდნენ აქაურ ბუჩქებსა (შ. არაგვი, „ყოველის მხრიდან“).

ქობის ქვევით ფერდობზედ გამოჩნდა რამდენიმე კაცი, რომელნიც გამოქვაბულისკენ მიდიოდნენ (ა. ყაზ., „მოდღვარი“),

ბაღებში ხშირად შეხედებით სხვადასხვა მწერს, რომლებიც აზიანებენ მცენარეებს.

და არა:

უველა ის ყალიბი, რომელიც სახელოსნოში ჰქონდათ, უკვე აღარ ვარგოდა (აქ. ბელ., „თავგადასავალი ბესიკ გაბაშვილისა“).

ბევრი ფრინველი, რომელიც ამ დროს გადაჩიება, შემდეგ ხლვაში იღუპება (ი. გოგ., „ფრინველების გონება“).

რამდენიმე კაცი, რომელიც ვოჩასთან იდგნენ, მოუბრუნდებოდნენ მოხუცს და გულმტკივნეულად ეუბნებოდნენ... (ა. ყაზ., „ხევისბერი გოჩა“).

მრავალი სახელი შევარქვი, რომელიც შესაძლოა მისი შესაფერი ყოფილიყო (ს. კლდ., „რთველი“).

უამბობდა სხვადასხვა ამბები, რომელიც კარგად ყოფნის დრო ისე უყვარდა დესპინეს (ე. ნინ., „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

4. როცა ასახსნელი არის რამდენიმე ერთგვარი წევრი:

აბა რალა სიკეთეს დააყრიდა გიგლას და კატოს, რომლებიც იმ წნულ საბძელს ქვენაპრივ ამოფარებიყვნენ და სიცივისა და შიშისაგან კანკალებდნენ (შ. არაგვი, „და-ძმა“).

ონისე და გაგუა, რომელთაც დღეს დარბაისლობა უნდა გამოეჩინათ, ისხდნენ გაუნძრევლად... (ა. ყაზ., „ხევისბერი გოჩა“).

დუქნისაკენ მიმავალ მასწავლებელს და მის მეუღლეს ყურადღებით გაატანეს თვალი ტარიელმა და მისმა ამხანაგმა, რომელნიც აქამომდე შორი-ახლო უთვალთვალდნენ ამათ და ყურს უკდებდნენ მათ ლაპარაკს (ე. ნინ., „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

განაშორეს დედა და შვილი, რომელთაც ერთმანეთი უღრმესი სიყვარულით უყვარდათ (ი. გოგ., გამარჯვებული დედა“).

... დაიჭირა ის მასწავლებლის ალაგას თავისი ორი ვაჟისა და ერთი ქალისათვის. რომლებსაც გოგი ამ დროიდან ასწავლიდა წერა-კითხვას (ე. ნინ., „ჯანყი გურიიში“).

ერთს აზნაურს და ერთს, გლეხს, რომლებსაც ეკისრათ სამეგრელოში წერილის წაღება, მაზრის უფროსმა აჩუქა ვერცხლის ფულები (იქვე).

მიხაკო და რამდენიმე სხვა ჯარისკაცი, რომლებმაც სამხედრო ნაწილში დაბრუნების ვადას გადაამორეს, სოფლის სამმართველში დაიბარეს (ს. კლდ., „ფერფლი“).

შეიძლება მთავარ წინადადებაში გვექონდეს რამდენიმე ერთგვარი წევრი, მაგრამ ასახსნელი იყოს მხოლოდ ერთი, უკანასკნელი. მაშინ საკავშირებელი სიტყვა „რომელიც“ რიცხვის მიხედვით შეეწყობა მხოლოდ თავის ასახსნელ ერთ სიტყვას, მაგალითად:

სახლის წინ, აივანზე, დესპინესა და მის პატარა ძმას, რომელსაც სპირიდონი ასწავლიდა, გამოეტანათ უშინსკის „Родное Чашо“ და პირველი სწავლობდა უკანასკნელის ხელმძღვანელობით რუსულ კითხვას (ე. წინ., „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

ზარდაცემულმა გაიძვერამ თავის ახლოს დაინახა მონადირე და მწევარი, რომელიც გამალებული გამოეჩანა მელასკენ (ი. გოგ., „მელა და მისი სახლობა“).

აქ ცხოვრობდა ტკბილად და აუშლერეველად ორმოცის წლის კაცი თავადი ლუარსაბ თათქარიძე თავის განუშორებელ მეუღლესთან, რომელსაც ერქვა კნენია დარეჯანი (ი. ქავ., „კა(კია) ადამიანი?!“).

იქ დარჩა ოთხი ბავშვი და უფროსი და, რომელიც ბავშვებს დედის მაგიერობას უწევდა (ს. ჯღ., „ფერფლი“).

5. როცა ასახსნელი არის ერთზემეტყვნებიანი რთულფუძიანი სახელი (კომპოზიტი):

მერე გადახედა თავის კალ-ვაჟს, რომლებიც იმას გვერდში ამოჰკროდნენ (შ. არაგ., „და-ძმა“).

და-ძმა, რომლებიც კმეოფილი იყვნენ, ხშირად აქებდა გიორგის.

მას ჰქონდა ძველებური ფარ-ხმალი, რომლებიც კედელზე ეკიდა...

მაგრამ თუ ერთზემეტყვნებიანი კომპოზიტი კონკრეტული საგნების გამომხატველი არ არის, მასთან წევრ-კავშირი „რომელიც“ მხოლოდობითში დაისმის, მაგალითად:

დიმიტრის პატივისცემით მისსავე საწოლ ოთახში ასრულებდა წირვა-ლოცვას, რომელსაც მარტო ანა ესწრებოდა თავის პეტილიშვილით (აკ. ბელ., „თავგადასაყალი ბესიკ გაბაშვილისა“).

ციხის ზარბაზნებმა და ჯარმა პასუხი გასცეს და გაჩაღდა ქექა-ქუბალი, რომელსაც გარშემო ხეობა ბანს აძლევდა (ი. გოგ., „ასპინძის ომი“).

6. წევრ-კავშირი „რომელიც“ მრავლობითში დაისმის მხოლოდობით რიცხვში დასმულ კრებით სახელთან, თუ ახლავს თანდებულს „შორის“, მაგალითად:

დარბაზში თავი მოეყარა სტუდენტობას, რომელთა შორის იყო გივიც.

ჩქარა ჩამოვიდა მთელი სოფელი, რომელთა შორის მოხუცი შეათვალაც გულგახეთქილი მოდიოდა (ა. ყაზ., „ციკო“).

ამ ტიპის წინადადებებში, როგორცაა“ მუხაზედ ასულა რამდენიმე კაცი, რომელთა შორის ერთი თვალსაჩინო ტოტი მუხისა ამოურჩევი ივანე x -ძეს და ასკლებულა ზეს (ე. ნინ., „ჯანყი გურიისში“) — საკავშირებელი სიტყვის მრავლობითში დასმა ბუნებრივია ასახსნელი სიტყვითაც, რომელიც, თავისი მსაზღვრელით გამოხატავს რა ერთზე მეტ საგანს. მიმართებით ნაცვალსახელს „რომელიც“ მრავლობითში შეიწყობს.

7. როცა მსაზღვრელად გამოყენებულია სიტყვები „მთელი რიგი“, მათთან საზღვრული მრავლობით რიცხვში დაიხმის და წევრ-კავშირიც „რომელიც“ მას ამავე რიცხვში შეეწყობა, მაგალითად:

ადგილობრივ ნედლეულზე მუშაობენ მთელი რიგი ქიმიურ-ფარმაცევტული ქარხნები, რომლებიც ძვირფას პრეპარატებს ამზადებენ (საქ. სსრ. გეოგრაფია, VII კლ., 1949 წ. გვ. 136).

აგრეთვე სხვა ქვეყნებიდან შემოყვანილია მთელი რიგი ცხოველები, რომლებიც შეეგუენ საქართველოს ბუნებრივ პირობებ (იქვე, გვ. 92)

III. „რომელიც“ საკავშირებალი სიტყვის შთათანხმება დამოკიდებული წინადადების შემასმენელთან რიცხვში

მრავლობით რიცხვში დასმულ ქვემდებარედ გამოყენებულ მაქვემდებარებელ სიტყვასთან (რომლებიც, რომელნიც, რომელთაც) დამოკიდებული წინადადების შემასმენელი ზოგჯერ მრავლობითში იხმარება, ზოგჯერ კი მხოლოდობითში. ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ საგანს აღნიშნავს საკავშირებელი სიტყვა: სულიერს თუ უსულოს პასიურს თუ აქტიურს. ამის გამოცნობა ხდება ასახსნელი წევრის მიხედვით, მაგალითად:

1. დამოკიდებული წინადადების შემასმენელი იხმარება მრავლობით რიცხვში:

1) თუ ქვემდებარედ გამოყენებული მრავლობითში დასმული წევრ-კავშირი „რომელიც“ აღნიშნავს სულიერი საგანს:

რამდენიმე შეიარაღებული კაცი გადმოხტა შეშინებულ ქალებთან, რომლებიც წამოცვივდნენ (ა. ყაზ., „მამის მკვლელი“).

კაცები ავსებდნენ ლუდით და შინაური არყით ტიკებს და კვილებდნენ ჯორებს, რომლებიც ისე მარდად დადიან მთებში (იქვე.)

იმის გარშემო ტრიალებდნენ ბიჭები, რომელნიც ცდილობდნენ მიებაძათ მისთვის (ს. კლდ., „ფერფლი“).

რომდენიმე დღის შემდეგ სტუმრებს მოველით, მწერლებს, რომელნიც მის სანახავად ჩამოდიან (მისივე „მოგონებანი დავითზე“).

იმათ თვალს წარმოუდგათ გაშლილი სუფრა, სახლის პატრონი, იმისი ცოლი და ორი სტუმარი, რომელთაც ვახშამი გაეთავებინათ (ა. ყაზ., „მამის მკვლელი“).

ყაზახები, რომელთაც მიიწიეს ვაეიასაკენ, ერთბაშად უკან მიაწყდნენ... (ა. ყაზ., „ელისო“).

ამის შემდეგ დათვალეს ათი კაცი, რომლებსაც უნდა მოეცადათ ამბაკოსთან... (ე. ნინ., „ჯანყი გურიასში“).

2) თუ ქვემდებარედ გამოყენებული მრავლობითში დასმული წევრ-კავშირი „რომელიც“ აღნიშნავს აქტიურად წარმოდგენილ უსულს საგანს, მაგალითად:

მთებში, რომელთაც პირი დაედრინათ და გამვლელ-გამოვლელისათვის გზა მიეცათ, თითქოს უფრო გაზრდილიყვნენ და იკარგებოდნენ ლამის უფსკრულში (ა. ყაზ., „ნამწყვემსარის მოგონებანი“).

ესენი გასცქეროდნენ თავიანთ მინდვრებს, თაყიანთ მთებს, რომელნიც ლამის სივრცეში ცის კიდურზედ იხატებოდნენ (ა. ყაზ., „ელისო“).

განსაკუთრებით მოსწონდა ის მარშები და ბაიათები, რომელნიც ახლა მის ხასიათს ეგუებოდნენ (ს. კლდ., „პროვინციის მთვარე“).

ნუნუ ჩემი საფარია იმ კოშმარებისაგან, რომლებიც მუღამ მდევენ (მისივე „ფერფლი“).

იქიდან გამოჩნდნენ კავკასიონის მთის თოვლით შემოსილი ქედები, რომელნიც თითქოს ფეხის თათებზე შემდგარიყვნენ, ბებერი თავები წინ წამოეღოთ... (ნ. ლომ., „ყოველის მხრიდან“).

2. დამოკიდებული წინადადების შემასმენელი არ იხმარება მრავლობით რიცხვში, თუ ქვემდებარედ გამოყენებული მრავლობითში დასმული წევრ-კავშირი „რომელიც“ აღნიშნავს პასიურად წარმოდგენილ უსულს საგანს, მაგალითად:

ქ. მარქსის სახელობის საჯარო ბიბლიოთეკაში ინახება აგრო-თვე გერცენის სტამბაში დაბეჭდილი იშვიათი წიგნები, რომლებიც ეკუთვნოდა ცნობილ ქართველ საზოგადო მოღვაწესა და პუბლიცისტს ნიკო ნიკოლაძეს (გაზ. კომ. 26/VI — 1953 წ. „რუსული სტამბის დაარსების ასი წლისთავისადმი მიძღვნილი გამოფენა“).

დაბები, რომლებიც ჯერ კიდევ არ არის რუკაზე (გაზ. კომ., 11/VIII, 1953 წ. გვ. 1).

იქ ესვენა სათემო დროშები... რომელნიც არა ერთხელ და ორჯერ ამოვლებულიყო მთიელთ სისხლში (ა. ყაზ., „მომღვარი“).

აქ არის თორმეტი მწვერვალი, რომლებიც ალპების უმაღლეს მწვერვალ მონბლანზე (4, 810 მ.) უფრო მაღალია (საქართ. სსრ გეოგრაფია, VII კლ. 1949 წ. გვ. 7).

მასში მრავალი პატარა მდინარე ჩაედინება, რომელნიც ზაფხულის მიწურულს თითქმის სრულიად შრება (იქვე, გვ. 64).

უკვე ჩაიცვა ნაცრისფერი მაუდის შარვალი, იისფერი ატლასის ელელი, მიხაკისფერი მაუდის ქონია-ჩოხა, რომლებიც საუცხოოდ მოადგა ტანზე სამსონას (ე. ნინ., „ცოლი და ქმარი“).

მღელვარე ფიქრებით გაატარა ნატომ ის საში დღე, რომელნიც კონცერტამდის იყო დარჩენილი, (ე. გაბ., „ნატოს სულის მღელვარება“).

მანამ სადგურს მიუწევდა, სპირიდონს უნდა გაეარა რამდენიმე დუქნის წინ, რომლებიც დათხუპნული კედლებით გამწკრივებული იყო სადგურზე კარგა მოშორებით (ე. ნინ., „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

§ 50. „ჰინს“ და „რაც“ გაქვემდებარებადი საკავშირებადი სიფხვები რთულ ქვეწყობი ნიხარებაში

„ვინც“ და „რაც“ გაქვემდებარებელი სიტყვებიანი დამოკიდებული წინადადება იხმარება ორივე რიცხვში დასმულ ასახნელ წევრთან, მაგრამ თვით ეს მიმართებითი ნაცვალსახელები მრავლობითი რიცხვის უქონელი სახელებია და, როცა ისინი ქვემდებარედაა გამოყენებული, მათთან დამოკიდებული წინადადების შემასმენელი ყოველთვის მხოლოდობით რიცხვში იხმარება.

წინადადებაში: „დიდება იმას, ვინც აქრობს წყვილადს...“ (კ. ბობ., „გაზაფხული“) —

ასახსნელი სიტყვა იმას და საკავშირებელი სიტყვა ვინც — ორივე მხოლოდობით რიცხვშია, ვინც დამოკიდებული წინადადების ქვემდებარეა და მასთან შემასმენელი აქრობს მხოლოდობით რიცხვშივე არის დასმული, მაგრამ წინადადებაში: ვინც სჯობია, ისინი წამოიყვანე (ნ. ლორთ, „დანგრეული ბუდეები“) — ასახსნელი სიტყვა ისინი მრავლობით რიცხვშია, საკავშირებელი სიტყვა ვინც კი — ისევე მხოლოდობითში, შემასმენელი სჯობია მასთან მხოლოდობით რიცხვში დარჩა.

მსგავსი მაგალითებია:

1. ვინც:

მე მინდა მხოლოდ გაეამართლო ისინი, ვინც თავს იღვა ამ მაენე პირის მოსპობა (ნ. ლორთ., „ბილიკებიდან ლიანდაგზე“).

ყველას უნდოდა ახლო ენახა ისინი, ვინც სეირის მიზეზი გამხდარა (ს. კლდ., „ერისთავი ცოტნე“).

ჩვენი სალამი მათ, ვინც პირველად მტარვალთ უჩვენა ძალა გმირული (კ. ბობ., „სამამულო ომის პირველ გმირებს“).

დავნატრი იმათ, ვინც თვის სიცოცხლე თვისსა მამულსა შესწირა მსხვერპლად (გრ. ორბ. „იარალის“).

ამ ხმებს ის აწერდა პირად მტრებს, უმთავრესად იმათ, ვინც ეხარბებოდა მისი ბედნიერება (ს. კლდ. „პროვინციის მთვარე“).

აღნიშნულ წინადადებებში დამოკიდებული წინადადების მიერ ასახსნელი წევრები: ისინი, მათ, იმათ — მთავარ წინადადებაში დამატებად გამოყენებული, მათი შემასმენლის რიცხვი კი ქვემდებარითაა განსაზღვრული. როცა ნაცვალსახელები: ისინი, მათ, იმათ სულიერი საგნის აღმნიშვნელ ქვემდებარედაა გამოყენებული; მათთან შემასმენელი მრავლობითში იხმარება. საკავშირებელ სიტყვასთან „ვინც“ კი მხოლოდობითში დაისმის, მაგალითად:

ამ დროს ჩნდებოდნენ ისინი, ვინც თავის სიცოცხლეს არ ზოგავდა უცნობი ადამიანების გადასარჩენად (რ. ქორქ., „ათას ორასი“).

ისინი, ვინც ამთავრებს საშუალო სკოლას, გამოცლებს სიმ-წიფის ატესტატზე ჩააბარებენ ცბრა საგანში (გაზ. კომ. 27/IV—1954 წ. № 99, გვ. 3).

და არა:

გაივლის რამდენიმე წელი და ისინი, ვინც ამჟამად მერხს უხის, შივა სამ-ქროვში, სამშენებლო მოედნებზე, მინდვრებში, საქროვეტო სახელოსნოებში, სკოლებში, საავადმყოფოებში, ლაბორატორიებში (გაზ. სახ. გან., 20 X, 1954 წ. გვ. 1).

2. რაც:

... ამათრახებს იმ ნაკლოვანებებს, რაც ჯერ კიდევ სავსებით არ არის აღმოფხვრილი ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან (გაზ. კომ. 30/XI, 1952 წ., გვ. 3).

მსახიობმა გმირის ხასიათში გახსნა სწორედ ის თვისებები, რაც საშუალებას იძლევა არ დაირღვეს მხატვრულ სახის მთლიანობა (იქვე).

... იძლევა იმ საკითხების მხატვრული გადაწყვეტას, რაც აინტერესებს და აღელვებს საბჭოთა ადამიანს (იქვე).

ზოგ ავტორს ასეთ შემთხვევაში დამოკიდებული წინადადების შემასმენელი მრავლობითში აქვს დასმული, მაგრამ შეთანხმების ასეთი მაგალითი იშვიათად გვხვდება:

დაე თუნდ მოვკვდე, არ მეშინიან, მაგრამ კი ისე, რომ ჩემი კვალი ნახონ მათ, ვინცა ჩემს უკან ვლიან (ი., ქაე, „დაე თუნდ მოვკვდე“).

ისინი, ვინც გუშინ მათარის ერთგულებასა და ქართველების მტრობას იჩენდნენ, დღეს პირველი თავდადებული ქართველები გახდნენ (აკ. წერ. „ბაში-აჩუკი“).

§ 51. ნაცვალსახელის შეთანხმება წინადადების იმ ნაპკთან, რომელსაც იგი ცვლის

მოსწავლეთა ნაწერებში ხშირად გვხვდება ისეთი უხეში შეცდომა. როგორცაა, მაგალითად, წერტილის შემდეგ მომდევნო წინადადებაში ქვემდებარედ ან დამატებად გამოყენებული ნაცვალსახელის უმართებულოდ შეთანხმება წინა წინადადებაში არსებითი სახელით გამოხატულ ქვემდებარესთან ან დამატებასთან რიცხვში.

ცნობილია, რომ, როდესაც ერთ წინადადებაში ქვემდებარედ ან დამატებად გამოყენებულია არსებითი სახელი. გამეორების თავიდან ასაცილებლად ჰეორე წინადადებაში მის ნაცვალად ნაცვალსახელი იმპარება, რომელიც რიცხვის ფორმის მიხედვით უნდა ეთანხმებოდეს მას.

გვაქვს შეთანხმების შემდეგი შემთხვევები:

1. ნაცვალსახელი დაისმის მხოლოდით რიცხვში.

1) თუ შესაცვლელი სიტყვა მხოლოდით რიცხვშია, მაგალითად:

სტუდენტი აარგად სწავლობს. ის ცდილობს წარჩინებით დაამთავროს უმაღლესი სასწავლებელი.

2) თუ შესაცვლელი სიტყვა კრებითი არსებითი სახელია და დგას მხოლოდით რიცხვში, მაგალითად:

ხალხმა ნახა ახალი დადგმა. ის კმაყოფილებით აღნიშნავდა ჩვენი თეატრის მიღწევებს.

ოცეულს არ შეეძლო გამკლავებოდა მტერს. ის უთუოდ დამარცხდებოდა, რომ მაშველი რაზმი არ მომატებოდა (და არა ისინი უთუოდ დამარცხდებოდნენ...).

ერთ გორაკზე იდგა მტრის ჯარო. ჩვენი თვითმფრინავები მოსვენებას არ აძლევდნენ მას (და არა: არ აძლევდნენ მათ).

ესკადრილია თავს დასტრიალებდა ბრძოლის ველს. ის ძლიერ უტევდა შეშინებულ მტერს (და არა: ისინი ძლიერ უტევდნენ...).

3) ან როცა შესაცვლელ წევრს განსაზღვრებად ახლავს ერთი საგნის გამოხატველი სიტყვები: ერთი, ერთ-ერთი, ერთად-ერთი, თითოეული და რიგობითი რიცხვითი სახელი (პირველი, მეხუთე...), მაგალითად:

სკენაზე იდგა ერთი ამხანაგი. ის შესანიშნავად ასრულებდა მალხაზის პარტიას.

მესამე ამხანაგი დუმდა. ის რალაცაზე თიქრობდა.

2. ნაცვალსახელი დაისმის მრავლობით რიცხვში:

1) თუ შესაცვლელი სიტყვა მრავლობით რიცხვშია, მაგალითად:

სტუდენტები კარგად სწავლობენ. ისინი ცდილობენ წარჩინებით დაამთავრონ უმაღლესი სასწავლებელი.

2) თუ შესაცვლელი სიტყვა საგნობრივი მნიშვნელობის კომპოზიტითაა გამოხატული, მაგალითად:

და-ძმა კარგად გრძნობდა თავს. ისინი კმაყოფილი იყვნენ ახალი ბინით (და არა: ის კმაყოფილი იყო).

ცოლ-ქმარი უდარდელად ცხოვრობდა. უსაქმობის გამო ისინი ხშირად ბუხების თვლით ირთობდნენ თავს.

3) თუ შესაცვლელი სიტყვები რამდენიმე ერთგვარი წევრია, მაგალითად:

და და ძმა სადგურში იხსდნენ. ისინი მატარებლის მოსვლას უცდიდნენ.

მამა და შვილი მაშინ აქ იყვნენ. მათ ბევრი ამბავი უამბო სტუმარმა.

4) თუ შესაცვლელ სიტყვას განსაზღვრებად ახლავს სახელები: ბევრი, ყველა, მრავალი, სხვადასხვა, მაგალითად:

სახლში ბევრი სტუმარი იყო. ისინი სიმღერით ერთობოდნენ. წარმოდგენას დაესწრო ყველა მოსწავლე. ისინი კმაყოფილი დარჩნენ მსახიობების თამაშით.

ზეიმზე ითქვა მრავალი ლექსი. ისინი ადვილად დასამახსოვრებელი იყო.

აქ იყო სხვადასხვა ხელოსანი. ისინი ერთნაირ რჩევას იძლეოდნენ.

მ ა რ ტ ვ ა

§ 52. ქვემდებარის ბრუნვა გაირაგავერ და გაირაგავერ ზმნა-შემასმენელთან

1. ქვემდებარე გარდამავალ ზმნა-შემასმენელთან:

ის — წერს, კითხულობს, ზრდის, ბეჭდავს, კრის, ხნავს, თესავს, წურავს, ასწავლის, აკეთებს, აშენებს, ათეთრებს, ავარჯიშებს, აქებს, ასმევს, აკმევს; იწერს, იხატავს, იკეთებს, იშენებს, იბეჭდავს, იცვლის, იმზადებს, იკერავს; უზრდის, უხატავს, უხნავს, უთესავს, უბეჭდავს, უხსნის, უგებს, უქებს; ახატვინებს, აბეჭდვინებს, აწერინებს, ახვევინებს, ათესვინებს, აზრდევინებს და სხვა.

მწკრივთა I ხერიაში დასმულ გარდამავალ ზმნასთან ქვემდებარე იხმარება სახელობით ბრუნვაში.

	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.
აწმყო	ხატავს	}	აქებს	}
უწყვეტილი	ხატავდა		აქებდა	
აწმყ. კავშირებითი	ხატავდეს		აქებდეს	
მყოფადი	დახატავს		შეაქებს	
I ხოლმეობითი	დახატავდა		შეაქებდა	
მყოფ. კავშირებითი	დახატავდეს		შეაქებდეს	მასწავლებელი

მწკრივთა II ხერიაში დასმულ გარდამავალ ზმნასთან ქვემდებარე იხმარება მოთხრობით ბრუნვაში:

	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.
წყვეტილი	დახატა	}	შეაქო	}
II კავშირებითი	დახატოს		შეაქოს	

მწკრივთა III ხერიაში დასმულ გარდამავალ ზმნა-შემასმენელთან ქვემდებარე იხმარება მიცემით ბრუნვაში:

	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.
I ო ურმეობითი	დაუხატავს	}	უქია	}
II თურმეობითი	დაუხატა		ქო	
III კავშირებითი	დაუხატოს		ქოს	

2. ქვემდებარე გარდაუვალ ზმნა-შემასმენელთან:

ეს — იწერება, იკითხება, იხატება, ითესება, იზრდება, ისწავლება, იბეჭდება; შენდება, წითლდება, მაგარდება, ახლდება, ძველდება, ჩერდება, მშვენიდება; თბება, დნება, ქვება, თვრება, ძვრება, ხმება, შრება; ეწერება, ეხმარება, ებაღება, ეგებება, ეხატება, ეალერსება, ეთამაშება... არის, ზის, ღვას, წევს და სხვა.

ახეთ ზმნა-შემასმენელთან მწკრივთა სამსაგე სერიაში ქვემდებარე დახმის სახელობით ბრუნვაში:

I სერია

	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.
აწმყო	იზრდება	} ბავშვი.	შენდება	} ქალაქი
უწყვ.	იზრდებოდა		შენდებოდა	
აწმ. კავშ.	იზრდებოდეს		აშენდა	
მყოფადი	გაიზრდება		აშენდება	
I ხოლმ.	გაიზრდებოდა		აშენდებოდა	
მყოფ. კავშ.	გაიზრდებოდეს		აშენდებოდეს	

II სერია

	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.
წყვილ.	გაიხარდა	} ბავშვი.	აშენდა	} ქალაქი
II კავშ.	გაიხარაღს		აშენდეს	

III სერია

	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.
I თურმ.	გაზრდიღა	} ბავშვი.	აშენებულა	} ქალაქი
II თურმ.	გაზრდიღიყო		აშენებულიყო	
III კავშ.	გაზრდიღიყოს		აშენებულიყოს	

3. ისეთი ერთპირიანი (საშუალო გვარის) ზმნები, როგორიცაა: იბრძვის, ცხოვრობს, ცუქავს, ვორავს, დულს, წუხს, ქუხს და სხვა, საკუთარი ფორმების უქონლობის გამო მეორე და მე-სამე სერიაში იყენებენ გარდამავალი ზმნის ფორმებს და ამის გამო ქვემდებარეს შეიწყობენ გარდამავალი ზმნის მსგავსად:

I სერია

	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.
აწმყ.	დულს	} წყალი (სახ. ბრ.)	იბრძვის	} მეომარი (სახ. ბრ.)
უწყვ.	დულდა		იბრძოდა	
აწმყ. კავშ.	დულდეს		იბრძოდეს	
მყოფ.	იდულებს		იბრძოლებს	
I ხოლმ.	იდულებდა		იბრძოლებდა	
მყოფ. კავშ.	იდულებდეს		იბრძოლებდეს	

II ხერია

	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.	ზმნა-შემასმ.		
წყვეტ. II კავშ.	იდულა იდულოს	წყალმა (მოთხრ. ბრ.)	იბრძოლა იბრძოლოს	}	შემაძმა (მოთხ. ბრ.)

III ხერია

	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.	
I თურმ. II თურმ. III კავშ.	უდულნია ედულ(ნ)ა ედულ(ნ)ოს	წყალს (შიც. ბრ.)	უბრძოლ(ნ)ია ებრძოლ(ნ)ა ებრძოლ(ნ)ოს	}	შეომარს (შიც. ბრ.)

4. ზოგი გარდაუვალი ორპირიანი ზმნა ინგერსიულია, მაგალითად: აქვს, ჰყავს, სძულს, უყვარს, სძინავს, ღვიძავს და სხვა. ამ ზმნებთან ქვემდებარე უოველთგვის მიცემით ბრუნვაშია:

	ქვემდ.	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.	ზმნა-შემასმ.	ქვემდ.	
აქვს ჰქონდა ჰქონია	}	ამხანავს. ჰყავს ჰყავდა ჰყოლია	}	დავიოს. უყვარს უყვარდა ჰყვარებია	}	დედას.

§ 53. პირიპირი და მამაკების ბრუნვა გარდაუვალი და გარდაუვალი ზმნა-შემასმენით

1. პირდაპირი დამატება გარდაუვალი ზმნა-შემასმენით მწყრივთა I ხერიაში დასმულ ზმნასთან პირდაპირი დამატება იხმარება მიცემით ბრუნვაში:

I ხერია

	ზმნა-შემასმ.	პირდ. დამატ.	ზმნა-შემასმ.		პირდ. დამატ.
აწმყ. უწყვ. აწმყ. კავშ. მყოფ. I ხოლმ. მყოფ. კავშ.	წერს წერდა წერდეს დაწერს დაწერდა დაწერდეს	}	წერილს (შიც. ბრ.)	}	სახლს (შიც. ბრ.)
			აშენებს აშენებდა აშენებდეს ააშენებს ააშენებდა ააშენებდეს	}	

მწყრივთა II და III ხერიაში დასმულ ზმნასთან პირდაპირი დამატება იხმარება ხახელობით ბრუნვაში:

II სერია

	ზმნა-შემასმ.	{	პირდ. დამატ.	ზმნა-შემასმ.	{	პირდ. დამატ.
წყვეტ. II კავშ.	დაწერა დაწეროს		წერილი (სახ. ბრ.)	ააშენა ააშენოს		სახლი (სახ. ბრ.)

III სერია

	ზმნა-შემასმ.	{	პირდ. დამატ.	ზმნა-შემასმ.	{	პირდ. დამატ.
I თურმ. II თურმ. III კავშ.	დაუწერია დაეწერა დაეწეროს		წერილი (სახ. ბრ.)	აუშენებია აეშენებინა აეშენებინოს		სახლი (სახ. ბრ.)

პირდაპირი დამატება ახლავს მხოლოდ გარდამავალ ზმნა-შემასმენელს. გარდამავალი ზმნა კი არის როგორც ორპირიანი, ისე სამპირიანიც.

ორპირიანია

აკეთებს	ათბობს
აშენებს	აშრობს
აქებს	ახმობს
წერს	ზრდის
ხატავს	წვრთნის

სამპირიანია

უკეთებს	ათბობინებს
უშენებს	აშრობინებს
უქებს	ახმობინებს
უწერს	აზიდვინებს
უხატავს	აწვრთნევინებს და სხვა.

3. ირიბი დამატება გარდამავალ და გარდაუვალ ზმნა-შემასმენელთან

ირიბი დამატება შეეწყობა როგორც გარდამავალ, ისე გარდაუვალ ზმნა-შემასმენელს და ყოველთვის მიცემით ბრუნგაშია.

1) ირიბი დამატება ახლავს გარდამავალ ზმნა-შემასმენელს მაშინ, როცა ეს უკანასკნელი სამპირიანია (მაგალითად, უწერს, უშენებს, უხატავს, უკითხავს, უგზავნის, უქებს, უთესავს... აწერიანებს, აკეთებინებს, აშენებინებს, აშლევინებს, აძებნინებს, ამშვენიებინებს...).

I სერია

	ზმნა-შემასმ.	{	ირიბი დამატ.	ზმნა-შემასმ.	{	ირიბი დამატ.
აწმყ. უწმყ. აწმყ. კავშ. მყოფ. I ხოლმ. მყოფ. კავშ.	უწერს უწერდა უწერდეს დაუწერს დაუწერდა დაუწერდეს		ამხანაგს (მიც. ბრ.)	აზრდევინებს აზრდევინებდა აზრდევინებდეს გააზრდევინებს გააზრდევინებდა გააზრდევინებდეს		დას (მიც. ბრ.)

II სერია

	ზმნა-შემასმ.	ირიბი დამატ.	ზმნა-შემასმ.	ირიბი დამატ.
წყვეტ- II კავშ.	დაუწერა დაუწეროს	ამხანაგს (მიც. ბრ.)	გაუზრდევინა გაუზრდევინოს	დას (მიც. ბრ.)

III სერია

	ზმნა-შემასმ.	ირიბი დამატ.	ზმნა-შემასმ.	ირიბი დამატ.
I თურმ. II თურმ. III კავშ.	დაუწერია დაეწერა დაეწეროს	—	გაუზრდევინებია გაეზრდევინებინა გაეზრდევინებინოს	—

III სერიაში სამპირიანი ზმნა ორპირიანად იქცევა და ჩამოშორდება ირიბი დამატება. ზმნებთან: დაუწერია, გაუზრდევინებია მხოლოდ პირდაპირი დამატება რჩება (მაგ.: დაუწერია წერილი, გაუზრდევინებია შვილი), ირიბი დამატება კი თანდებულიან უბრალო დამატებად გადაიქცევა (მაგ.: დაუწერია ამხანაგისთვის, გაუზრდევინებია დისტვის), რომელიც ზმნაში პირს არ აჩენს.

როგორც აღვნიშნეთ, ყველა სამპირიანი ზმნა გარდამავალია. გამონაკლისს წარმოადგენს რამდენიმე ზმნა, რომლებიც თანამედროვე ქართულში სამპირიანი ზმნის მნიშვნელობით იხმარება, მაგრამ გარდაუვალია. ასეთებია: ჰპირდება, უყვება, ეკითხება...

ამ ზმნებს ქვემდებარე ახლავთ ყოველთვის სახელობით ბრუნვაში, ორივე პირმიმართი დამატება კი—მიცემითში, მაგალითად:

	ქვემდ. სახ. ბრ.	ორივე დამატ.	მიც. ბრ.
I სერია	დედა	ჰპირდება	ბავშვს საჩუქარს.
II სერია	დედა	დაჰპირდა	ბავშვს საჩუქარს.
	ქვემდ. სახ. ბრ.	ორივე დამატ.	მიც. ბრ.
I სერია	ვახტანგი	უყვება	ამხანაგს მოთხრობას.
II სერია	ვახტანგი	მოუყვა	ამხანაგს მოთხრობას.
	ქვემდ. სახ. ბრ.	ორივე დამატ.	მიც. ბრ.
I სერია	დედა	ეკითხება	შვილს ამბავს.
	დედა	შეეკითხა	შვილს ამბავს.

პლატონი მასხრული კილოთი დაწერილებით მოუყვა ცოლ-ქმარს თავისი მდგომარეობის ამბავს (დ. კლდ., „სამაინშივილის დედინაცვალი“).

მოხუცი ყმაწვილს დაფიქრების მიზეზს მიუხედა
(ელ. უბილ., „დიდ გზაზე“).

(და არა: დედამ დაჰპირდა ბავშვს საჩუქარი, ვახტანგმა მოუყვა ამხანაგს ამბავი...).

2) ირიბი დამატება ახლავს გარდაუვალ ზმნა-შემასმენელს მაშინ, როცა ეს უკანასკნელი ორპირიანი და პირდაპირი წყობისაა, მაგალითად: ეწერება, ეხატება, ეზრდება, ეთამაშება, ემალეება, ეხმარება, ერეწება; უბერდება, უკეთდება, უშენდება, ულამაზდება, უჩნდება; უხმება, უქცნება, უთბება; უზის, უღვას, უწივს...

I სერია

	ზმნა-შემასმ.	{	ირიბი დამატ.	ზმნა-შემასმ.	{	ირიბი დამატ
აწმყო.	ეხმარება	}	}	უკეთდება	}	}
უწყვიტ.	ეხმარებოდა			უკეთდებოდა		
აწმყ. კავშ.	ეხმარებოდეს			უკეთდებოდეს		
მყოფ.	მოეხმარება			გაუკეთდება		
I ხოლმ.	მოეხმარებოდა			გაუკეთდებოდა		
მყოფ. კავშ.	მოეხმარებოდეს	გაუკეთდებოდეს	დავითს (მიც. ბრ.)			

II სერია

	ზმნა-შემასმ.	{	ირიბი დამატ.	ზმნა-შემასმ.	{	ირიბი დამატ.
წყვიტ.	დაეხმარა	}	}	გაუკეთდა	}	}
II კავშ.	დაეხმაროს			დედას (მიც. ბრ.)		

III სერია

	ზმნა-შემასმ.	{	ირიბი დამატ.	ზმნა-შემასმ.	{	ირიბი დამატ.	
I თურმ.	დახმარებია	}	}	გაჰკეთებია	}	}	
II თურმ.	დახმარებოდა			დედას (მიც. ბრ.)			გაჰკეთებოდა
III კავშ.	დახმარებოდეს*			გაჰკეთებოდეს			დავითს (მიც. ბრ.)

§ 54. ქვემდებარის ბრუნვა რამდენიმე ერთგვარ ზმნა-შემასმენელთან

რამდენიმე ერთგვარი შემასმენელი გვაქვს შერწყმულ წინადადებაში. ისინი შეიძლება იყოს გამოხატული როგორც ერთი და იმავე, ისე სხვადასხვა გვარის ზმნით ერთი და იმავე გვარის ზმნა-შემასმენლებს ქვემდებარე ერთნაირად შეეწყობა ერთი გარკვეული ბრუნვის ფორმით:

* შენიშვნა: სპირანტებთან (ზ, ს, ე, შ, ლ, ხ) ჰაე ვერ ძღვება: სურს, შია, ღვიძავს, შეხვდა, დახმარებია (და არა: მსურს, მშია, მღვიძავს, მშეხვდა, მდახმარებია)

სახ. ბრ.

დავითი კარგად წერს და კითხულობს (დავითი წერს, დავითი კითხულობს).

მოთხ. ბრ.

დავითმა კარგად დაწერა და წაიკითხა (დავითმა დაწერა, დავითმა წაიკითხა).

მიც. ბრ.

დავითს კარგად დაუწერიო და წაუკითხავს (დავითს დაუწერია, დავითს წაუკითხავს).

მაგრამ, როდესაც შერწყმულ წინადადებაში გვაქვს სხვადასხვა გვარის ზმნა-შემასმენლები II და III სერიების ფორმით, მაგ.: დაჯდა, წაიკითხა; ამდგარა, დაუხატავს—ცალცალკე ეს ზმნები ქვემდებარეს სხვადასხვა ბრუნვაში მოითხოვენ (სტრუქტური დაჯდა, სტრუქტურა წაიკითხა; მოსწავლე ამდგარა, მოსწავლეს დაუხატავს), მაგრამ, თუ შერწყმული წინადადების ერთგვარი წევრებია, ქვემდებარე ანგარიშს გაუწევს მხოლოდ მასთან ახლო დასმულ ზმნა-შემასმენელს, მაგალითად:

სტრუქტური დაჯდა და წაიკითხა; მოსწავლე ამდგარა და დაუხატავს. ან ასე: დაჯდა და წაიკითხა სტრუქტურა; ამდგარა და დაუხატავს მოსწავლეს.

ზურაბი დაჯდა, წიგნი ბოლომდის წაიკითხა და ძალიან მოეწონა. (ცალცალკე—პირველი შემასმენელი ქვემდებარეს მოითხოვს სახელობით ბრუნვაში, მეორე—მოთხრობითში, მესამე კი—მიცემითში).

ამრიგად, რამდენიმე შემასმენელთან შერწყმულ წინადადებაში ქვემდებარე დაისმის იმ ბრუნვაში, რომელსაც მოითხოვს მისი მომდევნო ან წინამდებარე (როცა ქვემდებარე ბოლოსაა) შემასმენელი.

§ 55. ნათესაობით ბრუნვასა და მრავლობით რიცხვში რისხვში დასმული რამდენიმე მსაზღვრელი საზღვრელთან

როდესაც ნათესაობით ბრუნვასა და მრავლობით რიცხვშია დასმული ორი მსაზღვრელი, უკეთესია ერთი მათგანი ვიზმაროთ ებიანი მრავლობითის ფორმით, მეორე კი—თანინით, მაგალითად: კაპიტალისტური ქვეყნების მუშათა მდგომარეობა ძალიან ცუდია.

ახალგაზრდობის კომუნისტური აღზრდა ჩვენი სკოლებში მასწავლებელთა მეტად საპატიო და საშასუხისმგებლო მოვალეობაა.

მაგრამ, თუ ეს მსაზღვრელები წინადადებაში ერთგვარ წყევრებადაა გამოყენებული, მაშინ ორივე ერთნაირ ფორმას შეინარჩუნებს:

გივიმ მოხსენება წაიკითხა მოსწავლეთა და მასწავლებლებთა გაერთიანებულ კრებაზე.

ან ასე: გივიმ მოხსენება წაიკითხა მოსწავლეებისა და მასწავლებლების გაერთიანებულ კრებაზე.

მუშათა და გლეხთა კავშირი მტკიცეა.

მუშებისა და გლეხების კავშირი მტკიცეა.

§ 56. სახელის მართვა თანდებულისა და ზმნიზარის მიერ

თანდებული დაერთვის სახელს გარკვეულ ბრუნვაში. ამის მიხედვით გვაქვს თანდებულნი სახელობითი, მიცემითი, ვითარებითი, ნათესაობითი და მოქმედებითი (თანდებული არ დაერთვის მოთხრობითისა და მიმართვის (წოდებითის) ფორმას).

სახელობითან იხმარება თანდებული ვით: კაც-ი—კაცივით, დავითივით, ლომივით. (კაცსავეთ, დავითსავეთ, ლომსავეთ—ძველი ფორმაა. ახლა ამ ფორმას არ ვხმარობთ).

1. სახელობითს მოითხოვს ვით თანდებული მაშინ, როცა სახელი არის ბოლოთანხმოვანფუძიანი. ამ წესს არ ემორჩილება მხოლოდ ბოლოთანხმოვნიანი ნაცვალსახელები: ჩემსავეთ, შენსავეთ, ჩვენსავეთ, თქვენსავეთ, მასავეთ (და არა: ჩემივით, შენივით...).

2. მიცემითს კი მოითხოვს მაშინ, როცა სახელი ბოლოხმოვანფუძიანია:

მამა → მამასავეთ, კატასავეთ, მთვარესავეთ, მდინარესავეთ, უროსავეთ, ხუროსავეთ, დუტუსავეთ, ბუსავეთ, ჩაისავეთ, ტრამვაისავეთ, გიორგისავეთ, ჩაიკოვსკისავეთ...

ასევე მიცემითს მოითხოვენ თანდებულები:

თან: კაცთან (კაცსთან), სახლთან, მდინარესთან, (ქარებსა და დაფასთან)...

ზე: სახლზე (სახლსზე), მაგიდაზე, ხეზე, (ზღვასა და მდინარეზე)...

ში: სახლში (სახლსში), მაგიდაში, ხეში, (წყალსა და ჰაერში)...

შუა: ქალაქს შუა, ეზოს შუა, (სოფელსა და ქალაქს შუა, ორ სოფელს შუა)...

შორის: სოფელსა და ქალაქს შორის, ორ ამხანაგს შორის...

მ. ვითარებითს მოითხოვს თანდებული მდის (მდე): სოფლამდის (სოფლამდის), მთამდის, მდინარემდის (სოფლამდე, მთამდე...).

4. ნათესაობითს მოითხოვენ თანდებულები:

გან: ამხანაგისაგან, დედისაგან, შალვასაგან, მეზობლისაგან...

თვის: ბავშვისთვის, ღისთვის, ანდროსთვის, მეგობრისთვის...

კენ: ბალისკენ, ზღვისკენ, ეზოსკენ, ნაცნობისკენ...

ებრ: ბულბულისებრ, ძმისებრ, კუსებრ, დედისებრ...

გამო: სიხარულის გამო, ავადმყოფობის გამო, შრომის გამო...

მიერ: ექიმის მიერ, ღირექტორის მიერ, მოსწავლის მიერ...

მიმართ: მეგობრის მიმართ, უფროსის მიმართ, მამის მიმართ...

მაგიერ: ძმის მაგიერ, გამგზავრების მაგიერ, ანაზღაურების მაგიერ...

გარდა: მოსწავლის გარდა, მგზავრის გარდა, ნაცნობის გარდა...

I და II პირთა ნაცვალსახელები მიცემითსა და ნათესაობითში ფუძის სახით იხმარება და აძის გამო ამ თანდებულებთან ბრუნვის ნიშანს არ დაირთავენ. იწერება: ჩემზე, შენზე, ჩვენზე, თქვენზე; ჩემში, შენში, ჩვენში, თქვენში... ჩემგან, შენგან, ჩვენგან, თქვენგან, ჩემთვის, შენთვის, ჩვენთვის, თქვენთვის; ჩემკენ, შენკენ, ჩვენკენ, თქვენკენ; ჩემებრ, შენებრ, ჩვენებრ, თქვენებრ; ჩემ გამო, შენ გამო, ჩვენ გამო, თქვენ გამო, ჩემ მიერ, შენ მიერ, ჩვენ მიერ, თქვენ მიერ; ჩემ მიმართ, შენ მიმართ, ჩვენ მიმართ, თქვენ მიმართ; ჩემ მაგიერ, შენ მაგიერ, ჩვენ მაგიერ, თქვენ მაგიერ; ჩემ გარდა, შენ გარდა, ჩვენ გარდა, თქვენ გარდა... (და არა: ჩემსკენ, ჩემს მიერ, ჩემს მაგიერ...).

III პირის ნაცვალსახელი ბრუნვის ნიშანს დაირთავს: მასზე, მასში... მისგან, მისთვის, მისკენ, მისებრ, მის გამო, მის მიერ, მის მიმართ, მის მაგიერ, მის გარდა.

5 მოქმედებითს მოითხოვენ თანდებულები — (ით-გან) = ღდან, უკრთ:

ოთახით-გან → ოთახიდან, ტყიდან, ქალაქიდან, სოფლიდან...

ბავშვითურთ, დედითურთ, ამხანაგითურთ, მეგობრითურთ...

გარდა ამისა, თანდებულის მნიშვნელობით იხმარება რიგი ზმნიზელები: წინ, ქვეშ, ზევით, ქვევით, წინათ, შემდეგ, ახლოს, აქეთ, იქით, გალმა, გამოლმა და სხვა.

თანდებულად გამოყენებული ზმნიზელები სახელს მოითხოვენ უმთავრესად ნათესაობით ბრუნვაში: სახლის წინ, ხის ქვეშ, კარადის ზევით... თვის წინათ... საათის შემდეგ, სოფლის ახლოს, მაგილის აქეთ, მდინარის გალმა;

იშვიათად—მიცემითში: სახლს უკან, სახლს აქეთ, სახლს ზევით...

I და II პირთა ნაცვალსახელებთან ბრუნვის ნიშანი არც ამ შემთხვევაში იხმარება:

ჩემ წინ, შენ წინ, ჩვენ წინ, თქვენ წინ; ჩვენ შორის, თქვენ შორის; ჩვენ შუა, თქვენ შუა; ჩვენ შემდეგ, თქვენ შემდეგ და სხვა.

და არა: ჩემს წინ, შენს წინ; ჩვენს შორის, თქვენს შორის; ჩვენს შუა, თქვენს შუა; ჩვენს შემდეგ, თქვენს შემდეგ...

§ 57. მიმართვის (წოდებითში) დასმული 'სახელის' პატიღწეა

მიმართვად ვხმარობთ სახელს და ვიყენებთ მას დაძახების, მოწოდების დროს, როცა გვინდა იმ პირის ყურადღება მივიპყროთ, ჩვენკენ მოვახედოთ მას, ვისაც მივმართავთ სალაპარაკოდ, * და გამოითქმის ძახილის ინტონაციით. რადგანაც წოდებითის ფორმა არ წარმოადგენს საურთიერთო საშუალებას, იგი ბრუნვა არ არის. ამიტომ ამ ფორმით მოცემული სახელი, როგორც მიმართვა, წინადადებაში სხვა წევრებთან გრამატიკულად დაუკავშირებელი, განკერძოებული სიტყვაა.

მიმართვის ნიშნებია **ო** და **გ**. ეს უკანასკნელი მიღებულია **ო** ბგერის დასუსტებით. გვაქვს მიმართვის უნიშნო ფორმაც.

1. **ო** დაერთვის, გარდა აღამიანის საკუთარი სახელისა, ყველა ბოლოთანხმოვნიან და ერთმარცვლიან ბოლოხმოვნიან სახელს:

1. ხაზოვადო არ- ხებითი სახელები	აღამიანთა გვარები	ზეღსართავი სახელები	მიმლეობა
კაცი—კაცო ქილო ქალაქო სოფელო კალამო წიგნო	მესხი—მესხო ხეთასო მათურელო გელაშვილო ოძელაშვილო ჯილაურო	წითელი—წითელო ლაძხო ბედნიერო მშენიერო ნაბღიანო მაღალო	გამარჯვებული— გამარჯვებულო აშენებული დაწინაურებული დამღწარო მღგარო გამზრდელო

2) ხაკუთარი გეოგრაფიული სახელები	3) ერთმარცვლიანი ბოლოხმოვნიანი სახელები
თბილისი—თბილისო სოხუმი თეთნულდო იალბუხო	პალიასტომო მტკვარო რიონო წიწამურო

* პროფ. ვ. თოფურია, წოდებითი ბრუნვისათვის, ურნ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1935 წ. № 1.

ერთმარცვლიან ბოლოხმოვნთან სახელებთან ზ ნიშანიც იხმარება:

მთავე, კლდევე, ძმავე, რკოვე, ბუვე... მაგრამ თანამედროვე ქართულში ასეთ სახელებთან უფრო გავრცელებული ო ნიშანია.

2. ზ ნიშანი დაერთვის, გარდა ადამიანის საკუთარი სახელისა, ყველა სახელს, რომელთა ფუძე ბოლოვდება ა და ე ხმოვნით და არის ერთზე მეტმარცვლიანი:

დათა—დათავე	მთვარე—მთვარევე	წყარო—წყაროვე
მაგიდავე	მდინარევე	სამშობლოვე
პატარავე	მწვანევე	ეზოვე
ორთაქალავე	ახალციხევე	სალხინოვე
სიტკბოებავე	სიმშვიდევე	საგურამოვე

მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ ო-თი და უ-თი დაბოლოებულ-ფუძიან სახელებთან ზ ნიშანი უკვე თანდათანობით იკარგება. ეს კარგად ჩანს შემდეგ სიტყვებში: შე უმწიკვლო! უნათესაო! უკმაყოფილო! უშვილძირო! უქკუო! უსაბსრო! უსულგულო!...

გეოგრაფიულ საკუთარ სახელებშიც: ხალხინო! საგურამო!
 ასევე ი ხმოვნით დაბოლოებულფუძიან სახელებთანაც:
 ჩაი! პაი! ტრამვაი!... და ე-თი დაბოლოებულ გვარებთან:
 ქავექავეძე! შენამდე! მებუჟე! მერიმე!...

დაკარგულია იგი ა ხმოვნით დაბოლოებულ შემდეგ საზოგადო არსებით სახელებთანაც: დედა! მამა! ბიძა! დეიდა! მამიდა! ბებია! ბაბუა! პაპა! (აგრეთვე—ნათლია!).

3. მიმართვის ნიშანი არ დაერთვის, თუ სიტყვა ადამიანის საკუთარი სახელია, მიუხედავად იმისა, ბოლოთანხმოვნია თუ ბოლოხმოვნია.

მაგალითები:

ვახტანგი—ვახტანგ	შალვა—შალვა	პეტრე—პეტრე
დავით	ლამარა	ელენე
ზურაბ	ნათელა	კოტე
ავთანდილ	ლეილა	ბაბალე
თენგიზ	ესმა	ერმილე

ნინო—ნინო	ღუტუ—ღუტუ	აკაკი—აკაკი	ალექსი
ნიკო	გუთუ	გიორგი	ლავრენტი
სიკო	ბათუ	მერი	ერასტი
ანდრო	ცაბუ	კორნელი	პროკოფი
ციციინო	ღურუ	ავქსენტი	ნელი

მრავლობით რიცხვში დასმული შიშართვა კა ყოველთვის დაირთავს ო ნიშანს:

ამხანაგი—ამხანაგებო	მთა—მთებო	ხე—ხეებო
კაცებო	ზღვებო	მდინარეებო
სტუდენტებო	მუხებო	მცენარეებო

ეზო—ეზობო	რუ—რუებო
უროებო	ურუებო
ორმოებო	ბლუებო

შიშართვიანი წინადადების მაგალითებია:

1. ბოლოთანხმოვანფუძიანი:

მე გობრებო, წინ... წინ გასწით, ნუ შედრკება თქვენი გული (ირ. ევლ., „მეგობრებს“).

მე, თქვენი ძე, ქართველებო, გამარჯვებით დაგიბრუნდით! (რ. მარგ., „სვანური სიმღერა“).

კმარა, ქაბუკო, აჰა ეს ჩანგი განუყრელადა შენ თანა გქონდეს (ირ. ევლ., „ჩვენება“).

ძმობილო, კარი გააღე, მისტუმრე ერთი ღამითა (მისივე „ძმობილო, კარი გააღე“).

გმირნო, მამულის მაღიღნო, თქვენა ხართ ჩვენი დიდება (გრ. ორბ., „სადღეგრძელო“)

მშვენიერო, შენ გეტრფი შენი მონა ერთგული... (აკ. წერ., „სატრფოს“).

მოდრახობა და მარტო მოძრახობა არის, ჩემო თერგო, ქვეყნის ღონისა და სიცოცხლის მომცემი (ი. ქავ., „მგზავრის წერილები“).

გაბრიელ, მართალი ხარ! (ს. შანშ., „არსენა“).

შენც, ვიქტორ, კვერს უკრავ ამაზე და მიჩრევე აყყვე ბლარტს (დ. კლდ., „ირინეს ბედნიერება“).

2. ბოლოხმოვანფუძიანი:

აღსდგე, ყოველი მხრის მუშავ! (აკ. წერ., „ინტერნაციონალი“).

მუზავ, რა გინდა შენ ამ ადგილას... (ირ. ევლ., „მუზა და მუშა“).

მაშ კარგი. ყრმაო, მე მოგცემ ხელთა ხმალზე მკვეთრ მახვილს საბრძოლველად (მისივე „ჩვენება“).

გაიზარდე, ჩემო თვალის სინათლევ, და გაახარე აქ დედა და იქ მამაშენი (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქვრივი“).

მიგიხვდი, ჩემო მოხვედვ, რა ნესტარითა ხარ ნახვლელი
(ი. ქავ., „მგზავრის წერილები“).

ქართლის სამკვიდროვ, ქვეყნის თვალად დაბადებულ-
ლო, რამდენს ვაებას შენსა თავზედ გარდაუვლია! (ი. ქავ.,
„აჩრდილი“).

ჩემო ხამშობლოვ; დღეს შენი ერი განახლებული ქართლის
ერია (ა. მირცხ., „სამშობლო ბელადისა“).

როცა მიმართვას არ ახლავს ნიშანი:

დედა, ვინ მოიტანა ეს ბარათი! (აქ. ბელ., „სიყვარულის
სამკუთხედი“).

კი, მამიდა, თამამად უნდა იყვე ყველასთან (დ. კლდ.,
„დარისპანის გასაქირი“).

რა იყო, მამა, რა მოხდა? (ლ. ქიაჩ., „გვადი ბიგვა“).

ბაბუა, ავად ხომ არა ხარ? (დ. შენგ., „მეოთხე ძმა“).

ეხლა, ჩემო გიორგი, ამ ადგილს ამისთანა მიხვეულ-
მოხვეული გზები უნდა დაუქეთდეს (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქვრივი“).

ღამე ნებისა, ბატონო ზაქარია? (იქვე).

რა ამბავია, გოჩა? (ლ. ქიაჩ., „გვადი ბიგვა“).

ჰა, ეს არის შენი პასუხი, ზოსიმე? (იქვე).

გოგო, აქ მოდი-მეთქი, გიბრძანებ? (იქვე).

გაზეთები მოვიდა, ნიკო? (აქ. ბელ., „სიყვარულის სამკუთ-
ხედი“).

ვ. თოფურია ახალ ქართულში მიმართვის ნიშნების ხმარების
შესახებ ასკენის: „1. საკუთარ სახელს დაბოლოება არ უნდა
(დავით! პეტრე!). 2. ერთმარცვლიანზე მეტს ბოლოხმოვნიაანს -ო-ს
ნაცვლად -ვ ან უკანასკნელის დაკარგვით ნოლი დაბოლოება
მოუდის (ქვეყანავ თუ ქვეყანა!) და 3. დანარჩენს ყველას (ბოლო-
თანხმოვნიაან და ერთმარცვლიან ბოლოხმოვნიაანს) -ო აქვს (თავო,
ძმაო) და გარდა ამისა, ყველა სახელს სათანადო ინტონაცია
აბასიათებს“.*

მიმართვა შეიძლება იყოს გამოხატული სიტყვათა ჯგუფითაც,
მაგალითად: ძვირფასო ამხანაგო! ჩემო ძვირფასო ამხანაგო! ჩვენი
ქვეყნის სახელოვანო მოსწავლეებო და მასწავლებლებო!

როგორც ერთსიტყვიანი, ისე ერთზე მეტსიტყვიანი მიმართვა
წინადადების წევრებისაგან გამოიყოფა მძიმით ან ძახილის ნიშ-
ნით, თუ იგი გრძნობითაა გამოხატული. წინადადებაში: „პრო-
ლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!“ — გვაქვს ერთზე მეტსიტ-

* პროფ. ვ. თოფურია, წოდებითი ბრუნვისათვის, ჟურნ. „კომუნისტური
ალბრდისათვის“, 1935 წ. № 1.

ყვიანი შენაერთი: „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა“. ამიტომ
მშიმე ღაისმის არა „პროლეტარებო“-ს შემდეგ, არამედ მასთან
დაკავშირებული ამხსნელი სიტყვების ბოლოს (პროლეტარებო
ყველა ქვეყნისა—საზღვრულ-მსაზღვრელის ინვერსიული წყობაა.
იგი ამ შემთხვევაშიც შინაარსობრივად იგივეა, რაც პირდაპირი
წყობისას: ყველა ქვეყნის პროლეტარებო).

სვილისვიკის საკითხები

§ 58. სვილისვიკის საგნის შესახებ

ზეპირი და წერიტი მეტყველების დროს აზრების, განცდებისა და შთაბეჭდილებების გადმოცემა ხდება ერთი სიტყვის ან გრამატიკულად ერთმანეთთან სწორად შეწყობილი სიტყვების საშუალებით.

რამდენად კარგად ვართ დაუფლებული ენაში არსებულ სიტყვათა მეტ მარაგს, იმდენად ადვილად შეგვიძლია გამოვხატოთ აზრები. თუ მოუბრის სიტყვათა მარაგი ღარიბია, აზრის გამოთქმა ძნელია, მეტყველებაც ღარიბი და გაუგებარია.

ყოველი წინადადების აგებისას აზრის სიცხადისათვის აუცილებელია შესაფერი სიტყვების შერჩევა და ერთმანეთთან გრამატიკულად სწორად დაკავშირება. შეუსაბამო სიტყვებით აგებულ წინადადებაში აზრი ბუნდოვანია ან სრულიად გაუგებარია.

წინადადებაში სიტყვათა ურთიერთ გრამატიკულ შეწყობას სწავლობს სინტაქსი, სიტყვათა შერჩევას კი მეცნიერების ის დარგი, რომელსაც ეწოდება სტილისტიკა.

არნ. ჩიქობავა აღნიშნავს:

„სიტყვების ურთიერთობა შესიტყვების აგებულების თვალსაზრისით—სინტაქსის საქმეა; სიტყვების ურთიერთობა მნიშვნელობის თვალსაზრისით, გადმოსაცემი შინაარსის თვალსაზრისით—სტილისტიკის საქმეა“.*

სხვა ადგილას ავტორი წერს:

ყოველი ენობრივი ფაქტი, იქნება ეს წინადადება თუ სიტყვა, რალაცაზე მიუთითებს, რალაცას აღნიშნავს. ამისდა მიხედვით ყოველი ენობრივი ფაქტი გულისხმობს გადმოსაცემ შინაარსსა და სათანადო გადმომცემ ხიშუალებას. გადმოსაცემი შინაარსი ეს არის მეტყველის ცნობიერებაში გადამტყდარი ფაქტი სინამდვილისა: მოვლენა, რომელსაც ადგილი აქვს ბუნებაში, ადამიანთა საზოგადოებაში, ადამიანის ცხოვრებაში; გადმომცემი საშუალება ესაა ენობრივი ფაქტი, ამ სინამდვილის ფაქტის აღსანიშნავად გამოყენებული. გადმოსაცემი შინაარსის (ხატქმელისა) და გად-

* არნ. ჩიქობავა, ენათმეცნიერების შესავალი, 1952 წ., გვ. 289.

მომცემი ენობრივი საშუალების (თქმულის) ურთიერთობა—ესაა სტილისტიკის ძირითადი პრობლემა, სხვანაირად რომ ვთქვათ, სტილისტიკა შეისწავლის ენობრივ საშუალებებს მათს მიმართებაში ვადმოსაცემ შინაარხთან (ბერძნ. *stylos*, ლათ. *stilum* „წვეტიანი ჩხირი“, რომლითაც წერდნენ გასანთლულ ფიცარზე ძველ საბერძნეთსა და რომში...)*.

მოუბრის მეტყველება, უპირველეს ყოვლისა, უნდა იყოს სწორი, ნათელი და წმინდა. მეტყველება სწორია, როცა წინადადებებში ყოველი საჭირო სიტყვა კარგად არის შერჩეული და ურთიერთკავშირში ზუსტად გამოხატავს თავის შინაარსს (ე. ი. არ არის გაუგებარი ან ორაზროვანი; სწორადაა გამოყენებული ომონიმები, სინონიმები; არ არის ტავტოლოგია და სხვა) და გრამატიკულად სწორად არის დაკავშირებული ერთმანეთთან.

მეტყველება ნათელია მაშინ, როცა იგი სხვისთვის ადვილად გასაგებია (ე. ი. სასაუბრო საგანი კარგად არის ცნობილი, წინადადებაში სიტყვები სწორად არის დალაგებული და შეკავშირებული, სწორადაა გამოყენებული ლოგიკური მახვილი, პაუზები, სასვენი ნიშნები და სხვა).

მეტყველება წმინდაა მაშინ, როცა იგი არ შეიცავს სალიტერატურო ენისათვის მიუღებელ ფორმებსა და სიტყვიერ მასალას (ე. ი. ბარბარიზმებს, დიალექტიზმებს, არქაიზმებს).

არნ. ჩიქობავა აღნიშნავს: „შესაძლებელია შესიტყვება სინტაქსურად სწორად იყოს აგებული, მაგრამ სტილისტიკურად გაუმართავი გამოდგეს: და პირიქით; შეიძლება სტილისტიკურად გამართული იყოს შესიტყვება, მაგრამ სინტაქსურ შეცდომებს შეიცავდეს; დასასრულ: შეიძლება სტილისტიკურადაც სწორი იყოს და სინტაქსურადაც ანდა კიდევ: სტილისტიკურადაც უმართებულო იყოს და სინტაქსურადაც.“

„დავითმა შეურაცხყოფა გაუქეთა სიმონს“: სიტყვათა დაკავშირების წესები დაცულია, სინტაქსური მხარე უნაკლოა, სტილისტულად საზრისით—უტანელია: „შეურაცხყოფა“ და „გაუქეთა“ მნიშვნელობის მიხედვით ქართულში ერთმანეთს სრულებით არ შეეფერება; შესიტყვებაში „შეურაცხყოფა გაუქეთა“ სიტყვები ფორმით ერთმანეთს შეეფერება, მნიშვნელობით—არა! ქართულია: „შეურაცხყოფა მიაყენა“.

„მატარებელი გაჩერდა სემაფორზე“: სინტაქსური მხარე წესიერია: სტილი უფარგისი: -ზე თანდებული გამოუსადეგარია იმ შინაარსის ვადმოსაცემად, რომელიც შესიტყვებას აქვს; უნდა იყოს: „მატარებელი გაჩერდა სემაფორთან“.

„დავითმა დაჰპირდა სიმონს დახმარება“, „დავითმა მოუყვა სიმონს ამბავი“— სტილისტიკურად გამართული შესიტყვებებია,

* არნ. ჩიქობავა, ენათმეცნიერების შესავალი, 1952 წ. გვ. 312.

მაგრამ სინტაქსურად ორივე უმართებულოა. — „დაპირდა“, „მო-
წყეა“ გარდაუვალი ზმნებია და ამიტომ სუბიექტი სახელობითს
უნდა დაისვას (და არა მოთხრობითში): „დავითი დაპირდა სი-
მონს დახმარებას“, „დავითი მოწყეა სიმონს ამბავს“.

სტილისტიკურ შეცდომას სინტაქსურიც ერთვის ასეთ შესიტ-
ყებაში: „ვარსქენი, გამხეცებული ცოლის ასეთ მოქცევაზე, უხე-
შად სცემს შუშანიკს“... „გამხეცებული“ რით? „მოქცევით“ (და
არა „მოქცევაზე“); „სცემს დაუზოგავად“ (და არა „უხეშად“;
ცემა არ შეიძლება არ იყოს უხეში; „უხეშად“ აქ უადგილოა).
პირველი შეცდომა სინტაქსურია, მეორე — სტილისტიკური*.

სტილისტიკის ძირითადი საკითხებიდან შევხებით მხოლოდ
რამდენიმეს: 1. სიტყვათა შერჩევას, 2. სიტყვათა გამეორებას
(ტავტოლოგიას), 3. ზედმეტი სიტყვების (პარაზიტების) ხმარებას,
4. სიტყვათა წყობასა და 5. სხვათა ნათქვამს.

§ 59. სიგჷვათა შერჩევა

წინადადებაში აზრის ნათლად, ენობრივად სწორად გამოხატ-
ვა შეუძლებელია, თუ არ დავიცავთ ბუნებრივ გამოთქმებს, თუ
სათანადოდ შერჩეული სიტყვებითა და ფორმებით არ ავაგებთ
წინადადებას.

წინადადებებში არასათანადო სიტყვების გამოყენების მაგალი-
თებია:

1. მან გმირული საქმე გააკეთა (უნდა იყოს: „ჩაიდინა“).
2. ნუნუმ თვალები გააღო (უნდა იყოს: „გაახილა“).
3. ბავშვმა ამხანაგს თმა მოსწყვიტა (უნდა იყოს: „მოგ-
ლიჯა“).
4. მან წყალი კიბეზე დააქცია (უნდა იყოს: „დაღვარა“).
5. ლექტორმა გამოცდა მიიღო (უნდა იყოს: „ჩაატარა“
ან ლექტორმა „გამოცადა“).
6. გლებმა დათეს ნაჯახით თავი გაუტეხა (უნდა იყოს:
„გაუჩეხა“).
7. ილია ქაეკავაძემ „აკო ყაჩაღში“ მოგვცა ბატონყმობის
სისასტიკე (უნდა იყოს: „ასახა“ ან „აღწერა“).
8. ა. ყაზბეგი ელგუჯასა და სიმონ ჩოფიკაშვილის სახით
გვაძლევს სამშობლოსათვის თავგანწირულ ადამიანებს (უნდა
იყოს: „ასახავს“).
9. მწერალმა ნაწარმოებში გადმოგვცა ხალხის მისწრა-
ფება თავისუფლებისაკენ (უნდა იყოს: „ასახა“ ან „აღწერა“).

* არნ. ჩიქობავა, ენათმეცნიერების შესავალი, 1952 წ., გვ. 289—290.

10. დავით დროიძე ყველაფერს სიმონს აწამებდა (უნდა იყოს „სწამებდა“).
11. ნოე ჩნიკვაძე დღეგრძელობასა და სიცოცხლეს უგზავნის შრომისმოყვარე ადამიანებს (უნდა იყოს: „უსურვებს“).
12. ვაჟის სამწერლო ასპარეზზე გამოსვლა უხდებოდა რუსეთის ბიუროკრატიული რეჟიმის დროს (უნდა იყოს: „ვაჟა... გამოვიდა“).
13. თავის პოემაში ილიას მოქმედ პირებად მოცემული აქვს კაკო და ზაქრო (უნდა იყოს: „გამოყვანილი ჰყავს“).
14. პარიკმახერმა თმა კარგად გაუკეთა (უნდა იყოს: „შეკრიკა“ ან „გაკრიკა“).
15. ტარიელ მკლავაძე მუდამ ქეიფში ანდომებს დროს (უნდა იყოს: „ატარებს“).
16. მან უამბო ეს მდგომარეობა (უნდა იყოს: „აუწერა“ ან „აუშბო ამ მდგომარეობის შესახებ“).
17. მამას დეპეშა დაუკრა (უნდა იყოს: „გაუგზავნა“).
18. ჩვენი ქვეყნის ფუტკარი მეტად განსხვავდება სხვა ქვეყნის ფუტკრისაგან (უნდა იყოს: „ძალიან“).
19. მრეწველობაში დიდი წარმატებებია მიღებული (უნდა იყოს: „მოპოვებული“).
20. უკვე დაღა ღამე (უკეთესია: „დაღამდა“).
- ხიცვიე დაღა (უკეთესია: „აცივდა“).
21. უკვე ყინვა იწყება (უნდა იყოს: „უკვე ყინავს“).
22. ცუდი ნაბიჯი გააკეთა (უნდა იყოს: „გადაღდა“).
23. რა დრო გავუშვი? (უნდა იყოს: „რა დრო „დავკარგე“).
24. მთელი სოფელი დაუარია (უნდა იყოს: „დაუელია“).
25. ის ამ საქმეს ვერ ურიგდება (უნდა იყოს: „ვერ ეგუება“).
26. მან თავისი გადაწყვეტილება ხისრულეში მოიყვანა (უნდა იყოს: „შეასრულა“).
27. არ დამორჩილებას ვერ ითმენდა (უნდა იყოს: „დაუმორჩილებლობას ვერ ითმენდა“).
28. ყველაფერი ეუბმბე, მაგრამ მან ვერ გამოიგო (უნდა იყოს: „მან ჩემი ნათქვამი ვერ გაიგო“. „გამიგო“ სხვა აზრსაც გამოხატავს, ვთქვათ: ამბავი ვერ გამიგო).
29. ის იყო ექიმი თბილისი დინ (უნდა იყოს: „ის იყო თბილისელი ექიმი“).
30. ნებართვის გარეშე წავიდა (უნდა იყოს: „ნებადაურთველად“ ან „უნებართვოდ წავიდა“).

31. ელექტროდენს გაუფრთხილდით (უნდა იყოს: „ერიდეთ“ ან „უფრთხილდით“).

32. სახეზე არის სამი კაცი (უნდა იყოს: „აქ არის სამი კაცი“).

33. ვაგზაგნოლ ექნა თბილისში (უნდა იყოს: „გაიგზავნა“).

34. როგორ ლამაზია ეს სურათი? (უნდა იყოს: „რა ლამაზია ეს სურათი?“).

35. კავშირის გაბმისათვის ჩავედით (უნდა იყოს: „გასაბ. მელად“).

36. ლექციის ჩატარების მიზნით ქარხანაში იყოს წასული (უნდა იყოს: „ჩასატარებლად“).

37. ის სახლშია (უნდა იყოს: „ის შინაა“) და სხვა.

აქვე აღვნიშნავთ სხვა სახის შეცდომებსაც:

1. ავთანდილმა ამ დროს გამოიჩინა მეგობრისადმი უღრმესი თავდადება (თავდადება არ შეიძლება იყოს „უღრმესი“).

2. დილით კარგი წვიმა მოვიდა (წვიმა არ შეიძლება იყოს „კარგი“ და „ცუდი“).

3. იერემია წარბაზნელაკარგული აღამიანი იყო (უნდა იყოს: „ზნელაკემული“).

4. იგი მოემწყედა გარდაუვალ ჩიხში (უნდა იყოს: „გამოშვალ“).

5. პოეტმა თავისი ჰანგი გულწარმტაცად ააქლერა (უნდა იყოს: „ჩანგი“).

6. მან ამოცანად დაისახა მასწავლებლად მუშაობა (უნდა იყოს: „მიზნად“).

7. ბატონუმობის ნიადაგზე აგებულ ილიას მრავალი ნაწარმოები (უნდა იყოს: „საკითხზე დაწერილი“).

8. პატრიოტიზმის უმსგავსო მაგალითი ვაქამ აღწერა პოემა „ბახტრიონში“ (უნდა იყოს: „უბადლო“).

9. ბახვას სკოლაში სწავლება არ შეეძლო (უნდა იყოს: „სწავლა“).

10. ფაშისმი მოულოდნელად თავს დაესხა ჩვენს სამშობლოს (უნდა იყოს: „ფაშისტები დაესხნენ“).

გვხვდება აგრეთვე მცდარად გამოყენებული ფორმები, მაგალითად:

1. დედიდან გუშინ წერილი მიიღო (უნდა იყოს: „დედისაგან“).

2. დღე აქ არის, ღამე შინაა (უნდა იყოს: „დღით“, „ღამით“).

3. საგზურები გაიცემა მუშებზე (უნდა იყოს: „საგზურები მიეცემა მუშებს“).

4. ცეცხლს გაუფრთხილდით (უნდა იყოს: „ცეცხლს უფრთხილდით“).

5. კრებაზე დაესწრო 100 კაცი (უნდა იყოს: „კრებას დაესწრო 100 კაცი“).

6. სოფელი სამი კილომეტრით არის დაშორებული ქალაქიდან (უნდა იყოს: „ქალაქს“).

7. სიტყვაში გამოვიდა 5 კაცი (უნდა იყოს: „სიტყვით გამოვიდა 5 კაცი“).

8. მე მასთან მკიდრო კავშირში ვიყავი (უნდა იყოს: „მე მასთან მკიდრო კავშირი მქონდა“).

9. მან თავის სოფელში ვერ მიაღწია (უნდა იყოს: „სოფელს“).

10. კრწანისის სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლაზე გაიმარჯვა ქართველმა ჯარმა (უნდა იყოს: „ბრძოლაში“).

11. სამშობლოს თემაზე ამიძღვნილი პოეტის ბეგრის ლექსი (უნდა იყოს: „თემისადმი“).

12. ექიმმა ვერ იცნო აგურისფერ კაბაში გამოწყობილი ახალგაზრდა ქალი (უნდა იყოს: „აგურისფერი კაბინი“) და ა. შ.

სიტყვათა შერჩევის საშუალებას კარგად იძლევა ენაში არსებული სინონიმების სიუხვე.*

„მისი“ და „თავისი“ კუთვნილებითი ნაცვალსახელების ხმარება

ნაცვალსახელები მისი და თავისი იხმარება წინადადებაში განსაზღვრებად.

ნაცვალსახელი „თავისი“ იხმარება მაშინ, როცა გვსურს აღვნიშნოთ, რომ ქვემდებარით გამოხატული საგნის მოქმედება ხდება თავისაზე, მაგალითად:

გივი კითხულობს თავის ლექსს (ე. ი. საკუთარ ლექსს).

პოეტს გულწრფელად უყვარს თავისი სამშობლო.

გივი თავის სიხარულს ყველას უზიარებდა.

ტარიელი დიდხანს ეძებდა თავის სატრფოს.

გაიანემ თავისი შვილები ქალაქში წაიყვანა.

(და არა: პოეტს გულწრფელად უყვარს მისი სამშობლო... გივი მის სიხარულს ყველას უზიარებდა...).

* იხ. ალ. ნეიმანის „ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი“, 1951 წ. გამოცემა.

სწორი არ არის:

ხალხი ცდილობდა დაეცვა მისი სამშობლო მტრებისგან.
ლუარსაბს გაეცინა და მის მეუღლეს უამბო...
ინალითა მის ბედაურს არ დაუთმობს ნებით გამჩენს... (აქ.

წერ., „გამზრდელი“).
ან: მისი ხელით გადაუბარაეს მიწა (ა. კეიშ., „ლელო“).

უნდა იყოს: თავისი ხამშობლო, თავის მეუღლეს, თავის ბე-
დაურს, თავისი ხელით.

ნაცვალსახელი „მისი“ განსაზღვრებად იხმარება მაშინ, როცა
გვსურს აღვნიშნოთ, რომ ქვემდებარით გამოხატული საგნის მოქ-
მედება ხდება სხვისაზე, მაგალითად:

გივი კითხულობს მის ლექსს (ე. ი. არა საკუთარს, არამედ
სხვა პირის ლექსს).

მე მისი ამბავი გუშინ შეეიტყვე. ნიკომ მისი წიგნი უკვე
მოიტანა.

ილია ქავჭავაძეს გულს უკლავდა ის, რომ სასტიკად იჩაგრე-
ბოდა მისი ხამშობლო.

ზმნების შერჩევა

განსაკუთრებულ სიზუსტეს მოითხოვს მოქმედი საგნის აღმნი-
შნებელ სიტყვებთან ისეთი ზმნური მნიშვნელობის სინონიმების
შერჩევა, როგორცაა, მაგალითად, აღადიანთა, ცხოველთა ფრინ-
ველთა, მწერთა და სხვათა ზმების აღმნიშნელი სიტყვები: ძახი-
ლი, კივილი, წივილი, ყვირილი, კიჟინი; ღრიალი, ყაყანი; ბლავი-
ლი, კიბვინი, ყროყინი, ზმული, ყმული, კრუტუნნი. ჩხაველი,
კნაველი, ფრუტუნნი; გრიალი, ზრიალი, კრიალი, ზანზარი; ქი-
ქიქი, კაკანი, ყივილი, კურკური, კუქკუქი, ყიპყიპი; კრიკინი,
ბზული, სისინი და სხვა.

კაცი {
ქალი { ყვირის, კივის, წივის, ღრიალებს, კიჟინებს, იძახის.
ბავშვი {

კამეჩი {
ბატი (კამეჩისა) { ყროყინებს; თხა ბატკანი { კიკინებს
სახელდარი { თიკანი {

ლორი {
გოქი { კვივის, კვირის, ღრუტუნებს; მგელი { ღმუის
ყმუის

კატა {
კნუტი { კნავის, კრუტუნებს; დათვი { ღრიალებს; ტურა { კივის
ჩხავის

თავი წრიბინებს. მამალი ყივის; ქათამი კაკანებს, კრიახებს: მტრედი ღულუნებს; იხვი ყვითყვიტებს; ბატი სისინებს; ყვაფი ჩხავის, ქორი ყიპყიპებს; ბატის ან იხვის ქუქული, მწყერი ქუქ-
ქუქებს; კრიკინა კრიკინებს, ფუტკარი ბზუის, ბელურა თივეივებს,
გველი სისინებს...

ტახტი { კრიკინებს; ქარი ზუზუნებს, ზარი ზრიალებს.
ურემი

.. გესმის ზრიალი ზარისა (შოთა).

აქ ხშირად უქეიფნიათ გრძობის აღმტაცის ხრუტუნით
ნებიერს ღორებს (ი. ქავ.).

მტრედი ვერ შესძლებს კატის ჩხავეილსა. ბულბული—ყრო-
ყინს, თევზი—ქნავეილსა, კრავი უმანკო—მელის ხავეილსა,
გვრიტი—ქიხვეინსა, ბუზი—ბღავეილსა (რ. ერისთ.).

ტბის ქვეშ დასისინებდნენ გველები (ველოშ.).

სვაფიც ფრთების ტყლაშატყლუშით იქითკენ მიეშუ-
რება (რაზ.).

ალარ ისმოდა იქიდან შემოდგომით გულის მანათობელი ხარ-
ირმის ყვირილი, ალარც შელის ხავეილი, ალარც ტურის
ჩხავეილი და ალარც ყმუილი მშიერი მელისა (ვაჟა).

(ჩხიკვი) ხან კრუხივით ჩხავეის, ძერასავით წივის, კატა-
სავით ქნავეის ან ძალღივით ყეფს და მამალივით ყივის
(რაზ.).

ზეცამ დასწყევლოს დიაცის პირმოხეული კივილი (ყაზ.).

გაუმადლარი ნუგზარ ერისთავი ლომსავით ბრდღვიინავდა
(ყაზ.).

— ჩაეკოლოთ, ჩაეკოლოთ! — იგრილა ხალხმა (ყაზ.).

ყვაყ-ყორანმა... ჩხავეილ-ჩხავეილით პირი იბრუნა
(არაგ.).

მწყერი ათასში ერთხელ ამოიქუქუქებდა ტირილის
ხმაზე (ვაჟა)..

დასახელებულ მაგალითებში მოცემულია ხმიანობის აღმნიშ-
ვნელი როგორც ზმნები, ისე სახელები.

სინონიმები

სინონიმები ეწოდება ისეთ სიტყვებს, რომლებიც სხვადასხვა
ელფერით გამოხატავენ ერთსა და იმავე მნიშვნელობას. ქართული
ენა ძალიან მდიდარია ასეთი სიტყვებით. ცნების, აზრისა ან გრძნო-
ბის ზუსტად გამოსახატავად სიტყვათა შერჩევა ადვილად ხერხ-
დება მაშინ. როცა სინონიმთა მარაგი დიდია.

თუ სინონიმებს მიზანშეწონილად გამოვიყენებთ, წინადადებაში აზრი ნათლად გამოიხატება, მეტყველების პროცესში შესაძლებელი გახდება გამეორებისა და ერთფეროვნების თავიდან აცილება, ენა მიმზიდველი იქნება.

მაგალითად ავიღოთ სიტყვები: მოვიდა, მობრძანდა, მოეთრია. სამივე სიტყვას ერთი ძირითადი მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ აზრობრივი ელფერი თითოეული მათგანი ერთმანეთისაგან განსხვავებულია.

მაგალითად, იტყვიან: „კაცი მოვიდა“, „ბავში შემოვიდა“, „მოსწავლე გავიდა“. სიტყვა „მოვიდა“ არ შეიცავს ემოციას. იგი უბრალოდ აღნიშნავს მოსვლის ფაქტს, მაგრამ მოუბარს თუ მხედველობაში ჰყავს ვინმე საპატივემლო პიროვნება. მაშინ ის იხმარს სიტყვას „მობრძანდა“, მაგალითად: „მასწავლებელი მობრძანდა“, „სტუდენტი შემობრძანდა“, „მანდილოსანი გაბრძანდა“.

და თუ მოუბარს ეზიზღება ვინმე, ის მის შესახებ იტყვის:

„მატყუარა მოეთრია“, „მთვრალი მოეთრია“, „უბედი გაეთრია“. შეიძლება მოუბარმა თქვას: „მატყუარა მობრძანდა“, მაგრამ ამ შემთხვევაში ზმნა „მობრძანდა“ დაცინით (ირონიით) იქნება ნათქვამი და წერის დროს იგი ბრქვალებში უნდა ჩაისვას.

ამრიგად, ქართულ ენაში უხვად მოიპოვება რიგი სიტყვები, რომლებიც აღნიშნავენ ერთსა და იმავე მოქმედებას, საგანს, მოვლენას ან თვისებას. მხედველობაში გვაქვს არა მარტო ერთნაირი, არამედ მსგავსი მნიშვნელობის სიტყვები—სინონიმები.

მოუბარი ცდილობს ისე აღწეროს, დაახასიათოს საგნები და მოვლენები, რომ აღვილად გასაგები გახადოს სხვა პირისათვის. ამისათვის ერთნაირი ან მსგავსი მნიშვნელობის სინონიმებიდან ამა თუ იმ კონკრეტულ შემთხვევაში ის შეარჩევს იმ სიტყვას, რომელიც საჭიროა გარკვეული აზრობრივი ელფერის, წინადადების შინაარსის უფრო ნათლად გადმოსაცემად.

სინონიმების მაგალითებია:

1. საგნის ან მოვლენის აღმნიშვნელი სახელები

ტუჩები, ბაგეები; სინათლე, შუქი; ქალი, დედაკაცი, მანდილო-სანი, ბანოვანი, დიაცი; დარაჯი, გუშაგი, ყარაული, მკველი, გზირი; ცხენი, მერანი, რაში, ბედაური, ტაიკი, ჰუნე; ლამე, სიბნელე, მწუხრი, წყვილი, უკუნი, უკუნეთი; ტანისამოსი, ტანსაცმელი, სამოსელი, საცმელი; სევდა, დარდი, მწუხარება, კმუნვა; ცხიმი, ქონი, სიმსუქნე; სიძლიდრე, ქონება, ავლადიდება, დოვლათი; სიკვდილი, გარდაცვალება, აღსასრული; გმირი, ვეჟაკი, გულადი, რაინდი; სახედარი, ვირი; ძალა, ღონე; ტრფობა, სიყვარული; სახე, ფიზიონომია; გრძნობა, ემოცია; ეროვნება, ნაცია; დამსგავსება, ასიმილაცია; შემოწმება, კონტროლი.

2. თვისების აღმნიშვნელი სახელები

ჩქარი, სწრაფი; დიდი, უზარმაზარი; მცირე, პატარა; გულადი, მედგარი; მოხუცი, ბებერი, ხნიერი, მხცოვანი, დროული; წითელი, ალისფერი, ლალისფერი, ლაელაეა; კოხტა, კოპწია, კეკლუცი, თვალადი; ლამაზი, მშვენიერი, ტურფა; კარგი, ვარგისი, ლაზათიანი; ცუდი. ავი, უხეირო, უვარგისი, უგვანო; ცელქი, გივი, მოუსვენარი, დაუღეგარი, დაუცხრომელი, დაუწყნარებელი; ცნობილი, გამოჩენილი, განთქმული, სახელმძოხვეჭილი; წარმტაცი, საუცხოო. მომხიბლავი, მომჯადოებელი, მიმზიდველი; გულუხვი, უშურველი, ხელგამლილი, პურადი; მღორე, წყნარი, ნელი, აუჩქარებელი; გულგრილი, გულცივი, განურჩეველი; უვიცი, უმეცარი, უბირი, უგუნური, ბრიყვი, რეგენი, ხეპრე, გაუგებარი, გაუნათლებელი.

3. რაოდენობის აღმნიშვნელი სახელები

წყვილი, ლუწი, ტყუპი, უღელი; უამრავი, უთვალავი, ბევრი, მრავალი, აურაბელი, აურაცხელი, უზომო, უანგარიშო, ურიცხვი...

4. მოქმედებისა და მდგომარეობის აღმნიშვნელი სახელები

თხოვნა, მუდარა; ყვირილი, კივილი, წივილი, კივინი, ღრიალი; გაბრაზება, გაშმაგება, გაცხარება, გაცოფება, გამგელება, გააფთრება, გაცეცხლება, გაჯავრება, გააფება, მოთმინების დაკარგვა; მიყურადება, ყურის დაგდება, ყურადღების მიპყრობა; ქიშკა, ძაბვა, ქაქვა; კამათი, დავა, პაექრობა; დაგდება, დაცემა, დანარცხება, დახლა; დაპატიმრება, დატუსაღება, შეპყრობა, დაქერა, ჩასმა; ლაყუნი, ლაყლაყი; ხეტიალი, თრევა, წანწალი, ყიალი, ტანტალი, წოწიალი, ღოღიალი...

5. ზმნები

უამბობს, უყვება; გააკეთა, შეასრულა; დაამტკიცა, დაადასტურა; ამბობს, ბრძანებს; გაიგო, შეიგნო, შეიცნო; შექამა, მიირთვა, შესანსლა, შეახრამუნა; მოკიდა, გარდაიცვლა, ჩაძოლულა, გამოესალმა ქვეყნას, დეხები გაფშეკა, სული გაძვრა; მიიღეთ, ინებეთ; დაჯდა, დაბრძანდა; არის, ბრძანდება, გახლავს; წაიყვანა, წაასხა, გარეკა, გალალა, შიპგვარა; გაკიცხა, გალანძლა, გაათათხა; გაუქირდა, გაუძნელდა; შეკრიბა, შეაგროვა, შეყარა, მოაქუჩა, თავი მოუყარა; წაახლისა, წააქეზა, გაამხნევა, შეაგულიანა, გააგულოვანა, გააბედღინა; შენიშნა, შეამჩნია, თვალი მოჰკრა, თვალი შეასწრო; შეწვა, მოხრაკა, მოხალა; დაეხმარა, ხელი შეუწყო, ხელი მოუმართა; ქამს, მიირთმევს, შეექცევა, ილუქმება, სანსლავს, თქვლეთს, ქანქლავს, სვლეს, ახრამუნებს, ცეცხლავს; გაიქცა, გაქუსლა, გავარდა, ვადიხვეწა, მოკურცხლა; დაწვა, დაეგდო; გა-

გორდა, გაიშლართა; ეხეწება, ეშუღარება, ევედრება, სთხოვს, კლიტინება; წავიდა, წაბრძანდა, წათორა, წაჩანჩალდა, წაჩერჩეტდა, წალასლასდა, გაეშურა, გაექანა, გაემართა, გაუღვა; შიღის, მიაბიჯებს, მიაბოტებს, მიიზლაზნება, მიძუნძულებს, მიცუნცულებს, მიჯაგჯავებს, მიფარფატებს, მიგოგმანობს...

6. ზმნიზედები

მეტად, ძლიერ, ძალიან, ფრიად; ჩქარა, სწრაფად; ნაცვლად, მაგიერ, მაგიერად; მარღად, შკვირცხლად; გულღიად, გულანღილად; სწრაფად, უცბად. მოულოდნელად, უშმალ; ამგვარად, ამრიგად, ამნაირად; ხან, ხანდახან, ხანგამოკლებით, დრო-დრო, დრო-დადრო; იმისთვის, იმად და სხვა.

აგრეთვე ნაწილაკები: ეგებ, ეგების; ჰო, კი, დიახ; კიდევ კიდევაც; კავშირები: რომ, რათა; მანამ, მანამღის; სანამ, სანამღის და სხვა.

სინონიმები გვაქვს არა მარტო ენის ლექსიკურ შემადგენლობაში, არამედ გრამატიკულ წყობაშიც. არსებობს მართოლოგიური და სინტაქსური სინონიმები. ეს საკითხი ქართულში სრულებით არ არის შესწავლილი.

7. მორფოლოგიური და სინტაქსური სინონიმები

აქ დავასახელებთ მხოლოდ რამდენიმე მაგალითს:

სხვები, სხვანი; ამხანაგების, ამხანაგათა; დედა! დედავ! მთაო! მთავ! მზეო! მზევ! ბუო! ბუვ! ვილას, ვისლა; რალას, რასლა; ვინმეს, ვისმე; რამეს, რასმე; ორივეს, ორსავე, ნუვინ, ნურავინ; ძმისგან, ძმისაგან; საქმეზეც, საქმეზედაც; საკითხზეც, საკითხზედაც; დედისთვის, დედისათვის; ლომებრ, ლომისებრ; ტანადი, ტანიანი; უსრული, არასრული; უნახავი, არნახული; საშეცნიერო, შეცნიერული; ეზოშიც, ეზოშიაც; სახლამდე, სახლამღის; მანამდე, მანამღის; სოფლისკენ, სოფლისაკენ; რადგან, რადგანაც; კიდევ, კიდევაც; ეძნელება, უძნელდება; გაუყინდა, გაუყინა; განავითარა, განავითარა;

უკეთესი, უფრო კარგი; წიგნაკი, პატარა წიგნი; გოგონა, პატარა გოგო; დამიწერა, ჩემთვის დაწერა; დაიხატა, თავისთვის დახატა; გაუკეთა, მისთვის გააკეთა; წააღებინა, დაავალა წაიღოს; გივი პიონერია, გივი არის პიონერი; აქაა, აქ არის; გეგმა შესრულდა, გეგმა შესრულებულ იქნა; არსად არ მინახავს. არსად მინახავს;

ავადმყოფობის გამო დასუსტდა, ავადმყოფობისაგან დასუსტდა, ავადმყოფობით დასუსტდა: აქ იყენენ მამა და შვილი, აქ იყო მამა-შვილი;

საინტერესო წიგნები ჩამომიტანა ჩემმა ამხანაგმა, რომელიც დღეს მოსკოვიდან ჩამოვიდა;

ჩემმა ამხანაგმა, მოსკოვიდან ჩამოსულმა, საინტერესო წიგნები ჩამომიტანა;

დღეს მოსკოვიდან ჩემოსულმა ჩემმა ამხანაგმა საინტერესო წიგნები ჩამომიტანა:

დაინახა რა, გაოცდა; როგორც კი დაინახა, გაოცდა; როცა დაინახა, გაოცდა; დანახვისას გაოცდა;

ნოდარი ავად გახდა { ამიტომ ვერ მოვიდა,
ამის გამო ვერ მოვიდა,
ამის შედეგად ვერ მოვიდა და სხვა.

ომონიმები

სტილისტიკის თვალსაზრისით გარკვეული მნიშვნელობა აქვს ომონიმების სწორად გამოყენებას.

ომონიმი ისეთი სიტყვაა, რომელიც იხმარება სხვადასხვა მნიშვნელობით. ომონიმის კონკრეტული მნიშვნელობა მხოლოდ კონტექსტით განისაზღვრება.

ომონიმებია:

ბორჯომი (აგარაკი, წყალი, მატარებელი), ხელი (სხეულის ნაწილი, გიჟი, კალიგრაფია, გემო); ენა (სამეტყველო ორგანო, მეტყველება); წელი (დრო, ტანის შუა ნაწილი); ბარი (დაბლობი, მიწის დასამუშავებელი იარაღი); ბანი (სახლის სახურავი, ბოხი ხმა, ასო ბ); ალალი (გულკეთილი, მტაცებელი ფრინველიცაა); ფრანგული (ხმალი, საფრანგეთიდან შემოსული...); წვერი (თმა, წვეტიანი ბოლო); ბარდები (ეკლიანი მცენარეები, ემორჩილები); აქაფვა (ქაფად გადაქცევა, წართმევა); გათრევა (გაწევა თრევით, გალანძღვა); გაკერპება (კერპად გადაქცევა, გაჯიუტება).

გვხვდება ისეთი სიტყვებიც, რომლებიც გამოთქმით ერთმანეთის მსგავსია, ერთნაირი ძირისა და ერთი და იმავე მეტყველების ნაწილია, მაგრამ შინაარსით სხვადასხვა.

მაგალითები:

დიალექტური (კუთხური), დიალექტიკური (დიალექტიკაზე დამყარებული).

სოციალური (საზოგადოებრივი), სოციალისტური (სოციალიზმისათვის დამახასიათებელი თვისებისა, სოციალიზმის პრინციპებიდან გამომდინარე);

იდეალური (არარსებული), იდეალისტური (იდეალიზმზე დამყარებული);

მატერიალური (ნიეთიერი), მატერიალისტური (მატერიალიზმის თვისებისა, მატერიალიზმზე დამყარებული). *

მსგავსი სიტყვებია: ნაციონალური, ნაციონალისტური; ფორმალური, ფორმალისტური; ფონეტიკური, ფონეტიცტური; მორფოლოგიური, მორფოლოგისტური და სხვა.

ეფემიზმი

ეფემიზმი არის ისეთი სიტყვა (ან სიტყვათა შენაერთი), რომელიც უწმაწური, უხეში ან უსიამოვნო სიტყვის შინაარსს გამოხატავს შელამაზებულად, შერბილებულად ან თავაზიანად.

ცნობილია, რომ მეტყველების დროს ესა თუ ის სიტყვა ან წინადადება თავისი შინაარსით მსმენელში გარკვეულ ემოციას იწვევს. სიტყვამ ან შესიტყვებამ შეიძლება გამოიწვიოს სიამოვნების, უსიამოვნებისა და სხვა მრავალი სახის განცდა. ენაში ბლომად მოიპოვება ისეთი სიტყვები, რომლებიც კულტურული ნეტყველების დროს არ იხმარება თავისი უწმაწური ცნების გამო, ან ცალკეულ შემთხვევაში არ შეიძლება ვინმართ იმის გამო, რომ უხეშია. ამიტომ ეფემიზმს სტილისტიკის თვალსაზრისით სალიტერატურო ენაში დიდი მნიშვნელობა აქვს: მოუბარი უწმაწური, უხეში ან არასასიამოვნო ცნების გამოსახატავად მისი უშუალოდ აღმნიშვნელი სიტყვის ნაცვლად მიმართავს ისეთ სხვა სიტყვას (სინონიმს) ან შესიტყვებას, რომელიც იმავე ცნებას შელამაზებულად, შერბილებულად ან თავაზიანად გამოხატავს, მაგალითად: ქვედა საცვალს ქართულში გარკვეული სახელი ჰქვია, მაგრამ მის ნაცვლად იტყვიან: ბერანგის აშხანაგი ან ქვედა საცვალი. პერანგსა და მას ერთად უწოდებენ საცვალს ან თეთრეულს,

ტილის ნაცვლად ვამბობთ — შკბენარე, ვირი — ხახედარე..

მოკვდა — გარდაიცვალა, მზე დაუბნელდა, უკვე აღარ არის, თქვა — ბრძანა, ქამეთ — შიირთფით, მოდით — მოზრძანდით, ავადაა — შეუძლოდაა, უქეიფოდაა.. ბრმა — უსინათლო, გიყი — ხულოთ აგადმყოფი, ღარიბი — ხელმოკლე, ქურდი — ხელციფი და სხვა.

ხშირად ხალხი „გველის“ ნაცვლად ხმარობს სიტყვას — უხახელო, „ქუბოს“ ნაცვლად — ხახახლე.

არქაიზმები

ენის ლიქსიკური შემადგენლობიდან ზოგჯერ ისეთ სიტყვებსაც ვიყენებთ, რომელნიც ხმარებიდან არის გასული. ასეთ სიტყვებს არქაიზმები ეწოდება.

* იხ. Б. М. Щербатский-ის Занятия по стилистике в старших классах средней школы, 1951 г., стр. 21—22.

არქაიზმებს მწერალი მიმართავს მაშინ, როდესაც მას სურს ისტორიული ამბების აღწერისას დაიცვას ენის ტპოქალური კოლორიტი, მაგრამ სხვა შემთხვევაში ახალ ქართულში მათი ხმარება დაუშვებელია: არქაიზმებიანი წინადადება ძნელად გასაგებია.

არქაიზმების მაგალითებია:

ჟამი (დრო), ტაიკი (ცხენი), უსტარი (წერილი), მწუხრი (სალამო), სეიანი (ბედნიერი), აზატი (თავისუფალი), არვე (ფარა), არზა (თხოვნა), მცონარი (ზარმაცი), დედამძღე (გამზრდელი ქალი), დილეგი (საპყრობილე), ღრკუ (მრუდი), ვანი (სახლი, სადგომი), ზავთიანი (გაბედული), ზილფი (ნაწნავი), ზორაყი (თუთი-ყუში), მართვე (ბარტყი), მერემე (მეჯოგე), მეყვისი (მეგობარი), მთიები (ციხარი), მუტრიბი (მეჩანგე), მქისი (უხეში, ავი), პატიყი (სასჯელი, ტანჯვა); ხმელი (ხმელეთი), ხუასტავი (პირუტყვი), ხამლი (ფეხსაცმელი); აზმნობს (ფიქრობს), ამოხუნა (ამოიღო), ასპარეზობს (ჯირითობს), გაგიხუამს (გაგიღებს), გუალე (იარე), დაამწყსოს (უპატრონოს), დაენუკვის (შეეხვეწოს), დაგიც (გაქვს: გიძევს), დაუც (აქვს, უძევს), ენუკვა (შეეხვეწა), ხამს (საქიროა);

მყის (სწრაფად), ვირემ (სანამ), თურე (თურმე), ძნიალ (ძნელად), მიწყვი (მუდამ), და სხვა.

ბარბარიზმები

ასევე მიუღებელია ისეთი სიტყვების ხმარება, რომლებიც საქიროების გარეშეა შემოტანილი სხვა ენებიდან. ასეთ სიტყვებს ბარბარიზმები ეწოდება, მაგალითად:

სპიჩქა (ასანთი), ზაოდი (ქარხანა), კეროსინკა (ნავთქურა), გარჩიკა (მღოვავი), გასტინიკა (სასტუმრო), პრაზდნიკი (დღესასწაული), ბუკეტი (თაიგული), ფაიტონი (ეტლი), სტოლი (მაგიდა), სტაქანი (ქიქა), მაშინა (მანქანა), ოჩერედი (რიგი), ტრუბა (მილი), ფეჩი (ლუმელი), ვილკა (ჩანგალი), პარაევოზი (ორთქლმავალი), ზაბორი (ლობე), ბალკონი (აივანი), პერო (ქალამი), სკორი პომოში (სასწრაფო დახმარება), ეტაყი (სართული) და სხვა.

მაგრამ სხვა ენებიდან საქიროების მიხედვით შემოტანილი სიტყვები მეტად მნიშვნელოვანი მასალაა ეროვნული ენისათვის. მათ ინტერნაციონალური სიტყვები ჰქვია.

მაგალითები:

ჟნიერსიტეტი, ინსტიტუტი, დირექტორი, პროფესორი, ლექტორი, ინჟინერი, აგრონომი, პედაგოგი, პროფესია, ტრაქტორი, ავტომობილი, ფიზიკა, ქიმია, ლიტერატურა, თეატრი, კინო, ელექტროფიკაცია, ფლოტი, ტრანსპორტი, პროექტორი, ოპერაცია და სხვა.

დიალექტიზმები

ენას ანაგვიანებენ დიალექტიზმებიც.

დიალექტიზმები ეწოდება კუთხურ სიტყვებს, რომლებიც გასაგებია მხოლოდ გარკვეული კუთხის მცხოვრებთათვის და უმეტეს შემთხვევაში ნაწილობრივ ან სრულიად გაუგებარია სხვა კუთხის ხალხისათვის.

მაგალითები:

ბალანა (ბავშვი), ძლაბი (ქალიშვილი), ბატარა (პატარა), ღუნია (ქვეყანა), მასტი (მარდი), ყუნქი (კუნძი), ტორუა (ტოროლა), ზოვი (ზვაფი), დაქრეხილი (ბუქუქა), წინწიბური (კიდე), კირკიმალი (მიზნის ძებნა), უნელი (უცნაური), კიპკიპი (ლავიწი), დლიასველი (დღესასწაული), პაპარაქი (პაპანაქება), წუწურაქა (ძუნწი), ბარჩხალი (მარჯვე), კირკიცი (კისკისი), საციქველი (სასესხებელი), წიკავს (ზიდავს), უნობს (ამბობს), ეიანცა (აიკლო), ანკრად (ქორად), ვინცხა (ვილაც), რაცხა (რალაც), საცხა (საღაც) და სხვა.

§ 60. სიწყვეთა გაგეოკაბა (გავგოღოგია)

გამეორება ნხატვრულ მეტყველებაში იხმარება აზრის ან გრძნობის საზღვასმით აღსანიშნავად, მაგალითად:

დიდხანს იარა, იარა და მივადა ერთ კოშკთან.

მეგობრებო, წინ, წინ გასწით... (ი. ევდ., „მეგობრებს“).

მი თ ხ არ ი, მი თ ხ არ ი, შენს მუხლებს ვენაცვალე... (ნ. ლომ., „გიგო ღრუბელაშვილი“).

ნუ სწუხდებით, ყმაწვილო, ნუ სწუხდებით! (მისივე „წუთისოფელი“).

ნუ, ნუ, ამაზედ უარს ნუ შეტყვი! (მისივე „აბრეშუმის ცხვირსახოცი“).

უჰ, უჰ, რა ტკბილია (შ. არაგ., „მოგონება“).

ტა ში, ტა ში! შენი გულისა, შენი... (დ. კლდ., „ირინეს ბედნიერება“).

კარგი, კარგი! ეგრე იყო... (იქვე).

არა, არა, მაგრე არ შეიძლება (მისივე „სამანიშვილის დედინიცვალი“).

კო, კო, მეც დავინახე! (გ. წერ., „გულქანი“).

ხალხი აზვირთდა, ხალხი აღსდგა, ხალხი მოქმედებს... (ი. ქავ., „ქართლის დედა“).

ოთხი წელიწადი იყო, რაც მე რუსეთში ვიმყოფებოდი და ჩემი ქვეყანა არ მენახა, ოთხი წელიწადი... იცი, მკითხველო. ეს ოთხი წელიწადი რა ოთხი წელიწადია! (მისივე „მგზავრის წერილები“)...

მაგრამ ქვემოთ დასახელებული გამეორება კი (როგორც ერთი და იმავე სიტყვის, ისე ერთი და იმავე შინაარსის გამეორება სანონიმებით) არის უხეში სტილისტიკური შეცდომა, მაგალითად:

ფატმანი დახმარების ბელს უწვდის და ეხმარება ავთანდილს ნესტანის ძებნაში.

იგი უქნარა და არაფრის გამკეთებელია.

მეგობრობა აერთებს და აკავშირებს ადამიანებს.

მისი ძალა და ღონე მიმართული იყო მტრისკენ.

ილია ქავეკავაძე რუსეთში ყოჯნისას გაეცნო მაშინდელი ინტელიგენციის მოწინავე და პროგრესულ იდეებს.

რუსთავეში მიმდინარეობს უდიდესი გიგანტური მშენებლობა.

„ჩელუსკინის“ წინ ჩანდა ვეებერთელა ყინული აისბერგი.

ასე ამრიგად რამდენიმე წლის განმავლობაში თითქმის მთელი მაზრის სოფლის სამმართველოებში დაჰყო. (ე. ნინ., „მოსე მწერალი“).

ზევითაც მოვიხსენიე, რომ ქართველებს ურიცხვი და უთვალავი სათამაშოები გვაქვს-მეთქი (აკ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

ასე და ამნაირად მიდიოდა ცხოვრება ამ საბრალო ოჯახისა დიდ შაბათამდე (ნ. ლომ., „ღეიდა სიდონია“).

პოეტს არა აქვს არც ერთი ისეთი ნაწარმოები, რომელ ნაწარმოებსაც არ ჰქონდეს სოციალური მნიშვნელობა.

ილია ქავეკავაძეს უყურადღებოდ არ დაუტოვებია არც ერთი საკითხი, რომელზედაც არ ეთქვა .თავისი სიტყვა. მრავალი საკითხიდან განსაკუთრებით ყურადღება მიაქცია ბატონყმობის საკითხს. ამ საკითხს მან მიუძღვნა რამდენიმე ღირსშესანიშნავი ნაწარმოები.

ნესტანი თავის სატრფოს მიმართავს, რომ მან თავის ქვეყანაში შემოსულ მტრებს წინააღმდეგობა გაუწიოს და განდევნოს ისინი თავისი ქვეყნიდან.

თინათინი ზის არაბეთის სამეფო ტახტზე და ბრძნულად განაგებს არაბეთის სახელმწიფო საქმეებს.

შეცდომაა ნაწილაკების გამეორებაც:

ინგლისის ხელმწიფეს ბარათი ჩამოუგდიაო ფრანგი ხელმწიფისათვის, რომ „ნუ გეშინიაო, მეცა და ჩემ დედაკაცებსაცო აქ

უფრო დიდი პარტივი გვაქვს* (ი. ქაე., „კაციაადამიანი?!“).

ლუარსაბი ასე ლაპარაკობდა: სწავლა რა არისო, სწავლა რა ვაუქაცის საქმეაო, სწავლა ქალის საქმეაო (იქვე).

გერა ნახე და უთხარი: ბაბაია დღესაც იმ ღობთურთან წაივდა-თქვა, შენ რომ პირველად წაიყვანე-თქვა, ცოტა შეგვიანდება, მაგრამ მაინც მოვა და იმუშავენს-თქვა. (ლ. ქიაჩ., „გვადი ბიგვა“).

რომ ვაჩვენო-მეთქი, ვიფიქრე, ვაითუ ამის იმედით საქმე შედ მუყაითობა იმისთანა აღარ გასწიოს-მეთქი (ი. ქაეკ., „კაცია ადამიანი?!“).

სხვათა სიტყვის ნაწილაკი უნდა იყოს წინადადების მხოლოდ ბოლო სიტყვასთან. ასევე წინადადებებში:

ის უნდა დაჯდეს და გაკვეთილი უნდა ისწავლოს. ხვალ ვანო აღრე უნდა აღგეს, მანქანა უნდა იშოვოს და სოფელში უნდა გაემგზავროს—ნაწილაკი „უნდა“ უნდა ვიხმაროთ ერთხელ, პირველ შემთხვევებში.

§ 61. ზედმეტი სიწყვეტი

ცუდია, როცა მოუბარი მეტყველების დროს ხმარობს ზედმეტ სიტყვებს. ამის ერთ-ერთი მაგალითია რთულ თანწყობილ წინადადებაში ორი კავშირის ხმარება. ა. შანიძე აღნიშნავს: „დასაპირისპირებლად კი-ც საქმარისია, მაგრამ ხდება ხოლმე მისი გაძლიერება სხვა კავშირით („და“, „მაგრამ“). მაგ., „ყმაწვილი ბიჭები ერთმანეთს ებაასებოდნენ და მოხუცი ხალხი კი საქართველოს მომავალ მდგომარეობაზე ლაპარაკობდა“ (ყაზ.). ასეთ შემთხვევაში სჯობს გამაძლიერებელი კავშირის ამოღება და მარტო „კი“-ს დატოვება: „ყმაწვილი ბიჭები ერთმანეთს ებაასებოდნენ, მოხუცი ხალხი კი საქართველოს მომავალ მდგომარეობაზე ლაპარაკობდა“.* ზედმეტია ერთ-ერთი კავშირი შემდეგ წინადადებებშიც:

ერთ დროს საწერეთლოში ბევრი გამოჩენილი აზნაურიშვილი იყო, მაგრამ ბაქარა ბაქარაძეს კი ვერაფერს შეედრებოდა (აკ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

ხალხი სდუმდა, მაგრამ გული კი ქოთქოთებდა (ს. მგალ., „ჯორ-ზაქარა“).

ნაიკო ყოველთვის გულმოდგინედ მეცადინებოდა, ხოლო ერთ-ერთი კი ერთხელაც არ აიღებდა წიგნს ხელში.

* ა. შანიძე. ქართული ენის გრამატიკა. ნაწ. II, სინტაქსი (VII—VIII კლ. სახელმძღვანელო). 1955 წ. გვ. 76.

ზოგჯერ მსგავსი მდგომარეობა გვაქვს რთულ ქვეყნობილ წინადადებაშიც. ზოგიერთი მწერალი სრულიად უმართებულოდ ხმარობს დამოკიდებულ წინადადებასთან ორ კავშირს: „ვინც რომ“, „რაც რომ“, „თუ რომ“, „რა რომ“, რომლებიც რთულ კავშირებად არის გააზრებული, მაგალითად:

მას შეუძლია ერიც განკურნოს, ვინც რომ თამარის გული აძგერა (აკ. წერ., „თამარ ცბიერი“).

მეორედაც ეს გაუბობს გულ-მკერდს მას, ვინც რომ ქვეყნის მავნებელი მტერია! (იქვე).

რაც რომ გულში გვაქვს, გათქმევიანებენ (იქვე).

რაც რომ მაშინ ქირი ვნახეთ, ძნელი არის აწ სათქმელად (მისივე „თორნიკე ერისთავი“).

მე შევწყვეტ ბრძოლას მხოლოდ მაშინ, თუ რომ ქართლი და კახეთი შეიქნება სრულიად თავისუფალი... (ს. ქვარა, „დიდი მოურავი“).

ნუ დამძრახავ, საკადრისად თუ რომ ვერას გემსახურე (აკ. წერ., „გამზრდელი“).

რა რომ გაიგო ეს ამბავი, ეწყინა. ამ წინადადებებში „რომ“ კავშირი ყველგან ზედმეტია. შეიძლება ვინმემ იფიქროს: ლექსში საჭიროაო, მაგრამ ეს სწორი არ არის. ავტორს რომ სწორად არ მიაჩნდეს ორმაგი კავშირის გამოყენება, ის მას არ გამოიყენებდა, მაგალითად. შეეძლო ასე ეთქვა: „მას შეუძლია ერიც განკურნოს, ვინც კი თამარის გული აძგერა“ და სხვა.

ასევე ზედმეტია „რომ“ კავშირი შემდეგ წინადადებებშიც: როგორ შეიძლება გავიგოთ, რომ ნიკო ჩამოვიდა თუ არა; როდის გვაცნობებენ, რომ იალბუზზე ავიდნენ თუ არა.

უფრო უხეში შეცდომაა, როცა მოუბარი წინადადებაში ხმა-რობს ზედმეტ სიტყვებს შემდეგნაირად:

„საქართველოს მთავარი დედაქალაქი არის თბილისი“. — ამ წინადადებაში სიტყვა „მთავარი“ ზედმეტია, ვინაიდან დედაქალაქი თავისთავად მთავარია, რადგანაც ერთ ქვეყანაში არ შეიძლება იყოს ორი დედაქალაქი: მთავარი და არამთავარი. ასევე: ამ რაიონის მთავარი ცენტრი არის გაგრა; შიგნით სახლში ორი კაცი საუბრობდა; წიგნები შიგ კარადაში ეწყო; გივი ლობეზე ზედ გადავიდა; ვაშლი ქვევით დავარდა; ადგილთ ზე-ვით! მან თავისი თავი გაილანძლა; ვანომ თავის მშობლებს წერილი გაუგზავნა.

წინადადებაში: „პოემის შესავალში აღწერილია საქართველოს ბუნება და მისი გმირული წარსული“ — სიტყვა „მისი“ არა თუ ზედმეტია, არამედ ამიხინჯებს კიდევ წინადადების აზრს: გამოდის, რომ თითქოს ბუნების გმირული წარსულია აღწე-

რილი და არა საქართველოსი. როცა მას არ ეიხმართ, აზრი სწორად გამოიხატება.

ზედმეტია წინადადებაში პირის ნაცვალსახელები ზმნებთან, რადგანაც პირი ზმნაშივეა აღნიშნული, მაგალითად:

მე ვმუშაობ
შენ აკეთებ
ეს ხატავს
მან დახატა

ჩვენ ვსწავლობთ
თქვენ შრომობთ
იხინი ისვენებენ
მათ დაისვენეს

მაგ., წინადადებებში: „მე მას კარგი მოთხრობა დავაწერიე“, „შენ მე ეს საქმე მალე გამოიკეთე“ — ზედმეტია სიტყვები: მე, მას, შენ, მე. უნდა იყოს: „კარგი მოთხრობა დავაწერიე“. „ეს საქმე მალე გამოიკეთე“.

ზედმეტ სიტყვებს განეკუთვნება ე. წ. სიტყვები პარაზიტები. ზოგიერთი მოუბარი, რომელიც არ იცავს ენის სიწმინდეს, ზეტყველების დროს ძალიან ხშირად ხმარობს არასაკირო სიტყვას, მაგ.: ისა, მაშასადამე, ბატონო ჩემო, შენ ხარ ჩემი ბატონი, იცი შენ? გაიგონე? გესმის? რაქვია: ისა, რა ქვია; მერე; ერთი, მეორე, მესამე; ასე რომ ეთქვათ; დიახ, პოლა...

§ 62. სიყვამთა წყობა მარჯივ წინადადებაში

სიტყვათა წყობა წინადადებაში ორგვარია: მყარი და არამყარი (თავისუფალი).

სიტყვათა მყარი წყობა არის აზრის გამოხატვის გრამატიკული საშუალება. მას ზოგიერთ ენაში დიდი მნიშვნელობა აქვს, მაგ., ინგლისურსა და ფრანგულში ბრუნვათა უკონლობის გამო სიტყვათა ურთიერთობა უმათერესად დამხმარე სიტყვებით ან სიტყვათა წყობით გამოიხატება. ამ ენებში წინადადების წევრთა წყობის შეცვლა ხშირად იწვევს აზრის შეცვლას. ასეთი შემთხვევა ზოგჯერ რუსულ ენაშიაც გვხვდება. ავილოთ ცნობილი მაგალითები:

„Отец любит сына“ და „мать любит дочь“.

(მამას უყვარს ვაჟი) (დედას უყვარს ქალიშვილი).

პირველ წინადადებაში ქვემდებარე Отец და დამატება Сына ერთმანეთისგან განსხვავებულია ბრუნვის ფორმით, ამის გამო ამ წევრთა სინტაქსური როლი წყობით არ განისაზღვრება (Отец любит сына; Сына любит отец; Любит сына отец; Любит отец сына), მაგრამ მეორე წინადადებაში — „Мать любит дочь“ — ქვემდებარე Мать და დამატება дочь ფორმით

განსხვავებული არ არის. ამ შემთხვევაში წევრთა სინტაქსური როლი განისაზღვრება წყობით. მათი გადასმა გამოიწვევს წინადადების აზრის შეცვლას: *Мать любит дочь* ნიშნავს — დედას უყვარს ქალიშვილი, მაგრამ *дочь любит мать* ნიშნავს — ქალიშვილს უყვარს დედა.

ქართულად წინადადებებში: დედას უყვარს ქალიშვილი; უყვარს დედას ქალიშვილი; ქალიშვილი დედას უყვარს; დედას ქალიშვილი უყვარს; უყვარს ქალიშვილი დედას; ქალიშვილი უყვარს დედას — სამი წევრი ექვსნაირად დავალაგეთ, მაგრამ წინადადების შინაარსი უცვლელი დარჩა, ზემოთ დასახელებულ რუსულ წინადადებაში კი წევრთა გადაადგილებამ აზრის შეცვლა გამოიწვია.

მსგავსი მაგალითებია:

Бытие определяет сознание (ყოფიერება განსაზღვრავს ცნობიერებას);

Дом украшает двор (სახლი ამშვენებს ეზოს);

Церетели знал Шевченко (წერეთელი იცნობდა შევჩენკოს);

Сознание определяет бытие (ცნობიერება განსაზღვრავს ყოფიერებას);

Двор украшает дом (ეზო ამშვენებს სახლს);

Шевченко знал Церетели (შევჩენკო იცნობდა წერეთელს).

ამრიგად, ასეთ წინადადებებში ქვემდებარისა და დამატების სინტაქსური როლი წყობით განისაზღვრება. ქართულში შემასმენელთან ქვემდებარე და დამატება ერთმანეთისაგან ბრუნვის ნიშნებითაა განსხვავებული. სახელთა ურთიერთ დასაკავშირებლად იმდენად საკმარისია ბრუნვათა ფორმები, რომ აზრის გამოსახატავად ქართული წინადადება არ საჭიროებს სიტყვათა ისეთ მყარ წყობას, როგორიც არის ზოგიერთ სხვა ენაში.

შენიშვნა: ძველ ქართულში სიტყვათა წყობას მნიშვნელობა ჰქონდა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც შემასმენელთან ქვემდებარედ და პირდაპირ დამატებად გამოყენებული იყო საკუთარი სახელი. ამის შესახებ აკაკი შანიძე წერს: „სახელობითისა და მოთხრობითის ფორმები ძველ ქართულში საკუთარ სახელებს გარჩეული არ აქვთ. ამიტომ, როცა წინადადებაში ორი საკუთარი სახელია ნახმარი, რომელთაგანაც ერთი, თავისი ფუნქციის მიხედვით, მოთხრობითშია მოსალოდნელი და მეორე სახელობითში, მათს სინტაქსურ ვითარებას რიგის მიხედვით ვარკვევთ: პირველი სუბიექტია, მეორე კი პირდაპირი ობიექტი; მაგ., „ხოლო ჰეროდემ მაშინ შეიპყრა იოვანე“ — აქ სუბიექტია „ჰეროდემ“, პირად. ობიექტია „იოვანე“ (=ხოლო ჰეროდემ მაშინ დაიპყრა იოვანე). რომ შეგვეცვალა რიგი, მაშინ საწინააღმდეგო აზრს მივიღებდით:

„ხოლო იოვანე მაშინ შეიპყრა ჰეროდე“ ამას ნიშნავს: ხოლო იოანემ მაშინ დაიჭირა ჰეროდე“.

ქართულ წინადადებაში არა აქვს გარკვეული ადგილი გარემოებებსაც, მაგ., წინადადებაში: გვიმ გუშინ თეატრში კარგად წაიკითხა ლექსი—აზრი წვერთა გადაადგილებით შეიძლება გამოვხატოთ ასედაც: გუშინ გვიმ თეატრში კარგად წაიკითხა ლექსი; გუშინ გვიმ კარგად წაიკითხა თეატრში ლექსი; გუშინ გვიმ კარგად წაიკითხა ლექსი თეატრში; გუშინ გვიმ ლექსი თეატრში წაიკითხა კარგად და სხვა.

მაგრამ, მიუხედავად ამისა, იმ თვალსაზრისით, რომ აზრი ადვილად გასაგები იყოს, ზემოთ დასახელებულ წინადადებებში სიტყვათა ყველა წყობა სტილისტიკურად ერთნაირი არ არის. არსებობს სიტყვათა ჩვეულებრივი, ბუნებრივი წყობა. ამ ჩვეულებრივი წყობის დარღვევა იშვიათად ლოგიკური მახვილით არის გამოწვეული, რაც იწვევს აზრის ელფერის შეცვლას

ზეპირი მეტყველების დროს სიტყვათა გადასმას იშვიათად შინაერთავენ, რადგანაც მოუბარს შეუძლია ხმა აამაღლოს იმ სიტყვაზე, რომელზედაც ამახვილებს ყურადღებას, მაგ.: დავითი ახლა სკოლაში მუშაობს (დავითი და არა სხვა ვინმე) — მიუგებს კითხვაზე: ვინ მუშაობს? დავითი ახლა სკოლაში მუშაობს (ახლა და არა სხვა დროს) — როდის მუშაობს? დავითი ახლა სკოლაში მუშაობს (სკოლაში და არა სხვაგან) — სად მუშაობს? დავითი ახლა სკოლაში მუშაობს (მუშაობს და არა სწავლობს) — რას შერება დავითი? და სხვა.

მაგრამ წერის დროს გამოსაყოფ სიტყვას ან ხაზგასმით აღნიშნავენ, მაგ., ასე: მტკიცედ დავიცვათ ენის სიწმინდე! (როგორ დავიცვათ?). მტკიცედ დავიცვათ ენის სიწმინდე! (რა ვქნათ?). მტკიცედ დავიცვათ ენის სიწმინდე! (რის სიწმინდე?). მტკიცედ დავიცვათ ენის სიწმინდე?). (რა დავიცვათ?), ან უფრო ხშირად წინ გადმოსვამენ ხოლმე: მტკიცედ დავიცვათ ენის სიწმინდე! დავიცვათ მტკიცედ ენის სიწმინდე! სიწმინდე ენისა მტკიცედ დავიცვათ!

სიტყვათა ასეთი გადასმა დამახასიათებელია მხატვრული მეტყველებისათვის. მხატვრულ პროზასა და პოეზიაში საგანგებოდ გამოსაყოფ სიტყვებს ავტორები უმთავრესად წინადადების თავში გადმოსვამენ:

აღმობრწყინდა მზე დიდებულადა და გაანათლა ქვეყანა ბნელი (ი. ქავ., „აჩრდილი“),

ქალაქი ჰქონდა მაგარი საზაროდ სანაპიროსა (შ. რუს.),

* ა. შანიძე, ძველი ქართული ენა. „ძველი ქართული ენა და ლიტერატურა“, საშ. სკ. IX კლასის სახელმძღვანელო, 1947 წ. გვ. 253.

დიდხანს უცქირა უცნობმა მოხუცის მოთქმას მწარესა.
(ვ. ფშავ., „ბახტრიონი“).

საერთოდ, ქართულში სიტყვათა წყობა უმთავრესად თავის-სუფილია: თხრობის დროს ქვემდებარის, დამატებისა და გარემო-ების გამოყენება ხდება როგორც შემასმენლის წინ, ისე შემდეგაც.

§ 63. სივსვათა აკაყყარი (თავისუშადი) წყობა

1. ქვემდებარე შემასმენლის წინ

1) თხრობით წინადადებაში: შემოდგომა მოახლოვდა.
(ი. გოგ., „ორაგულის ცხოვრება“). არჩილი წამოდგა (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქერივი“). იგი თავისუფლად ლაპარაკობდა...
(ლ. ქიაჩ., „მთის კაცი“).

2) კითხვით წინადადებაში: ბავშვი რას შერება? (შ. დად., „ნაპერწყლიდან“). თქვენ რაღას იტყვი? (ს. შან., „არსენა“).

3) ბრძანებით წინადადებაში: ჩემს საქმეში შენ ნუ ერევი!
(ს. შან., „არსენა“). ნათელი გულით სხვაშაც გახსენოს!
(იქვე).

2. ქვემდებარე შემასმენლის შემდეგ

მოვიდა ზამთარი (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქერივი“). უკვე ადგა ქარიშხალი (ირ. ევდ., „ქარიშხალი“). დადგა მაძლარი შემოდგომა (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქერივი“).

უფრო ხშირად კი ქვემდებარე იხმარება შემასმენლის წინ.

3. დამატება შემასმენლის წინ

1) პირდაპირი დამატება: აბღუშაპიღმა მშვილდ-ისარი მოიმარჯვა (აკ. წერ., „ბაში-აჩუკი“). დათიკომ პასუხი არ მომცა (ი. ქავ., „გლახის ნამბობი“).

2) ირიბი დამატება: კატოს სახე გაუბრწყინდა (ა. ერისთ., ხოშტი, „ბედის ტრიალი“). .. მისი ამისთანა მოქცევა დედას ძლიერ აჯავრებდა (გ. წერ., „პირველი ნაბიჯი“).

3) პირდაპირი და ირიბი დამატება: ლამემ დღეს კარი დაუკაქუნა (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქერივი“). შვილის ნახვის სიამოვნებამ შამას თხების ამბავი იმ წუთს გადააფიწყა (გ. წერ., „პირველი ნაბიჯი“).

4) უბრალო დამატება: კამარა მთლად ბრწყინვალე ვარსკვლავებით მოიქედა (ი. გოგ., „ივენანამ რა ჰქნა“). გიორგი.

მოჯამაგირედ დადგა (ი. ჭავ., „ოთარაანთ ქვრივი“). მის-
გან ღრუბელიც დაფარულია (ალ. შირც., „სამშობლო ბელადი-
სა“). სურათისათვის თვალი არ მოუშორებია (ა. ყაზ.,
„ციცია“).

4. დამატება შემასმენლის შემდეგ

1) პირდაპირი დამატება: ამანანგსაც მოეწონა ეს აზრი
(ი. გოგ., „იანენამ რა ჰქმნა?“). მხედარმა მიაგლო ცხენი ხის
ძირში (აკ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

ორიბი დამატება: ღამე გამოეთხოვა ქვეყანას (ი. ჭავ.,
„ოთარაანთ ქვრივი“). მკრთალი ნათელი ეცემოდა მის ვაჟკაცურ
სახეს (ა. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

3) პირმიმართი — პირდაპირი და ორიბი დამატება:

ორიბი პირდ.

დაუწყებდა ესმას ქებას (გ. წერ., „პირველი ნაბიჯი“).

ორიბი

პირდ.

არც იმან გასცა სალომეს პირველ შემთხვევაში პასუხი
(იქვე).

მაგრამ სამპირიანი ზმნით გამოხატულ შემასმენელთან ერთი
პირმიმართი დამატება შეიძლება იყოს წინა, მეორე კი — მომდევ-
პირდ. დამატ.

ნო, მაგალითად: ამ აზრმა მაშინაც მხიარულების ერუანტელი
ირ. დამატ.

მოჰგვარა სალომეს (გ. წერ., „პირველი ნაბიჯი“). ქარის
ირ. დამატ. პირდ. დამატ.

ზუზუნს აყოლებდა ხმას მუხა (ლ. ქიაჩ., „მუხა და ტირიფი“).
ირ. დამატ.

მისი თაედაქერილობა ყველას უღვიძებდა გულში ღრმა
პირდ. დამატ.

პატრივისცემას მისდამი (გ. წერ., „პირველი ნაბიჯი“).

4) უბრალო დამატება: რამდენიმე ბიჭი კარებში დააყენეს
ჯოხით (ა. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“) ასე დაგვეცალოს მტე-
რი ყოველი სიკეთისაგან (რ. გვეტ., „ცხოვრება იწყება თა-
ვიდან“). ისინი ლაპარაკობდნენ შინაურ საქმეებზე (ა. ყაზ.,
„ციცია“).

ბ. გარემოება შემასმენლის წინ

1) ადგილის გარემოება: გიორგი ტყეში ყოფილიყო ქი-
გოს საკრელად (ი. ჭავ., „ოთარაანთ ქვრივი“). ველზე გაშლი-
ლა მდელის ხავერდი (ალ. შირც., „სამშობლო ბელადისა“).

2) დროის გარემოება: პატარაობისას თევზაობა ძლიერ მიღწერდა (ი. გოგ., „თევზაობა“). ზაფხულში აქ საამერი სიგრილე ტრიალებდა (იქვე).

3) ვითარების გარემოება: ... წყნარი ნიავე მათ ცელქად შესთამაშებდა... (ალ. ყაზ., „მოდღარი“). ძალდატანებული კლდე... დაბლა გრიალით მოდიოდა (რ. გვეტ., „თეო“).

4) მიწეზის გარემოება: ამიტომაც არიან ეგრე გულმარ-თალნი ეს სიტყვები (ი. ქავ., „გლახის ნაამბობი“). სირცხვი-ლით როგორ მოგბრუნდე (პ. ჩხიკ., „ახალი ხმელეთი“). სორო-დან სროლა სიბნელის გამო არ შეიძლებოდა (ლ. ქიაჩ., „მამა და შვილი“).

5) მიწნის გარემოება: შინაც სახარჯოდ ღვინოს სამყოფ-ზედ მეტს ინახავდა (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქვრივი“). ჩემს სიბერესა სანუგეშებლად მხოლოდ ერთი-ლა ძიეცა შვილი (მისივე „ქართველის დედა“).

გარემოება შემასმენლის წინ უმთავრესად მაშინ იხმაჩება, როდესაც შემასმენელს მოსდევს სხვა სიტყვები.

6. გარემოება შემასმენლის შემდეგ

1) ადგილის გარემოება: ონისე გასვლის უმაღ გაცმართა ნაროვანისაკენ (ა. ყაზ., „ხევისბერი გოჩა“). საღამოს სიმონა ადრე დაბრუნდა ყანიდან (ე. ნინ., „სიმონა“). დათიკო... უხმაუროდ შევიდა ოთახში (მისივე „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

2) დროის გარემოება: გზა დაულოცა მან დილით (გ. ქუჩ., „ჩემი სოფელი“). ძაღლის ყეფა ისმოდა ხანდისხან (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქვრივი“). ასე გრძელდებოდა გათენებამდის (ალ. ყაზ., „ელგუჯა“).

3) მიწეზის გარემოება: საწყალი ბეჟანა გაშეშდა ჯავრი-საგან (ე. ნინ., „მონადირე“). ორივემ რაღაც უცნაური გულის-ტკივილი იგრძნო ამ პატარა შემთხვევის გამო (აქ. ბელ., „თაგვი, ბესიკ ვაბ.“).

4) მიწნის გარემოება: ერთხელ მამაჩემი წავიდა ძნის მოსა-ტანად (დ. ქონ., „სურამის ციხე“). მოხუცი კი გამობრუნდა დუქანში შესასვლელად (ალ. ყაზ., „ციცია“). ქართველებმა... ვაჟაკურად იბრძოლეს სამშობლოს დაცვისათვის (ი. გოგ., „თავდ. ქართ. ეჯიბი“).

5) ვითარების გარემოება: კრეკიაშვილმა შეხედა დალონე-ბით... (ა. ყაზ., „ელენორა“). ის მიდიოდა წყლისაკენ შეუჩე-რებლივ (ა. ყაზ., „განკიცხული“). როგორც ისარი, იმ ხეობი-დან გამოხტა ცხენი ამ დროს უეცრად (აქ. წერ., „თორნ-გრისთ.“).

ჩამოთვლილ გარემოებათაგან ვითარების, დროის, ადგილისა და მიზეზის გარემოებები უფრო ხშირად გვხვდება შემასმენლის წინ, მიხნის გარემოება კი — შემასმენლის შემდეგ. ვითარების, დროის, ადგილისა და მიზეზის გარემოებანი შემასმენლის შემდეგ იხმარება მაშინ, როცა ისინი ლოგიკური მახვილითაა გამოსაყოფი მათზე ყურადღების უფრო გასამახვილებლად, მაგალითად: ის სწავლობდა კარგად. ნ. ბარათაშვილი დაიბადა თბილისში. შ. რუსთაველი მოღვაწეობდა მე-12 საუკუნეში. ეთერი სკოლაში არ დადის ავადმყოფობის გამო.

როცა წინადადებაში საჭიროა როგორც დროის, ისე ადგილის გარემოება, პირველი ჩვეულებრივ მეორის წინ იხმარება: ის ხვალ სოფელში იქნება. ნოდარი შარშან აქ მუშაობდა. თენგიზი დღით სკოლაში დადიოდა.

გარემოება თავისი შინაარსით მკიდროდ არის დაკავშირებული შემასმენელთან. განსაკუთრებით ეს ითქმის ვითარების გარემოებაზე, ამიტომ მისი დაშორება შემასმენლისაგან დასაშვები არ არის: მკითხველი წინადადების აზრს ადვილად ვერ გაიგებს (განსაკუთრებით ეს შეინიშნება პროზაულ ენაში), მაგალითად: ცეცხლი ივით ჩენი ტრიალებს ხანა (გ. ტაბ., „ჩენი მნათობი ცეცხლის ფერია“). წამოხტა კაკო ლომივით ხეზე (ი. ქავ., „კაკო ყაჩაღი“). ბააკამ ნელ-ნელა ბავშვს ხელი გამოაცალა (რ. გვეტ., „ცხოვრება იწყება თავიდან“). [წყალი] ზარითა და ზემით ქალებისაკენ მიექანება. აქ კი გაგულდიდებული... მშვიდობიანად ტალღებს ტალღებით მოაგორებს (ა. წერ., „ჩემი თავგად“).

პირველი წინადადება ასე უნდა იყოს აგებული: „ცეცხლივით ტრიალებს ჩენი ხანა“, მაგრამ ამის საშუალებას ლექსი არ იძლევა.

მეორე წინადადებაც ლექსადაა აგებული, მაგრამ აქ ვითარების გარემოების გადასმა, მაგალითად ასე: „კაკო ლომივით წამოხტა ზეზე“, რასაკვირველია, აჯობებდა. სხვა წინადადებაში კი გახაზული სიტყვები ერთმანეთთან ახლო უნდა ყოფილიყო და აზრი უფრო ადვილად გასაგები იქნებოდა, მაგალითად: ბააკამ ბავშვს ხელი ნელ-ნელა გამოაცალა; [წყალი] ქალებისაკენ ზარითა და ზემით მიექანება; ... ტალღებს ტალღებით მშვიდობიანად მოაგორებს.

სტილისტიკურად ასევე ცუდად არის დალაგებული სიტყვები შემდეგ წინადადებებში:

1. მე თითქმის ყურადღებას არავინ მაქცევდა (ა. წერ., „ჩემი თავგად“).

2. უნდა გენახათ მაშინ, როდესაც ავად ვინმე გახდებოდა (იქვე).

3. შეიყარა ორი ერთმანეთზედ სამტროდ გამოსული ჯარი საომრად (ი. ქავ., „ნიკოლოზ გოსტ.“).

პირველ წინადადებაში ნაწილაკი „თითქმის“ უნდა ახლდეს სიტყვას „არავინ“, მეორეში კი სიტყვები: „ავად გახდებოდა“ არ უნდა იყოს გათიშული სხვა სიტყვით, ვინაიდან ისინი მყარი შენაერთია. მესამე წინადადება ასე უნდა ყოფილიყო დალაგებული: „ერთმანეთზედ სამტროდ გამოსული ორი ჯარი საომრად შეიყარა“ ან „შეიყარა საომრად ერთმანეთზედ სამტროდ გამოსული ორი ჯარი“.

§ 64. სიზყვათა მყარი წყობა

აზრის ნათლად გამოსახატავად ზოგჯერ ქართულშიც საჭიროა წინადადების ამა თუ იმ წევრის გარკვეულ ადგილას დასმა. წინააღმდეგ შემთხვევაში წინადადების აზრი ან არ იქნება ადვილად გასაგები, ან მთლიანად შეიცვლება.

სიტყვათა მყარი წყობა გვაქვს მაშინ, როცა განსაზღვრება ახლავს საზღვრულს, ან უბრალო დამატება და გარემოება — ნაზმნარი სახელით გამოხატულ წევრს.

1. ატრიბუტული და გენეტიური განსაზღვრება საზღვრულის წინ

ახალ ქართულში განსაზღვრება იხმარება საზღვრულის წინ: ნაადრევმა გაზაფხულმა უცბად გამოაცოცხლა თბილისი (აკ. ბელ., „თავგადა, ბესიკ გაბ“.).

აბიბინებულ მოღზე სუფრა გაეშალათ (იქვე).
ორი მდინარე ჩაუდის ხერთვისს (ი. გრიშ., „ვეფხისტყაოსანი და ქიაკოკონა“).

ამას გვავალებს ჩვენი წარსული (მისივე, „ჩვენს დებს და დედებს“).

სიმართლის ხმა ქვეყნადა ჰქუხს დასათრგუნვლად მონობისა (ი. ქავ., „მესმის, მესმის!“).

ზოგჯერ საზღვრულთან სხვადასხვა მეტყველებების ნაწილით გამოხატულ რამდენიმე მსაზღვრელს (განსაზღვრებას) ვიყენებთ. ასეთ შემთხვევაში მსაზღვრელთა დალაგება ხდება შემდეგი თანაშემდეგობით: რიცხვითი სახელი, ნაცვალსახელი, ზედსართავი სახელი, მიმღეობა (ან მიმღეობა, ზედსართავი სახელი), მაგალითად:

ერთი ჩემი კარგი ნაცნობი ვაჟის მამა ცნობილი საზოგადო მოღვაწეა.

მსაზღვრელ-საზღვრულის შებრუნებული (ინვერსიული) წყობა ახასიათებდა ძველ ქართულს. ახალი ქართულისთვის ეს წარმოადგენს არქაულ წყობას და დღეს მას მხოლოდ სტილისტიკური მნიშვნელობა აქვს: იგი იხმარება წინადადებაში:

ან ნათქვამისათვის ძველი ფორმის შესანარჩუნებლად, მაგალითად: კეთილის ხელით ყოფილიყოს ნაშენი ზღუდენი და ციხენი თბილისისანი (აკ. ბელ., „თავგად. ბესიკ ვაბ.“).

მოურავებან ციხე ქალაქისა შეაკეთოს (იქვე);

ან მსაზღვრელის ლოგიკური მახვილით გამოსაყოფად წინადადების სხვა წევრებისაგან, რომ მკითხველმა ყურადღება გაამახვილოს მის შინაარსზე.

მსაზღვრელ-საზღვრულის შებრუნებული წყობა ხშირად გვხვდება მხატვრულ ნაწარმოებებში, განსაკუთრებით ლექსებსა და პოემებში, მაგალითად:

დაიძრა ქარავეანი ურმეხისა (ი. ჯავ., „კაცია აღამიანი?“).

გადაუხსნია წიგნი ლექხების (ალ. მირცხ., „მალალი ოცნება“).

გაბრწყინებულა სამშობლო ჩემი დღეს შავი ზღვიდან ოკეანემდე (შ. აფხ., „ფიცი“).

დღესაც იხილა წყობა ქართველთა და ომი ნახა მართლა ბრწყინვალე (გრ. აბაშ., „გიორგი მეექვსე“).

ზოგჯერ მსაზღვრელ-საზღვრულის გადაადგილების შედეგად შეიძლება არა მარტო ძნელად გასაგები გახდეს წინადადების აზრი, არამედ სავსებით შეიცვალოს იგი (შდრ. „ორი ქუდიანი კაცი ეზოში იდგა“ და „ქუდიანი ორი კაცი ეზოში იდგა“), მაგალითად:

1. ეს ფრიალოსანი ნიკოს ამხანაგის წიგნია. ეს ნიკოს ფრიალოსანი ამხანაგის წიგნია.

2. მშვენიერო მაისის დილაა. მაისის მშვენიერო დილაა.

3. ორი მოსწავლის ნაწერი შეფასებულია ნიშნით 5. მოსწავლის ორი ნაწერი შეფასებულია ნიშნით 5.

4. ბავშვი მეორე სახლის აივანზე თამაშობს. ბავშვი სახლის მეორე აივანზე თამაშობს.

5. ჩემი ამხანაგის მეზობლის სახლი ორსართულიანია. ჩემი მეზობლის ამხანაგის სახლი ორსართულიანია.

6. სახადილოს მაგიდა კედელთან იდგა. მაგიდა სახადილოს კედელთან იდგა.

როგორც ვხედავთ, განსაზღვრების გადასმამ გამოიწვია წინადადების აზრის შეცვლა იმის გამო, რომ იგი სხვა საზღვრულს დაუკავშირეთ: არ არის დასაშვები მსაზღვრელის გათიშვა საზღვრულისაგან, თუ მათ შორის არსებითი სახელით გამოხატული წევრი იქნება, ვინაიდან იგი ხშირად აბუნდოვანებს წინადადების აზრს, მაგალითად:

განიერი ქალაქის ქუჩის პირას მშენიერი ბაღია. ამ სამშობლოსათვის თაყვანწირულმა ადამიანმა დიდი სიკეთე უყო ქვეყანას. ცეცხლმოდებულ მტრის თვითმფრინავი ისარივით დაეშვა ძირს.

ყოველს საქართველოს მეგობარს მოყვრულად ეპყრობოდა (ი. გოგ., „ივენანამ რა ჰქმნა?“).

გათენების ეამი იყო, როდესაც მაცი თეკლათსა და ქალადიდის შუა შვიდა ერთს საშინელს ყრუ მუხის ხის ტყეში (ა. ფურც., „მაცი ხეცია“).

ებლა აქ არის ერთი ჩემი ქმრის შორეული ნათესავი ლევან... ძე (ალ. ყაზ., „განკიცხული“).

კვირა დღეს და ყოველ საღამოს აქ იყრიდა თავს მრავალი ბათუმის ახალგაზრდობა (დ. კლდ., „ჩემი ცხოვრების გზაზე“).

პირველ წინადადებაში მსაზღვრელი „განიერი“ წინადადების შინაარსის მიხედვით უნდა ახლდეს სიტყვას „ქუჩის“ (და არა სიტყვას „ქალაქის“), მეორე წინადადებაში მსაზღვრელი „ამ“ — სიტყვებს: „თაყვანწირულმა ადამიანმა“, მესამეში — მსაზღვრელი „ცეცხლმოდებულ“ — სიტყვას „თვითმფრინავი“, მსაზღვრელი „ყოველს“ — სიტყვას „მეგობარს“, სიტყვა „ყრუ“ — სიტყვას „ტყეში“, სიტყვა „ერთი“ — სიტყვას „ნათესავი“, სიტყვა „მრავალი“ კი — სიტყვას „ახალგაზრდობა“.

გაზ. „კომუნისტის“ 1954 წლის 3 მარტის ნომერში პირველ გვერდზე დაბეჭდილია: „ახალი მაჯის საათი“ ამ შემთხვევაში „მაჯის საათი“ ერთი ცნების გამომხატველია, ამიტომ ბუნებრივია ვიხმაროთ ამ სიტყვების წინ მსაზღვრელი „ახალი“, მაგრამ მომდევნო წინადადებაში: „ეს ჩვენს ქვეყანაში ყველაზე მინიატიურული ქალის საათია“ — ისეა დალაგებული სიტყვები, რომ, ჩანს, ქალია მინიატიურული და არა საათი. ამ შემთხვევაში სიტყვა „მინიატიურული“ უნდა ახლდეს სიტყვას „საათია“.

ზოგჯერ გათიშული მსაზღვრელი, თუ რომელ სიტყვას ეკუთვნის, ბრუნვის ფორმით გამოიცნობა, მაგრამ სტილისტიკურად არც ამ შემთხვევაში არის დასაშვები მსაზღვრელ-საზღვრულის გათიშვა. მაგალითად, წინადადებაში — „თბილმა გაზაფხულის ნიაგმა თმა აუშალა“ (დ. სულ., „მეორე დღე“) — მსაზ-

ღვრელი „თბილმა“ მოთხრობითში დგას და ნათლად ჩანს, რომ იგი ეკუთვნის სიტყვას „ნიაჲმა“ და არა მომღვენო სიტყვას „გა-ზაფხულის“, მაგრამ წინადადებაში სიტყვათა ასეთი წყობა ბუნებ-რივი არ არის. ამიტომ უკეთესია სიტყვები დავალაგოთ ასე: „გა-ზაფხულის თბილმა ნიაჲმა თმა აუშალა“.

მაგრამ, თუ მსაზღვრელი და საზღვრული მხოლოდ ზმნა-შემას-მენლითაა გათიშული, რაც ხშირად გვხვდება პოეზიაში, წინადა-დების ახრი გაუგებარი არ არის, მაგალითად:

თემურისაკენ ცხენს ავუჩქარე, რადგან სიკვდილი მსურდა
კაცური (გრ. აბაშ., „გიორგი მეექვსე“). ორი მოხუცე გეახლდა
ზღაპრული (ს. ჩიქ., „გორი“).

ამ წინადადებებში კარგად ჩანს მსაზღვრელ-საზღვრულის აზრობრივი კავშირი, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი გათიშულია.

როცა წინადადებაში ერთადაა ატრიბუტული და გენეტიური მსაზღვრელი, გვაქვს სინტაქსური დამოკიდებულების ორი სახე: 1. განსაზღვრების განსაზღვრება და 2. ორი განსაზღვრება საერ-თო საზღვრულთან.

ერთ შემთხვევაში ატრიბუტული მსაზღვრელი განსაზღვრავს გენეტიურს, გენეტიური კი — საზღვრულს, მეორე შემთხვევაში ატრიბუტული და გენეტიური მსაზღვრელები ერთად განსაზღვრა-ვენ საზღვრულს.

წინადადებაში — „ბატონმა ბიჭებს გააროზგვინა ზაქროს მო-ხუცი მამა“ -- თუ გადავხვიოთ ატრიბუტული განსაზღვრება, ახრი შეიცვლება: „ბატონმა ბიჭებს გააროზგვინა მოხუცი ზაქროს მამა“, მაგრამ მეორე შემთხვევაში გენეტიური განსაზღვრება შინაარსობრივად ისე მჭიდროდ არის დაკავშირებული თავის საზ-ღვრულთან, რომ ისინი სინტაქსურად მყარ შენაერთად წარმო-გვიდგება და ამის გამო ატრიბუტული მსაზღვრელი ცალკე გენე-ტიურ მსაზღვრელს კი არ განსაზღვრავს, არამედ -- საზღვრულს მასთან ერთად. ასეთ შემთხვევაში წინადადების ახრი ადვილად გასაგებია, მაგალითად:

დიდი ურმის თვალი, ძველი ფიქვის ტყე, მწერალთა დიდუ-ბის პანთეონი, პატრივტეშული ისტორიის მასწავლებელი, მალლობ-ზე იდგა ორსართულიანი ქვიტკიარის სახლი, ეზოში დიდი კაკ-ლის ხეა, რევანმა ახალი ხის სახლი აიგო.

უბის ჯიბიდან ერთი ცალი ქალაღდის ფული ამოიღო...
(ლ. ქიაჩ., „გვაღი ბიგვა“).

იგი, თითონ ზორბად მოსული, იჯდა ერთს პატარა მთის ცხენზედ... (ი. ქავ., „მგზაურის წერილები“).

(და არა: დიდუბის მწერალთა პანთეონი, ურმის დიდი თვალი, ფიქვის ძველი ხე და სხვა).

2. უბრალო დამატება ნაზმნარი სახელით გამოხატულ წევრთან

უბრალო დამატება იხმარება ნაზმნარი სახელით გამოხატული წევრის წინ, მაგალითად:

საკეთის ქმნა სწყუროდა (ი. ქავ., „გლახის ნამბობი“).

გზებს ვიკვლევდით უგზო ადგილების გავლით (ბ. ჩხეიძე, „ომგადახდილი“).

ერთ კუთხეში ბალიშებით მოფენილი ტახტი იდგა (აკ. ბელ., „თავგად. ბესიკ გაბ.“).

მთელი ქალაქი ყვავილებით სავსე გოდორს ჰგავდა (რ. გვეტ., „ცხოვრ. იწყ. თავ.“). (სიტყვა „სავსე“ ზედსართავად ქცეული ნაზმნარი სახელია).

მასწავლებლად მუშაობა სასიქადულოა.

3. გარემოება ნაზმნარი სახელით გამოხატულ წევრთან

გარემოება იხმარება ნაზმნარი სახელით გამოხატული წევრის წინ, მაგალითად:

ყოველთვის ამაყად მოსაუბრისათვის დღეს პირში სიტყვა გაეწყვიტა (ალ. ყაზ., „ხევისბერი გოჩა“).

პირველ ხანებში ძალიან მოწყენილი ვიყავი (აკ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

ვუკვრეტ ნაზად დახრილ იას (მისივე „გაზაფხული“).

ამის გამო ვიწყეთ ნელ-ნელა ძირს ჩამოსვლა (ნ. ლომ., „ყოველის მხრიდან“).

მთიდან ბარად მომდინარი არწივი მის კენწეროზე ისვენებდა, მოჰყვებოდა ამაყად ყუფას (ვ. ფშავ., „ხმელი წიფელი“).

იგი მზე შენ ხარ, ყოველ დღით ამომავალი (ს. შან., „შენ გულმართ., ხელმართ. ადამ.“).

ღიალ, სანამდე სოფელში ვიზრდებოდი, სრულიად ბედნიერიც ვიყავი, თუმცა ხანდახან, კვირაში ერთხელ თუ ორჯერ, ჩემს ბედნიერებას შეაფერხებდნენ ხოლმე სასახლიდან ჩემ სანახავად გამოსულები (აკ. წერ., „ჩემი თავგად.“).

გარემოება იხმარება ზედსართავი სახელითა და ზმნიზედით გამოხატული წევრის წინაც, მაგალითად:

მეტად ლამაზი ბალია. ძალიან კარგი ამხანაგი მყავს.

სულ მალე ავიდა. უფრო ზევით მიიწევდა. ძალიან კარგად იცოდა.

ამასთანავე ხრულიად თავისუფლად შეგეძლოთ დაეღალათვალიერება მთელი ვენახისა (ნ. ლომ., „ყოველის მხრიდან“) და სხვა.

შემასმენლის წინ იხმარება კითხვითი ზმნიზედები, მაგალითად:

სად ისწავლე? (ა. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

როგორ დამავეიწყებოდან? (იქვე).

როდეს თესენ სიმინდს? (იქვე).

რანაირად იზრდება? (იქვე).

რისთვის მოგვზავენს? (ს. შანშ., „არსენა“).

რისთვის ღელავდით? (იქვე).

შემასმენლის წინ იხმარება კითხვითი ნაცვალსახელებიც, მაგალითად:

ვინ მოდის ჩემთან (ს. შან., „არსენა“).

ვინ, ვინ გაბედა? (იქვე).

რა მოიტანე? (იქვე).

რის იმედი გაქვს? (იქვე).

რას გაჩუმებულხარ (იქვე).

ასევე შემასმენლის წინ იხმარება უარყოფითი ნაწილაკები: არ, ვერ, ნუ; უარყოფითი ნაცვალსახელები: არავინ, ვერავინ, ნურავინ; უარყოფითი ზმნიზედები: არსად, ვერსად, ნურსად, არასოდეს, ვერასოდეს, ნურასოდეს... მაგალითად:

არ მოსულა, ვერ გააკეთა, ნუ ზარმაცობს; არავინ დასწრებია, ვერაფინ გაბედავს; არსად იყო, არახოდეს იცრუებს...

4. ირიბი დამატება სამპირიანი ზმნით გამოხატული შემასმენლის წინ

მწკრივთა პირველ სერიაში დასმულ სამპირიან ზმნა-შემასმენელთან ორივე პირმომართი დამატება (ირიბი და პირდაპირი) მიცემით ბრუნვაშია:

ირ. დამატ.

პირდ. დამატ.

ირ. დამატ.

დურგალი პეტრეს უშენებს სახლს; გურამი ზურაბს

პირდ. დამატ.

ირ. დამატ.

პირდ. დამატ.

აწერინებს კონსპექტს; შვილი ღელას უგზავნის წერილს.

დასახელებულ წინადადებებში პირდაპირი დამატება უსულო საგნის გამოხატელობა და ადვილად გასაგებია, თუ რომელი სიტყვა გამოხატავს იმ სამოქმედო საგანს, რომელსაც პირდაპირ ეხება მოქმედება (სახლს, კონსპექტს, წერილს).

ზოგჯერ არც მაშინაა აზრის სწორად გაგება ძნელი, როდესაც აღნიშნული სახის წინადადებაში როგორც ირიბი, ისე პირდაპირი დამატება გამოხატავს სულიერ საგანს, მაგალითად:

ტარიელი ფრიდონს უმარცხებს მტერს; აეთანდილი ტარიელს უპოვნის ნესტანს; მასწავლებელი დამრიგებელს უგზავნის მოსწავლეს.

ამ წინადადებებში გამოხატული აზრის გაგება მკითხველს არ გაუძნელდება იმის გამო, რომ მისთვის ცნობილია: ტარიელი ამარცხებს მტერს (და არა: ფრიდონს); აეთანდილმა უპოვნა ტარიელს ნესტანი (და არა: ტარიელი — ნესტანს); მასწავლებლის მიერ იგზავნება დამრიგებელთან მოსწავლე (და არა: დამრიგებელი — მოსწავლესთან), მაგრამ მსგავსი აგებულების წინადადებებში აზრის სწორად გაგება ყოველთვის ადვილი არ არის, მაგალითად, წინადადება — „ქეთევანი წინოს აზრდევინებს თამარს — შეიძლება ორნაირად გავიგოთ:

1. წინოს ზრდის თამარს (როცა სიტყვა „წინოს“ გაგებულია ირიბ დამატებად, სიტყვა „თამარს“ კი — პირდაპირად). წყვეტილში იქნება: ქეთევანმა წინოს გააზრდევინა თამარი.

2. წინოს ზრდის თამარი (როცა სიტყვა „თამარს“ გაგებულია ირიბ დამატებად, სიტყვა „წინოს“ კი — პირდაპირად). წყვეტილში იქნება: ქეთევანმა წინო გააზრდევინა თამარს. მსგავსი წინადადებებია:

მამა შვილს აცნობს თავის მეგობარს, გივი დასაპატივებლად თენგიზს უგზავნის ზურაბს; მტერი ბავშვს უქლავს დედას; დირექტორი მასწავლებელს შეახვედრებს მოსწავლეს; ია შენახვედრებს მე მას.

აკ. წერეთელი ერთ ადგილას წერს: მაშინ ინტელიგენციას „სტუდენტობას“ ეძახდნენ („ჩემი თავგადასავალი“).

ამ წინადადებაში ავტორს სიტყვა „ინტელიგენციას“ ირიბ დამატებად აქვს მოცემული, სიტყვა „სტუდენტობას“ კი — პირდაპირად, იგი ჩასმული აქვს, ბრკეყალებში (ე. ი. ნათქვამია — ინტელიგენციის სახელად ხმარობდნენ სიტყვას „სტუდენტობას“). ამ შენახვევაში ბრკეყალებს შეაქვს გარკვეულობა, თორემ ეს წინადადება, ზეპირად თქმული, ორნაირად გაიგებოდა. მსგავსი შემთხვევები შეიძლება გვქონდეს უსულო საგნის გამოხატველ პირმიმართ დამატებებთანაც, მაგალითად:

მწერალი გრძნობას უმორჩილებს გონებას; ზოგიერთი პოეტი ცხოვრებას უკავშირებს ბუნებას; ის საზოგადოებრივ ინტერესებს უპყვედვებარებს კერძო ინტერესებს; პოეტი ძველ თბილისს უპირისპირებს ახალ თბილისს; მდინარე კამას მალე შეუერთებენ მდინარე დვინას;

|შენ თუნდ ფრჩხილიც ნუ აგტკივია|, სიკვდილს მიესცემ სი-
ცოცხელსა (ე. ფშავ., „სამეფოს სიმღერა“).

ასეთი წინადადებების ორაზროვნების თვიდან ასაცილებლად
ზეპირი მეტყველების დროს ირიბი დამატება ლოგიკური მახვი-
ლით გამოიყოფა, წერის დროს საჭიროა იგი დაუსვათ შემასმენ-
ლის წინ, პირდაპირი დამატება კი — შემასმენლის შემდეგ.

ზოგჯერ ირიბ დამატებას პირდაპირი დამატების შემდეგაც
ხმარობენ, მაგალითად:

ყოველი წუთი უღრმეს კრძალობებს აყენებდა ლეგენდარული
ბრძოლების ქალაქს (ი. ლის., „სიცოცხლისათვის“).

იგი თვალყურს ადევნებდა ნატოს საქმიანობას (პ. ლორ.,
„მადარობეში“).

ამ წინადადებებში სიტყვები: „კრილობებს“, „თვალყურს“
პირდაპირი დამატებებია; „ქალაქს“, „საქმიანობას“ კი — ირიბი.

შეიქლება ორივე წინადადება შემასმენლის წინ ან შემდეგ
იყოს. ასეთ შემთხვევაშიც უკეთესია ირიბი დამატება დაისვას
პირდაპირი დამატების წინ, მაგალითად:

ორ საათში ყოველი ჯგუფის ხელმძღვანელს მოქმედების
დაზუსტებულ გეგმას წერილობით გადაეცემ (ი. ლის., „სიცოცხ-
ლისათვის“) — ხაზგასპული პირველი დამატება ირიბია, მეორე —
პირდაპირი.

ლ. კვაჭაძე, იხილავს რა პირდაპირი და ირიბი დამატებების
ბრუნებაში შეხვედრის საკითხს, ასკენის, რომ „სამპირიანი ზმნის
სუბიექტურ და ობიექტურ პირთა ფარდი სახელების წინადადებაში
დალაგების ერთადერთი რიგი არა გვაქვს“*.

ავტორი ასახელებს დალაგების სამ სახეს:

1. ქვემდებარე — ირიბი დამატება — პირდაპირი დამატება:

დარეჯანმა (ქვემდ.) შამანდუხს (ირ. დამ.) ნაბადი (პირდ.
დამ.) დაუგო (ვაჟა, V, 44).

2. ირიბი დამატება — ქვემდებარე — პირდაპირი დამატება:

მუცელას (ირ. დამ.) კბილებმა (ქვემდ.) კაწკაწი (პირდ.
დამ.) დაუწყო (ვაჟა, V, 348).

3. ქვემდებარე — პირდაპირი დამატება — ირიბი დამატება:

ყველამ (ქვემდ.) თვალი (პირდ. დამ.) აკოდალას (ირ. დამ.)
მიიპყრო (ვაჟა, V, 285).**

* ლ. კვაჭაძე, წინადადების წევრები ქართულში, 1954 წ. გვ. 54.

** იქვე, გვ. 53 — 54.

5. შემასმენლისა და ქვემდებარის ადგილი სხვათა
ხიტყვიან წინადადებაში

1) სხვათა სიტყვის წინ დასმულ მოუბრის ნათქვამში შემასმენელი დგას ქვემდებარის შემდეგ, მაგალითად:

დავით გურამიშვილი ამბობდა: „თუ კაცსა ცოდნა არა აქვს, გასტანჯავს წუთისოფელი“.

ლადო ამბობს: „ჩვენს დიდ ბაღში გაიკეთა შაშვმა ბინა“...
(გ. გრიშ., „ანბანთქება“).

გივიმ განაცხადა: მე მასწავლებელი ვიქნებიო.

დედამ მომწერა: შეილო, კარგი სწავლითა სამშობლო გაახარეო.

2) სხვათა ხიტყვის შემდეგ დასმულ მოუბრის ნათქვამში შემასმენელი დგას ქვემდებარის წინ, მაგალითად:

„გრძელი სიტყვა მოკლედ ითქმის, შაირია ამაღ კარგი“, — თქვა შოთა რუსთაველმა.

— იქნებ შექამა რამემ? — ვთქვი მე (ი. გოგ., „დევნილი მეგობარი“).

— ეს რა ამბავია? — ჰკითხა დას არჩილმა (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქვრივი“).

— გიორგი გეაბლათ, — მოახსენა ერთს საღამოს მოსამსახურემ არჩილსა (იქვე).

3) შემასმენელი დგას ქვემდებარის წინ მოუბრის ნათქვამში მაშინაც, როცა ეს უკანასკნელი სხვათა ნათქვამის შიგნითაა, მაგალითად:

„არც კაცი ვარგა, რომ ცოცხალი მკედარსა ემსგავსოს, — ამბობს ნიკოლოზ ბარათაშვილი, — იყოს სოფელში და სოფლისთვის არა იზრუნვოს!“.

„ჩვენს სოფელში, — ამბობს ნუნუ, — ოხ, რამდენი იცის ხილი! (ი. გრიშ., „ცხელა, ცხელა“).

— დედი, — წამოიძახა ბოლოს შვილმა, — გეტყვი და ნუ შემრისხავ... (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქვრივი“).

— არა ერთხელ გამიგონია ჩემს სიციოცხლეში, — თქვა მამაჩემმა, — რომ ზღარბზე არც გველის შხამი და არც სხვა შხამი არ მოქმედობს, არა სქრისო (ი. გოგ., „დევნილი მეგობარი“).

— აბა რა მოვახერხოთ, ჩემო დედა, — შიფუგე მე, — დათუ ასთან წავიდეთ თუ? (ნ. ლომ., „ალი“).

4) შემასმენელი იხმარება ქვემდებარის წინ ძველი ამბის ან ზღაპრის თხრობის დაწყებისას, მაგალითად:

იყო არაბეთს როსტევეან, მეფე ღმრთისაგან სვიანი, მალალი, უხვი, მდაბალი, ლაშქარმრავალი, ყმინი (შ. რუსთ.).

იყო ოდესლაც ერთი კაცი, რომელმაც მრავალი ხელობა იცოდა (ზღაპ. „ექვსი კაცის თავგად.“).

ოდესლაც ცხოვრობდა ერთი გლეხი (ზღაპ. „ყველაფრის მცოდნე ექიმი“).

ერთ სოფელში ცხოვრობდა ორი კაცი, ორივეს პეტრე ერქვა (ზღაპ. „პეტრიკა და პეტრიკელა“).

იყვნენ ცხრანი ძმანი (ზღაპ. „ხუთქუქულა“).

6. განკერძოებული სიტყვების (დანართის, განსაზღვრების, გარემოების) ადგილი წინადადებაში

განკერძოებული სიტყვები ასახსნელი წევრის შემდეგ:

განკერძოებული სიტყვების: დანართის, განსაზღვრების, გარემოების — დანიშნულებაა შესატყვისი წევრის შინაარსის ახსნა-დაზუსტება წინადადებაში, ამის გამო განკერძოებული სიტყვა უშუალოდ ერთგვს იმ წევრს, რომელსაც იგი ხსნის და იხმარება წინადადების შიგნით ან ბოლოს, მაგალითად:

1) დანართი:

გრიგოლის მამა, თეოდორე, იყო გორის მაზრის სოფელ ღირბიდან (ს. მგალ., „მოგონებანი“).

სამშობლო, დედის ძეძუი, არ გაიცვლების სხვაზედა (რ. ერ., „სამშობლო ხევსურისა“).

ამიტომაც მე, როგორც ქვეყნის შვილს, თერგის სახე უფრო მომწონს და უფრო მიყვარს (ი. ქავ., „მგზავრის წერილები“).

ახალ გრიგალებს ვსწირავთ სიცოცხლეს ჩვენ, პოეტები საქართველოსი (გ. ტაბ., „ჩვენ, პოეტები საქართველოსი“).

იმჟამად ღირბში ცხოვრობდა ახალგაზრდა კაცი, ტარას მგალობლი შვილი (ს. მგალ., „მოგონებანი“).

2) განკერძოებული განსაზღვრება:

ჩემი ქვეყანა, ეგრე ლამაზი, შავი ზღვის პირად აღმართულია (ა. შირცხ., „სამშობლო ბელადისა“).

დედაკაცი, ამისთანაებს ჩვეული, მაინც მადლობას ეტყოდა ხოლმე (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქვრივი“).

ბრწყინავს ბალი, ელავს ბალი, ფირუხქართით დარხეული (გ. ლეონ., „ქართლის ბალი“).

უკვე აღგა ქარიშხალი, განთიადის მოციქული (ირ. ელ., „სიმღერა“).

3) განკერძოებული გარემოება:

ადგილის:

აქეთ, სამხრეთ სანაპიროებზე, მეხილეობა, მევენახეობა და მეთამბაქოობა არის განვითარებული (კ. რუს., „გამარჯვება“).

სწორედ ამ ჩიხურის პირად, მალღობზე, დგას ორსართულიანი ქვიტყირის სახლი (აკ. წერ., „ჩემი თავგად.“).

ეს ამბავი მოხდა მესხეთში, ხერთვისის ციხის მახლობლად (გ. შატბ., „მტკვრის სათაფისაკენ“).

გზა მიდიოდა უდაბურ ტყეში, ქენკყ ადგილებში (დ. კლდ., „ჩემი ცხოვრების გზაზე“).

დროის:

ერთხელ, ნადირობის დროს, ერეკლეს შელის ნუკრი დაუქერია... (გ. ქიქ., „პატარა კახი“).

იმ დროს, სამოციან წლებში, თბილისში საკმაოდ მოიპოვებოდა ქართველი ახალგაზრდობა (ს. მგალ., „მოგონებანი“).

აი ამ სახლში დავბადებულვარ მე 9 ივნისს, განთიადისას, 1840 წელს (აკ. წერ., „ჩემი თავგად.“).

გითარების:

და ჩვენებურად, მამაპაპურად, მტერს მივაყაროთ ჩვენც ქვა და გუნდა (აკ. წერ., „კიკოლას ნაამბობი“).

მარტო დედაშვილობის საცოდაობა-ლა თავის დიდებულის ზარით ჰლალადებდა უთქმელად, უტყუად, ხმაამოუღებლად (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქვრივი“).

ერთი ნახევარი ამ სახლისა — სამი ოთახი და ორი ზალა — გავმართე ევროპის გემოვნებაზე, მეორე ნახევარილა ჩვენებურად — ქართულად (ლ. არდ., „სოლ, ისაკ. მეჯლ.“).

შეიძლება დარიგება გადაკვრით, იგავით, დაცინვით, ანუ ხორე შანის მსგავსად (იქვე).

მიზეზის:

ბოლოს თარაში მის გამო, არზაყანის გამო, გადაეკიდა იმ ... ტარბებს (კ. გამსახ., „მთვარის მოტაცება“, ტ. I, თ. 64 1947 წ.

განკერძოებული მიზეზისა და მიზნის გარემოებები იშვიათად გვხვდება.

განკერძოებული სიტყვები ასახსნელი წევრის წინ:

განკერძოებული სიტყვებიდან ასახსნელი წევრის წინ შეიძლება შეგვხვდეს მხოლოდ დანართი და განკერძოებული განსაზღვრება.

ასახსნელი წევრის წინ დანართი გვხვდება მაშინ, როდესაც მას ახლავს საკავშირებელი სიტყვა „როგორც“, განკერძოებული განსაზღვრება კი—მაშინ, როდესაც ის ახლავს ნაცვალსახელით გამოხატულ ასახსნელ წევრს, მაგალითად:

დანართი ასახსნელი წევრის წინ:

როგორც გამოჩენილ მონადირეს, მთისკაცს საკოლმეურნეო ნადირობის გაძლოა დააკისრეს (ლ. ქიაჩ., „მთისკაცი“).

როგორც მეტად გამოცდილმა მეომარმა, სვიმონ შეფემ აღრიდანვე შეიტყო, რომ ომს წააგებდა... (ი. გოგ., „ქართელთა მეფე გლეხის ქობში სტუმრად“).

როგორც ჯარისკაცს, მას ბევრი არა გაეგებოდა რა დიპლომატიისა (აქ. ბელ., „თავგ. ბეს. გაბ.“).

განკერძოებული განსაზღვრება ასახსნელი წევრის წინ:

როგორც ტყეში მოსიარულე, ის თითქმის შეუცდომლად ატყობდა ვარსკვლავების მსვლელობაზე დროსა და მზარეებს (ე. ნინ., „მონადირე“).

მშვიდად მოსაუბრენი, ისინი ნელა მიიმართებოდნენ გასასვლელისაკენ (ს. კლდ., „ერთი დღის მოგონება“).

გონებაში ხდილი, აღელვებულნი, გაბრაზებული, ის ყვიროდა და ციციასაკენ ხელებს იშვერდა... (ა. ყაზ., „ციცი“).

ხშირად გვხვდება ისეთი წინადადებები, სადაც დანართი, განკერძოებული განსაზღვრება და გარემოება გათიშულია ასახსნელი წევრისაგან. სიტყვათა ასეთი წყობა პროზაში მძიმე სტილის ნიმუშს წარმოადგენს: წინადადების აზრი აღვილად გასაგები არ არის, მაგალითად:

1. დანართის გათიშვა ასახსნელი წევრისაგან:

ღიახ, დღეს ლადამ მიიღო ქება, როგორც სამამგალითო მწყემსმა, და აგრეთვე კაკანათიც (ირ. ევდ., „კაკანათი“).

მე გაკვრით, როგორც მგზავრი, ეიხსენიებ მას, რაც მისგან გამიგონია (ი. ქაფ., „მგზავრის წერილები“).

ზაქარია ურჯულოს ვაჟი გახლავთ, ბესარიონი (აქ. ბელ., „თავ. ბეს. ვაბ.“).

უნდა იყოს: ლადამ, როგორც სამაგალითო მწყემსმა, ... მე, როგორც მგზავრი...

2. განკერძოებული განსაზღვრების გათიშვა ასახსნელი წევრისაგან:

დარეჯანმა მეორე დღესვე ცხენით გასწია ქიზიყს, თავისებურად მორთულმა (ვ. ფშავ., „დარეჯანი“).

კომბლები კი ილღიაში ეჩარათ, წინ წამოშვერილები (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქვრივი“).

მათ შორი-ახლო კურდღლის ბაქია მდელოსა ძოვდა, ნორჩად მოფენილს (პ. ცახ., „მთვარე“).

უნდა იყოს: დარეჯანმა, თავისებურად მორთულმა, ... კომბლები, წინ წამოშვერილები, ...

3. განკერძოებული გარემოების გათიშვა ასახსნელი წევრისაგან:

აქ კიდევ შეიძლებოდა შეველა, ამ მორევში... (აქ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

წყალი ზღვაში წავიდა, თავის პირველ ბინაში (ალ. აბაშ., „ოქროს საწმისი“).

მხოლოდ ერთხელ ვიყავი აქ, ისიც ბავშვობაში... (ს. კლდ., „რთველი“).

დათესილი მიწის ერთ ნახევარში.. ენდროს ჯეჯილი აღმოჩნდა, მერე თოვლი დაადო და მხოლოდ გაზაფხულზე ვნახე, ე. ი. მაისში, თესლმა ნაყოფი გამოიღო (ს. მგალ., „მოგონებანი“).

ასახსნელი წევრისაგან გათიშული განკერძოებული სიტყვები ხშირად გვხვდება პოეზიაში, მაგალითად:

სიმღერა მათი, ხმამაღლა თქმული, ერთხმად ამბობდა ერთადერთ სახელს (გ. ქუჩ., „რაკისაქენ“).

მოდის ხალხი, მოგუგუნებს, ერთ დროშის ქვეშ დარაზმული (გ. ქუჩ., „პირველი მაისი“).

ქერა მაინც არ ჩამქრალა, ნალვლით ნამწვარ-ნალვენდალი (ა. მირცხ., „დაბადება“).

წყალი ზღვაში წავიდა, თავის პირველ ბინაში (ალ. აბაშ., „ოქროს საწმისი“).

§ 65. განმეზოგადებელი სიძყვის არგილი შიხწყვილ ნინაღაღაჰი

შერწყმულ წინაღაღებაში განმეზოგადებელი (მემკრები) სიტყვა იხმარება ერთგვარი წევრებით გამოხატულ მნიშვნელობათა გამაერთიანებლად.

ასეთი სიტყვებია ნაცვალსახელები: ყველა, ყველანი, ყველაფერი; რიცხვითი სახელები: ორივე (ორნივე), სამივე (სამნივე)... და გვაროვნული ცნების გამომხატველი სიტყვები: ამხანაგები, ნათესავეები, მკენარეები, მდინარეები, ზღვები, შთები... ყველგან, ბეერნაირად, მრავალნაირად და სხვა.

განმეზოგადებელი სიტყვა წინაღაღებაში იხმარება ერთგვარი წევრების წინ ან ბოლოს. იგი არ უნდა გაეთიშოდ ჩამოთვლილი საგნების აღმნიშვნელი სიტყვებისაგან, მაგალითად:

1. განმეზოგადებელი სიტყვა ერთგვარი წევრების წინ:

მის კლასში ყველა — დიდი და პატარა — თანასწორად სმენად იყო გადაქცეული (აქ. წერ., „ჩემი თავგად.“).

აქ იყვნენ სულ ყველანი: ბებიჩემი, მამაჩემი, დედა და სამი, ჯერ ახალგაზრდა, უცოლშვილო ბიძა (ნ. ლომ., „ალი“).

მე თანა მყვანან რკინისა ძმები: ჩემი სიათა, დამბაჩა, ხმალი (ი. ქავ., „კაკო ყაჩაღი“).

ამას იძახდნენ სტუმრად მოწვეული ფრინველნი: ჩიკენი, ქერონები, წიპრიები, ნიბლიები, კაკბები, გნოლები, ლობემძვრალეები, ბოლოცეცხლები, ქივქაენი, კოდალები, გვრიტნი, მტრედნი და სხვა მრავალნი (ვ. ფშავ., „ჩიკეთა ქორწილი“).

მოსვლოდნენ მოკეთები: კრუხნი, მამლები, ვარია, ნათესავეები კრუხისა, მთელი იმისი გვარია (ვ. ფშავ., „ქორი და წიწილა“).

ტყეში მიდიოდნენ სამნი: ორი უფროსი ბიძა და მამაჩემი (ნ. ლომ., „ალი“).

ამ სასიქადულო ქვეყნის სამსახურში ყველაზე მეტად დაწინაურებულია ორი მნათობი: ცისკარი და ხარისთვალა (ი. გოგ., „ასპინძის ომი“).

.. და სტრიქონებიც დაგიმზადე სხვადასხვა გვარი: ხან ულბილესად მოხაზული, ხან წელმაგარი (კ. ქიქ., „რაიონის აპოლოგია“).

ამით შეფრთხილებულ ბუნებას თავისი 'ერთგული მოციქულები დაეგზავნა ყველგან — ტყესა და ხეეში, მთასა და ვაკეში... (ლ. ქიაჩ., „გვაღი ბიგვა“).

2. განმარტოვებული სიტყვა ერთგვარი

წევრების შემდეგ:

კაცი, მხეცი და ჩიტები — ყველა საქმეს ჰკიდეს ხელსა
(რ. ერ., „მიპატიება სასწავლებელში“).

დიდი და პატარა — ყველა ფოთისაყენ გარბოდა (გ. წერ.,
„პირველი ნაბიჯი“).

ქართლ-კახეთი, იმერეთი, გურია და სამეგრელო — ყველა
ჩემი სამშობლოა, საყვარელი საქართველო (დ. მეგ., „პატარა
ქართველი“).

ეთერი, ვანო და ნიკო — სამივე ინსტიტუტში სწავლობს.

განმარტოვებული სიტყვა ერთგვარი წევრებისაგან გათიშუ-
ლად იშვიათად გვხვდება, მაგალითად, აქაი წერეთელი „ბაში-
ანუქში“ წერს:

ახმეტაში ყველა ფერი მალამოდ ეცხება ჩემს გრძნობა-
გონებას: მიწა, წყალი, მთა, კლდე, ტყე და ველი, ყველა ერთად
ნათესაურის კავშირით გადაბმულია ჩემთან!

მსგავსი ნიმუშები პოეზიაში უფრო ხშირია:

[მე გახლავარ ზამბახი, პეპელების ამბოხი,] ქიანქველა, პეპე-
ლა — მე მხეხვევა სულ ყველა (რ. ერ., „ყუავილების სიმღერა“).

მოვიდა ჯოგი ნადირთა ანგარიშ-მიუწომელი: ირემი, თხა
და კანჯარი, ქურციკი მალლა მხლტომელი (შ. რუსთ.).

სამი რამ უნდა მიყვარდეს:

სწავლა, შრომა და გმირობა (ი. გრიშ., „ოქტომბრელის
სიმღერა“).

§ 66. მარტივ წინადადებათა წყობა კითხვით თანწყობილ წინადადებაში

რთულ თანწყობილ წინადადებაში აზრის ნათლად გამოსა-
ხატავად დიდი მნიშვნელობა აქვს მარტივ წინადადებათა აზრობ-
რივი ურთიერთმიმართების სწორად დაცვას.

აზრობრივი ურთიერთმიმართების სახეებია: ერთდროულობა,
დაპირისპირება და თანამიმდევრობა.

1. აზრობრივი ერთდროულობა:

აზრობრივი ერთდროულობის გამოხატვისას რთულ თანწყო-
ბილ წინადადებაში შემაჯავალი წინადადებების (მარტივი ან შერ-
წყმული) შემასმენლებით აღნიშნული მოქმედება ან მდგომარეობა-

დროის ერთი და იმავე ფორმით უნდა იყოს წარმოდგენილი, მაგალითად:

მაშინ აპრილი იდგა, წყალდიდობა იყო, მტკვარი აზვირთებული მოქუხდა (ი. გოგ., „ასპინძის ომი“).

ამწვეანდა მთები, ამწვეანდა ქალა, ბუნება ტურფად გადაიშალა (ვ. ფშავ., „გაზაფხული“).

ხიდან ცურვით ჩამოდიხილით სავსე გიდელი, უხვ მოსავალს ზეიმობს ველი ნაქაობარი (ა. აბაშ., „ოქროს საწმისი“).

ბინდმა გაყარა მებრძოლნი მტერნი, გამარჯვებულნი დარჩნენ ივერნი (ნ. ბარათ., „ბედი ქართლისა“).

აზრობრივი ერთდროულობის დაცვა საკიროა შერწყმულსა და რთულ ქვეწყობილ წინადადებებშიც. მაგალითად, არ არის სწორი, როცა ასე აგებენ წინადადებას:

— ეჰე, როგორ გაიგე, კაცო, მკითხავეი ხომ არა ხარ?! — სთქვა სიცილით თვედორამ და თან მარჯვენა ხელით ისწორებდა თავზე განახევრებულს ტყავის ქუდს (ვ. ფშავ., „დათვი“).

ორბი ძვალს ათამაშებდა: ჩამოაგდებს ღელამიწაზე და დაეტანება (ვ. ფშავ., „პატარა მწყემსის ფიქრები“).

პირველ წინადადებაში ნათქვამია: „თქვა და ისწორებდა“, მეორეში — „ათამაშებდა: ჩამოაგდებს და დაეტანება“. შემასმენლებად გამოყენებული ზნები სხვადასხვა დროს გამოხატავენ.

უნდა იყოს: „თქვა და გაისწორა“ ან „ამბობდა და ისწორებდა“; „ათამაშებდა: ჩამოაგდებდა და დაეტანებოდა“ ან ათამაშებს: აგდებს და ეტანება“.

2. აზრობრივი დაპირისპირება:

აზრობრივი დაპირისპირების გამოხატვისას რთულ თანწყობილ წინადადებაში შემავალი მომღევნო წინადადება უნდა აღნიშნავდეს წინა წინადადების საპირისპირო მოქმედებას ან მდგომარეობას, მაგალითად:

ვაშა გულების ხმა არი, ტაში—ქარიშხლის გაშლა (ვ. ქურ., „მზეს ეძახიან“).

გამოლმა მღერის ერთი ძმა ლალად, წყალგალმა ჩემად მეორე გოდებს (გრ. აბაშ., „სარფი“).

მის სიკვდილის შემდეგ დიდი ჯაფა დააწვა ქეთევანსაც და გოგიასაც, სიმონას კი ჯერ ქამის გარდა არაფრის გაკეთება არ შეეძლო (ე. ნინ., „სიმონა“).

სამართლიანს თავისუფლება ყველასთვის სურს, უსამართლოს კი — მარტო თავისთვის (ს. მგალ., „მოგონებანი“) და სხვა.

ამგვარ რთულ თანწყობილ წინადადებებში გვაქვს მხოლოდ

ორი მარტივი ან შერწყმული წინადადება, რომელთა შორის დაპირისპირების დროს საპირისპირო შინაარსის შემცველი წინადადება ყოველთვის მომდევნოა.

ჰ. აზრობრივი თანამიმდევრობა:

აზრობრივი თანამიმდევრობის დროს რთულ თანწყობილ წინადადებაში შემავალი ერთი მარტივი (ან შერწყმული) წინადადების შემასმენელი აღნიშნავს მიზეზს. მეორე წინადადების შემასმენელი კი — შედეგს. ამიტომ აზრობრივი თანამიმდევრობის შემცველი რთული თანწყობილი წინადადების აგება მასში შემავალ მარტივ წინადადებათა დალაგებაზეა დამოკიდებული. მიზეზის გამომხატველი წინადადება იხმარება წინ, შედეგის გამომხატველი კი — ბოლოს, მაგალითად:

ამასობაში გავიდა აპრილი და დადგა მშვენიერი მაისი
(ი. გოგ., „იანვანამ რა ჰქმნა“).

დაკრეს ნაღარა და უეცრად ხმალამოწვდილი დაეშვა ველზე
საბრძოლველად ქართველთა ჯარი (ვ. გაბეს., „ცხრა ძმა ხერხეულიძე“).

დაიკრიფა ვენახებიც, დაიწურა ყურძენი, დადულდა მაკრები
(ი. ქავ., „ოთარაანთ ქვრივი“).

უცებ... იგრილა თოფმა, იმის ხმამ დაიარა მთები და კლდეები,
ხის ფოთლებმა და მცენარეებმა კანკალი დაიწყეს (ვ. ფშავ., „შელის ნუკრის ნაამბობი“).

მორბის არაგვი არაგვიანი, თან მოსძახიან მთანი ტყიანნი
(ნ. ბარათ., „ბედი ქართლისა“).

თერგი რბის, თერგი ღრიალებს, კლდენი ბანს ეუბნებიან
(გრ. ორბ., „სალამო გამოსალმებისა“).

ამ წინადადებებში მოქმედებათა თანამიმდევრობა (აა) გამოხატული და ერთდროულობაც.

§ 67. განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადების მიერ ასახსნელი ნიშნის აღიანი რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში

განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება საკავშირებელ სიტყვებად იყენებს მიმართებით ნაცვალსახელებს: ვინც, რაც, რომელიც, როგორიც, რამდენიც... სხვადასხვა ბრუნვაში და მიმართებით ზნიზედებს: სადაც, საიდანაც, საითკენაც, როდესაც (როცა)..

საკავშირებელსიტყვიანი დამოკიდებული წინადადება ხშირად დაკავშირებული არის მთავარ წინადადებასთან მისათითებელი (საკორელაციო) სიტყვების საშუალებით, მაგალითად:

ისეთ ადგილას ნუ შეხვალ, საიდანაც გამოვაგდებენ (ანდ.).

იმნაირი ნადირი გამოვარდა, როგორც ტყე იყო (ანდ.).

კაცმა რამდენიც რამე იცო, იმდენი რამე ხარო (ანდ.).

... უნებურად შეადარა იმ სურათს, რაც მოყვანის დროს დახვდა (ნ. ლორთ., „ქამთა სიავე“).

ალაგ-ალაგ თიხიანს ტალახში კუდაბიკას ცხენი ისეთნაირად ეფლობოდა, რომ ველარც წინ აღდამდა ნაბიჯს და ველარც უკან (გ. წერ., „კიკი, ჩიკი და კულ“).

მაგრამ, როდესაც მთავარ წინადადებაში მისათითებელი სიტყვა არ არის და განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადებას საკავშირებელი სიტყვა უშუალოდ არ მოსდევს იმ წევრს, რომელსაც იგი ხსნის, რთული ქვეწყობილი წინადადება აზრს ნათლად ვერ გამოხატავს (იგი შეიძლება ორაზროვანიც იყოს).

აკ. შანიძე აღნიშნავს: „ორაზროვნების თავიდან ასაცილებლად საკავშირებელი სიტყვა უშუალოდ უნდა იყოს იმ სახელთან, რომელსაც დამოკიდებული წინადადება მიეკუთვნება, ან, თუ დაშორება აუცილებელია, სხვა სახელი არ უნდა ედგეს წინ.“

მაგალითი: „მას არ ესმოდა იქვე ახლო აკოკრებული ვარდის ბუჩქზე მჯდომი ბულბულის აღზნებული სტვენა, რომელიც სრულებით არ ამჩნევდა დათუას სიახლოვეს“ (არაგ.).

საკითხავია: რა არ ამჩნევდა დათუას სიახლოვეს: ბულბული, თუ მისი სტვენა? რა თქმა უნდა, ბულბული, მაგრამ აქ სიტყვები ისეა დალაგებული, რომ უნებურად „სტვენას“ იგულისხმებს კაცი. რომ ასეა, ეს იქედან ჩანს, რომ „აღზნებული სტვენის“ ნაცვლად რომ აქ სხვა სიტყვები ჩავსვათ, მაგ., „პატარა ბარტყი“ და მთავარი წინადადების შემასმენელიც შევცვალოთ („ესმოდა“-ს ნაცვლად „ერიდებოდა“; ეს შეცვლა საჭიროა, რომ შინაარსი აზრიანი იყოს), სულ სხვა სინტაქსურ ურთიერთობას მივიღებთ: „მას არ ერიდებოდა იქვე ახლო აკოკრებული ვარდის ბუჩქზე მჯდომი ბულბულის პატარა ბარტყი, რომელიც სრულებით არ ამჩნევდა დათუას სიახლოვეს“. ადვილი მისახვედრია, რომ აქ დამოკიდებული წინადადება „ბარტყს“ განსაზღვრავს და არა „ბულბულს“.*

არასწორად აგებული რთული ქვეწყობილი წინადადებების მაგალითებია:

ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. II, სინტაქსი, 1949 წ. გვ. 152.

განსაკუთრებით ერთმა ბულბულმა მიიქცია ბესიკის ყურადღება, რომელიც მის წინ ხარისხზე ჩამოჯდა და გაბმული ქიკვიკით ჩასძახა ქვემოთ რომელიღაც თავის ტოლს, შეიძლება თავის სატრფოს (ა. ბელ., „თავგ. ბეს. გაბ“.).

მელა სოფლისაკენ გაეშურა, მიუახლოვდა და მიიპარა ერთს გლეხის კარმიდამოზე, რომელიც სოფლის განაპირას ცხოვრობდა (ი. გოგ., „მელა და მისი სახლობა“).

**არახწორად აგებული წინადადებების მაგალითები
მოსწავლეების ნაწერებიდან:**

შიკრიკმა დეპეშა მოუტანა დედას, რომელიც კივილიდან იყო გამოგზავნილი.

მას მოჰყვა მეორე ექიმში ჩერნიგოვიდან, რომელიც მსუბუქი მანქანით ჩამოვიდა.

მეორე წელს ხელმეორედ შემოესია ირანელთა ლაშქარი საქართველოს, რომელსაც მიზნად ჰქონდა დასახული მთელი ივერიის დაპყრობა.

ტარიელი მიაგნებს ნესტანის სამყოფელს, რომელიც ქაჯეთის ციხეში იყო დამწყვდეული.

უნდა იყოს: შიკრიკმა დედას მოუტანა დეპეშა, რომელიც კივილიდან იყო გამოგზავნილი; ჩერნიგოვიდან მას მოჰყვა მეორე ექიმში, რომელიც მსუბუქი მანქანით ჩამოვიდა; მეორე წელს საქართველოს ისევ შემოესია ირანელთა ლაშქარი, რომელსაც მიზნად ჰქონდა მთელი ივერიის დაპყრობა და სხვა.

სიტყვათა ასეთი დალაგება (ე. ი ასახსნელი წევრის დაშორება საკავშირებელი სიტყვისაგან) ორაზროვნებას არ გამოიწვევს, თუ საკავშირებელსიტყვის დამოკიდებულ წინადადებასა და ასახსნელ წევრს შორის სახელით გამოხატული წევრი კი არაა, არამედ მხოლოდ შემასმენელია, მაგალითად: საკითხავად ორი კაცი გაგზავნეს, რომელთაც მოუტანეს შემდეგი პასუხი (ა. ყაზ., „ელგუჯა“).

მისი აზრით, ეს აქტი აგიტაცია იქნებოდა, რომელიც ხალხს ერთხელ კიდევ მოაგონებდა რევოლუციონერების სიძლიერეს (ლ. ქიაჩ., „სისხლი“).

დიდოთახში შევიდნენ, სადაც ოთხი დაკრილი იწვა (რ. გვეტ., „ცხოვრება იწყება თავიდან“).

ასეთ შემთხვევაში ზოგჯერ მეორდება ის სახელი, რომელსაც მიემართება დამოკიდებული წინადადება*, მაგალითად: გზას

* ლ. კვაჭაძე, რთული წინადადების სწავლების მეთოდთა, 1950 წ. გვ. 52.

გასცქეროდა ნაღვლიანად, გზას, რომელსაც მისი საყვარელი ჯონდო ადგა (გრ. ჩიქ., „მეორედ შეხვედრა“).

იმ სიმაღლე დედაკაცი ხანდახან მარტო ჯუბას ჩაიცვამდა, ჯუბას, რომელიც ერთიორად სიმაღლეს უმატებდა (ვ. ფშავ. „ღარეჯანი“).

ყველაზე მეტად ეს ღუმილი თევდორას აწუხებდა, იმ თევდორას, რომელიც მთელი საათის განმავლობაში ერთხელ არ დაახამხამებდა თვალებს... (მისივე „დათვი“).

ის იყო, ის, რომელმაც აქ მოიყვანა (შ. არაგ., „პირველი მოწაფე“).

ასეთ შემთხვევაში ასახსნელი წვერის გამეორება მაინცაღამაინც საჭირო არ არის, თუ მას აეტორი არ მიმართავს ყურადღების განსამახვილებლად, მაგრამ, თუ წინადადება ისეა აგებული, რომ ასახსნელ წვერსა და განსაზღვრებით დამოკიდებულ წინადადებას შორის გამოყენებულია სახელით გამოხატული სხვა წვერი, მაშინ ასახსნელი წვერის გამეორება აუცილებელია, მაგალითად:

გუშინ პოხნანში გაიმართა 25-ე საერთაშორისო ბაზრობის საზეიმო დახურვა, ბაზრობისა, რომელიც ორ კვირას გრძელდებოდა (გაზ. „საბჭ. აფხ.“—4/VII—1956 წ. გვ. 4, 1 სვეტი).

სალიტერატურო ასპარეზზე ილია ქავქაეძისა და მისი თანამოაზრეების გამოსვლამდის გაბატონებული იყო ანტონ 1-ის გრამატიკული სკოლის პრინციპები, სკოლისა, რომელიც... მთელი ასი წელიწადი ბატონობდა ქართულ მწერლობაში („ლიტ. გაზ.“ 27/VII, 1956 წ. გვ. 3).

სალიტერატურო ქართულის ამ ისტორიული პერსპექტივის თვალსაზრისით უნდა იქნეს აგრეთვე შეფასებული რაზიკაშვილების, განსაკუთრებით—ვუა-ფშაველას, ენობრივი თავისებურებანი, რაზიკაშვილებისა, რომლებმაც მწერლობაში გააცოცხლეს საქართველოს მთის მეტყველებაში ჩარჩენილი სინტაქსური კონსტრუქციები, ბუნებრივი თქმები, ლექსიკური, იდიომატური თუ ფრაზეოლოგიური მასალა (იქვე).

მაგრამ არაა სავალდებულო ასახსნელი წვერი იყოს უშუალო კავშირში საკავშირებელსიტყვიან განსაზღვრებით დამოკიდებულ წინადადებასთან, თუ მას ახლავს ჩვენებითი ნაცუალსახელი (ე. წ. მისათითებელი სიტყვა), მაგალითად: განსაკუთრებით ის მოსწავლე უყვარს მასწავლებელს, რომელიც ბეჯითად სწავლობს.

ეს წინადადება ისე ნათლად გამოხატავს აზრს, როგორც, მაგალითად: განსაკუთრებით უყვარს მასწავლებელს ის მოსწავლე, რომელიც ბეჯითად სწავლობს.

ასევე: ისეთმა მთამ დამაზრო ფეხები, რომლისაგანაც არ მოველოდი (ანდ.).

... დაიწყებს იმის თანა საგნებზედ ლაპარაკსა, რომლებსაც შე არ თინავუგრძნობ (ალ. ყაზბ., „თავის მახეში“).

მას შოაგონდა იმ ადგილების ცა და ღრუბელი, სადაც ნიავე მშობლიურად უღლერსებდა (მისივე „მოდღვარი“).

იმ ადგილს შიაპყრო თვალეები, სადაც [დილის მატარებელი მიიმალა (ლ. ქიაჩ., „სისხლი“)].

§ 68. საერთო ქვემდებარის აზვილი რთუდ ქვეწყობილ წინადადებაში

ბშირად მთავარი და დამოკიდებული წინადადების ქვემდებარე ერთია. იგი ხან მთავარ წინადადებაში გვხვდება (და დამოკიდებულში იგულისხმება), ხან დამოკიდებულში (და მთავარში იგულისხმება). სტილისტიკურად წინადადება მაშინ არის სწორად აგებული, როდესაც საერთო ქვემდებარე მთავარ წინადადებაშია და არა დამოკიდებულში. აღნიშნული ქვემდებარე დამოკიდებულ წინადადებაში შეცდომით დაისმის მაშინ, როდესაც მთავარი წინადადება დამოკიდებულის მომდევნოა, მაგალითად, იტყვიან:

ვაეკაცმა აღუდა ქეთელაურმა როცა გაიგო მტრის შემოსევის ამბავი, წამსვე აისხა იარალი; გივი რასაც გულში გაივლებდა, იმას აუცილებლად შეასრულებდა; მამას რაც ჰქონდა, შეილებისთვის უნდოდა; როცა მფრინავმა ზევიდან შენიშნა თავმოყრილი ხალხი, დაეშვა; როდესაც ბავშვებმა გაიგეს ახალი ამბავი, სახლში გაიქცნენ; გლეხებს რაც კი გააჩნდათ გასაყიდი, ბაზარზე გაჰქონდათ; ქისტებმა რაკი შეიტყვეს, რომ ზვიდაური ჯოყოლას სახლში იყო, განიზრახეს მისი შეპყრობა.

ნამდვილად ქვემდებარე უნდა იყოს მთავარ წინადადებაში. როცა მას დამოკიდებელი წინადადებიდან მთავარში გადავსვამთ, აზრი უფრო ნათლად გამოიხატება, მაგალითად:

როცა გაიგო მტრის შემოსევის ამბავი, ვაეკაცმა აღუდა ქეთელაურმა წამსვე აისხა იარალი; რასაც გულში გაივლებდა, გივი იმას აუცილებლად შეასრულებდა; რაც ჰქონდა, მამას შეილებისთვის უნდოდა; როცა ზევიდან შენიშნა თავმოყრილი ხალხი, მფრინავი დაეშვა; როდესაც გაიგეს ახალი ამბავი, ბავშვები სახლში გაიქცნენ; რაც კი გააჩნდათ გასაყიდი, გლეხებს ბაზარზე გაჰქონდათ; რაკი შეიტყვეს, რომ ზვიდაური ჯოყოლას სახლში იყო, ქისტებმა განიზრახეს მისი შეპყრობა.

ზოგჯერ საერთო ქვემდებარე გვხვდება დამოკიდებულ და მთავარ წინადადებებს შორის, მაგალითად ასე: „ბატონის განზ-

რახეა ომ გაიგო ნოდარის დედამ დამორჩილებას გაქცევა არჩია“. ამ შემთხვევაში ქვემდებარე გადასასმელი არ არის. მხოლოდ მძიმის სათანადო აღვილას გამოყენება გადაწყვეტს წინადადების სწორად აგებას. თუ მძიმე დავსვით არა „დედამ“ სიტყვის, არამედ „გაიგო-ს“ შემდეგ, ქვემდებარე მთავარ წინადადებაში იქნება.

დასახელებული მაგალითები ამოღებულია მოსწავლეთა ნაწერებიდან. მსგავსი წინადადებები გვხვდება მწერლების ნაწარმოებებშიც:

დილით გამოვიდოდა მიწურიდან თუ არა მოხუცი, ხელის ფათურობით მონახავდა ეზოში დაგდებულ კუნძს და ზედ დაჯდებოდა (ი. ლის., „კეცხოველი“).

როდესაც გელა განთავისუფლდა და მარტოკა დარჩა, გამობრუნდა სახლისაკენ და შესვლის უმალ მზადება დაიწყო (ა. ყაზ., „მოძღვარი“).

გიორგიმ რომ გაათავა, გადასძახა პეტრეს (ე. ქავ., „ოთარაანთ ქერივი“).

როდესაც მურთუზა ამხანაგებს მოშორდა, სიფრთხილით და ქვების უკან ფარებით მიუახლოვდა იმ ადგილს, სადაც ცეცხლი მოჩანდა (ა. ყაზ., „ციცია“).

როდესაც გოჩამ დალოცვა გაათავა, ხალხს გამოუცხადა ნუგზარ ერისთავის სურვილი (მისივე „ხევისბერი გოჩა“).

გაიგონეს თუ არა ბავშვებმა ზარის ხმა, მაშინვე მიატოვეს თამაშობა და ყვირილით გაიქცნენ სკოლისაკენ... (დ. მეგრ., „ქინაქინა“).

ზემოთ დასახელებულ მაგალითებში ქვემდებარეს ერთსა და იმავე ბრუნვაში შეიწყობს როგორც დამოკიდებული, ისე მთავარი წინადადების შემასმენელი, მაგრამ უფრო რთული მდგომარეობაა მაშინ, როდესაც დამოკიდებულ წინადადებაში გამოყენებულ ქვემდებარეს მთავარი წინადადების შემასმენელი მოითხოვს სულ სხვა ბრუნვაში, მაგალითად:

როგორც კი ჯონდო ხეივნიდან გამოვიდა, თავზე ნაბადი წაიფარა (გრ. ჩიქ., „მეორედ შეხვედრა“).

რაწამს ტარასიმ ცხენოსანი იცნო, განზე გადგა... (კ. ლორთ., „კოლხეთის ცისკარი“).

მამაჩემმა რომ შეიტყო ესა, იახლე ბატონს და ჩემი თავი სთხოვა (ი. ქავ., „გლახის ნაამბობი“).

მამამ რომ შეიღები დაინახა, შეკრთა (ი. ლის., „კეცხოველი“).

ასეთ შემთხვევებში დამოკიდებული წინადადებიდან მთავარ

წინადადებაში ქვემდებარის გადასმის საჭიროება უფრო იგრძნობა. უნდა იყოს:

როგორც კი ხეივნიდან გამოვიდა, ჯონ დომ თავზე ნაბადი წაიფარა.

რაწამს ცხენოსანი იცნო, ტარასი განზე გადგა. რომ შეიტყო ესა, მამაჩემი ეახლა ბატონს და ჩემი თავი სთხოვა.

არ არის სწორად აგებული შემდეგი წინადადება:

ჩიტის სადაც იბადება, იქ ჰგონია ბალდალიო (აქ. წერ., „ორი მტრელი“),

მაგრამ ამის გამართლება მხოლოდ იმით შეიძლება, რომ იგი ლექსადაა მოცემული.

ილია ქავქაიძესა და აკაკი წერეთელს ზოგჯერ დამოკიდებული წინადადების დამატება მთავარი წინადადების ქვემდებარედ აქვთ ნაგულისხმევი, მაგალითად:

ადამიანს მინამ ხელ-ფეხი ერჩის, მარტო არ იქნება... (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქერივი“).

მეფე ვახტანგს რომ მოხსენდა ეს თავხედობა, გარისხდა... (აქ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

რასაკვირველია, აჯობებდა ასე ყოფილიყო: მინამ ხელ-ფეხი ერჩის, ადამიანი მარტო არ იქნება; რომ მოხსენდა ეს თავხედობა, მეფე ვახტანგი გარისხდა.

თუ გვაქვს ისეთი შემთხვევა, რომ აზრის სიზუსტისათვის ქვემდებარე აუცილებლად უნდა დავსვათ დამოკიდებულ წინადადებაში, მაშინ მთავარ წინადადებაში ქვემდებარედ მისი შესატყვისი ნაცვალსახელი უნდა გამოვიყენოთ. მაგალითად, ავიღოთ წინადადება: „როცა ტარიელი გადაბუგულ სოფელში დაბრუნდა, ძალიან აღშფოთებული იყო“.

როცა საერთო ქვემდებარეს „ტარიელი“ მთავარ წინადადებაში გადავსვამთ, წინადადება მიიღებს ასეთ სახეს: „როცა გადაბუგულ სოფელში დაბრუნდა, ტარიელი ძალიან აღშფოთებული იყო“.

ამ შემთხვევაში მკითხველმა შეიძლება დამოკიდებულ წინადადებაში არა ტარიელის, არამედ სხვისი დაბრუნება იგულისხმოს. ამიტომ ქვემდებარეს „ტარიელი“ დავტოვებთ დამოკიდებულ წინადადებაში, ხოლო მთავარში გამოვიყენებთ მის შესატყვის ნაცვალსახელს და წინადადების აზრი ნათელი იქნება, მაგალითად:

„როცა ტარიელი გადაბუგულ სოფელში დაბრუნდა, ის ძალიან აღშფოთებული იყო“.

ასევე: როცა მტრინავმა ზევიდან შენიშნა თავმოყრილი ხალხი, ის დაეშვა.

როდესაც ბავშვებმა გაიგეს ახალი ამბავი, ისინი სახლში გაიქცნენ.

ნაცვალსახელი ამ შემთხვევაში იმეორებს ქვემდებარეს მთავარი წინადადებისათვის, ვინაიდან ამ უკანასკნელის უქვემდებაროდ დატოვება იმის გამო, რომ მისი საზიარო ქვემდებარე დამოკიდებულ წინადადებაშია, სტილისტიკურად არ არის სწორი.

მაშასადამე, თუ მოუბარი მთავრის წინა დამოკიდებულ წინადადებაში აუცილებლად მიიჩნევს არსებითი სახელით გამოხატული ქვემდებარის დასმას, მაშინ მთავარში საჭიროა იგი ნაცვალსახელით გამოიხატოს.

როცა საერთო ქვემდებარე დამოკიდებული წინადადების თავშია, რთული ქვეწყობილი წინადადების სწორად ასაგებად შეიძლება მისი გამოყოფა მძიმით, მაგალითად:

გივი, რასაც გულში გაივლებდა, იმას აუცილებლად შეასრულებდა.

მაშას, რაც ჰქონდა, შეილებისთვის უნდოდა.

ადამიანი, სანამ ხელ-ფეხი ერჩის, მართო არ იქნება და სხვა, მაგრამ ასეთი სტილი მძიმეა.

ამრიგად, საერთო ქვემდებარის არასათანადო აღვილას გამოყენების მხრივ მცდარად აგებული რთული ქვეწყობილი წინადადება შეიძლება გავასწოროთ სამნაირად.

მაგალითად, წინადადება: ვაჟკაცმა ალუდა ქეთელაურმა როცა შეიტყო მტრის შემოსევის ამბავი, წამსვე აისხა იარაღი — შეიძლება აეაგოს ასე:

1. ვაჟკაცმა ალუდა ქეთელაურმა, როცა შეიტყო მტრის შემოსევის ამბავი, წამსვე აისხა იარაღი.

2. ვაჟკაცმა ალუდა ქეთელაურმა როცა შეიტყო მტრის შემოსევის ამბავი, მან წამსვე აისხა იარაღი.

3. როცა შეიტყო მტრის შემოსევის ამბავი, ვაჟკაცმა ალუდა ქეთელაურმა წამსვე აისხა იარაღი.

ამ სამ ვარიანტს შორის სტილისტიკურად უფრო სწორია უკანასკნელი ორი.

ნაცვალსახელის გამოყენება ქვემდებარედ მთავარ

წინადადებაში

გვხვდება ისეთი შემთხვევებიც. როდესაც წინა დამოკიდებული წინადადების დამატების ან განსაზღვრების შესაფერის ნაცვალსახელს ქვემდებარედ იყენებენ მომდევნო მთავარ წინადადებაში, მაგრამ რთული წინადადების ასე აგება სწორი არ არის, მაგალითად:

დამატება

„როცა ოთარაანთ ქვრივის გიორგის ამბავი შეატყობინებოდ.“

ბინეს ეს უეცრად გაშეშდა“.

უნდა იყოს: „როცა გიორგის ამბავი შეატყობინეს, ოთარაანთ ქვრივი უეცრად გაშეშდა“.

ან ასე: „როცა გიორგის ამბავი შეატყობინეს ოთარაანთ ქვრივს, ეს უკანასკნელი უეცრად გაშეშდა“.

ასეთივე უხეში სტილისტიკური შეცდომაა, როდესაც მომდევნო წინადადებაში ვიხმართ ნაცვალსახელს, რომელიც წინა წინადადების ქვემდებარით აღნიშნულ საგანს არ გამოხატავს, მაგალითად:

განსაზღვრებაა

„დანიელ ქონქაძის სახელი მტკიცედ შერჩა ქართული ქვეყნად.“

ლიტერატურის ისტორიას. მან თავის ნაწარმოებში რეალურად ასახა ბატონყმობის სისასტიკე“.

ამ წინადადების მიხედვით გამოდის, რომ სახელმა ასახა ბატონყმობის სისასტიკე, ამიტომ აქ ქვემდებარედ ნაცვალსახელი არ გამოდგება.

ასევე არასწორად არის გამოყენებული ნაცვალსახელი შემდეგ წინადადებებში:

სამამულო ომი კარგად აისახა ი. გრიშაშვილის პოეზიაში. ეს თავის კალმით ერთგულად ემსახურებოდა ჩვენი ქვეყნის ინტერესებს.

მწერალ ლეო ქიაჩელის დაჯილდოება ყველას ესიამოვნა. მან ღირსეულად დაიმსახურა ხალხის ღრმა სიყვარული.

1905 წლის რევოლუციის დამარცხებამ ი. ევლოშვილში მწუხარება გამოიწვია. მის ლექსებში უკვე სევდა იჩენს თავს.

მგოსნის შემოქმედებას წითელი ზოლივით გასდევს პატრიოტული გრძნობა. მისი გმირები გამსქვალული არიან სამშობლოს უანგარო სიყვარულით (გამოდის, რომ გრძნობის გმირები არიან გამსქვალული სიყვარულით).

აქვე განვიხილავთ წინადადების რამდენიმე მაგალითს, რომლებშიც სიტყვათა არასწორად დალაგების გამო აზრი ბუნდოვანია:

1. იქვე ეკიდა ჯაჭვი, რომლითაც შეიძლებოდა განდევილის სენაკში შესვლა.

ისმის კითხვა: ვისი შესვლა შეიძლებოდა: განდევილისა თუ სხვა ვინმესი განდევილის სენაკში?

პირველი აზრის ნათლად გამოსახატავად აუცილებელია სიტყვათა დალაგების შეცვლა: უნდა გადავსვათ სიტყვა „სენაკში“; რომ მასთან განსაზღვრებად არ ჩანდეს სიტყვა „განდევილის“, მაგალითად ასე:

იქვე ეკიდა ჯაჭვი, რომლითაც შეიძლებოდა განდევილის შესვლა სენაკში.

სიტყვითა ამ წყობამ უკვე აზრი ნათლად გამოხატა.

2. მანვე სრულიად უკანონოდ გასცა განკარგულება სასამართლო ორგანოებს შეეჩერებინათ გადაწყვეტილების სისრულეში მოყვანა მოქალაქე გუგუშვილის ბინიდან გამოსახლების შესახებ (გაზ. „საბქ. აფხ.“, 1953 წ. 7/V, გვ. 2).

ამ წინადადებაში უკეთესია სიტყვა „ბინიდან“ გადაისევას სხვა აღგილას, რომ მკითხველმა სიტყვა „გუგუშვილის“ არ ჩათვალოს მის განსაზღვრებად, მაგალითად ასე:

„მანვე სრულიად უკანონოდ გასცა განკარგულება სასამართლო ორგანოებს შეეჩერებინათ გადაწყვეტილების სისრულეში მოყვანა ბინიდან მოქალაქე გუგუშვილის გამოსახლების შესახებ“.

წინადადების პირველი ვარიანტი ადამიანმა შეიძლება ორნაირად გაიგოს: გასცა განკარგულება სასამართლო ორგანოებს, რომ... ან გასცა განკარგულება, რომ სასამართლო ორგანოებს შეეჩერებინათ... ეს გამოწვეულია იმით, რომ მთავარსა და დამოკიდებულ წინადადებას შორის ნათლად არ ჩანს ზღვარი. თუ დამოკიდებულ წინადადებასთან გამოვიყენებთ „რომ“ კავშირს, მაშინ აზრი ნათელი იქნება. გვექნება ან: „მანვე სრულიად უკანონოდ გასცა განკარგულება, რომ სასამართლო ორგანოებს შეეჩერებინათ გადაწყვეტილების სისრულეში მოყვანა“... ან: „მანვე სრულიად უკანონოდ გასცა განკარგულება სასამართლო ორგანოებს, რომ შეეჩერებინათ გადაწყვეტილების სისრულეში მოყვანა“...

§ 69. სხვათა სიწყვის მართლწილი

სხვათა სიტყვა არის ერთი ან რამდენიმე წინადადება, რომელსაც საუბრის დროს მოუბარი იყენებს სხვისი ნათქვამის გადმოსაცემად.

სხვისი ნათქვამის გადმოცემა შეიძლება ორნაირად: 1. სიტყვა-სიტყვით, ე. ი. შინაარსისა და გრამატიკული ფორმის შეუცვლელად და 2. გრამატიკული ფორმის შეცვლით. ამის მიხედვით გვაქვს სხვათა სიტყვის ორი სახე: პირდაპირი და ირიბი.

1. სხვათა სიტყვას, რომელსაც მოუბარი გადმოგვცემს უცვლელად, ე. ი. ისე, როგორც ეს სხვის მიერ იყო თქმული, ჰქვია პირდაპირი, მაგალითად:

... დედას ტყბილად მოჰკიდა მკლავზედ ხელი და უთხრა: „წავიდეთ, ეხლა კი ძილის დროა“ (ი. კავ., „ოთარაანთ ქერიანი“).

„უსწავლელი არავინ დარჩეს“, — ასე უთხრა მან თქვენს კრებულს (ი. გრიშ., „გაზაფხულის მოლოდინში“).

„შენი სახელი, ძმობილო?“ — მკითხა მან (ი. ქავ., „გლახის ნაამბობი“).

„რა ლამაზი ყოფილა ყვაილი!“ — ჩურჩულებდა ლექსო და ფრთხილად მიჰქონდა ერთი ყვაილი შეორესთან (ირ. ევლ., „პირველი ყვაილი“).

— შესდექ! — შეუყვია რარაჯმა (მისივე „ციხეში“).

მ. სხვათა სიტყვას, რომელსაც მოუბარი გადმოგვცემს გრამატიკულად შეცვლილი სახით, ჰქვია ირები, მაგალითად:

დედას ტკბილად მოჰკიდა მკლავზე ხელი და უთხრა, რომ ერთად წასულიყვნენ.

ღარაჯმა შეჰყვია, რომ ის შედგეს.

სხვათა სიტყვა უმთავრესად იხმარება დიალოგის დროს. როცა იგი დიალოგის სახით არ არის მოცემული, მას თან ახლავს მოუბრის ნათქვამი, რომელიც აღნიშნავს, თუ ვის ეკუთვნის სხვათა სიტყვა. პირდაპირი სხვათა სიტყვის გადმოსაცემად მოუბარი თავის ნათქვამში შემასშენლად იყენებს ზმნებს: ამბობს, წერს, ეკითხება, ფიქრობს, აცხადებს, აღნიშნავს და სხვ. ყველა დროის ფორმაში. დიალოგის (ორ პირს შორის საუბრის) დროს როგორც კითხვა, ისე პასუხი გადმოიცემა სხვათა სიტყვის სახით, მაგალითად:

ზურიკო — არსენ! არსენ! გვიშველე არსენ!

არსენა — რა დაგემართა?!

ზურიკო — კიდევ მოგვიხტა მოურავი... სახლიდან გარეთ გვერეკება...

არსენა — ფარებში მგელი შემოჩვეული მაინც არ იშლის... დედასა მტრისას, თუ არ ვანანო (ს. შან., „არსენა“).

მოუბრის მიერ სხვათა სიტყვით გადმოიცემა როგორც სხვა პირის, ისე თავისი აზრიც:

1. ... პეპიამ ძლივძლივობით მითხრა: „შვილო, აქ დამაყენე“ (ი. ქავ., „გლახის ნაამბობი“).

ამბობდა: ჩემი სამშობლო მონობას არ იკადრებსო (აკ. წერ., „ორი ქართველი“).

აი, ამაზედ არის ნათქვამი: დედა ნახე, მამა ნახე, შვილი ისე გამონახეო (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქვრივი“).

2. ვყვირი: „საით წახველი?“ (ი. გრიშ., „დანის მოყვარული ზურიკო“).

ხშირად ვეკითხებოდი ხოლმე ძიძას: რა დაუშავა კრუხმა

ქორს, რომ წიწილებს სტაციებს და არ ასვენებს-მეთქი (ა. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

მე გამიკვირდა და ვკითხე: რა გატირებს-მეთქი? (იქვე).

პირდაპირი სხვათა სიტყვის გამოყენებას საუბარში აქვს მხატვრული მნიშვნელობა. შედარებით ირიბ ნათქვამთან, იგი ემოციურია და უმთავრესად გამოხატავს მოკმედი პირის მეტყველების თავისებურებას აზრის, სტაილის, დიალექტისა და სხვათა მიხედვით და იხმარება სხვათა ნათქვამის ავტორის დასახსნიათებლად, მისი სახის რეალურად საჩვენებლად თანამოსაუბრისათვის, მკითხველისათვის.

პირდაპირი სხვათა ნათქვამი არის უნაწილაკო და ნაწილაკიანი.

1. უნაწილაკოა პირდაპირი სხვათა ნათქვამი, როცა მას არ დაერთვის სიტყვა-სიტყვითი ნაწილაკი ო, თქო ან მეთქი. მაგალითები:

ნოდარი ჩაუფიქრდა მის სიტყვებს და თავისთავს უთხრა: „ს რ უ ლ ს ი ნ ა მ დ ვ ი ლ ე ს ა მ ბ ო ბ დ ა ვ ა ლ ე რ ი გ რ ი გ ო ლ ი ს ძ ე“ (ი. ლის., „ძახილი მთაში“).

— იქ რა გინდა შენ? — ჰკითხა მან ბოლოს, როს გაათავა გზისა სწავლება (ი. ჯავ., „აკაკო ყაჩაღი“).

„ხანჯალი თუნდაც ხისა იყოს, ოლონდ გული იყოს რკინისა!“ — გამახსენდა ძველი ქართული ანდაზა (კ. ლორთ., „როგორ მოკვდა მოხუცი მებაღური“).

2. ნაწილაკიანია პირდაპირი სხვათა ნათქვამი, როცა მას დაერთვის სიტყვა-სიტყვითი ნაწილაკი ო, თქო ან მეთქი. ამ ნაწილაკებს აქვს სხვადასხვა ფუნქცია:

1) „ო“ ნაწილაკი იხმარება მაშინ, როცა მოუბარო მეორე პირს გადასცემს მესამე პირის ნათქვამს. იგი იწერება წინადადების ბოლო სიტყვასთან ერთად, მაგალითად:

ნამეტანი ალერსი აფუქებს ყმაწვილებს ო, — იტყოდა ხოლმე (აკ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

ნიკომ ვვითხრა: გამიგონეთ, ჩემო კარგო პატარებო, როცა ბათუმს ვინახულებთ, ზღვაზე ნავით გატარებთ ო! (ი. გრიშ., „ანბანთქება“).

ახლავე ო, — გადასძახა ამხანაგებს... (მისივე „ცეცხლს ერიდეთ“).

„სხვათა სიტყვის „ო“ ჩვეულებრივია აგრეთვე „თითქოს“ სიტყვასთან, რომელიც წარმოშობით ზმნის ფორმაა (=თუ ითქოს, თუ ითქვას). ამიტომ, რომ მის მომდევნო ზმნას შეიძლება სხვათა სიტყვის ო ჰქონდეს. მაგალითი: „ონისე მთლად გაფითრებულიყო და ისეთი სახე დასდებოდა, თითქოს მსაჯულისაგან ;გადაწყვეტილებას მოელისო“ (ყაზ., „ხვეისბერი გოჩა“).

აგრეთვე, თუ ზმნის ფორმა I-ლი პირისაა, მაგრამ მრ. რიცხვისა, იხმარება თ:

ბებერია ეგ ტიალი [მგელი], როგორ ბუხბუხებს, როგორ რუხრუხებსო!—ვამბობდით ჩვენ (ვაქა)*.

2) „თქო“ ნაწილაკი იხმარება მიშინ, როცა მოუბარი მეორე პირს აბარებს რამეს სხვისთვის (მესამე პირისთვის) გადასაცემად. იგი წინადადების ბოლო სიტყვისაგან გამოიყოფა დეფისით. თქო ნაწილაკი მიღებულია თქვა ზმნისაგან. მწერლების ნაწარმოებებში სხვათა სიტყვის გადმოსაცემად გვხვდება როგორ თქო, ისე თქვა-ც, მაგრამ ამჟამად სალიტერატურო ქართულში მხოლოდ თქო იხმარება, მაგალითად:

ჩემ მაგიერ მოიკითხე [ანნა ივანოვნა] და უთხარ: დიდად ვწუხვარ, რომ აღარ გაციებს-თქო (ნ. ბარათ., „წერილი მაიკო ორბელიანისადმი“).

შენს გაზრდას, მაიკო, თუ გლუხარიჩი ნახო, ჩემ მაგიერ მოიკითხე და უთხარ: რა ღმერთი გაგიწყრა, რომ აგრე ფეხი აიკვეთე ქალაქისაკენა-თქო (იქვე).

შენს გაზრდას, ბაბაღე! ნინა ალექსანდროვნა ჩემ მაგიერ მოიკითხე და ასე უთხარ: მატუროვის ცოლმა მოგიკითხათქო (ნ. ბარათ., „წერ. ბაბაღე საგინაშვილისადმი“).

წუნჯალა გამოემშვიდობო მედუქნეს და უთხრა: თუ ძმა ხარ, რომ მოვიდეს უთხარი, წუნჯალა იყო-თქო (გ. წერ., „პირველი ნაბიჯი“).

ჰკითხეთ—თეთონაც დალაქის ქალია—რისთვის სევილიელი დალაქი მოხუცებულ კაცს, მოპარსვის მაგიერ, საპნით მოუთხუნის-თქო პირისახესა? (ლ. არდ., „სოლ. ისაკ. მეჯღ“).

3) „მეთქი“ ნაწილაკი იხმარება მაშინ, როცა მოუბარი მეორე პირს გადასცემს თავის ნათქვამს. იგი მიღებულია „მე ვთქვი“ სიტყვებისაგან. წინადადების ბოლო სიტყვისაგან გამოიყოფა დეფისით, მაგალითად:

აკი გითხარ: არ დაიჯერებ-მეთქი (ი. ქავ., „კაცია აღა-მიანი!“).

მე გამიკვირდა და ვკითხე: რა გატირებს-მეთქი (აკ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

ეს რატომ მოგივიდა-მეთქი,—უუსაყვედურე (ლ. ქიან., „მთისკაცი“).

მთისკაცს მეძახიან უფრო ხშირად-მეთქი,—უთხარი (მისივე „მთისკაცი“).

* აკ. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. II, სინტაქსი, 1953 წ.-გვ. 105.

მერე მიზეზი არ იცით-მეთქი?—ყვითელ მე კვლავ (ვ. ფშავ., „ჩემი მოგზაურობა“).

— ვითამაშეთ და ქორმაც მე გამიტაცა-მეთქი!
— ეუპასუხე სიცილით (აქ. წერ. „ჩემი თავგადასავალი“).

... უსათუოდ მოკლა ბიძაჩემმა ნადირი-მეთქი,—
ვიფიქრე (ვ. ფშავ. „მოგონება“).

ზოგჯერ მეთქი ნაწილას არასწორად ხმარობენ, მაგალითად:
ბიჭუნა მაინც არ ეშვებოდა, ისევ ისე დაცინვით უთხრა:

— ბაბუა, ავად ხარ-მეთქი (დ. შენგ., „მეოთხე ძმა“). აქ უნდა
იყოს თ ნაწილაკი.

ან: მეთქი-ს ნაცვლად თქვა-ს ხმარობენ უმართებულოდ,
მაგალითად:

ხომ გითხარი: დრო წინა გვაქვს-თქვა (ე. პოლ., „გან-
თიადის წინ“).

მოუბრის სიტყვების აღვილი სხვათა სიტყვიან წინადადებახთან

მოუბრის სიტყვები იხმარება სხვათა ნათქვამის წინ, ბოლოს
და შიგნით.

1. მოუბრის სიტყვები სხვათა ნათქვამის წინ:

კაცნი მსმენ და ათასში ერთი თუ იტყვის: დაი-
ლოცე, ცივო მთის წყაროვ, რომელი ლეინო შეგედრებო?!
(ვ. ფშავ., „მთის წყარო“).

თვითონ მთისკაცს მტკიცე, გამოცვლილი ხმით
ჰკითხა: „როდის წამოხვედით სოულან?“ (ლ. ქიაჩ., „მთისკაცი“).

ბოლოს ჰკითხა მან: „ვინა ხარ, შვილო? ამ უდაბნოში
რამ მოგიყვანა?“ (ი. ჰაე., „განდეგილი“).

საწყალი მამაჩემი ოთხმოცდაათის წლის კაცი
იყო და მაშინათვე ლაპარაკს ნადირობაზე ჩამო-
გიგდებდა: აქ თოფი ვესროლე და მთა-ბარი დაინგრა იმის
ხმისაგან, იქ მოვკალი, აქ კილევ დაქრილი წამივიდაო (ვ. ფშავ.,
„მოგონება“).

2. მოუბრის სიტყვები სხვათა ნათქვამის ბოლოს:

„შენი სახელი, ძმობილო?“ — მკითხა მან (ი. ჰაე., „გლახის
ნამბობი“).

ოთარაანთ ქვრივს გულის მაგიერ ქვა უდევსო,—ამბობდნენ
სოფელში (მისივე „ოთარაანთ ქვრივი“).

— აი ყოჩაღ! მართლა, მართლა, კარგი მოიგონეთ! — თქვა
გიგოლამ სიცილით (ვ. ფშავ., „დათვი“).

— რა ვქნა, თითქოს სადღაც მინახავს ეს კაცი-მეთქი, მეორედ გამიელვა თავში (ლ. ქიაჩ., „მთისკაცი“).

3. მოუბრახ სიტყვები სხვათა ნათქვამის შიგნით:

„ჩენს სოჟელში, — ამბობს ნუნუ, — ოხ, რამდენი იცის ბილი“ (ი. გრიშ., „ცხელა, ცხელა“).

— იქ რა გინდა შენ? — ჰკითხა მან ბოლოს, როს გაათავა გზისა სწავლება, — იქ საფრთხე რამე არ დაგეშართოს, ბლაქიაშვილი იქ იმყოფება (ი. ქავ., „კაკო ყაჩალი“).

— არა, — თქვა გიგოლამ, — ერთი მხრილამ ნისელა არ გამოდგება (ვ. ფშავ., „დათვი“).

„ნუთუ მომეჩვენა? — თავის თავს შეეკითხა ლევანი, თვალები მოისრისა. — არა, ისინი არიან, უკვე მოვიდნენ“ (ი. ლის., „ვარდნილი“).

სხვათა ნათქვამის გადმოსაცემად ნაწილაკი (ო, თქო, მეთქი) მხოლოდ ერთხელ უნდა ვინმართ (იხ. „ტაეტოლოგია“).

სალიტერატურო ქართულასთვის არ არის სწორი, როცა ასე იტყვიან:

მეო, — ერთხელ მითხრა, — ერთი დავიწყებული კაცი ვარ, რად გინდა ჩემი ვინაობა? შემომხედე, ჩემო ძმობილო, და მიცანიო (ი. ქავ., „გლახის ნაამბობი“).

ქართული პურის ქაძა ეს არის ჭევენშიო! მწვანილი მიყრილ-მოყრილი, მოთალი. თევზი, კარგი ბოზბაში და ცხელი მწვადიო!.. თუ არ მოგწონს, ადექი და შინ წადიო, — დაატანდა ხოლმე სიცილით [ივანე კერესელიძე] (აქ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

პოემა „თამარ ცბიერში“ ეს ფორმა აკაკის რითმად აქვს გამოყენებული:

მაშინ მოიხმო მეფემ მგოსანი
და თქვა: „მგოსნების ვცანით ძალიო!
რაც გინდა, გვთხოვე და აგისრულებთ,
რომ გადვიხადოთ შენი ვალიო!“
გოჩამ ეს ჰკადრა: „ქვეყნის დიდება
მგოსნისთვის არის მეტი ტვირთიო!
რა საჭიროა მღელვარე ზღვისთვის,
რომ მიემატოს ზვირთზე ზვირთიო?“

— ახლა უნდაო, — განაგრძო ისევ სალომემ, — ბავშვებს და ქალებს მიჰყოს ხელიო... თქვენი ხსნა ერთი იმაშილა არისო, რომ აიყარნეთ და სადმე შორს გადასახლდეთო. თუ ესენი არა ქენით, აღი სულ დედა-ბუღიანად მუსრს გაგადენთო (ნ. ლომ., „ალი“).

ასე მეგონა — დაუშავდება - მეთქი ამ საცოდავს ორთავე მკლავები-მეთქი (ნ. ლომ., „სამფხება ამირანა“).

ვეხვეწე და ვემუდარე:—ნუ ამომავდებ-მეთქი, ჩამომავორე ეს შენი ლორები და ცხერები-მეთქი (დ. კლდ., „ბაკულას ლორები“).

— რომ ვაჩვენო-მეთქი, — ვიფიქრე, — ვაი თუ ამის იმედით საქმეზედ მუყაითობა იმისთანა აღარ გასწიოს-მეთქი (ი. ქავ., „კაცია აღამიანი?!“).

გერა ნახე და უთხარი: ბაბაია დღესაც იმ დობთურთან წავიდა-თქვა, შენ რომ პირველად წაიყვანე-თქვა. ცოტა შეგვიანდება, მაგრამ მაინც მოვა და იმუშავებს-თქვა (ლ. ქიაჩ., „გვადი ბიგვა“).

ასეთი ფორმა დასაშვებია ნაწარმოებში მოქმედი პირის მეტყველების კოლორიტის დასაცავად, მაგრამ ლიტერატურული ენის მიხედვით ამ წინადადებებში სხვათა ნათქვამის გადმოსაცემი ნაწილაკი უნდა ვიხმაროთ მხოლოდ ერთხელ, ისიც სხვათა ნათქვამის ბოლოს, მაგალითად:

მე, — ერთხელ მითხრა, — ერთი დავიწყებული კაცი ვარ, რად გინდა ჩემი ვინაობა? შემომხედე, ჩემო ძმობილო, და მიცანიო.

— ახლა უნდა, — განაგრძო ისევე სალომემ, — ბავშვებსა და ქალებს მიჰყოს ხელი... თქვენი ხსნა ერთი იმაშილა არის, რომ აიყარნეთ და საღმე შორს გადასახლდეთ. თუ ასე არა ქენით, ალი დედა-ბუღიანად მუსრს გაგადენთო.

ასე მეგონა: დაუშავდება ამ საცოდავს ორივე მკლავი-მეთქი.

მივედი და ვკითხე: მამა ბატონო, ჩვენი მურა რომ დაბერდეს, აღარათფერი არ შეეძლოს, აღარც ყუთა და აღარც ლხენა, მაშინ რა ვუყოთ-მეთქი? (აკ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

როცა დიალოგის ტირე არ ახლავს, უნაწილაკო პირდაპირი სხვათა სიტყვა ბრჭყალებში უნდა ჩაესვათ, ნაწილაკიანი კი უნდა დავწეროთ უბრჭყალებოდ, მაგალითად:

1. ბოლოს კი კაკომ უთხრა თამამად:

— ვიცი მე, ძამო, არ გამიწყრები... (ი. ქავ., „კაკო ყაჩალი“).

ბოლოს კი კაკომ უთხრა თამამად: „ვიცი მე, ძამო, არ გამიწყრები“...

ბოლოს კი კაკომ უთხრა თამამად: ვიცი მე, ძამო, არ გამიწყრებიო.

2. — ახ, ნეტავი შენ! — წაიდუღუნა... (იქვე).

„ახ, ნეტავი შენ!“ — წაიდუღუნა...

ახ, ნეტავი შენო, — წაიდუღუნა...

3. — შენი ქირიმე, — უთხრა, — ბატონო, სახლს ვერ გავუველ მე მარტოხელი... (იქვე).

„შენი ქირიმე,—უთხრა,—ბატონო, სახლს ვერ გავუყველ მე მარტოხელი“...

შენი ქირიმე,—უთხრა,—ბატონო, სახლს ვერ გავუყველ მე მარტოხელიო...

თუ სხვათა სიტყვა კითხვითი წინადადებაა, მასთან გამოყენებულ მოუბრის ნათქვამში უნდა ვიხმაროთ ზმნა-შემასმენელი ჰკითხა და არა: თქვა, უთხრა, ბრძანა, უბრძანა და ა. შ.

არ არის სწორი, როცა ამბობენ ან წერენ:

— გუშინ სად იყავი?—უთხრა გიგომ ვანოს.

[არჩილმა] გიორგის რომ დაანახეა ეს თავისი ახალშენი, თავმოწონებით უთხრა:

— როგორ მოგწონს? (ი. ჰავ., „ოთარაანთ ქვრივი“).

ერთხელ, სახლში რომ დაებრუნდი, მოწყენა შემნიშნა ძიძამ და მითხრა:

„რა იყო, ქორობია ხომ არ გითამაშნიათო? (აკ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“).

მეჯინიბე ეუბნება: „უნაგირი სადა ძევსა?“ („არსენას ლექსი“).

— შენ წიგნის სწავლა გინდა, ძმობილო?—მიბრძანა დალოცვილმა (ი. ჰავ., „გლახის ნაამბობი“).

ჩიტმა უთხრა: ეგ არის შენი მამაცობაო? (აკ. წერ., „ნაცარ-ქექია“).

მე ვუთხარი:

— რატომ თავიდან არ მაწყებინებენ? (ი. ჰავ., „გლახის ნაამბობი“).

უნდა იყოს:

— გუშინ სად იყავი?—ჰკითხა გიგომ ვანოს.

ერთხელ, სახლში რომ დაებრუნდი, მოწყენა შემნიშნა ძიძამ და მითხრა...

მეჯინიბე ეკითხება:.. და სხვა.

მაგრამ, როცა სხვათა სიტყვა შედგება ორი წინადადებისაგან, რომელთა შორის პირველი კითხვითია, (მეორე კი სხვა ტიპის) და დგას მოუბრის ნათქვამის წინ, ამ უკანასკნელში შემასმენლად იხმარება ზმნა „უთხრა“, მაგალითად:

— რა დაგემართა, კაცო, გამარჯვება მაინც გვითხარი!—უთხრა ცოლმა (კ. ლორთ., „ჯარისკაცი“).

პირდაპირი სხვათა სიტყვის გადაქცევა ირიბად

ირიბად გადაქცეული პირდაპირი სხვათა სიტყვა დაირთავს რომ ან თუ კავშირს და მივიღებთ კავშირიან დამოკიდებულ წინადადებას.

კავშირი „რომ“:

1. ... წინ წასულ ბაღებს მიაძახა:

— ფრთხილად იყავით (დ. შენგ., „მეოთხე ძმა“).

... წინ წასულ ბაღებს მიაძახა, რომ ფრთხილად იყონ.

2. მეეტლემ დაიძახა:

— გზა აღარაა (ს. კლდ., „პროვინციის მთვარე“).

მეეტლემ დაიძახა, რომ გზა აღარაა.

3. შეეხვეწა: აბა ჩქარა მოამზადე ვახშამიო... (აკ. წერ., „გამზარდელი“).

შეეხვეწა, რომ ჩქარა მოამზადოს ვახშამი.

კავშირი „თუ“:

1. ქალმა ჰკითხა: ბაში-აჩუკს რათ გეძახიანო? (აკ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

ქალმა ჰკითხა. თუ რად ეძახიან ბაში-აჩუკს.

2. მე გამიკვირდა და ვკითხე: რა გატირებს-მეთქი?

(მისივე „ჩემი თავგად.“).

მე გამიკვირდა და ვკითხე, თუ რა ატირებს.

ირიბ სხვათა სიტყვიან რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში დამოკიდებული წინადადება ყოველთვის მთავრის მომდევნოა. მაგალითები:

1. ლალო ამბობს: „ჩვენს დიდ ბაღში გაიკეთა შაშვმა ბინა“... (ი. გრიშ., „ანბანთქება“).

ლალო ამბობს, რომ მათ დიდ ბაღში გაიკეთა შაშვმა ბინა.

2. ოთარაანთ ქვრივს გულის მაგიერ ქვა უღევსო, — ამბობდნენ სოფელში (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქვრივი“).

სოფელში ამბობდნენ, რომ ოთარაანთ ქვრივს გულის მაგიერ ქვა უღევს.

3. — მხოლოდ ახლა გავიგე სიცოცხლის ფასი, — გაიფიქრა გიორგიმ, — ისევ შეეძლება ვისუნთქო, ვიარო ვიბრძოლო (კ. რუს., „გამარჯვება“).

გიორგიმ გაიფიქრა, რომ მხოლოდ ახლა გაიგო სიცოცხლის ფასი, ისევ შეეძლება ისუნთქოს, იაროს, იბრძოლოს.

ლექსში შეიძლება კავშირი გამოვტოვოთ, მაგალითად:

ბნელ კუთხეში მიგდებული ნაფთის ლამპა წუწუნებდა:

— ვიღრე ვიყავ ახალგაზრდა, მე არავინ მიწუნებდა (ი. გრიშ., „ლამპების საუბარი“).

ბნელ კუთხეში მიგდებული ნაფთის ლამპა წუწუნებდა, ვიღრე იყო ახალგაზრდა, მას არავინ იწუნებდა.

ჩანს, რომ პირდაპირ სხვათა სიტყვასთან შედარებით, ირიბი სხვათა სიტყვა ნაკლებად ემოციურია. პირდაპირ სხვათა სიტყვას მეტი გამომეტყველებითი ძალა აქვს.

... მეტი გამომეტყველებითი ძალა, საერთოდ, პირდაპირ ნათქვამს აბასიათებს და არა ირიბს, რომელიც შედარებით ლარიზია და უფერული. ის ემოციურობა, ფერები; რითაც ესოდენ მდიდარია პირდაპირი ნათქვამი, ხშირად არც კი შეიძლება გადმოიკეს ირიბით, ანდა, თუ გადმოიკემა, მხოლოდ დაახლოებით, ერთობ შეცვლილი სახით*.

ეს ნათლად ჩანს თუნდაც ასეთი უბრალო შედარებით:

პირდაპირი სხვათა სიტყვა	ირიბი სხვათა სიტყვა
1. — რა კარგი ყოფილა ქვეყანა! — ჩურჩულებდა ია (ირ. ევდ., „ია“).	ია ჩურჩულებდა, თუ რა კარგი ყოფილა ქვეყანა.
2. შენი ვარ, შენთვის მოვკვდები, შენთვის დაგიცემ დანასაო, — იტყოდა ხოლმე თავის გულში დედა, როცა შვილს სამუშაოდან მომავალს დაინახავდა („ოთარანთ ქვრივი“).	როცა შვილს სამუშაოდან მომავალს დაინახავდა, დედა თავის გულში იტყოდა ხოლმე, რომ მისია, მისთვის მოკვდება, მისთვის დააცემს დანასა.
3. — ოჰ, როგორ მომბეზრდა ეს ჩხავილი! — ჯავრობდა შველი (ირ. ევდ., „გულითადი მეგობრობა“).	შველი ჯავრობდა, რომ მას მომბეზრდა ეს ჩხავილი.
4. ... „ბიქოს, საიდან იცის ამ უცხო კაცმა ჩემი სახელი?“ — გაიფიქრა პლატონმა (გრ. ჩიქ., ფართო გზაზე“).	პლატონმა გაიფიქრა, თუ საიდან იცის ამ უცხო კაცმა მისი სახელი.

პირდაპირი სხვათა სიტყვა ირიბ სიტყვად გადაიქცევა მიუხედავად იმისა, თუ როგორია იგი რაგვარობის მიხედვით: თხრობითი, კითხვითი, ბრძანებითი, ძახილის თუ კითხვით-ძახილისა. მაგალითები:

1. თხრობითი წინადადება:

მთისკაცს მეძახიან უფრო ხშირად-მეთქი, — ეუთხარი (ლ. ქიაჩ., „მთისკაცი“).

* ლ. კვაჭაძე, რთული წინადადების სწავლების მეთოდთა, 1950 წ. გვ. 113.

რად. ეუთხარი, რომ მთისკაცს მედახიან უფრო ხში-

— მამამ წამომიყვანა, — უპასუხა ლეომ (ირ. ევლ., „მეზურე“).
ლეომ უპასუხა, რომ მამამ წამოიყვანა.

კითხვითი წინადადება:

— დედი, ხვალ ახალწელიწადია? — ჰკითხა შაქრომ (შ. არაგ.,
ახალწლის ღამე“).

შაქრომ ჰკითხა დედას, ხვალ ახალწელიწადია თუ
არა.

ქალი თავის თავს ეკითხებოდა:

— რა უნდა მას? (ს. კლდ., „პროვინციის მთვარე“).

ქალი თავის თავს ეკითხებოდა, თუ რა უნდა მას.
ამ შემთხვევაში პირდაპირი კითხვა იქცევა ირიბ კითხვად და
ამის გამო კითხვის ნიშანი უკვე საჭირო არ არის.

შ. ბრძანებითი წინადადება:

— გაჩუმდი, გაჩუმდი, გიორგი! — შესძახა სულშეგუბებით
მაიამ... (მიხ. ჩიქ., „ფართო გზაზე“).

მაიამ სულშეგუბებით შესძახა, რომ გაჩუმდეს.

სამსონმა დავითს, მიხოსა და ირაკლის უბრძანა:

— თქვენ ამ ზოლს გაჰყევით! (ს. თავ., „კავკასიონის კარებ-
თან“).

სამსონმა დავითს, მიხოსა და ირაკლის უბრძანა, რომ ისი-
ნი ამ ზოლს გაჰყვენენ.

ჟ. ძახილის წინადადება:

— კარგია, ძალიან კარგი! — დაუდასტურა ერიკერიკით მერ-
ცხალმა (ირ. ევლ., „მშვიდობით!“).

მერცხალმა ერიკერიკით დაუდასტურა, რომ კარგია,
ძალიან კარგი.

მე მას თან წავეყვან! — წაიჩურჩულა ქალმა... (ირ. ევლ.,
„როგორ გაჩნდა ქვეყანაზე ქაობი“).

ქალმა წაიჩურჩულა, რომ მას თან წაიყვანს.

ბ. კითხვით-ძახილის წინადადება:

— ეჰე, ამეებსაც არა უპირს რა?! — ჩაიჩურჩულა გოგიმ...
(ირ. ევლ., „პირველი ჯამაგირი“).

გოგიმ ჩაიჩურჩულა, რომ ამეებსაც არა უპირს რა.

— რა ამბავია, ყარამან?! — ჰკითხა და შორიხლო შედგა
(გრ. ჩიქ., „სიცოცხლის გზა“).

ქვითხა, თუ რა ამბავია, და შორიახლო შედგა.

როცა ბრძანებითი, ძახილის ან კითხვით-ძახილის პირდაპირი სხვათა სიტყვა გადაკეთდება ირიბ სხვათა სიტყვად, მის ბოლოს ძახილის ან კითხვით-ძახილის ნიშანი უკვე არ დაისძის.

შენიშვნა:

პირდაპირი სხვათა სიტყვა არ გადაკეთდება ირიბად, თუ იგი უშემასმენლო წინადადებაა.

მაგალითები:

— ხელები მაღლა! — კვლავ შესძახა მიხომ (ს. თავ., „კავკასიონის კარებთან“).

— ეგეც კარგი, თქვა ბახვამ (გ. წერ., „პირველი ნაბიჯი“).

— მშვიდობით, მანანა, — შესძახა და გაიქცა სკოლისაკენ (გრ. ჩიქ., „ოქროს ველი“).

და შეესძახეთ ყველამ ერთად მთელი ქვეყნის გასაგებად: — სოფლისაკენ! სოფლისაკენ! მოსავალის ასაღებად! (ი. გრიშ., „სოფლისაკენ“).

— დედას სიცოცხლე და სიხარული! — მიესალმა მელიკოს ბუჩქიდან გამომხტარი კურდღელი (ირ. ევდ., „გაზაფხული“).

ზოგი მათგანი გადაკეთდება ირიბად მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა უშემასმენელს დავუმატებთ, მაგალითად:

— ხელები მაღლა! — კვლავ შესძახა მიხომ.

მიხომ კვლავ შესძახა, რომ ხელები მაღლა აწიოს.

თუ პირდაპირ სხვათა სიტყვაში მოცემულია I ან II პირის ნაცვალსახელი, ან ამავე პირთა ფორმის ზმნა-უშემასმენელი, როგორც ნაცვალსახელი, ისე უშემასმენელიც III პირის ფორმად გადაკეთდება:

1. როცა სხვათა სიტყვა თხრობითი წინადადებაა:

— უარზე დგას, ასე ამბობს: მე ფალავენებს ექიდავები და არა გოლიათებსო (აკ. წერ., „ბაში-აჩუკი“).

უარზე დგას, ასე ამბობს, რომ ის ფალავენებს ექიდავება და არა გოლიათებს.

— რეზომ უთხრა: „მე კი მიყვარს ჩიტუნების მოძახილი!“ (ი. გრიშ., „ცხელა, ცხელა“).

რეზომ უთხრა, რომ მას უყვარს ჩიტუნების მოძახილი. „შენი ვარ, შენთვის მოვკვდები, შენთვის დავიცემ დანასაო“, — იტყოდა ხოლმე თავის გულში დედა... (ი. ქავ., „ოთარაანთ ქვრივი“).

დღდა თავის გულში იტყოდა ხოლმე, რომ მისია, მისთვის მოკედება, მისთვის დაიცემს დანასა.

2. როცა სხვათა სიტყვა კითხვითი წინადადებაა:

— იქ რა გინდა შენ? — ჰკითხა მან ბოლოს (ი. ქავ., „კაკო ყაჩაღი“).

მან ბოლოს ჰკითხა, თუ იქ რა უნდა მას.

— შეშა არა გაქვს? — ჰკითხა სტუმარმა (მისივე „განდგვილი“).

სტუმარმა ჰკითხა, აქვს თუ არა შეშა.

— სად წახვალ? — ბოლოს ჰკითხა ონოფრემ (ა. ყაზ., „მოდლვარი“).

ბოლოს ონოფრემ ჰკითხა, თუ სად წავა.

3. როცა სხვათა სიტყვა ბრძანებითი ან ძახილის წინადადებაა:

— დაწერეთ, — უბრძანა მწერალს (ა. ყაზ., „ელგუჯა“).

მწერალს უბრძანა, რომ დაწეროს.

მეგობრებს მიმართა: „მიირთვიო!“ (ლ. ქიაჩ., „გვალი ბიგვა“).

მეგობრებს მიმართა, რომ მიირთვან.

— არ წამოვალ ცოცხალის თავით! — შეჰყვირა იმან (ა. ყაზ., „მამის მკვლელი“).

იმან შეჰყვირა, რომ არ წამოვა ცოცხალის თავით.

— არ შემოძლია, არა! — პირზედ ხელის დაფარებით გაიმეორა უცნობმა (მისივე „მოდლვარი“).

პირზედ ხელის დაფარებით გაიმეორა უცნობმა, რომ არ შეუძლია, არა.

თუ პირდაპირ სხვათა სიტყვაში არის მიმართვა, შორისდებული (ზოგჯერ ნაწილაკი), ირიბ სიტყვაში ისინი არ გვექნება, რადგანაც ემოციის გამობატვა მასში არ ხერხდება:

1. როცა მიმართვაა:

დაჯდა ისევ და ნათელას მიმართა:

— ჰკითხე, შეილო, რა უნდა (ს. კლდ., „რთველი“).

... დაჯდა ისევ და ნათელას მიმართა, რომ ჰკითხოს, რა უნდა.

ესეც ეუთხარია: ჩემი გული ჩაიდგი, შეილო, და თუ გაგიკირდეს, მომიგონე-მეთქი (ლ. ქიაჩ., „მამა და შეილი“).

ესეც ვუთხარი, რომ ჩემი გული ჩაიდგას და, თუ გაუქირდა, მომიგონოს.

ბოლოს ჰკითხა მან: „ვინა ხარ, შვილო?“

ბოლოს ჰკითხა მან, თუ ვინ არის.

მ. როცა შორისდებულა:

ოჰო, ჩემს მეტს, სხვასაც სდომნია მზის ამოსვლის ნახვა,— უსიტყვოდ წამოვიძახე, როდესაც თვალი მოვკარ გემის ცხვირთან ყმაწვილს (შ. არაგ., „ღირსი ვარ ამისა, ღირსი“...).

როდესაც თვალი მოვკარ გემის ცხვირთან ყმაწვილს, უსიტყვოდ წამოვიძახე, რომ ჩემს მეტს, სხვასაც სდომნია მზის ამოსვლის ნახვა.

— ახ, რა ბედნიერი ვარ, რომ თქვენი მეკვლე მე ვარ,— შეუხამებელი სიხარულით წამოიძახა ლეგამ და ნეტოს გვერდით მიუჯდა (მისივე „მძულხართ“).

ლეგამ შეუხამებელი სიხარულით წამოიძახა, რომ ბედნიერია, რომ მისი მეკვლეა, და ნეტოს გვერდით მიუჯდა.

— ჰა, რაღას ჩაფიქრებულხარ? — დაეკითხა ის, რაკი პასუხი ვერ მიიღო (მისივე „და-ძმა“).

რაკი პასუხი ვერ მიიღო, ის დაეკითხა, თუ რაღას ჩაფიქრებულა.

— უჰ, უჰ, რა ცივა! — თქვა მან სტუმარმან (ი. ჯავ., „განდევილი“).

— მან სტუმარმან თქვა, რომ ცივა.

— ეჰ, რაც უნდა გახდეს, ესთხოვე! — [გოგიაშ] ხელის ჩაქნევით გადაწყვეტით წარმოთქვა, რაკი ქვა და წყალი თავისას არ იშლიდნენ, და შინ შევიდა (შ. არაგ., „ადე, ჩამოვიდა!“).

რაკი ქვა და წყალი თავისას არ იშლიდნენ, [გოგიაშ] ხელის ჩაქნევით გადაწყვეტით წარმოთქვა, რომ სთხოვს, რაც უნდა გახდეს, და შინ შევიდა.

მ. როცა ნაწილაკია:

ამ შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს არა ყველა, არამედ მიგებთი ნაწილაკები და ზოგი სხვა, როგორცაა, მაგალითად: აბა, აი, ნეტავი, ხომ, განა, აკი, მოდი...

— ჰო, ჩემთანაა! — უპასუხა თეკლემ (შ. არაგ., „სულერთია“). თეკლემ უპასუხა, რომ მასთანაა.

თამამად მიუგო:

— ჰო, უეცრად მოხდა! (ს. კლდ., „პარტიზანები“).

თამამად მიუგო, რომ უეცრად მოხდა.

„ვერა, ვერ დაეთმობ!“ — გადაწყვეტით წამოიძახა იმან...
(შ. არაგ., „ჩემი ბრალი არ არის, ღმერთო!“).

გადაწყვეტით წამოიძახა იმან, რომ ვერ დათმობს.

— აბა, ახლა კი არაგვის ნომრებში მოისვენეთ! — წამოიძახა შაქრომ და ვანოს ხელი ჩაავლო (მისივე „ეცხოვრობთ!“).

შაქრომ ვანოს ხელი ჩაავლო და წამოიძახა, რომ ახლა კი არაგვის ნომრებში მოისვენონ.

— აი, რას ვაპირებ, — მიპასუხა... (მისივე „მხრებილა ავიჩეჩე“).

მიპასუხა, თუ რას აპირებს.

— ნეტავ მამაჩემი მაინც შინ იყოს! — ნატრობდა ილა...
(ირ. ევლ., „მიშველე, ცისკარ!“).

ილა ნატრობდა, რომ მამამისი მაინც შინ იყოს და სხვა.

აგებულების მიხედვით პირდაპირი ან ირიბი სხვათა სიტყვა და მოუბრის ნათქვამი ერთად რთული ქვეწყობილი წინადადებაა, რომელშიც მოუბრის ნათქვამი არის მთავარი წინადადება, სხვათა სიტყვა კი — დამოკიდებული.

§ 70. გაქვამდეგაბაი კავშირისა და სხვათა სიყვის ნანიდაკის უგართულო ხმარების შემთხვევები

სხვათა სიტყვის გადმოსაცემი ნაწილაკები (ო, თქო, მეტქი) იხმარება პირდაპირ სხვათა სიტყვასთან და, როგორც დამოკიდებული წინადადება, იგი მთავარ წინადადებასთან (ე. ი. მოუბრის ნათქვამთან) ერთად ქმნის უკავშირო რთულ ქვეწყობილ წინადადებას:

შეეხვეწა: აბა ჩქარა მოამზადე ვახშამიო... (აქ. წერ., „გამზარდელი“).

— აკი გითხარ: არ დაიჯერებ-მეტქე (ი. ქავ., „კაცია ადამიანი?!“).

უთხარით, ის მიწაა-თქო (შ. არაგვ., „მიწა“).

წინადადება კავშირიანი იქნება მაშინ, როდესაც პირდაპირ სხვათა სიტყვას გადავაკეთებთ ირიბად:

შეეხვეწა, რომ ჩქარა მოამზადოს ვახშამი; აკი გითხარ, რომ არ დაიჯერებ; უთხარი, რომ ის მიწაა.

მაგრამ ზოგჯერ კავშირიან ირიბ ნათქვამთან პირდაპირი სხვათა სიტყვის „ო“, „თქო“, „მეტქი“ ნაწილაკებსაც ხმარობენ.

გამოდის, რომ ამ ტიპის რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში დამოკიდებული წინადადება, რომელიც მაქვემდებარებული კავშირის გამოყენებით ირიბ სხვათა სიტყვას წარმოადგენს, ამავე დროს ნაწილაკის დართვით თითქოს პირდაპირი სხვათა სიტყვაც არის, მაგრამ უნდა აღინიშნოს, რომ დამოკიდებულ წინადადებაში ერთ და იმავე დროს მაქვემდებარებელი კავშირისა და სხვათა სიტყვის ნაწილაკის გამოყენება მართებული არ არის. სტილისტიკურად წინადადება სწორად მაშინ იქნება აგებული, როდესაც სხვათა სიტყვასთან გამოვიყენებთ ან მაქვემდებარებელ კავშირს, ან სხვათა სიტყვის ნაწილაკს. კავშირის გამოყენებისას დამოკიდებული წინადადება იქნება ირიბი სხვათა სიტყვა, ნაწილაკის გამოყენებისას კი — პირდაპირი.

ამ თვალსაზრისით სწორად არ არის აგებული შემდეგი წინადადებები:

1. რომ — ო:

სპირიდონმა დაინახა, რომ აქ ხუმრობა აღარ არისო (ე. ნინ., „ჩვენი ქვეყნის რაინდი“).

შეატყობინეს მოსეს, რომ საქმრო ჯვარს არ იწერსო (ი. ჭავ., „კაცია აღამიანი?!“).

ყაფლანი ხომ ასე ამბობს, რომ ესენი სულ ჩამომავლობით გიგები არიანო (ნ. ბარათ., „წერ. ზაქარია ორბელიანს“, 1844 წ. 10/V).

ამ დროს საპყრობილედან მოიტანეს ამბავი, რომ მაცი ხეიტია აღარ არისო თავის ორმოში (ანტ. ფურც., „მაცი ხეიტია“).

2. რომ — თქო:

უთხარი, რომ [მ] უიმისოდ ჯვარს არ იწერს-თქო (დ. ჯონ., „სურამის ციხე“).

შენ უთხარი, რომ თითონ ბატონმა თავის პირით ბრძანათქო (ი. ჭავ., „კაცია აღამიანი?!“).

3. რომ — შეთქი:

შინ მიეწერ, რომ მზითევს ეუმზადებ-შეთქი (იქვე).

აკი გითხარი, რომ [მ] შვილებს არავენ გაგვიყიდის-შეთქი (დ. ჯონ., „სურამის ციხე“).

უნდა იყოს:

შეატყობინეს მოსეს, რომ საქმრო ჯვარს არ იწერს. ან—
შეატყობინეს მოსეს: საქმრო ჯვარს არ იწერსო.

უთხარი, რომ უიმისოდ ჯვარს არ იწერს. ან—უთხარი: უიმისოდ ჯვარს არ იწერს-თქო.

შინ მიეწერ, რომ მზითევს ვუმზადებ. ან—შინ მიეწერ: მზითევს ვუმზადებ-მეტეი და სხვა.

ჩვენ მოვიყვანეთ ისეთი მაგალითები, სადაც ირიბი სხვათა სიტყვა მოუბრის ნათქვამის მიმართ წარმოადგენს კავშირიან მარტივ დამოკიდებულ წინადადებას, მაგრამ სხვათა სიტყვა შეიძლება გამოხატულ იქნეს კავშირიანი რთული ქვეწყობილი წინადადების სახითაც. თუ ასეთი წინადადების ბოლოს გამოყენებულია სხვათა სიტყვის ნაწილაკი, ეს უკანასკნელი მაშინ ეკუთვნის არა ცალკე აღებულ დამოკიდებულ წინადადებას, არამედ მთლიანად სხვათა სიტყვის გადმომცემ რთულ ქვეწყობილს. რომელიც მოუბრის ნათქვამთან მიმართებაში იქნება უკავშირო სხვათა სიტყვა. ამიტომ ასეთ წინადადებას მაქვს მდებარეებელი კავშირიც შეუნარჩუნდება (როგორც დამოკიდებული წინადადების კავშირი) და სხვათა სიტყვის ნაწილაკიც (როგორც მთლიანად რთული ქვეწყობილი წინადადების ნაწილაკი), მაგალითად:

1. დედამ უთხრა: ეს კარგად დაიხსომე და ხეალისთვის აღარ გადადო ის, რაც დღეს უნდა გააკეთოო (ი. გოგ., „კომპოსტო და კეპე“).

— ის მატირებს, რომ ხეალ ჩემს წიწილასაც მოიტაცებენ და მომაშორებენო (აკ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“) — აქ გადმოცემულია აკაკის ძიძის სიტყვები. ო ნაწილაკი ორივე შემთხვევაში მთლიანად რთულ ქვეწყობილ წინადადებას ახლავს.

2. ჩემ მაგიერ მოიკითხე და უთხარ, რა ღმერთი გაგიწყრა, რომ აგრე ფეხი აიკვეთე ქალაქისაყენ-თქო (ნ. ბარათ. წერ. „ნაიკო, ორბელიანი“, 1842 წ. 31/X).

... ბიჭებში კი ხმა გააგდეთ, რომ ტყუილია-თქო, — უთხრა ლუარსაბმა (ი. ქავ., „კაცია აღამიანი?“).

3. მეცოდებოდა კრუხი და ხშირად ვეკითხებოდი ხოლმე ძიძას: რა დაუშავა კრუხმა ქორს, რომ წიწილებს სტაცებს და არ ასვენებს-მეტეი? (აკ. წერ., „ჩემი თავგადასავალი“). და სხვა.

ძიკითადი ღიზჰიკაზუიკა

1. ა. შანიძე — „ქართული გრამატიკის საფუძვლები“, I, თბილისი, 1953 წ.
2. ა. შანიძე — „ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. I, ფონეტიკა და მორფოლოგია“, სახელმძღვ. V-VI კლასებისათვის, თბილისი, 1949 წ.
3. ა. შანიძე — „ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ II, სინტაქსი“, VII-VIII კლასის სახელმძღვანელო, თბილისი, 1953 წ.
4. ა. შანიძე — „სუბიექტური პრეფიქსი მეორე პირისა და ობიექტური პრეფიქსი მესამე პირისა ქართულ ზმნებში“, თბილისი, 1920 წ.
5. გ. ახვლედიანი — „ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები“, თბილისი, 1949 წ.
6. არნ. ჩიქობავა — „ენათმეცნიერების შესავალი“, თბილისი, 1952 წ.
7. არნ. ჩიქობავა — „მარტივ წინადადების პრობლემა ქართულში, I, ქვემდებარე-დამატების საკითხი ძველ ქართულში“, თბილისი, 1928 წ., გვ. 165—257.
8. არნ. ჩიქობავა — „სახელის ფუძის უძველესი აგებულება ქართველურ ენებში“, თბილისი, 1942 წ.
9. არნ. ჩიქობავა — „ქართული ენის ზოგადი დახასიათება“ (იხ. „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი“, I, თბილისი, 1950 წ., გვ. 018—080).
10. არნ. ჩიქობავა — „რა თავისებურებები ახასიათებს ქართული ენის აგებულებას?“
I წერილი (ეურნალი „ახალ სკოლისაკენ“, 1929 წ. № 4).
II წერილი (შენიშვნები ქართული ზმნის შესახებ—ეურნალი „ახალ სკოლისაკენ“, 1929 წ. № 9-10).
III წერილი (შენიშვნები სინტაქსის შესახებ—ეურნ. „ახალ სკოლისაკენ“, 1929 წ. № 11-12).
IV წერილი (შენიშვნები შესიტყვების შესახებ—ეურნ. „კულტურული აღმშენებლობა“, 1930 წ. № 5).
V წერილი (შენიშვნები ქართული შესიტყვების აგებულების

შესახებ — ეურნ. „კულტურული აღმშენებლობა“, 1930 წ. № 7-8).

11. არნ. ჩიქობავა — „მარტივი წინადადების ევოლუციის ძირითადი ტენდენციები ქართულში“, I წერილი (საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის „მოამბე“, 1941 წ. ტ. II, № 2). II წერილი (საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის „მოამბე“, 1941 წ. ტ. II, № 6).
12. არნ. ჩიქობავა — „რატომ არის აუცილებელი ბრუნვათა რიგის შეცვლა ქართულში? (ეურნ. „ახალ სკოლისაკენ“, 1928 წ. № 3).
13. ვ. თოფურია — „რა თანამიმდევრობით უნდა ვასწავლოთ სახელთა ბრუნება სკოლაში“ (ეურნალი „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1935 წ. № 3).
14. ვ. თოფურია — „წოდებითი ბრუნვისათვის“ (ეურნ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1935 წ. № 1).
15. ვ. თოფურია — „რედუქციისათვის ქართველურ ენებში“ (იხ. „იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება“, I, 1946 წ.).
16. ანტ. კიზირია — „ქვემდებარე და დამატება ახალ ქართულში“ (იხ. „ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების საკითხები სკოლაში“, კრებული V, 1953 წ.).
17. ლ. კვაქაძე — „რთული წინადადების სწავლების მეთოდიკა“, თბილისი, 1950 წ.
18. მიხ. კეკელიძე — „სტილზე მუშაობის შესახებ საშუალო სკოლაში“ (იხ. „ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების საკითხები სკოლაში“, კრებული V, 1953 წ.).
19. მ. ჩინჩალაძე — „ზმნიზედის სწავლებისათვის“ (ეურნალი „კომუნისტური აღზრდისათვის“, 1954 წ. № 1).
20. გ. შალამბერიძე — „მართლწერის ზოგიერთი საკითხი საშუალო სკოლის ქართული ენის კურსში“, ეურნალი „კომუნისტური აღზრდისათვის“, № 11, 1954 წ.
21. ი. ქავთარაძე — „დრო-კილოთა მესამე სერიის წარმოების ერთი თავისებურება ახალ ქართულში“ (იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, VII, 1955 წ. გვ. 61-79).
22. ი. ქავთარაძე — „განსახლვრებითი დამოკიდებული წინადადების მართლწერისათვის“, ეურნ. „კომუნისტური აღზრდისათვის“, № 12, 1954 წ.
23. სალიტერატურო ქართულის ნორმები, I, თბილისი, 1936 წ.
24. ვ. თოფურია, ი. გიგინეიშვილი — „ორთოგრაფიული ლექსიკონი“, თბილისი, 1949 წ.

25. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. I, თბილისი, 1950 წ. ტ. II, თბილისი, 1951 წ. ტ. III, თბილისი, 1953 წ. ტ. IV, თბილისი, 1955 წ.
  26. თედო სახოკია — „ქართული ხატოვანი სიტყვა-თქმანი“, ტ. I, თბილისი, 1950 წ. ტ. II, თბილისი, 1954 წ. ტ. III, თბილისი, 1955 წ.
  27. ალ. ნეიშანი — „ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი“, თბილისი, 1953 წ.
  28. სულხან-საბა ორბელიანი — „სიტყვის კონა“, თბილისი, 1949 წ.
  29. ქალთველურ ენათა ლექსიკა, I (გურული, ზემონემერული და ლეჩხუმური ლექსიკონები), თბილისი, 1938 წ.
  30. ს. ხუნდაძე — „სალიტერატურო ქართული“, ქუთაისი 1901 წ.
  31. პ. მირიანაშვილი — „გახსოვდეს წერა ლაპარაკის დროს. ქართული გრამატიკის წესები“, თბილისი, 1914 წ.
  32. ს. რ. გორგაძე — „ქართული მართლწერა“, ქუთაისი, 1916 წ.
  33. ს. ხუნდაძე — „ქართული მართლწერისა და სწორენის ძირითადი საფუძვლები, ქუთაისი, 1927 წ.
  34. ფ. რურუა — „მართლწერის საეარჯიშოთა კრებული“, თბილისი, 1938 წ.
-

შემოკლებანი

1. ავტორთა სახელები და გვარები

- ა. აბაშ. — ალექსანდრე აბაშელი
- ა. ბელ. — აკაკი ბელიაშვილი
- ა. აღამ. — ალიო აღამია
- ა. თევზ. — ანდრო თევზაძე
- ა. ერ. ხოშტ. — ანასტასია ერისთავ-ხოშტარიი
- ანტ. ფურც. — ანტონ ფურცელაძე
- ა. მირცხ. — ალიო მირცხულავა
- აკ. წერ. — აკაკი წერეთელი
- ა. ყაზ. — ალექსანდრე ყაზბეგი
- ა. ჯავახ. — ალექსანდრე ჯავახიშვილი
- ა. ქეიშ. — ალექსანდრე ქეიშვილი
- გრ. აბაშ. — გრიგოლ აბაშიძე
- გ. წერ. — გიორგი წერეთელი
- გ. ლეონ. — გიორგი ლეონიძე
- გრ. ორბ. — გრიგოლ ორბელიანი
- გ. ტაბ. — გალაქტიონ ტაბიძე
- გ. ქიქ. — გერონტი ქიქოძე
- გ. ქუჩ. — გიორგი ქუჩიშვილი
- დ. მეგ. — დუტუ მეგრელი
- დ. კლდ. — დავით კლდიაშვილი
- დ. სულ. — დავით სულიაშვილი
- დ. შენგ. — დემნა შენგელაია
- დ. კონ. — დანიელ კონკაძე
- ე. ნინ. — ეგნატე ნინოშვილი
- ე. პოლ. — ელიზბარ პოლუმორდვინოვი (ზედგინიძე)
- ეკ. გაბ. — ეკატერინე გაბაშვილი
- ვ. ფშავ. — ვაჟა ფშაველა
- ვ. ეურ. — ვარლამ ეურული
- ვ. გაფრ. — ვალერიან გაფრინდაშვილი
- ვ. თორდ. — ვლადიმერ თორდუა
- ვ. გაბ. — ვიქტორ გაბესკირია
- თ. გოგ. — თენგიზ გოგოლაძე
- ი. გოგ. — იაკობ გოგებაშვილი

- ი. გრიშ. — იოსებ გრიშაშვილი
- ი. ლის. — იაკინთე ლისაშვილი
- ი. ქავ. — ილია ქავეკავაძე
- ი. მოს. — ილო მოსაშვილი
- ი. ნონ. — იოსებ ნონეშვილი
- ი. ევლ. — იროდიონ ევროშვილი
- კ. ბობ. — კალე ბობოხიძე
- კ. კალ. — კარლო კალაძე
- კ. რუს. — კაპიტონ რუსიძე
- კ. გამს. — კონსტანტინე გამსახურდია
- კ. ლორთ. — კონსტანტინე ლორთქიფანიძე
- კ. ქიქ. — კონსტანტინე ქიქინაძე
- ლ. ავალ. — ლადო ავალიანი
- ლ. არდ. — ლავრენტი არდაზიანი
- ლ. ქიაჩ. — ლეო ქიაჩელი
- მ. ჯავახ. — მიხეილ ჯავახიშვილი
- მ. გურ. — მამია გურიელი
- მ. გოგ. — მიხეილ გოგიაშვილი
- მ. მრევ. — მიხეილ მრეველიშვილი
- ნ. ბარათ. — ნიკოლოზ ბარათაშვილი
- ნ. ლომ. — ნიკო ლომოური
- ნ. ლორთ. — ნიკო ლორთქიფანიძე
- ნ. ნაკ. — ნინო ნაკაშიძე
- პ. ჩხიკ. — პანტელეიმონ ჩხიკვაძე
- პ. ცახ. — პარმენ ცახელი
- პ. კან. — პარმენ კანიშვილი
- რ. გვეტ. — რაჟდენ გვეტაძე
- რ. ერ. — რაფიელ ერისთავი
- რ. მარგ. — რევაზ მარგიანი
- ს. შან. — სანდრო შანშიაშვილი
- ს. მგალ. — სოფრომ მგალობლიშვილი
- ს. კლდ. — სერგო კლდიაშვილი
- ს. ქვარ. — სიმონ ქვარიანი
- ს. ჩიქ. — სიმონ ჩიქოვანი
- ს. თაე. — სოლომონ თაეაძე
- შ. დად. — შალვა დადიანი
- შ. აფხ. — შალვა აფხაიძე
- შ. არაგ. — შიო არაგვისპირელი
- შ. მღვიმ. — შიო მღვიმელი
- შ. რუსთ. — შოთა რუსთაველი
- ქ. ლომთ. — ქოლა ლომთათიძე
- ხ. ვარდ. — ხარიტონ ვარდოშვილი

2. ნაწარმოებებისა და გაზეთების ხახელწოდებანი

ახალგაზრდ. — ახალგაზრდები

აზრდ. — აზრდილი

ბაშ-აჩ. — ბაში-აჩუკი

ელგ. — ელგუჯა

ერეკ. მეფე და ინგ. ქ. — ერეკლე მეფე და ინგილო ქალი

ზღვ. — ზღვისთან

თავ. ბეს. გაბ. — თავგადასაყალი ბესიკ გაბაშვილისა

კაკ. ყაჩ. — კაკო ყაჩალი

კაც. აღ. — კაცია აღამიანი?!

კოლხ. ცის. — კოლხეთის ცისკარი

კიკი., ჩიკ. კუდ. — კიკოლიკი, ჩიკოლიკი და კუდაბზიკა

მამ. მკელ. — მამის მკვლელი

მეფე. დიმ. თავდ. — მეფე დიმიტრი თავდადებული

მეტოქ. — მეტოქენი

მოგზ. სვან. — მოგზაურობა სვანეთში

მერცხ. — მერცხალი

სასუნ. ენ. — სასუნელი ენოქი

სისხ. — სისხლი

სარჩ. — სარჩობელაზედ

სოლ. ის. მეჯლ. — სოლომონ ისაკიჩ მეჯლანუაშვილი

ტარ. გოლ. — ტარიელ გოლუა

ფრინ. გონ. — ფრინველების გონება

შოშ. — შოშია

ჩემ. თავ. ჩემი თავგადასაყალი

ქიანქ. — ქიანქველები

ანდ. — ანდაზა

გაზ. სახ. გან. — გაზეთი „სახალხო განათლება“

გაზ. საბ. აფხ. — გაზეთი „საბჭოთა აფხაზეთი“

გაზ. კომ. — გაზეთი „კომუნისტი“

ზლაპ. — ზლაპარი

მოწ. — მოწინავე

წერ. — წერილი

მოგ. — მოგონებანი

გამოტოვებული აღკვლები აღნიშნულია მრავალწერტილით. აღდგენილი სიტყვები ჩასმულია კვადრატულ ფრჩხილებში. რამდენიმე მაგალითში შემასმენელი შესწორებულია ირიბი ობიექტური პირის ნიშნის მართლწერის თვალსაზრისით.

ავერისკაე

ქართული მართლწერის შესახებ მთლიანი სახის შრომა ჯერ-ჯერობით არ მოგვეპოვება. წინამდებარე წიგნი არის პირველი ცდა, რომლითაც ავტორს სურს თავისი მცირე წვლილი შეიტანოს ქართული მართლწერის რიგი საკითხების მოგვარებისა და ერთი მთლიანი სახელმძღვანელოს შექმნის საქმეში. იგი განკუთვნილია მკითხველთა უარყო წრისთვის და ვფიქრობ — ერთგვარ დახმარებას გაუწიებს ქართულ ენაზე მოლაპარაკე ყველა მოქალაქეს, განსაკუთრებით — მოსწავლე ახალგაზრდობას წიგნიერების ანაღლებაში. მისი გამოყენების გაადვილების მიზნით, ავტორი ცდილობდა მარტივად, მაგრამ საკმაოდ სრულად განეხილა ქართული მართლწერის ძირითადი საკითხები.

მართლწერაში შედის პუნქტუაცია, მაგრამ ამ გამოცემაში მისი შეტანა არ მოხერხდა წიგნის განსაზღვრული მოცულობის გამო.

„ქართული მართლწერის ძირითადი საკითხების“ პირველი გამოცემა, ცხადია, უნაკლო არ იქნება. შიგ გაშუქებულია ბევრი ახალი საკითხი, რომლებშიც შეიძლება ზოგი რამ სადავო აღმოჩნდეს.

ავტორი დიდი მადლობით მიიღებს ყოველ შენიშვნას, რომელიც ხელს შეუწყობს მართლწერის — ამ მეტად მნიშვნელოვანი ეროვნული საქმის მოგვარებას ქართულში.

1955 წლის
1 სექტემბერი.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

შეხვედრის

§ 1. ენა და მისი შესწავლის მნიშვნელობა 3

ფონეტიკის საკითხები

§ 2. სიტყვის დამარცხა და გადატანა . 8

უშთავრესი ფონეტიკური მოვლენები

§ 3. ასიმილაცია . 13

§ 4. დისიმილაცია . 15

§ 5. ბგერათა გადასმა 16

§ 6. ბგერათა ჩართვა . 18

§ 7. ბგერათა შენაცვლება 21

§ 8. ქარაულ ენაში შემოსული უცხოური სიტყვების მართლწერა 24

§ 9. ბგერათა დაკარგვა . 25

§ 10. ხმოვანთა რედუქცია . 26

§ 11. შეკვეცა 31

მოკფოლოგიის საკითხები

§ 12. რთულფუძიანი სიტყვების (კომპოზიტების) მართლწერა 34

§ 13. შემოკლებით საწერი სიტყვები 37

მეტყველების ნაწილების მართლწერა

§ 14. არსებითი სახელების მართლწერა 40

§ 15. ბოლოთანხმოვნიანი და ბოლოხმოვნიანი არსებითი სახელების ბრუნება 45

§ 16. ნართაული ა-ს ხმარება . 52

§ 17. ზედსართავი სახელების მართლწერა . 55

§ 18. რიცხვითი სახელების მართლწერა . 57

§ 19. ნაცვალსახელების მართლწერა . 63

§ 20. სახელები მრავლობით რიცხვში 67

§ 21. ზმნების მართლწერა 65

§ 22. ზმნის თემის ნიშნების მართლწერა 79

§ 23. ზმნასწინების (პრევერბების) მართლწერა	84
§ 24. ზოციერთი ნაზმნარი სახელის მართლწერა . . .	94
§ 25. ორი ერთხაირი თანხმოვანი სახელებსა და ზმნებში	89
§ 26. რამდენიმე ხმოვანი სახელებსა და ზმნებში . . .	92
§ 27. ზედსართავი სახელების წარმოება უცხო ენებიდან მომდინარე სიტყვებისაგან ურ > ულ სუფიქსებით	95
§ 28. ელ, ურ (ულ) და იან სუფიქსების ხმარება .	97
§ 29. ზმნიხედების მართლწერა .	98
§ 30. თანდებულების მართლწერა .	101
§ 31. კავშირების ხმარება	104
§ 32. ნიწილაკების ხმარება	107

სინტაქსის საკითხები

111

ხიტყვათა შეთანხმება ბრუნვაში

§ 33. ბოლოთანხმოვნის მსახლერელის შეთანხმება სახლერულთან ბრუნვაში	113
§ 34. ბოლოხმოვნის მსახლერელის შეთანხმება სახლერულთან ბრუნვაში	120
§ 35. ბოლოთანხმოვნის მსახლერელის შეთანხმება თანდებულიან სახლერულთან ბრუნვაში	125
§ 36. ერთგვარ წვერებად გამოყენებული რამდენიმე მსახლერელის შეთანხმება სახლერულთან ბრუნვაში	126
§ 37. ერთგვარ წვერებად გამოყენებული თანდებულის რამდენიმე სახელის ერთმანეთთან შეწყობა	128
§ 38. ნაწარმოების, უწრნალისა და გახეთის საიწყოფობათა მართლწერა მსახლერულთან	129

ხიტყვათა შეთანხმება რიცხვში

§ 39. მსახლერელის შეთანხმება სახლერულთან რიცხვში	131
§ 40. შემასმენლის შეთანხმება ქვემდებარესთან რიცხვში —საკითხის გარკვევისათვის	136
§ 41. შემასმენლის შეთანხმება ქვემდებარესთან სხვადასხვა მწერლის ნაწარმოებში	138
§ 42. შემასმენლის შეთანხმება ქვემდებარესთან მხოლოდით რიცხვში	143
§ 43. ფუფემონაცელე ზმნით გამოხატული შემასმენელი ქვემდებარესთან	161
§ 44. სტატიკური ვნებით გამოხატული შემასმენელი ქვემდებარესთან	163
§ 45. შემასმენლის შეთანხმება ქვემდებარესთან მრავლობით რიცხვში	164
§ 46. შემასმენლის შეთანხმება ნარ-თანთან მრავლობითში დასმულ ქვემდებარესთან	170
§ 47. შეუგნელი შემასმენლის შეთანხმება ქვემდებარესთან	176
§ 48. შემასმენლის შეთანხმება პირმომარა დამატებასთან	179
§ 49. „რომელიც“ მიმართებითი ნაცუალსახელის შეთანხმება ასახსნელ წვერთან და დამოკიდებული წინადადების შემასმენელთან რიცხვში	192

§ 50. „ვინც“ და „რაც“ მაქვემდებარებელი საკავშირებელი სიტყვები რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში	205
§ 51. ნაცვალსახელის შეთანხმება წინადადების იმ წევრთან, რომელსაც იგი ცვლის .	207

მართვა

§ 52. ქვემდებარის ბრუნვა გარდამავალ და გარდაუვალ ხმნა-შემასმე- ნელთან	209
§ 53. პირმართი დამატების ბრუნვა გარდამავალ და გარდაუვალ ხმნა- შემასმენელთან	211
§ 54. ქვემდებარის ბრუნვა რამდენიმე ერთგვარ ხმნა-შემასმენელთან . .	214
§ 55. ნათესაობით ბრუნვასა და მრავლობით რიცხვში დასმული რამდე- ნიმე მსახლერელი სახლერულთან	215
§ 56. სახელის მართვა თანდებულისა და ხმნიხედის მიერ . .	216
§ 57. მიმართვის (წოდებითში დასმული სახელის) მართლწერა .	218

სტილისტიკის საკითხები

§ 58. სტილისტიკის საგნის შესახებ .	223
§ 59. სიტყვათა შერჩევა	225
§ 60. სიტყვათა გამეორება (ტავტოლოგია)	227
§ 61. ზედმეტი სიტყვები	239
§ 62. სიტყვათა წყობა მარტივ წინადადებაში	241
§ 63. სიტყვათა არამყარი (თავისუფალი) წყობა	244
§ 64. სიტყვათა მყარი წყობა	243
§ 65. განმარტებული სიტყვის ადგილი შერწყმულ წინადადებაში . . .	241
§ 66. მარტივ წინადადებათა წყობა რთულ თანწყობილ წინადადებაში	262
§ 67. განსახლერებითი დამოკიდებული წინადადების მიერ ასახსნელი წვე- რის ადგილი რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში	261
§ 68. საერთო ქვემდებარის ადგილი რთულ ქვეწყობილ წინადადებაში	265
§ 69. სხვათა სიტყვის მართლწერა	273
§ 70. მაქვემდებარებელი კავშირისა და სხვათა სიტყვის ნაწილაკის უმარ- თებულად ხმარების შემთხვევები	287
ძირითადი ლიტერატურა	290
შემოკლებანი	293
ავტორისგან	296

Никандр Эрастович Басилал

— — —
Основные вопросы грузинского
правописания

(На грузинском языке)

რედაქტორი ლეილა ღაღიანი

კორექტორი ბ. ჭოთანაძე
ტექრედაქტორი მ. ბიჭიანი

ვი 00198. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 20/IX — 56 წ. ნაბეჭდ ფორმათა
რაოდენობა 18,75. შეკვეთა № 850. ტირაჟი 2000.

საქმთავარგამომცემლობის ლენინის სახ. სტამბა. ქ. სოხუმი, ლენინის ქ. № 8

შემჩნეული შეცდომების გასწორება

გვერდი და სტრიქონი	დაბეჭდილია	უნდა იყოს
25, ₅	უნდი	უნდა
25, ₂₄	ეთმანერთი	ერთმანერთი
57, ₁₁	ზედსართაბი,	ზედსართაუი,
78, ₂₁₋₂₂	მაგრამ ზოგ ამ გვარის ზმნასთან	მაგრამ ზოგ ზმნასთან
78, ₃₁	ზოგან	ზოგან
90, ₁₈	— გამონალის	— გამონაკლის
99, ₂₂	ჯერჯერობთ... გარეთ...	ჯერჯერობთ...
116, ₂₃	მოელენა:	მოელენა;
117, ₂₈	სიტყვები:	სიტყვები:
119, ₃₁	რამარ	თამარ
121, ₁₇	ყოფილიყო):	ყოფილიყო):
122, ₁₁	წირილს	წერილს
124, ₁₂₇₋₂₈	გათიმუღია	გათიმუღია
126, ₁₉	ქევიან	ქევიან
129, ₂₀	მოთხობა	მოთხრობა
151, ₁₃	ვერ	ვერც
175, ₅	ეტოლღება ^{მ. *}	ეტოლღება ^{მ. *}
184, ₂₆	გაიმბობთ	გაიმბობთ
194, ₁₀	გუბუა,	გუბუა,
200, ₃₁	იოკენეს	იოკენეს
201, ₁₃	(შ. არაგვი,	(ნ. ლომ,
201, ₁₂₃	გაგუა,	გუბუა.
215, ₅	წაიკითხდა	წაიკითხა
227, ₁₁₀	იყოს წასული	იყო წასული
237, ₂₈	მივადა	მივიდა
260, ₁₂₇₋₂₈	ნალეენდალი	ნალეენთალი
268, ₂	თინაეუგრძნობ	თინაეუგრძნობ
292, ₁₀	ქართველურ	ქართველურ
298, ₁₁	ნიწილაკების	ნიწილაკების